నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

సంయుత్తనికాయే

మహావగ్గటీకా

౧. మగ్గసంయుత్తం

౧. అవిజ్జావగ్గో

౧-౨. అవిజ్జాసుత్తాదివణ్ణనా

౧-౨. **పుబ్బఙ్గమాతి** పుబ్బేచరా. అవిజ్జా హి అఞ్ఞాణలక్ఖణా సమ్ముయ్హనాకారేన ఆరమ్మణే పవత్తతీతి సమ్పయుత్తధమ్మానమ్పి తదాకారానువిధానతాయ పచ్చయో హోతి. తథా హి తే అనిచ్చాసుభదుక్ఖానత్తసభావేపి ధమ్మే నిచ్చాదితో గణ్హన్తి, అయమస్సా తేసం సహజాతవసేన పుబ్బఙ్గమతా. యం పన మోహేన అభిభూతో పాపకిరియాయ ఆదీనవం అపస్సన్తో పాణం హనతి, అదిన్నం ఆదియతి, కామేసు మిచ్ఛా చరతి, ముసా భణతి, అఞ్ఞమ్పి వివిధం దుస్సీల్యం ఆచరతి, అయమస్స సహజాతవసేన చ ఉపనిస్సయవసేన చ పుబ్బఙ్గమతా. **సమాపజ్జనాయాతి** తబ్భావాపజ్జనాయ అకుసలప్పత్తియా. **సభావపటిలాభాయాతి** అత్తలాభాయ. తేనాహ ''**ఉప్పత్తియా**''తి. సా పనేసా వుత్తాకారేన అకుసలానం పుబ్బఙ్గమభూతా అవిజ్జా ఉప్పజ్జతీతి సమ్బన్ధో. **యదేతన్తి** యం ఏతం పాపాజిగుచ్ఛనతాయ పాపతో **అలజ్జనాకారసణ్ఠితం అహిరికం,** పాపానుత్రాసతాయ **పాపతో అభాయనాకారసణ్ఠితఞ్చ అనోత్తప్పం, ఏతం** ద్వయం **అనుదేవ** అన్వాగతమేవ. **అను**-సద్దేన చేత్థ **ఏత**న్తి ఉపయోగవచనం. **అనుదేవాతి** ఏతస్స అత్థో సహేవ ఏకతోతి. ఏత్థ అవిజ్జాయ వుత్తనయానుసారేన తప్పటిపక్ఖతో చ అత్థో వేదితబ్బో. అయం పన విసేసో – తత్థ యథా అకుసలకమ్మపథవసేన పవత్తియం పుబ్బఙ్గమతా అవిజ్జాయ, ఏవం కుసలకమ్మపథవసేన పుఞ్ఞకిరియవత్థువసేన చ పవత్తియం విజ్జాయ పుబ్బఙ్గమతా వత్తబ్బా. వీమంసాధిపతివసేన పవత్తియం ఆధిపచ్చాకారవసేన చ పుబ్బఙ్గమతా వేదితబ్బా. ద్వీహేవాతి చ అవధారణం ఆధిపచ్చాకారస్స సహజాతేనేవ సఙ్గహేతబ్బతో.

లజ్జనాకారసణ్ఠితాతి పాపతో జిగుచ్ఛనాకారసణ్ఠితా. **భాయనాకారసణ్ఠితన్తి** ఉత్తసనాకారసణ్ఠితం. **ఏత్థాతి** హిరిఓత్తప్పే. విదతి, విన్దతీతి వా **విజ్జా. విద్దసూతి** చ సప్పఞ్ఞపరియాయోతి ఆహ ''**విద్దసునోతి విదునో**''తి. **యాథావదిట్ఠీతి** అవిపరీతా దిట్ఠి, సంకిలేసతో **నియ్యానికదిట్ఠి. సమ్మాదిట్ఠి పహోతీతి** ఏత్థ సా విజ్జా సమ్మాదిట్ఠి వేదితబ్బా. **న ఏకతో సబ్బాని లబ్భన్తి** సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవానం పుబ్బాభిసఙ్ఖారస్స అనేకరూపత్తా. **లోకుత్తరమగ్గక్ఖణే ఏకతో లబ్భన్తి** కిచ్చతో భిన్నానమ్పి తాసం తత్థ సరూపతో అభిన్నత్తా. ఏకా ఏవ హి విరతి మగ్గక్ఖణే తిస్సన్నమ్పి విరతీనం కిచ్చం సాధేన్తీ పవత్తతి, యథా ఏకా ఏవ సమ్మాదిట్ఠి పరిజాననాదివసేన చతుబ్బిధకిచ్చం సాధేన్తీ పవత్తతి. తాని చ ఖో సబ్బాని అట్ఠపి పఠమజ్ఝానికే మగ్గే లబ్భన్తీతి యోజనా. **పఠమజ్ఝానికేతి** పఠమఝానవన్తే.

తథాభూతస్సాతి అరియమగ్గసమఙ్గినో. **యస్మా మహాసళాయతనసుత్తే వుత్తం** "సమ్మాదిట్ఠిఆదీనం పఞ్చన్నం ఏవ అఙ్గానం వసేనా"తి, **తస్మా పఞ్చఙ్గికో లోకుత్తరమగ్గో హోతి**. "పుబ్బేవ ఖో పనా"తి హి వచనం తదా మగ్గక్ఖణే విరతీనం అభావం ఞాపేతి, తస్మా కామావచరచిత్తేసు వియ లోకుత్తరచిత్తేసు విరతి అనియతాతి అధిప్పాయో. **పరిసుద్ధభావదస్సనన్తి** పరిసుద్ధసీలభావదస్సనత్థం. **అయమత్థో దీపితో**, న అరియమగ్గే విరతీనం అభావో.

యది ఏవం కస్మా అభిధమ్మే మగ్గవిభఙ్గే పఞ్చఙ్గికవారో ఆగతోతి ఆహ **''యమ్పి అభిధమ్మే''**తిఆది. **తన్తి** "పఞ్చఙ్గికో మగ్గో హోతీ"తి వచనం. **''ఏకం కిచ్చన్తరం దస్సేతుం వుత్త''**న్తి వత్వా తం దస్సేతుం **''యస్మిఞ్హి కాలే''**తిఆది వుత్తం. **యస్మిఞ్హి కాలేతి** లోకియకాలే . తేన "ఏకం కిచ్చన్తర"న్తి వుత్తం అట్ఠఙ్గికకిచ్చం దస్సేతి. విరతిఉప్పాదనేన మిచ్ఛావాచాదీని పుగ్గలేన మగ్గసమయే పజహాపేన్తీతి సమ్మాదిట్ఠిఆదీని "పఞ్చ కారకఙ్గానీ"తి వుత్తాని. సమ్మావాచాదికిరియా హి విరతి, తఞ్చ ఏతాని కారాపేన్తీతి. **విరతివసేనాతి** విరమణకిరియావసేన కారాపకభావేన, కత్తుభావేన వాతి అత్థో. "విరతిత్తయవసేనా"తి వా పాఠో.

సమ్మాకమ్మన్తో పూరతీతి ఇమేహి సమ్మాదిట్ఠిఆదీహి సమ్మాకమ్మన్తకిచ్చం పూరతి నామ తేహి వీరియాదికేహి తదత్థసిద్ధితో. తమ్పి సన్ధాయ **''ఏకం కిచ్చన్తరం దస్సేతు''**న్తి వుత్తం. **ఇమం కిచ్చన్తరం దస్సేతున్తి** లోకుత్తరమగ్గక్ఖణేపి ఇమానేవ పఞ్చ సమ్మావాచాదివిరతిత్తయస్స ఏకక్ఖణే కారాపకఙ్గానీతి దస్సేతుం. **ఏవం వుత్తన్తి** "తస్మిం సమయే పఞ్చఙ్గికో మగ్గో హోతీ"తి (విభ. ౪౯౪) ఏవం వుత్తం. లోకియమగ్గక్ఖణే పఞ్చేవ హోన్తి, విరతి పన అనియతా, తస్మా "ఛళఙ్గికో"తి అవత్వా "పఞ్చఙ్గికో"ఇచ్చేవ వుత్తం. తయిదం అభిధమ్మే పఞ్చఙ్గికవారదేసనాయ కారణకిత్తనమగ్గో, అరియమగ్గో పన అట్ఠఙ్గికోవాతి దస్సేతుం, **''యా చ, భిక్ఖవే''**తిఆదిమాహ, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. మిచ్ఛాదిట్ఠిఆదికా దస, తప్పచ్చయా అకుసలా చ దసాతి వీసతి అకుసలపక్ఖియా, సమ్మాదిట్ఠిఆదికా దస, తప్పచ్చయా కుసలా చ దసాతి వీసతి కుసలపక్ఖియా మహాచత్తారీసకసుత్తే వుత్తా. **మహాచత్తారీసకన్తి** తస్సేతం నామం. **మిస్సకోవ కథితో** లోకుత్తరస్సపి ఇధ లబ్భమానత్తా.

యస్మా కోసలసంయుత్తేపి ఇధ చ థేరేన "ఉపడ్ఢమిదం, భన్తే, బ్రహ్మచరియస్సా"తిఆదినా వుత్తం "మా హేవం ఆనన్దా"తిఆదినా పటిక్ఖిపిత్వా "సకలమేవిదం ఆనన్దా"తిఆదినా భగవతా దేసితం సుత్తం ఆగతం. తస్సత్థో కోసలసంయుత్తవణ్ణనాయం వుత్తో, తస్మా వుత్తం **''కోసలసంయుత్తే వుత్తత్థమేవా''**తి.

అవిజ్జాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సారిపుత్తసుత్తవణ్ణనా

౩. సావకబోధి సావకపారమియో, తప్పరియాపన్నం ఞాణం సావకపారమిఞాణం, తం పన ద్విన్నం అగ్గసావకానం తత్థపి ధమ్మసేనాపతినో ఏవ సవిసేసం మత్థకం పత్తం, న ఇతరేసన్తి ఆహ – **''సావక...పే.... అప్పత్తతాయా''**తి. తస్మా తస్స మత్థకప్పత్తియా మగ్గబ్రహ్మచరియే ఇజ్ఝన్తే తస్స ఏకదేసో ఇధ ఇజ్ఝతి, న సకలన్తి. న హి అద్ధబ్రహ్మచరియం నామ అత్థి, తస్మా వుత్తం, **''సకలమ్పి ...పే.... లబ్భతీ''**తి, తం పన భణ్డాగారికో నాఞ్ఞాసి ఞాణస్స సావకవిసయేపి సప్పదేసికత్తా, ధమ్మసేనాపతి పన ఞాణస్స తత్థ నిప్పదేసికత్తా అఞ్ఞాసీతి. తేనాహ – **''ఆనన్దత్థేరో...పే.... అఞ్ఞాసీ''**తి. **ఏవమాహాతి** "సకలమిదం, భన్తే"తి ఏవం అవోచ.

సారిపుత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. జాణుస్సోణిబ్రాహ్మణసుత్తవణ్ణనా

౪. వళవాభి-సద్దో వళవాపరియాయోతి ఆహ ‘‘**చతూహి వళవాహి యుత్తరథేనా**’’తి. **యోధరథో**తి యోధేహి యుజ్ఝనత్థం ఆరోహితబ్బరథో. **అలఙ్కారరథో** మఙ్గలదివసేసు అలఙ్కతపటియత్తేహి ఆరోహితబ్బరథో. **ఘనదుకులేన పరివారితో**తి రజతపట్టవణ్ణేన సేతదుకులేన పటిచ్ఛాదితో. పటిచ్ఛాదనత్థో హి ఇధ పరివారసద్దో. **రజతపనాళిసుపరిక్ఖిత్తా** సేతభావకరణత్థం.

ఛన్నం ఛన్నం మాసానన్తి నిద్ధారణే సామివచనం. **ఏకవారం నగరం పదక్ఖిణం కరోతీ**తి ఇదం తస్మిం ఠానన్తరే ఠితేన కాతబ్బం చారిత్తం. **నగరతో న పక్కన్తా**తి నగరతో బహి న గతా. మఙ్గలవచనే నియుత్తా **మఙ్గలికా,** సువత్థివచనే నియుత్తా **సోవత్థికా. ఆది**-సద్దేన థుతిమాగధవన్దికాచరియకే సఙ్గణ్హాతి. **సుకపత్తసదిసాని** వణ్ణతో.

వణ్ణగీతన్తి థుతిగీతం. బ్రహ్మభూతం సేట్ఠభూతం యానం, బ్రహ్మభూతానం సేట్ఠభూతానం యానన్తి వా **బ్రహ్మయానం. విజితత్తా** విసేసేన జిననతో. **రాగం వినయమానా పరియోసాపేతీ**తి సబ్బమ్పి రాగం సముచ్ఛేదవినయవసేన వినేతి, అత్తనో కిచ్చం పరియోసాపేతి. కిచ్చపరియోసాపనేనేవ హి సయమ్పి పరియోసానం నిప్ఫత్తిం ఉపగచ్ఛతి. తేనాహ ‘‘**పరియోసానం గచ్ఛతి నిప్ఫజ్జతీ**’’తి.

ధురన్తి ధుమ్మత్థే ఉపయోగవచనన్తి ఆహ ‘‘**తత్రమజ్ఝత్తతాయుగే యుత్తా**’’తి. **ఈసా**తి యుగసన్ధారికా దారుయుగళా. యథా వా బాహిరం యుగం ధారేతి, తస్సా ఠితాయ ఏవ కిచ్చసిద్ధి, ఏవం కిరియావసేన లద్ధబలేన తత్రమజ్ఝత్తతాయుగే ధిరం ధారేతి, తేహేవ అరియమగ్గరథస్స పవత్తనం. **హిరి**గ్గహణేన చేత్థ తంసహచరణతో ఓత్తప్పమ్పి గహితంయేవ హోతి. తేనాహ ‘‘**అత్తనా సద్ధి**’’న్తిఆది. నాళియా మినమానో పురిసో వియ ఆరమ్మణం మినాతీతి **మనో**. కతరం పన తం మనో, కథఞ్చస్స యోత్తసదిసతాతి ఆహ ‘‘**విపస్సనాచిత్త**’’న్తిఆది. తేన యోత్తం వియాతి యోత్తన్తి దస్సేతి. లోకియవిపస్సనాచిత్తం అతిరేకపణ్ణాస కుసలధమ్మే ఏకాబద్ధే ఏకసఙ్గహితే కరోతీతి సమ్బన్ధో. తే పన ‘‘ఫస్సో హోతి…పే.… అవిక్ఖేపో హోతీ’’తి చిత్తఙ్గవసేన **ధమ్మసఙ్గహే** (ధ. స. ౧) ఆగతనయేనేవ వేదితబ్బా. **లోకుత్తరవిపస్సనాచిత్త**న్తి మగ్గచిత్తం ఆహ. **అతిరేకసట్ఠీ**తి తే ఏవ సమ్మాకమ్మన్తాజీవేహి అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియాదీహి చ సద్ధిం అతిరేకసట్ఠి కుసలధమ్మే. **ఏకాబద్ధే**తి ఏకస్మిం ఏవ ఆరమ్మణే ఆబద్ధే. **ఏకసఙ్గహే**తి తథేవ విపస్సనాకిచ్చవసేన ఏకసఙ్గహే కరోతి. పుబ్బఙ్గమభావేన ఆరక్ఖం సారేతీతి **ఆరక్ఖసారథీ.** ‘‘**యథా హి రథస్స…పే.… సారథీ**’’తి వత్వా తం దస్సేతుం ‘‘**యోగ్గియో**’’తి వుత్తం. **ధురం వాహేతి** యోగ్గే. **యోజేతి** యోగ్గే సమగతియఞ్చ. **అక్ఖం అబ్భఞ్జతి** సుఖప్పవత్తనత్థం. **రథం పేసేతి** యోగ్గచోదనేన. **నిబ్బిసేవనే కరోతి** గమనవీథియం పటిపాదనేన సన్నియోజేతి. **ఆరక్ఖపచ్చుపట్ఠానా**తి ఆరక్ఖం పచ్చుపట్ఠపేతి అసమ్మోసనసభావత్తా. **గతియో**తి పవత్తియో, నిప్ఫత్తియో వా. **సమన్వేసతీ**తి గవేసతి.

అరియపుగ్గలస్స నిబ్బానం పటిముఖం సమ్పాపనే రథో వియాతి **రథో**. పరికరోతి విభూసయతీతి **పరిక్ఖారో,** విభూసనం, సీలఞ్చ అరియమగ్గస్స విభూసనట్ఠానియం. తేన వుత్తం ‘‘**చతుపారిసుద్ధిసీలాలఙ్కారో**’’తి, సీలభూసనోతి అత్థో. **విపస్సనాసమ్పయుత్తాన**న్తి లోకియాయ లోకుత్తరాయ చ విపస్సనాయ సమ్పయుత్తానం. విధినా ఈరేతబ్బతో

పవత్తేతబ్బతో **వీరియం,** సమ్మా వాయామో. సమం సమ్మా చ ధియతీతి సమాధి, ధురఞ్చ తం సమాధి చాతి ధురసమాధి, ఉపేక్ఖా ధురసమాధి ఏతస్సాతి **ఉపేక్ఖాధురసమాధి,** అరియమగ్గో ఉపేక్ఖాసఙ్ఖాతధురసమాధీతి అత్థో. అట్ఠకథాయం పన బ్యఞ్జనం అనాదియిత్వా ధురసమాధిసద్దానం భిన్నాధికరణతా వుత్తా. **పయోగమజ్ఝత్తే**తి వీరియసమతాయ. **అనిచ్ఛా**తి ఇచ్ఛాపటిపక్ఖా. తేనాహ ''**అలోభసఙ్ఖాతా**''తి. **పరివారణ**న్తి పరివారో, పరిచ్ఛదోతి అత్థో.

మేత్తాతి మేత్తాచేతోవిముత్తి. తథా **కరుణా. పుబ్బభాగో**తి ఉభిన్నమ్పి ఉపచారో. ద్వేపి కాయచిత్తవివేకా వియ పుబ్బభాగధమ్మవసేన వుత్తా. **అరియమగ్గరథే**తి పరిసుద్ధమగ్గసఙ్ఖాతే రథే. అరియమగ్గరథో చ మగ్గరథో చాతి **అరియమగ్గరథో,** ఏవం ఏకసేసనయేన వా అత్థో వేదితబ్బో. తేనాహ ''**ఇమస్మిం లోకియలోకుత్తరమగ్గరథే ఠితో**''తి. **సన్నద్ధచమ్మో**తి యోగావచరస్స పటిముక్కచమ్మం. **న నం తే విజ్ఝన్తీ**తి వచనపథా న నం విజ్ఝన్తి. ధమ్మభేదనవసేన న భఞ్జతి, తస్స అరియమగ్గస్స రథస్స సమ్మా యోజితస్స అన్తరా భఙ్గో నత్థీతి అత్థో.

అత్తనో పురిసకారం నిస్సాయ లద్ధత్తా అత్తనో సన్తానేతి అధిప్పాయో. **అనుత్తర**న్తి ఉత్తరరహితం. తతో ఏవ **సేట్ఠయానం,** నస్స కేనచి సదిసన్తి **అసదిసం.** ధితిసమ్పన్నతాయ **ధీరా పణ్డితపురిసా లోకమ్హా నియ్యన్తి గచ్ఛన్తి**. "జయం జయ"న్తి గాథాయం వచనవిపల్లాసేన వుత్తన్తి ఆహ ''**జినన్తా జినన్తా**''తి.

జాణుస్సోణిబ్రాహ్మణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౬. కిమత్థియసుత్తాదివణ్ణనా

౫-౬. నియమత్థోతి అవధారణత్థో. **తేన** నియమేన అవధారణేన – **అఞ్ఞం మగ్గం పటిక్ఖిపతి** ఇతో అఞ్ఞస్స నియ్యానికమగ్గస్స అభావతో. "దుక్ఖస్స పరిఞ్ఞత్థ"న్తి వుత్తత్తా **వట్టదుక్ఖం కథితం.** అరియమగ్గే గహితే తస్స పుబ్బభాగమగ్గో విపస్సనాయ గహితో ఏవాతి ''**మిస్సకమగ్గో కథితో**''తి వుత్తం. **ఉత్తానమేవ** అపుబ్బస్స అభావా. అయం పన విసేసో "రాగక్ఖయో"తిఆదీహి యదిపి నిబ్బానం వుత్తం. తథాపి అరహత్తం వియ బ్రహ్మచరియమ్పి. తేన నిబ్బానం ఏవ వుచ్చతి ''**ఇదం బ్రహ్మచరియపరియోసాన**''న్తి.

కిమత్థియసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. దుతియఅఞ్ఞతరభిక్ఖుసుత్తవణ్ణనా

౭. రాగవినయాదిపదేహి నిబ్బానం వాపి వుచ్చేయ్య అరహత్తం వాపి. యస్మా సో భిక్ఖు ఉభయత్థపి నివిట్ఠబుద్ధి, తస్మా భగవా తస్స అజ్ఝాసయవసేన "నిబ్బానధాతుయా ఖో ఏత"న్తిఆదినా నిబ్బానధాతుం విస్సజ్జేత్వా పున "ఆసవానం ఖయో తేన వుచ్చతీ"తి ఆహ. యస్మా అరియమగ్గో రాగాదికే సముచ్ఛేదవసేన వినేతి, ఆసవఞ్చ సబ్బసో ఖేపేతి, తేన చ వుత్తం నిబ్బానం అరహత్తఞ్చ, తస్మా తదుభయం ''**రాగవినయోతిఆది నామమేవా**''తి వుత్తం. **అనుసన్ధికుసలతాయ పుచ్ఛన్తో ఏతం అవోచా**తి ఇమినా "పుచ్ఛానుసన్ధి ఇధ లబ్భతీ"తి దీపితం, అజ్ఝాసయానుసన్ధిపి ఏత్థ లబ్భతేవాతి దట్ఠబ్బం.

దుతియఅఞ్ఞతరభిక్ఖుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. విభఙ్గసుత్తవణ్ణనా

౮. ఏకేన పరియాయేన అట్ఠఙ్గికమగ్గం విభజిత్వాతి "సమ్మాదిట్ఠీ"తిఆదినా ఏకేన పరియాయేన అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం విభాగేన దస్సేత్వా "కతమా చ, భిక్ఖవే, సమ్మాదిట్ఠీ"తిఆదినా **పున అపరేన పరియాయేన విభజితుకామో**. ఉగ్గహధారణపరిచయఞాణానిపి సవనఞాణే ఏవ అవరోధం గచ్ఛన్తీతి ''**సవనసమ్మసనపటివేధపచ్చవేక్ఖణవసేనా**''తి వుత్తం.

కమ్మట్ఠానాభినివేసోతి కమ్మట్ఠానపటిపత్తి. పురిమాని ద్వే సచ్చాని ఉగ్గణ్హిత్వాతి సమ్బన్ధో. **ఇట్ఠం కన్తం మనాప**న్తి నిరోధమగ్గేసు నిన్నభావం దస్సేతి, న అభినన్దనం, తన్నిన్నభావో ఏవ చ తత్థ కమ్మకరణం దట్ఠబ్బం. ఏకేనేవాకారేన సచ్చానం పటివేధనిమిత్తతా, సో ఏవ అభిముఖభావో తేసం సమాగమోతి **ఏకాభిసమయో**.

అస్సాతి ఞాణస్స, యోగినో వా. ఏత్థ చ కేచి "లోకియఞాణమ్పి పటివేధో సబ్బస్స యాథావబోధభావతో"తి వదన్తి. నను ఉగ్గహాదిపటివేధో చ పటివేధోవ, న చ సో లోకుత్తరోతి? తం న, కేవలేన పటివేధ-సద్దేన ఉగ్గహాదిపటివేధానం అవచనీయత్తా, పటివేధనిమిత్తత్తా వా ఉగ్గహాదివసేన పవత్తం దుక్ఖాదీసు పుబ్బభాగే ఞాణం "పటివేధో"తి వుచ్చతి, న పటివేధత్తా, పటివేధభూతమేవ పన ఞాణం ఉజుకం పటివేధోతి వత్తబ్బతం అరహతి. **కిచ్చతో**తి పరిఞ్ఞాదికిచ్చతో. **ఆరమ్మణపటివేధో**తి సచ్ఛికిరియాపటివేధమాహ. **కిచ్చతో**తి అసమ్మోహపటివేధం. ఉగ్గహాదీహి సచ్చస్స పరిగ్గణ్హనం **పరిగ్గహో**.

దుద్దసత్తాతి అనధిగతఞాణేన యాథావసరసలక్ఖణతో దట్ఠుం అసక్కుణేయ్యత్తా ఉప్పత్తితో పాకటానిపి. తేనాహ ''**దుక్ఖసచ్చం హీ**''తిఆది. **ఉభయ**న్తి పురిమం సచ్చద్వయం. **పయోగో**తి కిరియా, వాయామో వా. తస్స మహన్తతరస్స ఇచ్ఛితబ్బతం దుక్కరతరతఞ్చ ఉపమాహి దస్సేతి ''**భవగ్గగ్గహణత్థ**''న్తిఆదినా. యథా పురిమం సచ్చద్వయం వియ కేనచి పరియాయేన అపాకటతాయ పరమగమ్భీరత్తా ఉగ్గహాదివసేన పుబ్బభాగే పవత్తిభేదం గహేత్వా ''**దుక్ఖే ఞాణ**''న్తిఆదినా చతుబ్బిధం కత్వా వుత్తం. **ఏకమేవ తం ఞాణం హోతి** ఏకాభిసమయవసేనేవ పవత్తనతో.

కామపచ్చనీకట్ఠేనాతి కామానం ఉజుపచ్చనీకభావేన. **కామతో నిస్సటభావేనా**తి కామేహి విసంయుత్తభావేన. **కామం సమ్మసన్తస్సా**తి దువిధమ్పి కామం అనిచ్చాదితో సమ్మసన్తస్స. పజ్జతి పవత్తతి ఏతేనాతి పదం, కామస్స పదన్తి **కామపదం**, కామస్స ఉప్పత్తికారణస్స ఘాతో సముగ్ఘాతో, తం **కామపదఘాతం**. తేనాహ ''**కామవూపసమ**''న్తి. కామేహి వివిత్తం **కామవివిత్తం**. సో ఏవ చ నేసం అన్తో సముచ్ఛేదవివేకేతి కత్వా తస్మిం సాధేతబ్బే ఉప్పన్నోతి వుత్తం ''**కామవివిత్తన్తే ఉప్పన్నో**''తి. కామతో నిక్ఖమతీతి నిక్ఖమో, సో ఏవ **నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పో**. ఇమస్మిఞ్చ నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పస్స సద్దత్థవిభావేన యథావుత్తో కామపచ్చనీకట్ఠాదికో అత్థనిద్ధారణవిసేసో అన్తోగధో.

ఏసేవ నయోతి ఇమినా బ్యాపాదపచ్చనీకట్ఠేన విహింసాయ పచ్చనీకట్ఠేనాతిఆదికం అబ్యాపాదావిహింసాసఙ్కప్పానం అత్థుద్ధారణవిధిం అతిదిసతి. **నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పాదయో**తి **ఆది**-సద్దేన అబ్యాపాదఅవిహింసాసఙ్కప్పే ఏవ సఙ్గణ్హాతి. **కామ... పే.... సఞ్ఞాన**న్తి కామవితక్కాదివిరతిసమ్పయుత్తానం నేక్ఖమ్మాదిసఞ్ఞానం. **నానత్తా**తి నానాఖణికత్తా. **తీసు ఠానేసూ**తి తిప్పకారేసు కారణేసు. **ఉప్పన్నస్సా**తి ఉప్పజ్జనారహస్స. భూమిలద్ధఉప్పన్నం ఇధాధిప్పేతం. ఏస నయో ఇతో పరేసుపి.

పదచ్ఛేదతోతి కారణుపచ్ఛేదతో. **పదన్తి** హి ఉప్పత్తికారణన్తి వుత్తోవాయమత్థో. **అనుప్పత్తిసాధనవసేనాతి** యథా సఙ్కప్పో ఆయతిం నుప్పజ్జతి, ఏవం అనుప్పత్తిసాధనవసేన. సమ్మాదిట్ఠి వియ **ఏకోవ కుసలసఙ్కప్పో ఉప్పజ్జతి.**

చతూసు ఠానేసూతి విసంవాదనాదీసు చతూసు వీతిక్కమట్ఠానేసు. పబ్బజితానం మిచ్ఛాజీవో నామ ఆహారనిమిత్తకోతి ఆహ **''ఖాదనీయభోజనీయాదీనం అత్థాయా''**తి. సబ్బసో అనేసనాయ పహానం సమ్మాఆజీవోతి ఆహ **''బుద్ధప్పసత్థేన ఆజీవేనా''**తి. కమ్మపథపత్తానం వసేన **''సత్తసు ఠానేసూ''**తి వుత్తం. అకమ్మపథపత్తాయ హి అనేసనాయ సో పదఘాతం కరోతియేవ.

తథారూపే వా ఆరమ్మణేతి యస్మిం ఆరమ్మణే ఇమస్స పుబ్బే కిలేసా న ఉప్పన్నా, తస్మిం ఏవ. **అనుప్పన్నానన్తి** అనుప్పాదస్సపి పత్థనావసేన అనుప్పన్నానం. **వీరియచ్ఛన్దన్తి** వీరియస్స నిబ్బత్తేతుకామతాఛన్దం. ''ఛన్దసమ్పయుత్తవీరియఞ్చా''తి వదన్తి. వీరియమేవ పన అనుప్పన్నాకుసలానుప్పాదనే లబ్భమానఛన్దతాయ ధురసమ్పగ్గహతాయ ఛన్దపరియాయేన వుత్తం. తథా హి వీరియం – ''అనిక్ఖిత్తఛన్దతా అనిక్ఖిత్తధురతా''తి (ధ. స. ౨౬) నిద్దిట్ఠం. కోసజ్జపక్ఖే పతితుం అదత్వా **చిత్తం పగ్గహితం కరోతి. పధానన్తి** పధానభూతవీరియం.

ఉప్పత్తిపబన్ధవసేనాతి నిరన్తరుప్పాదనవసేన. **చతూసు ఠానేసు కిచ్చసాధనవసేనాతి** యథావుత్తేసు చతూసు ఠానేసు పధానకిచ్చస్స నిప్ఫాదనవసేన అనుప్పాదనాదివసేన. **కిచ్చసాధనవసేనాతి** కాయవేదనాచిత్తధమ్మేసు సుభసుఖనిచ్చఅత్తగాహవిధమనవసేన అసుభదుక్ఖానిచ్చానత్తసాధనవసేన.

అయన్తి యథావుత్తో సదిసాసదిసతావిసేసో. **అస్సాతి** మగ్గస్స. **ఏత్థ కథన్తి** యది రూపావచరచతుత్థజ్ఝానతో పట్ఠాయ యావ సబ్బభవగ్గా ఝానఙ్గమగ్గఙ్గబోజ్ఝఙ్గానం సదిసతా, ఏవం సన్తే ''ఆరుప్పే చతుక్కపఞ్చకజ్ఝానం ఉప్పజ్జతి, తఞ్చ లోకుత్తర''న్తి ఏత్థ కథం అత్థో గహేతబ్బోతి ఆహ **''ఏత్థాపీ''**తిఆది. **తంఝానికావాతి** పఠమజ్ఝానాదీసు యం ఝానం మగ్గపటిలాభస్స పాదకభూతం, తంఝానికావ **అస్స** అరియస్స ఉపరిపి **తయో మగ్గా . ఏవన్తి** వుత్తాకారేన. **పాదకజ్ఝానమేవ నియమేతి** ఆరుప్పే చతుక్కపఞ్చకజ్ఝానుప్పత్తియం. **విపస్సనాయ ఆరమ్మణభూతా ఖన్ధాతి** సమ్మసితఖన్ధే వదన్తి. **పుగ్గలజ్ఝాసయో నియమేతి** పాదకసమ్మసితజ్ఝానానం భేదే. యస్మా సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణమేవ అరియమగ్గస్స బోజ్ఝఙ్గాదివిసేసం నియమేతి, తతో దుతియాదిపాదకజ్ఝానతో ఉప్పన్నస్స సఙ్ఖారుపేక్ఖాఞాణస్స పాదకజ్ఝానాతిక్కన్తానం అఙ్గానం అసమాపజ్జితుకామతావిరాగభావతో ఇతరస్స చ అతబ్భావతో తీసుపి వాదేసు విపస్సనావ నియమేతీతి వేదితబ్బో, తస్మా విపస్సనానియమేనేవ హి పఠమవాదేపి అపాదకజ్ఝానాదిపాదకాపి మగ్గా పఠమజ్ఝానికా హోన్తి. ఇతరేహి చ పాదకజ్ఝానేహి విపస్సనానియమేహి తంతంఝానికావ. ఏవం సేసవాదేసు విపస్సనానియమో యథాసమ్భవం యోజేతబ్బో. దుతియవాదే తంతంఝానికతా సమ్మసితసఙ్ఖారవిపస్సనానియమేహి హోతి. తత్థ హి విపస్సనా తంతంవిరాగభావనా భావేతబ్బా, న సోమనస్ససహగతా ఉపేక్ఖాసహగతా హుత్వా ఝానఙ్గాదినియమం మగ్గస్స కరోతీతి ఏవం విపస్సనానియమో వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో. ఇమస్మిఞ్చ వాదే పాదకసమ్మసితజ్ఝానుపనిస్సయసబ్భావే అజ్ఝాసయో ఏకన్తేన హోతీతి **''పుగ్గలజ్ఝాసయో నియమేతీతి వదన్తీ''**తి వుత్తం, అట్ఠకథాయం పన విసుద్ధిమగ్గస్స ఏతిస్సా అట్ఠకథాయ ఏకసఙ్గహితత్తా **''తేసం వాదవినిచ్ఛయో...పే.... వేదితబ్బో''**తి వుత్తం. **పుబ్బభాగేతి** విపస్సనాక్ఖణే.

విభఙ్గసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. సూకసుత్తవణ్ణనా

౯. **సూకన్తి** సాలియవాదీనం వాలమాహ. సో హి నికన్తకసదిసో పటిముఖగతం హత్థం వా పాదం వా భిన్దతి, తస్మా భేదం ఇచ్ఛన్తేన ఉద్ధగ్గం కత్వా ఠపితం **సమ్మాపణిహితం** నామ, తథా అట్ఠపితం **మిచ్ఛాపణిహితం** నామాతి వుత్తం. **మిచ్ఛాపణిహితాయాతి** కమ్మస్సకతపఞ్ఞాయ మిచ్ఛాఠపనం నామ – "ఇమే సత్తా కమ్మవసేన సుఖదుక్ఖం పచ్చనుభవన్తి, తం పన కమ్మం ఇస్సరస్స ఇచ్ఛావసేన బ్రహ్మా నిమ్మినాతీ"తిఆదినా మిచ్ఛాపకప్పనం. కేచి పన "నత్థి దిన్నన్తిఆదినా నయేన పవత్తి, తస్స వా ఞాణస్స అప్పవత్తీ"తి వదన్తి. **మగ్గభావనాయాతి** ఏత్థాపి మిచ్ఛామగ్గస్స పవత్తనం, అరియమగ్గస్స వా అప్పవత్తనం మిచ్ఛాఠపనం. తేనాహ "**అప్పవత్తితత్తా**"తి. **అవిజ్జం భిన్దిస్సతీతి** అవిజ్జం సముచ్ఛిన్దిస్సతి. **మగ్గనిస్సితం కత్వా** మగ్గే ఏవ పక్ఖిపిత్వా. తఞ్హి ఞాణం మగ్గస్స మూలకారణం మగ్గే సిద్ధే తస్స కిచ్చస్స మత్థకప్పత్తితో. "సమ్మాపణిహితాయ దిట్ఠియా సమ్మాపణిహితాయ మగ్గభావనాయా"తి వుత్తత్తా **మిస్సకమగ్గో కథితో**. ఛవిభేదసదిసో చేత్థ అవిజ్జాభేదో, లోహితుప్పాదసదిసో లోకుత్తరమగ్గభావో దట్ఠబ్బో.

సూకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. నన్దియసుత్తవణ్ణనా

౧౦. **ఛన్నపరిబ్బాజకో** వత్థచ్ఛాదియా ఛన్నజ్జపరిబ్బాజకో, న నగ్గపరిబ్బాజకో.

అవిజ్జావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. విహారవగ్గో

౧. పఠమవిహారసుత్తవణ్ణనా

౧౧. **అడ్ఢమాసన్తి** అచ్చన్తసంయోగే ఉపయోగవచనం. **పటిసల్లీయితున్తి** యథావుత్తం కాలం పటి దివసే దివసే సమాపత్తియం ధమ్మచిన్తాయం చిత్తం నిలీయితుం. **వినేతబ్బోతి** సముచ్ఛేదవినయేన వినేతబ్బో అరియమగ్గాధిగన్తబ్బో. **తన్తి** దిట్ఠానుగతిఆపజ్జనం. **అస్సాతి** జనతాయ. **అపగచ్ఛతీతి** సత్థు సన్తికతో అపేతి. **సూతి** నిపాతమత్తం.

పదేసేనాతి ఏకదేసేన. సహ పదేసేనాతి **సపదేసో**. స్వాయం సపదేసో యస్మా వేదనావసేనేవ పాళియం ఆగతో, తస్మా పరమత్థధమ్మకోట్ఠాసే వేదనా అనవసేసతో లబ్భతి, తే గణ్హన్తో "**ఖన్ధపదేసో**"తిఆదిమాహ. **తం సబ్బన్తి** ఖన్ధపదేసాదికం సబ్బమ్పి. "**సమ్మసన్తో**"తి పదస్స అత్థదస్సనవసేన "**పచ్చవేక్ఖన్తో**"తి ఆహ. పచ్చవేక్ఖణా ఇధ సమ్మసనం నామ, న విపస్సనా. విపస్సనాసమ్మసనం పన భగవతో విసాఖపుణ్ణమాయం ఏవ నిప్పన్నం, తస్మా భగవతో అఞ్ఞభూమికాపి వేదనా అఞ్ఞభూమికానం సత్తానం విరుద్ధా ఉప్పజ్జతేవాతి వుత్తం "**యావ భవగ్గా పవత్తా సుఖా వేదనా**"తి. **సబ్బాకారేనాతి** సరూపతో సముదయతో అత్థఙ్గమతో అస్సాదాదితోతి సబ్బాకారేన. **పరిగ్గణ్హన్తో** ఉపపరిక్ఖన్తో.

నిప్పదేసానేవ అనవసేసానేవ. ఇన్ద్రియసతిపట్ఠానపదేసో సువిఞ్ఞేయ్యోతి అనుద్ధతో. **అస్సాతి** భగవతో. **ఠానేతి** తస్మిం తస్మిం పచ్చవేక్ఖితబ్బసఙ్ఖాతే ఓకాసే. **సా సా చ విహారసమాపత్తీతి** ఖన్ధవసేన ఆయతనాదివసేన చ పవత్తిత్వా తేసం

ఏకదేసభూతం వేదనంయేవ పరిగ్గహేత్వా తం సమ్మసిత్వా అనుక్కమేన సమాపన్నా ఝానసమాపత్తి ఫలసమాపత్తి చ. ఫలసమాపత్తి హి తథా సమ్మసిత్వా పునప్పునం సమాపజ్జనవసేన అత్థతో అభిన్నాపి అధిట్ఠానభూతధమ్మభేదేన భిన్నా వియ వుచ్చతి, యతో చతువీసతికోటిసతసహస్సభేదా దేవసికం వళఞ్జనసమాపత్తియో అట్ఠకథాయం వుత్తా. కామం అఞ్ఞధమ్మవసేనపి జాతా ఏవ, వేదనావసేన పనేత్థ అభినివేసో కతో **వేదనానుభావేన జాతా**. కస్మా ఏవం జాతాతి? బుద్ధానం ఞాణపదస్స అన్తరవిభాగత్తా. తథా హి భగవా సకలమ్పి అడ్ఢమాసం వేదనావసేనేవ సమ్మసనం పవత్తేతి, తదనుసారేన చ తా విహారసమాపత్తియో సమాపజ్జి. తయిదం అచ్చరియం అనఞ్ఞసాధారణం భిక్ఖూ పవేదేన్తో సత్థా – ''యేన స్వాహ''న్తిఆదిమవోచ.

అకుసలావాతి పాణాతిపాత-అదిన్నాదాన-కామేసుమిచ్ఛాచార-ముసావాద-పిసుణవాచాసమ్ఫప్పలాప-అభిజ్ఝా-బ్యాపాదవసేన తంతంమిచ్ఛాదస్సనవసేన చ అకుసలా వేదనా ఏవ హోతి. బ్రహ్మలోకాదీసు ఉప్పజ్జిత్వా తత్థ నిచ్చా ధువా భవిస్సామాతి ఏవం దిట్ఠిం ఉపనిస్సాయాతి యోజేతబ్బం. **దేవకులాదీసు** దేవపూజత్థం, సబ్బజనపరిభోగత్థం వా **మాలావచ్ఛం రోపేన్తి. వధబన్ధనాదీనీతి ఆది**-సద్దేన అదిన్నాదాన-మిచ్ఛాచార-ముసావాద-పిసుణవాచా-సమ్ఫప్పలాపాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. దిట్ఠధమ్మవిపాకస్స అపచురత్తా అపాకటత్తా చ ''**భవన్తరగతాన**''న్తి వుత్తం.

ఇతి నేసన్తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో, పకారత్థో వా. తేన యథా ఫరుసవాచావసేన, ఏవం తదఞ్ఞేసమ్పి అకుసలకమ్మానం వసేన సమ్మాదిట్ఠిపచ్చయా అకుసలవేదనాప్పవత్తి యథారహం నీహరిత్వా వత్తబ్బా. **ఏసేవ నయోతి** ఇమినా యథా మిచ్ఛాదిట్ఠిపచ్చయా సమ్మాదిట్ఠిపచ్చయా చ కుసలాకుసలవిపాకవేదనా సహజాతకోటియా ఉపనిస్సయకోటియా చ వసేన యథారహం యోజేత్వా దస్సితా, ఏవం మిచ్ఛాసఙ్కప్పపచ్చయాదీసుపి యథారహం యోజేత్వా దస్సేతబ్బాతి ఇమమత్థం అతిదిసతి. **ఛన్దపచ్చయాతి** ఏత్థ తణ్హాఛన్దసహితో కత్తుకామతాఛన్దో అధిప్పేతోతి ఆహ ''**ఛన్దపచ్చయాతిఆదీసు పన ఛన్దపచ్చయా అట్ఠలోభసహగతచిత్తసమ్పయుత్తా వేదనా వేదితబ్బా**''తి. **వితక్కపచ్చయాతి** ఏత్థ అప్పనాప్పత్తోవ వితక్కో అధిప్పేతోతి వుత్తం ''**వితక్కపచ్చయా పఠమజ్ఝానవేదనావా**''తి. వితక్కపచ్చయా పఠమజ్ఝానవేదనాయ గహితత్తా ''**ఠపేత్వా పఠమజ్ఝాన**''న్తి. ఉపరి తిస్సో రూపావచరా, హేట్ఠా తిస్సో అరూపావచరా ఏవం **సేసా ఛ సఞ్ఞాసమాపత్తివేదనా**.

తిణ్ణన్తి ఛన్దవితక్కసఞ్ఞానం. **అవూపసమేతి** పటిపక్ఖేన అవూపసమితే. తిణ్ణఞ్హి తేసం సహభావేన పచ్చయతా అట్ఠలోభసహగతచిత్తేసు ఏవ. తత్థ యం వత్తబ్బం తం వుత్తమేవ. **ఛన్దమత్తస్సాతి** తేసు తీసు ఛన్దమత్తస్స. **వూపసమే పఠమజ్ఝానవేదనావ** అప్పనాప్పత్తస్స అధిప్పేతత్తా. **ఛన్దవితక్కానం వూపసమే దుతియజ్ఝానాదివేదనా అధిప్పేతా** సఞ్ఞాయ అవూపసన్తత్తా. దుతియజ్ఝానాదివేదనాగహణేన హి సబ్బా సఞ్ఞాసమాపత్తియో చ గహితావ హోన్తి. **తిణ్ణమ్పి వూపసమేతి** ఛన్దవితక్కసఞ్ఞానం వూపసమే **నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనవేదనా అధిప్పేతా**. భవగ్గప్పత్తసఞ్ఞా హి వూపసమన్తి ఛన్దసఙ్కప్పానం అచ్చన్తసుఖుమభావప్పత్తియా. హేట్ఠా ''సమ్మాదిట్ఠిపచ్చయా''తి ఏత్థ సమ్మాదిట్ఠిగ్గహణేన హేట్ఠిమమగ్గసమ్మాదిట్ఠిపి గహితావ హోతీతి ఆహ – ''**అప్పత్తస్స పత్తియాతి అరహత్తఫలస్స పత్తత్థాయా**''తి. అథ వా హేట్ఠిమమగ్గాధిగమేన వినా అగ్గమగ్గో నత్థీతి హేట్ఠిమమగ్గాధిగమం అత్థాపన్నం కత్వా ''**అరహత్తఫలస్స పత్తత్థాయా**''తి వుత్తం. ఆయమేతి ఫలేన మిస్సితో హోతి ఏతేనాతి **ఆయామో,** సమ్మావాయామోతి ఆహ ''**అత్థి ఆయామన్తి అత్థి వీరియ**''న్తి. **తస్స వీరియారమ్భస్సాతి** అఞ్ఞాధిగమకారణస్స సమ్మావాయామస్స వసేన. పాళియం ఠాన-సద్దో కారణపరియాయోతి ఆహ

– ‘‘**అరహత్తఫలస్స కారణే**’’తి. **తప్పచ్చయాతి** ఏత్థ **తం**-సద్దేన “ఠానే”తి వుత్తకారణమేవ పచ్చామట్ఠన్తి ఆహ – ‘‘**అరహత్తస్స ఠానపచ్చయా**’’తి. **చతుమగ్గసహజాతాతి** ఏతేన “అరహత్తఫలస్స పత్తత్థాయా”తి ఏత్థ హేట్ఠిమమగ్గానం అత్థాపత్తివసేన గహితభావమేవ జోతేతి. కేచి పన “చతుమగ్గసహజాతాతి వత్వా నిబ్బత్తితలోకుత్తరవేదనాతి భూతకథనం విసేసనం. నిబ్బత్తితలోకుత్తరవేదనాతి పఠమం అపేక్ఖితబ్బం, పచ్ఛా చతుమగ్గసహజాతా”తి వదన్తి.

పఠమవిహారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియవిహారసుత్తవణ్ణనా

౧౨. మిచ్ఛాదిట్ఠి వూపసమతి సబ్బసో పహీయతి ఏతేనాతి **మిచ్ఛాదిట్ఠివూపసమో**. “మిచ్ఛాదిట్ఠివూపసమో నామ సమ్మాదిట్ఠి. భవన్తరే ఉప్పజ్జన్తో అతిదూరేతి మఞ్ఞమానో విపాకవేదనం న గణ్హాతీ”తి అట్ఠకథాయం వుత్తం. ‘‘**ఇమినా నయేనా**’’తి అతిదిసిత్వాపి తమత్థం పాకటతరం కాతుం ‘‘**యస్స యస్సా**’’తిఆదిం వత్వా ఏవ సామఞ్ఞవసేన వుత్తమత్థం పచ్ఛిమేసు తీసు పదేసు సరూపతోవ దస్సేతుం ‘‘**ఛన్దవూపసమపచ్చయా**’’తిఆదిమాహ, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. **వుత్తత్థానేవ** అనన్తరసుత్తే.

దుతియవిహారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౭. సేక్ఖసుత్తాదివణ్ణనా

౧౩-౧౭. తిస్సన్నమ్పి సిక్ఖానం సిక్ఖనం సీలం ఏతస్సాతి **సిక్ఖనసీలో**. సిక్ఖతీతిపి వా **సేక్ఖో**. వుత్తఞ్హేతం “సిక్ఖతీతి ఖో, భిక్ఖవే, తస్మా సేక్ఖోతి వుచ్చతి. కిఞ్చ సిక్ఖతి? అధిసీలమ్పి సిక్ఖతీ”తిఆది (అ. ని. ౩.౮౬). **తీహి ఫలేహి** హేట్ఠా. సాపి చతుత్థమగ్గేన సద్ధిం ఉప్పన్నసిక్ఖాపి. మగ్గక్ఖణే హి సిక్ఖాకిచ్చం న నిట్ఠితం విప్పకతభావతో, ఫలక్ఖణే పన నిట్ఠితం నామ. **ఉత్తానత్థానేవ** హేట్ఠా వుత్తనయత్తా.

సేక్ఖసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

విహారవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. మిచ్ఛత్తవగ్గవణ్ణనా

౨౧-౩౦. మిచ్ఛాసభావన్తి అయాథావసభావం అనియ్యానికసభావం. **సమ్మాసభావన్తి** యాథావసభావం నియ్యానికసభావం. **మిచ్ఛాపటిపత్తాధికరణహేతూతి** ఏత్థ **అధి**-సద్దో అనత్థకోతి ఆహ – ‘‘**మిచ్ఛాపటిపత్తికరణహేతూ**’’తి. ఞాయతి పటివిద్ధవసేన నిబ్బానం గచ్ఛతీతి **ఞాయో**. సో ఏవ తంసమఙ్గీనం వట్టదుక్ఖపాతతో ధారణట్ఠేన **ధమ్మోతి** ఆహ – ‘‘**ఞాయం ధమ్మన్తి అరియమగ్గధమ్మ**’’న్తి. ఞాణస్స మిచ్ఛాసభావో నామ నత్థీతి విఞ్ఞాణమేవేత్థ పచ్చవేక్ఖణవసేన పవత్తం ఞాణ-సద్దేన వుచ్చతీతి ఆహ ‘‘**మిచ్ఛావిఞ్ఞాణో**’’తి. **మిచ్ఛాపచ్చవేక్ఖణోతి** కిఞ్చి పాపం కత్వా “అహో మయా కతం సుకత”న్తి ఏవం పవత్తో మిచ్ఛాపచ్చవేక్ఖణో. గోసీలగోవతాదిపూరణం ముత్తీతి ఏవం గణ్హతో **మిచ్ఛావిముత్తి** నామ. మిచ్ఛాపటిపదాదీహి వివట్టన్తి ఏవం **వట్టవివట్టం కథితం. పుగ్గలో పుచ్ఛితోతి** నిగమితో చ “అయం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, అసప్పురిసో”తిఆదినా.

కిఞ్చాపి "మిచ్ఛాదిట్ఠికో హోతీ"తిఆదినా పుగ్గలోవ నిద్దిట్ఠో, తథాపి పుగ్గలసీసేనాయం ధమ్మదేసనాతి ఆహ "**ధమ్మో విభత్తో**"తి. తేనేవాహ "**ధమ్మేన పుగ్గలో దస్సితో**"తి. **ధమ్మేనా**తి మిచ్ఛాదిట్ఠిఆదికేన ధమ్మేన. కల్యాణపుథుజ్జనతో పట్ఠాయ సబ్బసో **సప్పురిసా** నామ, ఖీణాసవో **సప్పురిసతరో. సుప్పవత్తనియో**తి సుఖేన పవత్తేతుం సక్కుణేయ్యో. **ధావతీ**తి గచ్ఛతి. పచ్చయుప్పన్నేన ఉపేచ్చ నిస్సితబ్బతో ఉపనిసా, పచ్చయో, ఏకస్స స-కారస్స లోపం కత్వా వాతి ఆహ – "**సఉపనిసం సపచ్చయ**"న్తి. పరికరణతో **పరిక్ఖారో,** పరివారోతి ఆహ – "**సపరిక్ఖారం సపరివార**"న్తి. సహజాతవసేన ఉపనిస్సయవసేన చ సపచ్చయతా కిచ్చసాధనే నిప్ఫాదనే సహాయభావూపగమనే చ సపరివారతా దట్ఠబ్బా.

మిచ్ఛత్తవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. పటిపత్తివగ్గవణ్ణనా

౩౧-౪౦. అయాథావపటిపత్తి, న యథాపటిపత్తి, హేతుమ్హిపి ఫలేపి అయాథావవత్థుసాధనతో. **ఏకం సుత్తం ధమ్మవసేన కథితం** పటిపత్తివసేన. **ఏకం సుత్తం పుగ్గలవసేన కథితం** పటిపన్నకవసేన. సంసారమహోఘస్స పరతీరభావతో యో నం అధిగచ్ఛతి, తం పారేతి గమేతీతి పారం, నిబ్బానం, తబ్బిధురతాయ నత్థి ఏత్థ పారన్తి అపారం, సంసారోతి వుత్తం – "**అపారాపారన్తి వట్టతో నిబ్బాన**"న్తి. **పారఙ్గతా**తి అసేక్ఖే సన్ధాయ. **యేపి గచ్ఛన్తీ**తి సేక్ఖే. **యేపి గమిస్సన్తీ**తి కల్యాణపుథుజ్జనే. **పారగామినో**తి ఏత్థ కిత-సద్దో తికాలవాచీతి ఏవం వుత్తం.

తీరన్తి ఓరిమతీరమాహ. తేన వుత్తం "**వట్టమేవ అనుధావతీ**"తి. ఏకన్తకాళకత్తా చిత్తస్స అపభస్సరభావకరణతో కణ్హాభిజాతిహేతుతో చ వుత్తం "**కణ్హన్తి అకుసలధమ్మ**"న్తి. వోదానభావతో చిత్తస్స పభస్సరభావకరణతో సుక్కాభిజాతిహేతుతో చ వుత్తం – "**సుక్కన్తి కుసలధమ్మ**"న్తి. కిలేసమార-అభిసఙ్ఖారమార-మచ్చుమారానం పవత్తిట్ఠానతాయ ఓకం వుచ్చతి వట్టం, తబ్బిధురతాయ అనోకన్తి నిబ్బానన్తి ఆహ – "**ఓకా అనోకన్తి వట్టతో నిబ్బాన**"న్తి.

పరమత్థతో సమణా వుచ్చన్తి అరియా, సమణానం భావో సామఞ్ఞం, అరియమగ్గో, తేన అరణీయతో ఉపగన్తబ్బతో సామఞ్ఞత్థో నిబ్బానన్తి ఆహ – "**సామఞ్ఞత్థన్తి నిబ్బానం, తం హీ**"తిఆది. **బ్రహ్మఞ్ఞత్థ**న్తి ఏత్థాపి ఇమినా నయేన అత్థో వేదితబ్బో. **బ్రహ్మఞ్ఞేన** అరియమగ్గేన. **రాగక్ఖయో**తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిసద్దత్థో. తేన "దోసక్ఖయో మోహక్ఖయో"తి పదద్వయం సఙ్గణ్హాతి. **వట్టతియేవాతి వదన్తి** "రాగక్ఖయో"తి. పరియాయేన హి అరహత్తస్స వత్తబ్బత్తాతి.

పటిపత్తివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. అఞ్ఞతిత్థియపేయ్యాలవగ్గవణ్ణనా

౪౧-౪౮. అపరాపరం పరివత్తమానేన వత్తసమ్పన్నేన సంసారద్ధానపరిఞ్ఞావసేనేవ నిబ్బానస్స పత్తబ్బత్తా వుత్తం – "**నిబ్బానం పత్వా పరిఞ్ఞాతం నామ హోతీ**"తి. **నిబ్బానం పత్వా**తి నిబ్బానప్పత్తిహేతు. హేతుఅత్థో హి అయం **త్వా**-సద్దో యథా – "ఘతం పివిత్వా బలం హోతి, సీహం దిస్వా భయం హోతీ"తి. **తస్మా**తి యస్మా అపరిఞ్ఞేయ్యపరిజాననకిచ్చేన నిబ్బానస్స పత్తియా అద్ధానపరిఞ్ఞాసిద్ధి ఞాయతి, తస్మా ఉపచారవసేన నిబ్బానం "అద్ధానపరిఞ్ఞా"తి వుచ్చతి యథా "హిమసన్తి సూరియం ఉగ్గమేతీ"తి. **విజ్జావిముత్తిఫలసచ్ఛికిరియత్థ**న్తి ఏత్థ **విజ్జా**తి అగ్గమగ్గవిజ్జా. **విముత్తీ**తి అగ్గమగ్గసమాధి

అధిప్పేతో . తేసం ఫలం అఞ్ఞాతి ఆహ – ‘‘**విజ్జావిముత్తిఫలేన అరహత్తం కథిత**’’న్తి. యాథావతో జాననతో పచ్చక్ఖతో దస్సనతో చ ఞాణదస్సనన్తి ఇధ ఫలనిబ్బానపచ్చవేక్ఖణా అధిప్పేతాతి ఆహ – ‘‘**ఞాణదస్సనేన పచ్చవేక్ఖణా కథితా**’’తి. **సేసేహీ**తి రాగ-విరాగ-సంయోజనప్పహాన-అనుసయసముగ్ఘాత-అద్ధానపరిఞ్ఞా- ఆసవక్ఖయ-విజ్జా-విముత్తి-ఫలసచ్ఛికిరియా-ఞాణదస్సన-అనుపాదాపరినిబ్బానపదేహి.

అఞ్ఞతిత్థియపేయ్యాలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సూరియపేయ్యాలవగ్గవణ్ణనా

౪౯-౬౨. యథా అరుణుగ్గం సూరియుగ్గమనస్స ఏకన్తికం పుబ్బనిమిత్తం, ఏవం కల్యాణమిత్తతా అరియమగ్గపాతుభావస్సాతి సదిసూపమా **అరుణుగ్గం కల్యాణమిత్తతాయ**. కల్యాణమిత్తోతి చేత్థ అరియో, **అరియమగ్గో** వా దట్ఠబ్బో **సూరియపాతుభావో వియ** తేన విధూపనీయన్ధకారవిధమనతో. **కుసలకత్తుకమ్యతాఛన్దో ఛన్దసమ్పదా** ఇతరఛన్దతో సమ్పన్నత్తా. **కారాపకఅప్పమాదస్సా**తి సచ్చపటివేధస్స కారాపకస్స. ఏవం సబ్బత్థేవ సమ్పదాసద్దా విసేసాధిగమహేతుతాయ వేదితబ్బా. **అఞ్ఞేనపి ఆకారేనా**తి “వివేకనిస్సిత”న్తిఆదిఆకారతో అఞ్ఞేన “రాగవినయపరియోసాన”న్తిఆదినా ఆకారేన.

సూరియపేయ్యాలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఏకధమ్మపేయ్యాలవగ్గాదివణ్ణనా

౬౩-౧౩౮. తథా తథా వుత్తే బుజ్ఝనకానం అజ్ఝాసయవసేన కథితో, తస్మా “వుత్తో ఏవ అత్థో, కస్మా పున వుత్తో”తి న చోదేతబ్బం.

ఏకధమ్మపేయ్యాలవగ్గాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. అప్పమాదపేయ్యాలవగ్గో

౧. తథాగతసుత్తవణ్ణనా

౧౩౯. కారాపకఅప్పమాదో నామ “ఇమే అకుసలా ధమ్మా పహాతబ్బా, ఇమే కుసలా ధమ్మా ఉప్పాదేతబ్బా”తి వుత్తవజ్జేతబ్బవజ్జనసమ్పాదేతబ్బసమ్పాదనవసేన పవత్తో అప్పమాదో. **ఏసా**తి అప్పమాదో. **లోకియోవ. న** లోకుత్తరో. **అయన్తి ఏసా**తి చ అప్పమాదమేవ వదతి. **తేస**న్తి చతుభూమకధమ్మానం. **పటిలాభకట్ఠేనా**తి పటిలాభాపనట్ఠేన.

తథాగతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పదసుత్తవణ్ణనా

౧౪౦. జఙ్గలానన్తి జఙ్గలవాసీనం. **జఙ్గల**-సద్దో చేత్థ థద్ధభావసామఞ్ఞేన పథవీపరియాయో, న అనుపట్ఠానవిదూరదేసవాచీ. తేనాహ – ‘‘**పథవీతలవాసీన**’’న్తి. పదానం వుచ్చమానత్తా ‘‘**సపాదకపాణాన**’’న్తి విసేసేత్వా వుత్తం. **సమోధానన్తి** అన్తోగధభావం. తేనాహ – ‘‘**ఓధానం ఉపక్ఖేప**’’న్తి, ఉపనేత్వా పక్ఖిపితబ్బన్తి అత్థో.

పదసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౧౦. కూటసుత్తాదివణ్ణనా

౧౪౧-౧౪౮. వస్సికాయ పుప్ఫం **వస్సికం** యథా ‘‘ఆమలకియా ఫలం ఆమలక’’న్తి. **మహాతలస్మిన్తి** ఉపరిపాసాదే. ‘‘**యాని కానిచీ**’’తి పదేహి ఇతరాని సమానాధికరణాని భవితుం యుత్తానీతి ‘‘**పచ్చత్తే సామివచన**’’న్తి వత్వా తథా విభత్తివిపరిణామో కతో. ‘‘**తన్తావుతాన**’’న్తి పదం నిద్ధారణే సామివచనన్తి తత్థ ‘‘వత్థానీ’’తి వచనసేసేన అత్థం దస్సేతుం ‘‘**అథ వా**’’తిఆది వుత్తం.

కూటసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

అప్పమాదవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. బలకరణీయవగ్గో

౧. బలసుత్తవణ్ణనా

౧౪౯. కమ్మమేవ **కమ్మన్తా** యథా సుత్తన్తా. **అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గన్తి** ఏత్థ నానన్తరియకతాయ విపస్సనాపి గహితా ఏవ హోతీతి వుత్తం ‘‘**సహవిపస్సన**’’న్తి.

౨. బీజసుత్తవణ్ణనా

౧౫౦. పఞ్చవిధమ్పి సమూహట్ఠేన **బీజగామో నామ. తదేవాతి** మూలబీజాది **ఏవ. సమ్పన్నన్తి** సహజాతమూలవన్తం. **నీలభావతో పట్ఠాయాతి** నీలభావాపత్తితో పట్ఠాయ.

౩. నాగసుత్తవణ్ణనా

౧౫౧. బలం గాహేన్తీతి అత్తనో సరీరబలం గాహేన్తి. తం పన నాగానం బలప్పత్తి ఏవాతి ఆహ – ‘‘**బలం గణ్హన్తీ**’’తి. **సమ్భేజ్జముఖద్వారన్తి** మహాసముద్దేన సమ్భేదగతమహానదీనం ముఖద్వారం. **నాగా కాయం వడ్ఢేన్తీతిఆది** యస్మా చ భగవతా ఉపమావసేన ఆభతం, తస్మా **ఏవమేవ ఖోతి ఏత్థాతిఆదినా** ఉపమం సంసన్దతి. **ఆగతేసూతిఆదీసు** తీసు పదేసు భావేనభావలక్ఖణే.

౪. కుమ్భసుత్తవణ్ణనా

౧౩౩. **న పతిఆవమతీ**తి చ నికుజ్జితభావేన ఉదకవమనో ఘటో, న తం పున ముఖేన గణ్హాతి. తేనాహ ‘‘**న అన్తో పవేసేతీ**’’తి.

౭. ఆకాససుత్తవణ్ణనా

౧౩౫. **తేనేతం వుత్త**న్తి తేన అరియమగ్గస్స ఇజ్ఝనేన ఏతేసం సబ్బేసం బోధిపక్ఖియధమ్మానం ఇజ్ఝనం వుత్తం.

౮-౯-౧౦. పఠమమేఘసుత్తాదివణ్ణనా

౧౩౬-౧౩౮. **పంసురజోజల్ల**న్తి భూమిరేణుసహజాతమలం. **వాణిజకోపమే**తి వాణిజకోపమపఠమసుత్తే చాపి.

౧౧-౧౨. ఆగన్తుకసుత్తాదివణ్ణనా

౧౩౯-౧౪౦. సహవిపస్సనస్స అరియమగ్గస్స భావనాయ ఇజ్ఝనేన **ఏతం** అభిఞ్ఞాపరిఞ్ఞేయ్యాదిధమ్మానం అభిఞ్ఞాపరిజాననాదీనం ఇజ్ఝనం **వుత్తం** ఖత్తియాదీనం విసయఆదికం కరోన్తస్స కథాయ సజ్జితత్తా.

బలకరణీయవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఏసనావగ్గో

౧. ఏసనాసుత్తవణ్ణనా

౧౪౧. **కామాన**న్తి వత్థుకామకిలేసకామానం. కిలేసకామోపి హి కామితన్తి పరికప్పితేన విధినా చ అధికరాగేహి ఏసనీయో. **భవాన**న్తి తిణ్ణం గతీనం. దిట్ఠిగతికపరికప్పితస్స బ్రహ్మచరియస్స నిమిత్తభావతో మిచ్ఛాదిట్ఠి “బ్రహ్మచరియ”న్తి అధిప్పేతా.

౨-౧౧. విధాసుత్తాదివణ్ణనా

౧౪౨-౧౫౧. సేయ్యోహమస్మీతిఆదినా తంతంవిభాగేన ధీయన్తి విధీయన్తీతి **విధా,** మానకోట్ఠాసా, మానట్ఠపనా వా. **నీహనన్తీ**తి విబాధేన్తి.

ఏసనావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. ఓఘవగ్గో

౧-౨. ఓఘసుత్తాదివణ్ణనా

౧౫౨-౧౫౩. వట్టే ఓహనన్తి ఓసీదాపేన్తీతి **ఓఘా. రూపారూపభవే**తి రూపభవే చ అరూపభవే చ రూపారూపతణ్హోపనిస్సయా రూపారూపావచరకమ్మనిబ్బత్తా ఖన్ధా. యోజనట్ఠేన **యోగో**.

౩-౪. ఉపాదానసుత్తాదివణ్ణనా

౧౭౪-౧౭౫. కామనవసేన ఉపాదియనతో **కాముపాదానం**. తేనాహ ‘‘**కామగ్గహణ**’’న్తి. **నామకాయస్సాతి** వేదనాదీనం చతున్నం అరూపక్ఖన్ధానం. **ఘటనపబన్ధనకిలేసోతి** హేతునా ఫలస్స కమ్మవట్టస్స విపాకవట్టేన దుక్ఖప్పబన్ధసఙ్ఖాతస్స ఘటనస్స సమ్బజ్ఝనస్స నిబ్బత్తకకిలేసో. **అన్తగ్గాహికదిట్ఠి** సస్సతుచ్ఛేదగాహో.

ఉపాదానసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౧౦. అనుసయసుత్తాదివణ్ణనా

౧౭౬-౧౮౧. థామగతట్ఠేనాతి సత్తసన్తానే థిరభావూపగమనభావేన. **థామగత**న్తి చ అఞ్ఞేహి అసాధారణో కామరాగాదీనంయేవ ఆవేణికో సభావో దట్ఠబ్బో. **కామరాగోవాతి** కామరాగో ఏవ అప్పహీనో. సో సతి పచ్చయలాభే ఉప్పజ్జనారహతాయ సన్తానే అనుసేతీతి **అనుసయో. సేసేసుపీతి** పటిఘానుసయాదీసు. ఓరమ్భాగో వుచ్చతి కామధాతు రూపారూపభావతో హేట్ఠాభూతత్తా. తత్థ పవత్తియా పచ్చయభావతో **ఓరమ్భాగియాని** యథా ‘‘పచ్ఛియో గోదుహకో’’తి. సంయోజేన్తీతి **సంయోజనాని,** హేట్ఠా వియ అత్థో వత్తబ్బో. **ఉద్ధమ్భాగో** మహగ్గతభాగో, తస్స హితానీతి సబ్బం హేట్ఠా వుత్తనయత్తా న వుత్తన్తి అధిప్పాయో.

అనుసయసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఓఘవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మగ్గసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. బోజ్ఝఙ్గసంయుత్తం

౧. పబ్బతవగ్గో

౧.హిమవన్తసుత్తవణ్ణనా

౧౮౨. బుజ్ఝతి చతుసచ్చం అరియసావకో ఏతాయాతి **బోధం,** ధమ్మసామగ్గీ, అరియసావకో పన చతుసచ్చం బుజ్ఝతీతి **బోధి. అఙ్గాతి** కారణా. యాయ ధమ్మసామగ్గియాతి సమ్బన్ధో. తణ్హావసేన **పతిట్ఠానం,** దిట్ఠివసేన **ఆయూహనా.** సస్సతదిట్ఠియా **పతిట్ఠానం,** ఉచ్ఛేదదిట్ఠియా **ఆయూహనా.** లీనవసేన **పతిట్ఠానం,** ఉద్ధచ్చవసేన **ఆయూహనా.** కామసుఖానుయోగవసేన **పతిట్ఠానం,** అత్తకిలమథానుయోగవసేన **ఆయూహనా. ఓఘతరణసుత్తవణ్ణనాయం** (సం॰ ని॰ ౧.౧) –

> "కిలేసవసేన పతిట్ఠానం, అభిసఙ్ఖారవసేన ఆయూహనా. తణ్హాదిట్ఠీహి పతిట్ఠానం, అవసేసకిలేసాభిసఙ్ఖారేహి ఆయూహనా, సబ్బాకుసలాభిసఙ్ఖారవసేన పతిట్ఠానం, సబ్బలోకియకుసలాభిసఙ్ఖారవసేన ఆయూహనా"తి –

వుత్తేసు పకారేసు ఇధ అవుత్తానం వసేన వేదితబ్బో. **కిలేససన్తాననిద్దాయ ఉట్ఠహతీతి** ఏతేన సిఖాపత్తవిపస్సనాసహగతానమ్పి సతిఆదీనం బోజ్ఝఙ్గభావం దస్సేతి. **చత్తారీతిఆదినా** మగ్గఫలేన సహగతానం. సత్తహి బోజ్ఝఙ్గేహి భావితేహి సచ్చపటివేధో హోతీతి కథమిదం జానితబ్బన్తి చోదనం సన్ధాయాహ "**యథాహా**"తిఆది. **ఝానఙ్గమగ్గఙ్గాదయో వియాతి** ఏతేన బోధిబోజ్ఝఙ్గసద్దానం సముదాయావయవవిసయతం దస్సేతి. **సేనఙ్గరథఙ్గాదయో వియాతి** ఏతేన పుగ్గలపఞ్ఞత్తియా అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తిభావం దస్సేతి.

బోధాయ సంవత్తన్తీతి బోజ్ఝఙ్గాతి వుత్తం "కారణత్థో అఙ్గసద్దో"తి. బుజ్ఝతీతి బోధి, బోధియా ఏవ అఙ్గాతి **బోజ్ఝఙ్గాతి** వుత్తం "**బుజ్ఝన్తీతి బోజ్ఝఙ్గా**"తి. విపస్సనాదీనం కారణానం బుజ్ఝితబ్బానం సచ్చానం అనురూపం పచ్చక్ఖభావేన పటిముఖం అవిపరీతం సమ్మా బుజ్ఝన్తీతి ఏవం వత్థువిసేసదీపకేహి ఉపరిమగ్గేహి అనుబుజ్ఝన్తీతిఆదినా వుత్తబోధిసద్దేహి నిప్పదేసేన వుత్తం "బుజ్ఝనతాసామఞ్ఞేన సఙ్గణ్హాతీ"తి. ఏత్థ చ లీనపతిట్ఠాన-కామసుఖల్లికానుయోగ-ఉచ్ఛేదాభినివేసానం ధమ్మవిచయ-వీరియపీతిపధాన-ధమ్మసామగ్గీ పటిపక్ఖో. ఉద్ధచ్చాయూహనఅత్తకిలమథానుయోగ-సస్సతాభినివేసానం పస్సద్ధిసమాధి-ఉపేక్ఖాపధాన-ధమ్మసామగ్గీ పటిపక్ఖో. సతి పన ఉభయత్థాపి ఇచ్ఛితబ్బా. తథా హి సా సబ్బత్థికా వుత్తా.

సం-సద్దో పసంసాయం. పునదేవ సున్దరో చ అత్థోపీతి ఆహ "**పసత్థో సున్దరో చ బోజ్ఝఙ్గో**"తి. **అభినిబ్బత్తేతీతి** అభివిసిట్ఠభావేన నిబ్బత్తేతి సవిసేసభావం వదతి. "**ఏకే వణ్ణయన్తీ**"తి వత్వా తత్థ యథావుత్తవివేకత్తయతో అఞ్ఞం వివేకద్వయం ఉద్ధరిత్వా దస్సేతుం "**తే హీ**"తిఆది వుత్తం. తత్థ ఝానక్ఖణే తావ కిచ్చతో విక్ఖమ్భనవివేకనిస్సితం, విపస్సనాక్ఖణే అజ్ఝాసయతో పటిప్పస్సద్ధివివేకనిస్సితం భావేతీతి. తేనాహ – "అనుత్తరం విమోక్ఖం ఉపసమ్పజ్జ విహరిస్సామీ"తి. తత్థ తత్థ నిచ్ఛయతాయ కసిణజ్ఝానగ్గహణేన అనుప్పాదానమ్పి గహణం దట్ఠబ్బం.

హిమవన్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. కాయసుత్తవణ్ణనా

౧౮౩. తిట్ఠన్తి ఏతేనాతి ఠితి, కారణం. కమ్మఉతుచిత్తాహారసఙ్ఖాతో చతుబ్బిధో పచ్చయో ఠితి ఏతస్సాతి **పచ్చయట్ఠితికో**. ఆహారపచ్చయసద్దా హి ఏకత్థా. **సుభమ్పీ**తి కామచ్ఛన్దో పచ్చయో, అసుభే సుభాకారేన పవత్తనతో సుభన్తి వుచ్చతి. తేన కారణేన పవత్తనకస్స అఞ్ఞస్స కామచ్ఛన్దస్స నిమిత్తత్తా **సుభనిమిత్తన్తి**. **సుభస్సా**తి యథావుత్తస్స సుభస్స. **ఆరమ్మణమ్పీ**తి సుభాకారేన, ఇట్ఠాకారేన వా గయ్హమానం రూపాదిఆరమ్మణమ్పి సుభనిమిత్తం వుత్తాకారేన. **అనుపాయమనసికారో**తి అకఙ్ఖితస్స హితసుఖస్స అనుపాయభూతో మనసికారో, తతో ఏవ **ఉప్పథమనసికారో**తి అయోనిసోమనసికారో. **తస్మి**న్తి యథానిద్ధారితే కామచ్ఛన్దభూతే తదారమ్మణభూతే చ దువిధేపి సుభనిమిత్తే. అట్ఠకథాయం పన "సుభారమ్మణే"ఇచ్చేవ వుత్తం. **అత్థి, భిక్ఖవే, సుభనిమిత్తన్తిఆదీతి ఆది**-సద్దేన కామచ్ఛన్దనీవరణస్స ఆహారదస్సనపాళి ఉత్తానాతి కత్వా వుత్తం – "**ఏవం సబ్బనీవరణేసు యోజనా వేదితబ్బా**"తి.

పటిఘోపి పటిఘనిమిత్తం పురిముప్పన్నస్స పచ్ఛా ఉప్పజ్జనకస్స నిమిత్తభావతో. **పటిఘారమ్మణం** నామ ఏకూనవీసతి ఆఘాతవత్థుభూతా సత్తసఙ్ఖారా. **అరతీ**తి పన్తసేనాసనాదీసు అరమణం . **ఉక్కణ్ఠితా**తి ఉక్కణ్ఠభావో. **పన్తేసూ**తి దూరేసు, వివిత్తేసు వా. **అధికుసలేసూ**తి సమథవిపస్సనాధమ్మేసు. **అరతి** రతిపటిపక్ఖో. **అరతితా**తి అరమణాకారో. **అనభిరతీ**తి అనభిరతభావో. **అనభిరమణా**తి అనభిరమణాకారో. **ఉక్కణ్ఠితా**తి ఉక్కణ్ఠనాకారో. **పరితస్సితా**తి ఉక్కణ్ఠనవసేనేవ పరితస్సనా.

ఆగన్తుకం, న సభావసిద్ధం. **కాయాలసియ**న్తి నామకాయే అలసభావో. **సమ్మోహవినోదనియం** పన "తన్దీతి జాతిఆలసియ"న్తి వుత్తం. **వదతీ**తి ఏతేన అతిసీతాదిపచ్చయా సఙ్కోచాపత్తిం దస్సేతి. **యం సన్ధాయ వుత్తం** కిలేసవత్థువిభఙ్గే (విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౫౭). **తన్దీ**తి జాతిఆలసియం. **తన్దియనా**తి తన్దియనాకారో. **తన్దిమనకతా**తి తన్దియా అభిభూతచిత్తతా. అలసస్స భావో **ఆలస్యం**. ఆలస్యాయనాకారో **ఆలస్యాయనా**. ఆలస్యాయితస్స భావో **ఆలస్యాయితత్తం**. ఇతి సబ్బేహిపి ఇమేహి పదేహి కిలేసవసేన కాయాలసియం కథితం.

కిలేసవసేనాతి సమ్మోహవసేన. **కాయవినమనా**తి కాయస్స విరూపతో నమనా. **జమ్భనా**తి ఫన్దనా. పునప్పునం జమ్భనా **విజమ్భనా. ఆనమనా**తి పురతో నమనా. **వినమనా**తి పచ్ఛతో నమనా. **సన్నమనా**తి సమన్తతో నమనా. **పణమనా**తి యథా హి తన్తతో ఉట్ఠితపేసకారో కిఞ్చిదేవ ఉపరిట్ఠితం గహేత్వా ఉజుం కాయం ఉస్సాపేతి, ఏవం కాయస్స ఉద్ధం ఠపనా. **బ్యాధియక**న్తి ఉప్పన్నబ్యాధితా. ఇతి సబ్బేహిపి ఇమేహి పదేహి కిలేసవసేన కాయఫన్దనమేవ కథితం (విభ॰ అట్ఠ॰ ౮౫౮).

భత్తపరిళాహోతి భత్తవసేన పరిళాహుప్పత్తి. **భుత్తావిస్సా**తి భుత్తవతో. **భత్తముచ్ఛా**తి భత్తగేలఞ్ఞం. అతిభుత్తపచ్చయా హి ముచ్ఛాపత్తో వియ హోతి. **భత్తకిలమథో**తి భుత్తపచ్చయా కిలన్తభావో. **భత్తపరిళాహో**తి భత్తదరథో. కుచ్ఛిపూరం భుత్తవతో హి పరిళాహుప్పత్తియా ఉపహతిన్ద్రియో వియ హోతి, కాయో ఖిజ్జతి. **కాయదుట్ఠుల్ల**న్తి భుత్తభత్తం నిస్సాయ కాయస్స అకమ్మఞ్ఞతా.

చిత్తస్స లీయనాకారోతి ఆరమ్మణే చిత్తస్స సఙ్కోచప్పత్తి. **చిత్తస్స అకల్యతా**తి చిత్తస్స గిలానభావో. **గిలానో**తి అకల్లకో వుచ్చతి. తథా చాహ "నాహం, భన్తే, అకల్లకో"తి. **అకమ్మఞ్ఞతా**తి చిత్తగేలఞ్ఞసఙ్ఖాతో అకమ్మఞ్ఞనాకారో. **ఓలీయనా**తి ఓలీయనాకారో. ఇరియాపథికమ్పి చిత్తం యస్స వసేన ఇరియాపథం సన్ధారేతుం అసక్కోన్తో ఓలీయతి, తస్స తం ఆకారం సన్ధాయ వుత్తం "**ఓలీయనా**"తి. దుతియపదం ఉపసగ్గేన వడ్ఢితం. **లీనన్తి** అవిప్ఫారికతాయ సఙ్కోచప్పత్తం. ఇతరే ద్వే ఆకారనిద్దేసా. **థినన్తి** అవిప్ఫారికతాయ అనుస్సాహనా అసఙ్ఘహనసఙ్ఘహనం. థియనాకారో **థియనా. థియితత్త**న్తి థియితస్స ఆకారో, అవిప్ఫారికతాతి అత్థో.

చేతసో అవూపసమోతి చిత్తస్స అవూపసన్తతా అసన్నిసిన్నభావో. తేనాహ – "**అవూపసన్తాకారో**"తి. **అత్థతో పనేత**న్తి స్వాయం అవూపసన్తాకారో విక్ఖేపసభావత్తా విక్ఖేపహేతుతాయ చ అత్థతో ఏతం ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చమేవ.

విచికిచ్ఛాయ ఆరమ్మణధమ్మా నామ "బుద్ధే కఙ్ఖతీ"తిఆదినా ఆగతఅట్ఠకఙ్ఖావత్థుభూతా ధమ్మా. యస్మా విచికిచ్ఛా బ్యాపాదాదయో వియ అను అను ఉగ్గహణపచ్చయా ఉప్పజ్జతి, తస్మా కఙ్ఖాట్ఠానీయం ఆరమ్మణమేవ దస్సితం "విచికిచ్ఛాయ ఆరమ్మణధమ్మా"తి. యస్మా పురిముప్పన్నా విచికిచ్ఛా పచ్ఛా విచికిచ్ఛాయ పచ్చయో హోతి, తస్మా విచికిచ్ఛాపి విచికిచ్ఛాట్ఠానీయధమ్మా వేదితబ్బా. తత్రాయం వచనత్థో – తిట్ఠన్తి పవత్తన్తి ఏత్థాతి ఠానీయా, విచికిచ్ఛా ఏవ ఠానీయా **విచికిచ్ఛాట్ఠానీయా**. అట్ఠకథాయం పన ఆరమ్మణస్సపి తత్థ విసేసపచ్చయతం ఉపాదాయ "**కామచ్ఛన్దో విచికిచ్ఛాతి ఇమే ద్వే ధమ్మా ఆరమ్మణేన కథితా**"తి వుత్తం. సుభనిమిత్తస్స హి పచ్చయభావమత్తం సన్ధాయేతం వుత్తం, తథాపి యథా "పటిఘమ్పి పటిఘనిమిత్త"న్తి కత్వా "బ్యాపాదో ఉపనిస్సయేన కథితో"తి వుత్తం, ఏవం సుభమ్పి సుభనిమిత్తన్తి కత్వా కామచ్ఛన్దో ఉపనిస్సయేన కథితోతి సక్కా విఞ్ఞాతుం. **సేసా** థినమిద్ధఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చాని. తత్థ థినమిద్ధం అఞ్ఞమఞ్ఞం సహజాతాదివసేన పచ్చయో, తథా ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చన్తి. ఉభయేసమ్పి ఉపనిస్సయకోటియా పచ్చయభావే వత్తబ్బమేవ నత్థీతి ఆహ "**సహజాతేన చ ఉపనిస్సయేన చా**"తి.

యస్మా సతి నామ "చత్తారో సతిపట్ఠానా"తిఆదినా తేసం తేసం ధమ్మానం అనుస్సరణవసేన వత్తతి, తస్మా తే ధమ్మా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గట్ఠానీయా నామ. లోకుత్తరధమ్మే చ అనుస్సవాదివసేన గహేత్వా తథా పవత్తతేవ. తేన వుత్తం "**సతియా**"తిఆది.

కోసల్లం వుచ్చతి పఞ్ఞా, తతో ఉప్పన్నా **కోసల్లసమ్భూతా. అనవజ్జసుఖవిపాకా**తి అనవజ్జా హుత్వా సుఖవిపాకా విపచ్చనకా. పదద్వయేన పచ్చయతో సభావతో కిచ్చతో ఫలతో కుసలధమ్మం దస్సేతి. అకుసలనిద్దేసేపి ఏసేవ నయో. **సావజ్జా**తి గారయ్హా. **అనవజ్జా**తి అగారయ్హా. **హీనా** లామకా. **పణీతా** సేట్ఠా. **కణ్హా** కాళకా అసుద్ధా. **సుక్కా** ఓదాతా సుద్ధా . **పటిభాగ**-సద్దో పఠమే వికప్పే సదిసకోట్ఠాసత్థో, దుతియే పటిపక్ఖకోట్ఠాసత్థో, తతియే నిగ్గహేతబ్బపటిపక్ఖకోట్ఠాసత్థో దట్ఠబ్బో.

కుసలకిరియాయ ఆదికమ్మభావేన పవత్తవీరియం ధితిసభావతాయ ధాతూతి వుత్తన్తి ఆహ "**ఆరమ్భధాతూతి పఠమారమ్భవీరియ**"న్తి. లద్ధాసేవనం వీరియం బలప్పత్తం హుత్వా పటిపక్ఖం విధమతీతి ఆహ – "**నిక్కమధాతూతి కోసజ్జతో నిక్ఖన్తత్తా తతో బలవతర**"న్తి. అధిమత్తాధిమత్తతరానం పటిపక్ఖధమ్మానం విధమనసమత్థం పటుపటుతరాదిభావప్పత్తం హోతీతి ఆహ – "**పరక్కమధాతూతి పరం పరం ఠానం అక్కమనతాయ తతోపి బలవతర**"న్తి.

తిట్ఠతి పవత్తతి ఏత్థాతి ఠానీయా. ఆరమ్మణధమ్మా, పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఠానీయాతి **పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గట్ఠానీయాతి** "**పీతియా ఆరమ్మణధమ్మా**"తి వుత్తం. యస్మా అపరాపరుప్పత్తియా పీతిపి తథా వత్తబ్బతం లభతీతి వుత్తం విసుద్ధిమగ్గే "పీతియా ఏవ తం నామ"న్తి. **దరథపస్సద్ధీతి** దరథో కిలేసపరిళాహో, సో పస్సమ్భతి ఏతాయాతి దరథపస్సద్ధి, కాయపస్సద్ధియా వేదనాదిఖన్ధత్తయస్స వియ రూపకాయస్సపి పస్సమ్భనం హోతి, చిత్తపస్సద్ధియా చిత్తస్సేవ పస్సమ్భనం, తతో ఏవేత్థ భగవతా లహుతాదీనం వియ దువిధతా వుత్తా. తథా సమాహితాకారం సల్లక్ఖేత్వా గయ్హమానో సమథోవ **సమథనిమిత్తం,** తస్స ఆరమ్మణభూతం పటిభాగనిమిత్తమ్పి. వివిధం అగ్గం ఏతస్సాతి బ్యగ్గో, విక్ఖేపో. తథా హి సో అనవట్ఠానరసో భన్తతాపచ్చుపట్ఠానో వుత్తో. ఏకగ్గభావతో బ్యగ్గపటిపక్ఖోతి **అబ్యగ్గో**, సమాధి, సో ఏవ నిమిత్తన్తి పుబ్బే వియ వత్తబ్బం. తేనాహ "**తస్సేవ వేవచన**"న్తి.

యో ఆరమ్మణే ఇట్ఠానిట్ఠాకారం అనాదియిత్వా గహేతబ్బో మజ్ఝత్తాకారో, యో చ పుబ్బే ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనావసేన ఉప్పన్నో మజ్ఝత్తాకారో, దువిధోపి సో ఉపేక్ఖాయ ఆరమ్మణధమ్మోతి అధిప్పేతోతి ఆహ – "**అత్థితో పన మజ్ఝత్తాకారో ఉపేక్ఖాట్ఠానీయా ధమ్మాతి వేదితబ్బో**"తి. **ఆరమ్మణేన కథితా** ఆరమ్మణస్సేవ తేసం విసేసపచ్చయభావతో. **సేసాతి** వీరియాదయో చత్తారో ధమ్మా. తేసఞ్హి ఉపనిస్సయోవ సాతిసయో ఇచ్ఛితబ్బోతి.

కాయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సీలసుత్తవణ్ణనా

౧౮౪. **ఖీణాసవస్స లోకుత్తరం సీలం** నామ మగ్గఫలపరియాపన్నా సమ్మావాచాకమ్మన్తాజీవా సీలలక్ఖణప్పత్తా తదఞ్ఞే చేతనాదయో. **లోకియం** పన కిరియాబ్యాకతచిత్తపరియాపన్నం చారిత్తసీలం, వారిత్తసీలస్స పన సమ్భవో ఏవ నత్థి విరమణవసేన పవత్తియా అభావతో. "పుబ్బభాగసీలం లోకియసీల"న్తి కేచి.

చక్ఖుదస్సనన్తి చక్ఖూహి దస్సనం. **లక్ఖణస్స దస్సనన్తి** సభావధమ్మానం సఙ్ఖతానం పచ్చత్తలక్ఖణస్స ఞాతపరిఞ్ఞాయ, అనిచ్చాదిసామఞ్ఞలక్ఖణస్స తీరణపరిఞ్ఞాయ దస్సనం. పజహన్తోపి హి తే పహాతబ్బాకారతో పస్సతి నామ. నిబ్బానస్స తథలక్ఖణం మగ్గఫలేహి దస్సనం, తం పన **పటివిజ్ఝనం**. ఝానేన పథవీకసిణాదీనం, అభిఞ్ఞాహి రూపానం దస్సనమ్పి **ఞాణదస్సనమేవ. చక్ఖుదస్సనం అధిప్పేతం** సవనపయిరుపాసనానం పరతో గహితత్తా. **పఞ్హపయిరుపాసనన్తి** పఞ్హపుచ్ఛనవసేన పయిరుపాసనం అఞ్ఞకమ్మట్ఠాయ ఉపసఙ్కమనస్స కేవలం ఉపసఙ్కమనేనేవ జోతితత్తా.

అరియానం అనుస్సతి నామ గుణవసేన, తత్థాపి లద్ధఓవాదావజ్జనముఖేన యథాభూతసీలాదిగుణానుస్సరణన్తి దస్సేతుం "**ఝానవిపస్సనా**"తిఆది వుత్తం. **అఞ్ఞేసంయేవ సన్తికేతి** అరియేహి అఞ్ఞేసం సాసనికానంయేవ సన్తికే. తేనాహ – "**అనుపబ్బజ్జా నామా**"తి. **అఞ్ఞేసూతి** సాసనికేహి అఞ్ఞేసు తాపసపరిబ్బాజకాదీసు. తత్థ హి పబ్బజ్జా అరియానం అనుపబ్బజ్జా నామ న హోతీతి వుత్తం.

సతసహస్సమత్తా అహేసుం సమన్తపాసాదికత్తా మహాథేరస్స. **లఙ్కాదీపేతి** నిస్సయసీసేన నిస్సితసల్లక్ఖణం. న హి పబ్బజ్జా దీపపటిలద్ధా, అథ ఖో దీపనివాసిఆచరియపటిలద్ధా. **మహిన్ద...పే.... పబ్బజన్తి నామ** తస్స పరివారతాయ పబ్బజ్జాయాతి.

సరతీతి తం ఓవాదానుసాసనిధమ్మం చిన్తేతి చిత్తే కరోతి. **వితక్కాహతం కరోతీ**తి పునప్పునం పరివితక్కనేన తదత్థం వితక్కనిప్ఫాదితం కరోతి. **ఆరద్ధో హోతీ**తి సమ్పాదితో హోతి. తం పన సమ్పాదనం పారిపూరి ఏవాతి ఆహ ''**పరిపుణ్ణో హోతీ**''తి. **తత్థా**తి యథావుత్తే ధమ్మే. **ఞాణచారవసేనా**తి ఞాణస్స పవత్తనవసేన. **తేసం తేసం ధమ్మాన**న్తి తస్మిం తస్మిం ఓవాదధమ్మే ఆగతానం రూపారూపధమ్మానం. **లక్ఖణ**న్తి విసేసలక్ఖణం సామఞ్ఞలక్ఖణఞ్చ. **పవిచినతీ**తి "ఇదం రూపం ఏత్తకం రూప"న్తిఆదినా విచయం ఆపజ్జతి. **ఞాణఞ్చ రోపేతీ**తి "అనిచ్చం చలం పలోకం పభఙ్గు"తిఆదినా ఞాణం పవత్తేతి. **వీమంసనం...పే.... ఆపజ్జతీ**తి రూపసత్తకారూపసత్తకక్కమేన విపస్సనం పచ్చక్ఖతో వియ అనిచ్చతాదీనం దస్సనం సమ్మసనం ఆపజ్జతి.

ఉభయమ్పేతన్తి ఫలానిసంసాతి వుత్తద్వయం. **అత్థతో ఏకం** పరియాయసద్దత్తా. **పటికచ్చా**తి పగేవ. **మరణకాలే**తి మరణకాలసమీపే. సమీపత్థే హి ఇదం భుమ్మన్తి ఆహ ''**మరణస్స ఆసన్నకాలే**''తి.

సో తివిధో హోతి ఞాణస్స తిక్ఖమజ్ఝముదుభావేన. తేనాహ ''**కప్పసహస్సాయుకేసూ**''తిఆది. **ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ నామ** ఆయువేమజ్ఝం అతిక్కమిత్వా పరినిబ్బాయనతో. **యత్థ కత్థచీ**తి అవిహాదీసు యత్థ కత్థచి. **సప్పయోగేనా**తి విపస్సనాఞాణసఙ్ఖారసఙ్ఖాతేన పయోగేన, సహ విపస్సనాపయోగేనాతి అత్థో. సుద్ధావాసభూమియం ఉద్ధంయేవ మగ్గసోతో ఏతస్సాతి **ఉద్ధంసోతో**. పటిసన్ధివసేన అకనిట్ఠభవం గచ్ఛతీతి **అకనిట్ఠగామీ**.

అవిహాదీసు వత్తమానోపి ఏకంసతో ఉద్ధంగమనారహో పుగ్గలో అకనిట్ఠగామీ ఏవ నామాతి వుత్తం ''**ఏకో ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీతి పఞ్చ హోన్తీ**''తి. **తేస**న్తి నిద్ధారణే సామివచనం. ఉద్ధంసోతభావతో యదిపి హేట్ఠిమాదీసుపి అరియభూమి నిబ్బత్తేవ, తథాపి తత్థ భూమీసు ఆయుం అగ్గహేత్వా అకనిట్ఠభవే ఆయువసేనేవ సోళసకప్పసహస్సాయుకతా దట్ఠబ్బా. "సత్త ఫలా సత్తానిసంసా పాటికఙ్ఖా"తి వుత్తత్తా ''**అరహత్తమగ్గస్స పుబ్బభాగవిపస్సనా బోజ్ఝఙ్గా కథితా**''తి వుత్తం. సత్తన్నమ్పి సహభావో లబ్భతీతి ''**అపుబ్బం అచరిమం ఏకచిత్తక్ఖణికా**''తి వుత్తం. తయిదం పాళియం తత్థ తత్థ "తస్మిం సమయే"తి ఆగతవచనేన విఞ్ఞాయతి, బోజ్ఝఙ్గానం పన నానాసభావత్తా ''**నానాలక్ఖణా**''తి వుత్తం.

సీలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. వత్థసుత్తవణ్ణనా

౧౮౫. ''**సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో''తి ఏవం చే మయ్హం హోతీ**తి సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో నామ సేట్ఠో ఉత్తమో పవరో, తస్మాహం సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గసీసేన ఫలసమాపత్తిం అప్పేత్వా విహరిస్సామీతి ఏవం చే మయ్హం పుబ్బభాగే హోతీతి అత్థో. ''**అప్పమాణో''తి ఏవం మయ్హం హోతీ**తి స్వాయం సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో, సబ్బసో పమాణకరకిలేసాభావతో అప్పమాణధమ్మారమ్మణతో చ అప్పమాణోతి ఏవం మయ్హం అన్తోసమాపత్తియం అసమ్మోహవసేన హోతి. **సుపరిపుణ్ణో**తి భావనాపారిపూరియా సుట్ఠు పరిపుణ్ణోతి ఏవం మయ్హం అన్తోసమాపత్తియం అసమ్మోహవసేన హోతీతి. **తిట్ఠతీ**తి యథాకాలపరిచ్ఛేదసమాపత్తియా అవట్ఠానేన తప్పరియాపన్నతాయ సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో తిట్ఠతి పటిబన్ధవసేన. **ఉప్పాదం అనావజ్జితత్తా**తి ఉప్పాదస్స అనావజ్జనేన అసమన్నాహారేన. ఉప్పాదసీసేన చేత్థ ఉప్పాదవన్తోవ సఙ్ఖారా గహితా. **అనుప్పాద**న్తి నిబ్బానం ఉప్పాదాభావతో ఉప్పాదవన్తేహి చ వినిస్సటత్తా. **పవత్త**న్తి విపాకప్పవత్తం. **అప్పవత్త**న్తి నిబ్బానం తప్పటిక్ఖేపతో. **నిమిత్త**న్తి సబ్బసఙ్ఖారనిమిత్తం.

అనిమిత్తన్తి నిబ్బానం. **సఙ్ఖారేతి** ఉప్పాదాదిఅనామసనేన కేవలమేవ సఙ్ఖారగహణం. **విసఙ్ఖార**న్తి నిబ్బానం. **ఆవజ్జితత్తా** ఆవజ్జితకాలతో పట్ఠాయ ఆరబ్భ పవత్తియా **సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో తిట్ఠతి. అట్ఠహాకారేహీ**తి అట్ఠహి కారణేహి. **జానాతీ**తి సమాపత్తితో వుట్ఠితకాలే పజానాతి. **అట్ఠహాకారేహీ**తి ఉప్పాదావజ్జనాదీహి చేవ అనుప్పాదావజ్జనాదీహి చ వుత్తాకారవిపరీతేహి అట్ఠహి ఆకారేహి **చవన్తం** సమాపత్తివసేన అనవట్ఠానతోపి గచ్ఛన్తం **చవతీ**తి థేరో **పజానాతీ**తి.

ఫలబోజ్ఝఙ్గాతి ఫలసమాపత్తిపరియాపన్నా బోజ్ఝఙ్గా. కిం పన తే విసుం విసుం పవత్తన్తీతి ఆహ ''**యదా హీ**''తిఆది. **సీసం కత్వా**తి పధానం సేట్ఠం కత్వా. **తదన్వయా**తి తదనుగతా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గం అనుగచ్ఛనకా. తఞ్చ ఖో తథా కత్వా ధమ్మం పచ్చవేక్ఖణవసేన. కేచి పన "తం పచ్చవేక్ఖణాదికం కత్వా"తి వదన్తి.

వత్థసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. భిక్ఖుసుత్తవణ్ణనా

౧౮౬. **బోధాయా**తి ఏత్థ బోధో నామ బుజ్ఝనం, తం పన కిస్స కేనాతి పుచ్ఛన్తో ''**కిం బుజ్ఝనత్థాయా**''తి వత్వా తం దస్సేన్తో ''**మగ్గేనా**''తిఆదిమాహ. మగ్గేన నిబ్బానం బుజ్ఝనత్థాయ సంవత్తన్తి, పచ్చవేక్ఖణాయ కతకిచ్చతం బుజ్ఝనత్థాయ సంవత్తన్తి, పఠమవికప్పే సచ్ఛికిరియాభిసమయో ఏవ దస్సితోతి తేన అతుట్ఠో ''**మగ్గేన వా**''తి దుతియవికప్పమాహ. **వివేకనిస్సితం విరాగనిస్సిత**న్తి పదేహి సబ్బం మగ్గకిచ్చం తస్స ఫలఞ్చ దస్సితం. **నిరోధనిస్సిత**న్తి ఇమినా నిబ్బానసచ్ఛికిరియా. **కామాసవాపి చిత్తం విముచ్చతీ**తిఆదినా కిలేసప్పహానం. **విముత్తస్మిం విముత్తమితి ఞాణం హోతీ**తిఆదినా పచ్చవేక్ఖణా దస్సితా.

భిక్ఖుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬-౭. కుణ్డలియసుత్తాదివణ్ణనా

౧౮౭-౧౮౮. నిబద్ధవాసవసేన ఆరామే నిసీదనసీలోతి **ఆరామనిసాదీ**. పరిసం ఓగాళ్హో హుత్వా చరతీతి **పరిసావచరో**తి ఆహ – ''**యో పనా**''తిఆది. **ఏవ**న్తి ఇమినాకారేన. **గహణ**న్తి నిగ్గహణం. తేన పుచ్ఛాపదస్స అత్థం వివరతి. **నిబ్బేఠన**న్తి నిగ్గహనిబ్బేఠనం. తేన విస్సజ్జనపదస్స అత్థం వివరతి. **ఇమినా నయేనా**తి ఏతేన "ఇతివాదో"తి ఏత్థ ఇతి-సద్దస్స అత్థం దస్సేతి. ఉపారమ్భాధిప్పాయో వదతి ఏతేనాతి **వాదో,** దోసో. **ఇతివాదో హోతీ**తి ఏవం ఇమస్స ఉపరి వాదారోపనం హోతి. **ఇతివాదప్పమోక్ఖో**తి ఏవం తతో పమోక్ఖో హోతి . ఏవం వాదప్పమోక్ఖానిసంసం పరేహి ఆరోపితదోసస్స నిబ్బేఠనవసేన దస్సేత్వా ఇదాని దోసపవేదనవసేన దస్సేతుం ''**అయం పుచ్ఛాయ దోసో**''తిఆది వుత్తం.

ఏత్తకం ఠానన్తిఆదితో పట్ఠాయ యావ "తీణి సుచరితానీ"తి ఏత్తకం ఠానం. **ఇమం దేసన**న్తి "ఇన్ద్రియసంవరో ఖో"తిఆదినయప్పవత్తం ఇమం దేసనం. **నాభిజ్ఝాయతీ**తి న అభిజ్ఝాయతి. **నాభిహంసతీ**తి న అభితుస్సతి. **గోచరజ్ఝత్తే ఠితం హోతీ**తి కమ్మట్ఠానారమ్మణే సమాధానవసేన ఠితం హోతి అవట్ఠితం. తేనాహ ''**సుసణ్ఠిత**''న్తి. **సుసణ్ఠిత**న్తి సమ్మా అవిక్ఖేపవసేన ఠితం. **కమ్మట్ఠానవిముత్తియా**తి కమ్మట్ఠానానుయుఞ్జనవసేన పటిపక్ఖతో నీవరణతో విముత్తియా. సుట్ఠు విముత్తన్తి **సువిముత్తం. తస్మిం** అమనాపరూపదస్సనే **న మఙ్కు** విలక్ఖో న హోతి. **కిలేసవసేన** దోసవసేన. **అట్ఠితచిత్తో**

అథద్ధచిత్తో. కోపేసేన హి చిత్తం థద్ధం హోతి, న ముదుకం. **అదీనమానసో**తి దోమనస్సవసేన యో దీనభావో, తదభావేన నిద్దోసమానసో. **అపూతిచిత్తో**తి బ్యాపజ్జాభావేన సీతిభూతచిత్తో.

ఇమేసు ఛసు ద్వారేసు అట్ఠారస దుచ్చరితాని హోన్తి పచ్చేకం కాయవచీమనోదుచ్చరితభేదేన. తాని విభాగేన దస్సేతుం **''కథ''**న్తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఇట్ఠారమ్మణే ఆపాథగతే**తి నయదానమత్తమేతం. తేన "అనిట్ఠారమ్మణే ఆపాథగతే దోసం ఉప్పాదేన్తస్సా"తిఆదినా తివిధదుచ్చరితం నీహరిత్వా వత్తబ్బం, తథా "మజ్ఝత్తారమ్మణే మోహం ఉప్పాదేన్తస్సా"తిఆదినా చ. మనోదుచ్చరితాదిసామఞ్ఞేన పన తీణియేవ దుచ్చరితాని హోన్తీతి వేదితబ్బం.

పఞ్ఞత్తివసేనాతి వత్థుం అనామసిత్వా పిణ్డగహణముఖేన కేవలం పఞ్ఞత్తివసేనేవ. **భావనాపటిసఙ్ఖానే**తి భావనాసిద్ధే పటిసఙ్ఖానే, భావనాయ పటిసఙ్ఖానే వాతి అత్థో. **ఇమానీ**తి యథావుత్తాని ఛద్వారారమ్మణాని. **దుచ్చరితానీ**తి దుచ్చరితకారణాని. అప్పటిసఙ్ఖానే ఠితస్స దుచ్చరితాని సుచరితాని కత్వా. **పరిణామేతీ**తి పరివత్తేతి దుచ్చరితాని తత్థ అనుప్పాదేత్వా సుచరితాని ఉప్పాదేన్తో. **ఏవ**న్తి వుత్తప్పకారేన. **ఇన్ద్రియసంవరో...పే.... వేదితబ్బో** ఇన్ద్రియసంవరసమ్పాదనవసేన తిణ్ణం సుచరితానం సిజ్ఝనతో. తేనాహ **''ఏత్తావతా''**తిఆది. **ఏత్తావతా**తి ఆదితో పట్ఠాయ యావ "తీణి సుచరితాని పరిపూరేన్తీ"తి పదం, ఏత్తావతా. **సీలానురక్ఖకం ఇన్ద్రియసంవరసీల**న్తి చతుపారిసుద్ధిసీలస్స అనురక్ఖకం ఇన్ద్రియసంవరసీలం కథితం. కథం పన తదేవ తస్స అనురక్ఖకం హోతీతి? అపరాపరుప్పత్తియా ఉపనిస్సయభావతో.

తీణి సీలానీతి ఇన్ద్రియసంవర-ఆజీవపారిసుద్ధి-పచ్చయసన్నిస్సిత-సీలాని. **లోకుత్తరమిస్సకా**తి లోకియాపి లోకుత్తరాపి హోన్తీతి అత్థో. **సత్తన్నం బోజ్ఝఙ్గాన**న్తి లోకుత్తరానం సత్తన్నం బోజ్ఝఙ్గానం. **మూలభూతా సతిపట్ఠానా పుబ్బభాగా,** తే సన్ధాయ వుత్తం "చత్తారో ఖో, కుణ్డలియ, సతిపట్ఠానా భావితా బహులీకతా సత్త బోజ్ఝఙ్గే పరిపూరేన్తీ"తి. **తేపీ**తి యథావుత్తసతిపట్ఠానా. **సతిపట్ఠానమూలకా బోజ్ఝఙ్గా**తి లోకియసతిపట్ఠానమూలకా బోజ్ఝఙ్గావ. **పుబ్బభాగావా**తి ఏత్థ కేచి "పుబ్బభాగా చా"తి పాఠం కత్వా "పుబ్బేవ లోకుత్తరా పుబ్బభాగా చా"తి అత్థం వదన్తి. **విజ్జావిముత్తిమూలకా**తి "సత్త ఖో, కుణ్డలియ, బోజ్ఝఙ్గా భావితా బహులీకతా విజ్జావిముత్తిం పరిపూరేన్తీ"తి ఏవం వుత్తా బోజ్ఝఙ్గా లోకుత్తరావ విజ్జావిముత్తిసహగతభావతో.

కుణ్డలియసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. ఉపవానసుత్తవణ్ణనా

౧౮౯. పచ్చత్తన్తి కరణనిద్దేసో అయన్తి ఆహ – **''అత్తనావా''**తి. **కురుమానోయేవా**తి ఉప్పాదేన్తో ఏవ. **కమ్మట్ఠానవిముత్తియా సుట్ఠు విముత్త**న్తి కమ్మట్ఠానమనసికారేన నీవరణానం దూరీభావతో తేహి సుట్ఠు విముత్తం. **అత్థం కరిత్వా**తి భావనామనసికారం ఉత్తమం కత్వా. "మహా వత మే అయం అత్థో ఉప్పన్నో"తి **అత్థికో హుత్వా.**

౯. పఠమఉప్పన్నసుత్తవణ్ణనా

౧౯౦. **తథాగతస్స పాతుభావా**తిఆదినా బుద్ధుప్పాదకాలే ఏవ బోజ్ఝఙ్గరతనపటిలాభోతి దస్సేతి.

పబ్బతవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. గిలానవగ్గో

౧-౩. పాణసుత్తాదివణ్ణనా

౧౯౨-౧౯౪. యేసన్తి యేసం సత్తానం. **చత్తారో ఇరియాపథా అత్థి** లబ్భన్తి తదుపగసరీరావయవలాభేన. **ఏతన్తి** ‘‘చత్తారో ఇరియాపథే కప్పేన్తీ’’తి ఏతం వచనం. ‘‘వివేకనిస్సిత’’న్తిఆదివచనతో ‘‘**సహవిపస్సనకే మగ్గబోజ్ఝఙ్గే**’’ఇచ్చేవ వుత్తం. **దుతియతతియాని ఉత్తానత్థానేవ** హేట్ఠా వుత్తనయత్తా.

౪-౧౦. పఠమగిలానసుత్తాదివణ్ణనా

౧౯౫-౨౦౧. విసుద్ధం అహోసి విసభాగధాతుక్ఖోభం వూపసమేన్తం. తేనాహ – ‘‘**పోక్ఖరపత్తే ...పే.... వినివత్తిత్వా గతో**’’తి. **ఏసేవ నయో** పాళితో అత్థతో చ చతుత్థేన పఞ్చమఛట్ఠానం సమానత్తా. **విసరుక్ఖవాతసమ్ఫస్సేనాతి** విసరుక్ఖసన్నిస్సితవాతసమ్ఫస్సేన. **మన్దసీతజరోతి** ముదుకో సీతజరో. **సేసన్తి** వుత్తావసేసం. **సబ్బత్థాతి** సత్తమాదీసు చతూసు.

గిలానవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ఉదాయివగ్గో

౧-౨. బోధాయసుత్తాదివణ్ణనా

౨౦౨-౨౦౩. కిత్తకేన ను ఖో కారణేన **బుజ్ఝనకఅఙ్గా నామ వుచ్చన్తి** బుజ్ఝనకస్స పుగ్గలస్స అఙ్గాతి వత్తబ్బతం లభన్తి. **మిస్సకబోజ్ఝఙ్గా కథితా** సహవిపస్సనా మగ్గబోజ్ఝఙ్గా కథితాతి కత్వా. **ధమ్మపరిచ్ఛేదో కథితో** గణనామత్తేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా వుత్తత్తా న భూమన్తరపరిచ్ఛేదో, విపస్సనాదిపరిచ్ఛేదో వా.

౩-౫. ఠానియసుత్తాదివణ్ణనా

౨౦౪-౨౦౬. కామరాగేన గధితబ్బట్ఠానభూతా కామరాగట్ఠానియాతి ఆహ ‘‘**ఆరమ్మణధమ్మాన**’’న్తి. ‘‘మనసికారబహులీకారా’’తి వుత్తత్తా ‘‘**ఆరమ్మణేనేవ కథిత**’’న్తి వుత్తం. **వుత్తపరిచ్ఛేదోతి** ఏతేన న కేవలం ఆరమ్మణవసేనేవ, అథ ఖో ఉపనిస్సయవసేనపేత్థ అత్థో లబ్భతీతి దస్సేతి. పఠమవగ్గస్స హి దుతియే సుత్తే ఉపనిస్సయవసేనేవ అత్థో దస్సితో. **మిస్సకబోజ్ఝఙ్గా కథితా** అవిభాగేనేవ కథితత్తా. **అపరిహానియేతి** తీహి సిక్ఖాహి అపరిహానావహే.

౬-౭. తణ్హక్ఖయసుత్తాదివణ్ణనా

౨౦౭-౨౦౮. ‘‘**నో మం పుచ్ఛిస్సతీ**’’తి అధిప్పాయేన **భగవతా ఓసాపితదేసనం. పత్థటత్తా** భావనాపారిపూరియా విత్థారితం గతత్తా. **మహన్తభావన్తి** భావనావసేనేవ మహత్తం గతత్తా. తతో ఏవ **వడ్ఢిప్పమాణా.** నీవరణవిగమే సమ్భవతో

పచ్చయతో బ్యాపాదో విగతో హోతీతి ఆహ – ‘‘**నీవరణానం దూరీభావేన బ్యాపాదవిరహితత్తా**’’తి. **తణ్హామూలకన్తి** తణ్హాపచ్చయం. యఞ్హి తణ్హాసహగతం అసహగతమ్పి తణ్హం ఉపనిస్సాయ నిప్ఫన్నం, సబ్బం తం తణ్హామూలకం. **పహీయతి** అనుప్పాదప్పహానేన. **తణ్హాదీనంయేవ ఖయా,** న తేసం సఙ్ఖారానం ఖయా. **ఏతేహి** తణ్హక్ఖయాదిపదేహి.

౮. నిబ్బేధభాగియసుత్తవణ్ణనా

౨౦౯. నిబ్బిజ్ఝన్తీతి నిబ్బేధా, నిబ్బిజ్ఝనధమ్మా ధమ్మవినయాదయో, తప్పరియాపన్నతాయ నిబ్బేధభాగే గతో నిబ్బేధభాగియో, తం **నిబ్బేధభాగియం**. తేనాహ ‘‘**నిబ్బిజ్ఝనకోట్ఠాసియ**’’న్తి. **భావేత్వా ఠితేన** చిత్తేన. విపస్సనామగ్గమ్పి గహేత్వా ‘‘**మగ్గబోజ్ఝఙ్గా మిస్సకా**’’తి వుత్తా. **తేహీతి** బోజ్ఝఙ్గేహి **భావితం** చిత్తం. **తే వా** బోజ్ఝఙ్గే **భావేత్వా ఠితం చిత్తం** నామ ఫలచిత్తం, తస్మా **నిబ్బత్తితలోకుత్తరమేవ. తమ్పీతి** ఫలచిత్తమ్పి మగ్గానన్తరతాయ **మగ్గనిస్సితం కత్వా మిస్సకమేవ కథేతుం వట్టతి** ‘‘బోధాయ సంవత్తన్తీ’’తి వుత్తత్తా.

౯. ఏకధమ్మసుత్తవణ్ణనా

౨౧౦. సంయోజనసఙ్ఖాతా వినిబన్ధాతి కామరాగాదిసంయోజనసఙ్ఖాతా బన్ధనా. **పరినిట్ఠపేత్వా గహణాతి** గిలిత్వా వియ పరినిట్ఠపేత్వా గహణాకారా.

౧౦. ఉదాయిసుత్తవణ్ణనా

౨౧౧. బహుకతం వుచ్చతి బహుకారో బహుమానో, నత్థి ఏతస్స బహుకతన్తి **అబహుకతో,** అకతబహుమానో. ధమ్మో ఉప్పజ్జమానో ఉక్కుజ్జన్తో వియ నిరుజ్ఝమానో అవకుజ్జన్తో వియ హోతీతి వుత్తం ‘‘**ఉక్కుజ్జం వుచ్చతి ఉదయో, అవకుజ్జం వయో**’’తి. **పరివత్తేన్తోతి** అనిచ్చాతిపి దుక్ఖాతిపి అనత్తాతిపి. ‘‘ఏసో హి తే ఉదాయి మగ్గో పటిలద్ధో, యో తే…పే… తథత్తాయ ఉపనేస్సతీ’’తి పరియోసానే భగవతో వచనఞ్చేత్థ సాధకం దట్ఠబ్బం. **తేన తేనాకారేన విహరన్తన్తి** యేన సమ్మసనాకారేన విపస్సనావిహారేన విహరన్తం. **తథాభావాయాతి** ఖీణాసవభావపచ్చవేక్ఖణాయ. తేనాహ – ‘‘**ఖీణా జాతీతి…పే… తం దస్సేన్తో ఏవమాహా**’’తి.

ఉదాయివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. నీవరణవగ్గో

౩-౪. ఉపక్కిలేససుత్తాదివణ్ణనా

౨౧౪-౨౧౫. న చ పభావన్తన్తి న చ పభాసమ్పన్నం. **పభిజ్జనసభావన్తి** తాపేత్వా తాలనే పభఙ్గుతం. **అవసేసం లోహన్తి** వుత్తావసేసం జాతిలోహం, విజాతిలోహం, కిత్తిమలోహన్తి పభేదం సబ్బమ్పి లోహం. **ఉప్పజ్జితుం అప్పదానేనాతి** ఏత్థ ననులోకియకుసలచిత్తస్సపి సువిసుద్ధస్స ఉప్పజ్జితుం అప్పదానేన ఉపక్కిలేసతాతి? సచ్చమేతం, యస్మిం పన సన్తానే నీవరణాని లద్ధపతిట్ఠాని, తత్థ మహగ్గతకుసలస్సపి అసమ్భవో, పగేవ లోకుత్తరకుసలస్స, పరిత్తకుసలం పన యథాపచ్చయం ఉప్పజ్జతి. నీవరణే హి వూపసన్తే సన్తానే ఉప్పత్తియా అపరిసుద్ధం హోతి, ఉపక్కిలిట్ఠం నామ హోతి,

అపరిసుద్ధదీపకపల్లికవట్టితేలాదిసన్నిస్సయో దీపో వియ, అపిచ నిప్పరియాయతో ఉప్పజ్జితుం అప్పదానేనేవ తేసం ఉపక్కిలేసతాతి దస్సేన్తో "**యదగ్గేన హీ**"తిఆదిమాహ. ఆరమ్మణే విక్ఖిత్తప్పత్తివసేన **చుణ్ణవిచుణ్ణతా** వేదితబ్బా. **న ఆవరన్తీతి** కుసలధమ్మే ఉప్పజ్జితుం అప్పదానవసేన న ఆవరన్తి, అథ ఖో తేసం ఉప్పత్తియా హోన్తి. **న పటిచ్ఛాదేన్తీతి** న వినన్ధన్తి. **చతుభూమకచిత్తస్సాతి** చతుత్థభూమకకుసలచిత్తస్స అనుపక్కిలేసా, తేహి అకిలిస్సనతో.

౮. ఆవరణనీవరణసుత్తవణ్ణనా

౨౧౯. **పఞ్ఞా దుబ్బలా హోతి,** న బలవతీ పటిపక్ఖేన ఉపక్కిలిట్ఠభావతో. తేనాహ "**మన్దా అవిసదా**"తి.

పఞ్చ నీవరణా దూరే హోన్తి ఆవరణాభావతో. **తమేవ పీతిన్తి** సప్పాయధమ్మసవనే ఉప్పన్నం పీతిం. తస్సా తదా ఉప్పన్నాకారసల్లక్ఖణేన అవిజహన్తో పునప్పునం తస్సా నిబ్బత్తనేన. తేనాహ "**పఞ్చ నీవరణే విక్ఖమ్భేత్వా**"తి. **ఇదం సన్ధాయాతి** ఏత్తకే దివసేపి న వినస్సన్తి, సా ధమ్మపీతి లద్ధపచ్చయా హుత్వా విసేసావహాతి ఇమమత్థం సన్ధాయ ఏతం "ఇమస్స పఞ్చ నీవరణా తస్మిం సమయే న హోన్తీ"తిఆది వుత్తం. **పీతిపామోజ్జపక్ఖియాతి** పీతిపామోజ్జపచ్చయా. **నస్సన్తీతి** నిరోధపచ్చయవసేన పవత్తనతో నస్సన్తి. సభాగపచ్చయవసేన **పున ఉప్పజ్జన్తాపి...పే.... వుచ్చతి** కిచ్చసాధనవసేన పవత్తనతో.

౯. రుక్ఖసుత్తవణ్ణనా

౨౨౦. **అభిరుహనకాతి** సమీపరుక్ఖే అభిభవిత్వా రుహనకా. **అట్ఠికచ్ఛకోతి** అట్ఠిబహులకచ్ఛకో. కపిథనసదిసఫలత్తా **కపిత్థనోతి** లద్ధనామో.

౧౦. నీవరణసుత్తవణ్ణనా

౨౨౧. **అన్ధభావకరణా** పఞ్ఞాచక్ఖుస్స వినన్ధనతో. తథా హి తే "అచక్ఖుకరణా పఞ్ఞానిరోధికా"తి వుత్తా. విహనతి విబాధతీతి **విఘాతో,** దుక్ఖన్తి ఆహ "**విఘాతపక్ఖియాతి దుక్ఖపక్ఖికా**"తి. నిబ్బానత్థాయ న సంవత్తన్తీతి **అనిబ్బానసంవత్తనికా. మిస్సకబోజ్ఝఙ్గావ కథితా** పుబ్బభాగికానం కథితత్తా.

నీవరణవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. చక్కవత్తివగ్గో

౧. విధాసుత్తవణ్ణనా

౨౨౨. విధీయన్తీతి **విధా,** మానాదిభాగా కోట్ఠాసాతి ఆహ "**తయో మానకోట్ఠాసా**"తి. **తథా తథా విదహనతోతి** "సేయ్యోహమస్మీ"తిఆదినా తేన తేనాకారేన విదహనతో ఠపనతో, ఠపేతబ్బతో వా.

౨. చక్కవత్తిసుత్తవణ్ణనా

౨౨౩. సిరిసమ్పత్తియా రాజతి దిప్పతి సోభతీతి **రాజా,** దానపియవచనఅత్థచరియాసమానత్తతాసఙ్ఖాతేహి **చతూహి సఙ్గహవత్థూహి. రఞ్జేతీతి** రమేతి. **అబ్భుగ్గతాయాతి** ఉదీరితా నిబ్బత్తితో తత్థ తత్థ గచ్ఛనతో. **చక్కం వత్తేతీతి** చక్కరతనం పవత్తేతి. **దేవట్ఠానన్తి** పూజనీయదేవట్ఠానం. **చిత్తీకతట్ఠేనాతి** పూజనీయభావేన. **అగ్ఘో నత్థి** చిరకాలసమ్భవపుఞ్ఞానుభావసిద్ధరతనసబ్భావతో. **అఞ్ఞేహి** చక్కవత్తినో పరిగ్గహభూతరతనేహి. **లోకేతి** మనుస్సలోకే. తేన తదఞ్ఞలోకం నివత్తేతి. **విజ్జమానగ్గహణేన** అతీతానాగతం నివత్తేతి. **బుద్ధా చ కదాచి కరహచి ఉప్పజ్జన్తి** చక్కవత్తినోపి యేభుయ్యేన తస్మింయేవ ఉప్పజ్జనతోతి అధిప్పాయో. **అనోమసత్తాతి** అలామకసత్తా ఉక్కట్ఠసత్తా. **సేసాని** రతనాని.

తత్రాతి వాక్యోపఞ్ఞాసనే నిపాతో, తస్మిం పాతుభావవచనే. ‘‘**అయుత్త**’’న్తి వత్వా తత్థ అధిప్పాయం వివరన్తో ‘‘**ఉప్పన్నం హి**’’తిఆదిమాహ. తేహి రతనేహి **చక్కవత్తననియమాపేక్ఖతాయ** చక్కవత్తివచనస్స. **నియమేనాతి** ఏకన్తేన. **వత్తబ్బతం ఆపజ్జతి** భావిని భూతే వియ ఉపచారోతి యథా – ‘‘అగమా రాజగహం బుద్ధో’’తి (సు. ని. ౪౧౦). **లద్ధనామస్సాతి** చక్కవత్తీతి లోకే లద్ధసమఞ్ఞస్స పత్థనీయస్స పురిసవిసేసస్స. **మూలుప్పత్తివచనతోపీతి** ‘‘చక్కవత్తిస్స పాతుభావా’’తి ఏతస్స పఠముప్పత్తియా వచనతోపి. ఇదాని తమత్థం వివరన్తో ‘‘**యో హి**’’తిఆదిమాహ. యో హి చక్కవత్తిరాజా, తస్స ఉప్పత్తియా చక్కరతనస్స ఉప్పజ్జనతో చక్కవత్తీతి ఏవం నామం ఉప్పజ్జతి. ‘‘చక్కం వత్తేస్సతీ’’తి ఇదం పన నియామం అనపేక్ఖిత్వా తస్స ఉప్పజ్జతీతి రతనానుప్పత్తిం గహేత్వా వుత్తనయతో సఞ్ఞా ఉప్పజ్జతి ‘‘చక్కవత్తీ’’తి. **ఏకమేవాతి** చక్కరతనమేవ పఠమం పాతుభవతి. యస్మిం భూతే రఞ్ఞో చక్కవత్తిసమఞ్ఞా, అథ పచ్ఛా రతనాని పాతుభవన్తీతి బహూనం పాతుభావం ఉపాదాయ **బహులవచనతోపి ఏతం** ‘‘చక్కవత్తిస్స పాతుభావా రతనానం పాతుభావో’’తి వుత్తం. **అయం** హేతుకత్తుసఞ్ఞితో అత్థభేదో. **పాతుభావాతి** పాతుభావతో. పుఞ్ఞసమ్భారో భిన్నసన్తానతాయ **రతనానమ్పి పరియాయేన ఉపనిస్సయహేతూతి** వుత్తం. **యుత్తమేవేతం** యథావుత్తయుత్తియుత్తత్తా.

వత్తబ్బభూతో అధిప్పాయో ఏతస్స అత్థీతి అధిప్పాయో, అత్థనిద్దేసో, సఙ్ఖేపతో అధిప్పాయో **సఙ్ఖేపాధిప్పాయో.** చక్కరతనానుభావేన చక్కవత్తిస్సరియస్స సిజ్ఝనతో ‘‘**దాతుం సమత్థస్సా**’’తి వుత్తం. యోజనప్పమాణే పదేసే పవత్తత్తా **యోజనప్పమాణం అన్ధకారం.** అతిదీఘాతిరస్సతాదిం ఛబ్బిధం దోసం వివజ్జేత్వా ఠితస్సాతి వచనసేసో.

సబ్బేసం చతుభూమకధమ్మానం పురేచరం కుసలానం ధమ్మానం గతియో సమన్వేసనవసేన పవత్తనతో. బుద్ధాదీహిపి అప్పహానీయతాయ మహన్తధమ్మసభావత్తా ధమ్మకాయే చ జేట్ఠకట్ఠేన **ధమ్మకాయూపపన్నం.** పఞ్ఞాపాసాదతాయ చస్స ఉపరిగతట్ఠేన **అచ్చుగ్గతం.** విత్థతట్ఠేన **విపులం.** మహన్తతాయ **మహన్తం.** అనాదికాలభావితస్స కిలేససన్తానస్స ఖణేనేవ విద్ధంసనతో **సీఘం లహు జవన్తి** పరియాయా. బోజ్ఝఙ్గధమ్మపరియాపన్నత్తా హి వుత్తం ‘‘**ఏకన్త-కుసలత్తా**’’తి. సమ్పయుత్తవసేన పీతియా ఆలోకవిద్ధంసనభావవసేనాతి వుత్తం ‘‘**సహజాతపచ్చయాదీ**’’తిఆది. **సబ్బసఙ్గాహికధమ్మపరిచ్ఛేదోతి** చతుభూమకత్తా సబ్బసఙ్గాహకో బోజ్ఝఙ్గధమ్మపరిచ్ఛేదో కథితో.

౪-౧౦. దుప్పఞ్ఞసుత్తాదివణ్ణనా

౨౨౫-౨౩౧. ఏళం వుచ్చతి దోసో, ఏళేన మూగో వియాతి **ఏళమూగోతి** ఇమమత్థం దస్సేన్తో ‘‘**ముఖేన వాచ**’’న్తిఆదిమాహ.

చక్కవత్తివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సాకచ్ఛవగ్గో

౧. ఆహారసుత్తవణ్ణనా

౨౩౨. పురిమనయతోతి “సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గట్ఠానీయానం ధమ్మాన”న్తిఆదినా ఆగతనయతో. **ఏవన్తి** ఇదాని వుచ్చమానాకారేన. సతి చ సమ్పజఞ్ఞఞ్చ **సతిసమ్పజఞ్ఞం.** సతిపధానం వా అభిక్కన్తాదీసు సత్థకభావపరిగ్గణ్హకఞాణం **సతిసమ్పజఞ్ఞం.** తం సబ్బత్థ సతోకారీభావావహత్తా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ సంవత్తతి. యథా చ పచ్చనీకధమ్మప్పహానం అనురూపధమ్మదేసనా చ అనుప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మానం ఉప్పాదాయ హోతి, ఏవం సతిరహితపుగ్గలవజ్జనా సతోకారీపుగ్గలసేవనా చ తత్థ చ యుత్తపయుత్తతా సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ హోతీతి ఇమమత్థం దస్సేతి ‘‘**సతిసమ్పజఞ్ఞ**’’న్తిఆదినా. **అరహత్తమగ్గేన భావనాపారిపూరీ హోతి**. తథా హి అరహావ “సతివేపుల్లప్పత్తో”తి వుచ్చతి.

ధమ్మానం, ధమ్మేసు వా విచయో, సో ఏవ హేట్ఠా వుత్తనయేన సమ్బోజ్ఝఙ్గో, తస్స **ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స. పరిపుచ్ఛకతాతి** ఆచరియం పయిరుపాసిత్వా పఞ్చపి నికాయే సహట్ఠకథాయ పరియోగాహేత్వా యం యం తత్థ గణ్ఠిట్ఠానం, తస్స తస్స “ఇదం, భన్తే, కథం ఇమస్స కో అత్థో”తి ఏవం ఖన్ధాదీసు అత్థపుచ్ఛకభావో. తేనాహ ‘‘**ఖన్ధ...పే.... బహులతా**’’తి.

వత్థువిసదకిరియాతి చిత్తచేతసికానం పవత్తిట్ఠానభావతో సరీరం తప్పటిబద్ధాని చ చీవరాదీని ఇధ “వత్థూనీ”తి అధిప్పేతాని, తాని యథా చిత్తస్స సుఖావహాని హోన్తి, తథా కరణం తేసం విసదభావకరణం. తేన వుత్తం ‘‘**అజ్ఝత్తికబాహిరాన**’’న్తిఆది. **ఉస్సన్నదోసన్తి** వాతాదిఉస్సన్నదోసం. **సేదమలమక్ఖితన్తి** సేదేన చేవ జల్లికాసఙ్ఖాతేన సరీరమలేన చ మక్ఖితం. **చ**-సద్దేన అఞ్ఞమ్పి సరీరస్స చ చిత్తస్స చ పీళావహం సఙ్గణ్హాతి. **సేనాసనం వాతి వా**-సద్దేన పత్తాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **అవిసదే** సతి, విసయభూతే వా. కథం భావనమనుయుత్తస్స తాని విసయోతి? అన్తరన్తరా పవత్తనకచిత్తుప్పాదవసేన ఏవం వుత్తం. తే హి చిత్తుప్పాదా చిత్తేకగ్గతాయ ఇజ్ఝన్తియాపి అపరిసుద్ధభావాయ సంవత్తన్తి. **చిత్తచేతసికేసు** నిస్సయాదిపచ్చయభూతేసు. **ఞాణమ్పీతి పి**-సద్దో సమ్పిణ్డనే. తేన న కేవలం తం వత్థుయేవ , అథ ఖో తస్మిం అపరిసుద్ధే ఞాణమ్పి అపరిసుద్ధం హోతీతి నిస్సయాపరిసుద్ధియా నిస్సితాపరిసుద్ధి వియ విసయస్స అపరిసుద్ధతాయ విసయీనం అపరిసుద్ధిం దస్సేతి అన్వయతో బ్యతిరేకతో చ.

సమభావకరణం కిచ్చతో అనూనాధికభావకరణం. యథాపచ్చయం సద్ధేయ్యవత్థుస్మిం అధిమోక్ఖకిచ్చస్స పటుతరభావేన పఞ్ఞాయ అవిసదతాయ వీరియాదీనఞ్చ అనుబలప్పదానసిథిలతాదినా **సద్ధిన్ద్రియం బలవం హోతి**. తేనాహ ‘‘**ఇతరాని మన్దానీ**’’తి. **తతోతి** తస్మా సద్ధిన్ద్రియస్స బలవభావతో ఇతరేసఞ్చ మన్దత్తా. కోసజ్జపక్ఖే పతితుం అదత్వా సమ్పయుత్తధమ్మానం పగ్గణ్హనం అనుబలప్పదానం **పగ్గహో,** పగ్గహకిచ్చం కాతుం న సక్కోతీతి సమ్బన్ధితబ్బం. ఆరమ్మణం ఉపగన్త్వా ఠానం, అనిస్సజ్జనం వా **ఉపట్ఠానం,** విక్ఖేపపటిపక్ఖో. యేన వా సమ్పయుత్తా అవిక్ఖిత్తా హోన్తి, సో **అవిక్ఖేపో.** రూపగతం వియ చక్ఖునా యేన యాథావతో విసయసభావం పస్సతి, తం **దస్సనకిచ్చం కాతుం న సక్కోతి** బలవతా

సద్ధిన్ద్రియేన అభిభూతత్తా. సహజాతధమ్మేసు హి ఇన్దట్ఠం కరోన్తానం సహ పవత్తమానానం ధమ్మానం ఏకరసతావసేనేవ అత్థసిద్ధి, న అఞ్ఞథా. **తస్మా**తి వుత్తమేవత్థం కారణభావేన పచ్చామసతి. **త**న్తి సద్ధిన్ద్రియం.

ధమ్మసభావపచ్చవేక్ఖణేనాతి యస్స సద్ధేయ్యవత్థునో ఉళారతాదిగుణే అధిముచ్చనస్స సాతిసయప్పవత్తియా సద్ధిన్ద్రియం బలవం జాతం, తస్స పచ్చయపచ్చయుప్పన్నతాదివిభాగతో యాథావతో వీమంసనేన. ఏవఞ్హి ఏవంధమ్మతానయేన సభావసరసతో పరిగ్గయ్హమానే సవిప్ఫారో అధిమోక్ఖో న హోతి – "అయం ఇమేసం ధమ్మానం సభావో"తి పఞ్ఞాబ్యాపారస్స సాతిసయత్తా. ధురియధమ్మేసు హి యథా సద్ధాయ బలవభావే పఞ్ఞాయ మన్దభావో హోతి, ఏవం పఞ్ఞాయ బలవభావే సద్ధాయ మన్దభావో హోతి. తేన వుత్తం – "తం ధమ్మసభావపచ్చవేక్ఖణేన...పే.... హాపేతబ్బ"న్తి. **తథా అమనసికరణేనా**తి యేనాకారేన భావనమనుయుఞ్జన్తస్స సద్ధిన్ద్రియం బలవం జాతం, తేనాకారేన భావనం నానుయుఞ్జనేనాతి వుత్తం హోతి. ఇధ దువిధేన సద్ధిన్ద్రియస్స బలవభావో అత్తనో వా పచ్చయవిసేసేన కిచ్చుత్తరియతో వీరియాదీనం వా మన్దకిచ్చతాయ. తత్థ పఠమవికప్పే హాపనవిధి దస్సితో, దుతియవికప్పే పన యథా మనసికారతో వీరియాదీనం మన్దకిచ్చతాయ సద్ధిన్ద్రియం బలవం జాతం, తథా అమనసికారేన వీరియాదీనం పటుతరభావావహేన మనసికారేన సద్ధిన్ద్రియం తేహి సమతం కరోన్తేన హాపేతబ్బం. ఇమినా నయేన సేసిన్ద్రియేసుపి హాపనవిధి వేదితబ్బో.

వక్కలిత్థేరవత్థూతి సో హి ఆయస్మా సద్ధాధిముత్తో తత్థ చ కతాధికారో సత్థు రూపకాయదస్సనే పసుతో ఏవ హుత్వా విహరన్తో సత్థారా – "కిం తే, వక్కలి, ఇమినా పూతికాయేన దిట్ఠేన, యో ఖో, వక్కలి, ధమ్మం పస్సతి, సో మం పస్సతీ"తిఆదినా (సం. ని. ౩.౮౭) ఓవదియమానో కమ్మట్ఠానే నియోజితోపి తం అననుయుఞ్జన్తో పణామితో అత్తానం వినిపాతేతుం పపాతట్ఠానం అభిరుహి. అథ నం సత్థా యథానిసిన్నోవ ఓభాసవిస్సజ్జనేన అత్తానం దస్సేత్వా –

> "పామోజ్జబహులో భిక్ఖు, పసన్నో బుద్ధసాసనే;
> అధిగచ్ఛే పదం సన్తం, సఙ్ఖారూపసమం సుఖ"న్తి. (ధ. ప. ౩౮౧) –

గాథం వత్వా "ఏహి, వక్కలీ"తి ఆహ. సో తేన వచనేన అమతేనేవ అభిసిత్తో హట్ఠతుట్ఠో హుత్వా విపస్సనం పట్ఠపేసి, సద్ధాయ బహులభావతో విపస్సనావీథిం నారోహతి. తం ఞత్వా భగవా ఇన్ద్రియసమత్తపటిపాదనాయ కమ్మట్ఠానం సోధేత్వా అదాసి. సో సత్థారా దిన్ననయేన విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా మగ్గపటిపాటియా అరహత్తం పాపుణి. తేన వుత్తం – "వక్కలిత్థేరవత్థు చేత్థ నిదస్సన"న్తి. **ఏత్థా**తి సద్ధిన్ద్రియస్స అధిమత్తభావే సేసిన్ద్రియానం సకిచ్చాకరణే.

ఇతరకిచ్చభేదన్తి ఉపట్ఠానాదికిచ్చవిసేసం. **పస్సద్ధాదీతి ఆది**-సద్దేన సమాధిఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గానం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **హాపేతబ్బ**న్తి యథా సద్ధిన్ద్రియస్స బలవభావో ధమ్మసభావపచ్చవేక్ఖణేన హాయతి, ఏవం వీరియిన్ద్రియస్స అధిమత్తతా పస్సద్ధియాదిభావనాయ హాయతి సమాధిపక్ఖికత్తా తస్సా. తథా హి సమాధిన్ద్రియస్స అధిమత్తతం కోసజ్జపాతతో రక్ఖన్తీ వీరియాదిభావనా వియ వీరియిన్ద్రియస్స అధిమత్తతం ఉద్ధచ్చపాతతో రక్ఖన్తీ ఏకంసతో హాపేతి. తేన వుత్తం "పస్సద్ధాదిభావనాయ హాపేతబ్బ"న్తి. **సోణత్థేరస్స వత్థూ**తి సుకుమారసోణత్థేరస్స వత్థు. సో హి ఆయస్మాపి సత్థు సన్తికా కమ్మట్ఠానం గహేత్వా సీతవనే విహరన్తో – "మమ సరీరం సుఖుమాలం, న చ సక్కా సుఖేనేవ సుఖం అధిగన్తుం, కాయం కిలమేత్వాపి సమణధమ్మో కాతబ్బో"తి ఠానచఙ్కమనమేవ అధిట్ఠాయ పధానమనుయుఞ్జన్తో పాదతలేసు ఫోటేసు ఉట్ఠితేసుపి వేదనం అజ్ఝుపేక్ఖిత్వా దళ్హవీరియం కరోన్తో అచ్చారద్ధవీరియతాయ విసేసం పవత్తేతుం నాసక్ఖి. సత్థా తత్థ గన్త్వా

వీణోపమోవాదేన ఓవదిత్వా వీరియసమతాయోజనవిధిం దస్సేన్తో కమ్మట్ఠానం సోధేత్వా గిజ్ఝకూటం గతో. థేరోపి సత్థారా దిన్ననయేన వీరియసమతం యోజేత్వా భావేన్తో విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేత్వా అరహత్తేవ పతిట్ఠాసి. తేన వుత్తం "సోణత్థేరస్స వత్థు దస్సేతబ్బ"న్తి. **సేసేసుపీ**తి సతిసమాధిపఞ్ఞిన్ద్రియేసుపి.

సమతన్తి సద్ధాపఞ్ఞానం అఞ్ఞమఞ్ఞం అనూనాధికభావం, తథా సమాధివీరియానఞ్చ. యథా హి సద్ధాపఞ్ఞానం విసుం విసుం ధురియధమ్మభూతానం కిచ్చతో అఞ్ఞమఞ్ఞనాతివత్తనం విసేసతో ఇచ్ఛితబ్బం. యతో తేసం సమధురతాయ అప్పనా సమ్భుజ్జతి, ఏవం సమాధివీరియానం కోసజ్జుద్ధచ్చపక్ఖికానం సమతాయ సతి అఞ్ఞమఞ్ఞూపత్థమ్భనతో సమ్పయుత్తధమ్మానం అన్తద్వయపాతాభావేన సమ్మదేవ అప్పనా ఇజ్ఝతీతి. **బలవసద్ధో**తిఆది వుత్తస్సేవ అత్థస్స బ్యతిరేకముఖేన సమత్థనం. తస్సత్థో – యో బలవతియా సద్ధాయ సమన్నాగతో అవిసదఞాణో, సో ముధప్పసన్నో హోతి, న అవేచ్చప్పసన్నో. తథా హి సో అవత్థుస్మిం పసీదతి, సేయ్యథాపి తిత్థియసావకా. **కేరాటికపక్ఖ**న్తి సాఠేయ్యపక్ఖం భజతి. సద్ధాహీనాయ పఞ్ఞాయ అతిధావన్తో "దేయ్యవత్థుపరిచ్చాగేన వినా చిత్తుప్పాదమత్తేనపి దానమయం పుఞ్ఞం హోతీ"తిఆదీని పరికప్పేతి హేతుపతిరూపకేహి వఞ్చితో, ఏవంభూతో చ లూఖతక్కవిలుత్తచిత్తో పణ్డితానం వచనం నాదియతి, సఞ్ఞత్తిం న గచ్ఛతి. తేనాహ ''**భేసజ్జసముట్ఠితో వియ రోగో అతేకిచ్ఛో హోతీ**''తి. యథా చేత్థ సద్ధాపఞ్ఞానం అఞ్ఞమఞ్ఞం సమభావో అత్థావహో, విసమభావో అనత్థావహో, ఏవం సమాధివీరియానం అఞ్ఞమఞ్ఞం సమభావో అత్థావహో, ఇతరో అనత్థావహో, తథా సమభావో అవిక్ఖేపావహో, ఇతరో విక్ఖేపావహో. **కోసజ్జం అభిభవతి,** తేన అప్పనం న పాపుణాతీతి అధిప్పాయో. ఏస నయో **ఉద్ధచ్చం అభిభవతీ**తి ఏత్థాపి. **తదుభయ**న్తి సద్ధాపఞ్ఞాద్వయం సమాధివీరియద్వయఞ్చ. **సమం కాతబ్బ**న్తి సమతం కాతబ్బం.

సమాధికమ్మికస్సాతి సమథకమ్మట్ఠానికస్స. **ఏవ**న్తి ఏవం సన్తే, సద్ధాయ థోకం బలవభావే సతీతి అత్థో. **సద్దహన్తో**తి "పథవీ పథవీతి మనసికారమత్తేన కథం ఝానుప్పత్తీ"తి అచిన్తేత్వా "అద్ధా సమ్మాసమ్బుద్ధేన వుత్తవిధి ఇజ్ఝతీ"తి సద్దహన్తో సద్ధం జనేన్తో. **ఓకప్పేన్తో**తి ఆరమ్మణం అనుపవిసిత్వా వియ అధిముచ్చనవసేన అవకప్పేన్తో పక్ఖన్దన్తో. **ఏకగ్గతా బలవతీ వట్టతి** సమాధిపధానత్తా ఝానస్స. **ఉభిన్న**న్తి సమాధిపఞ్ఞానం. సమాధికమ్మికస్స సమాధినో అధిమత్తతాయ పఞ్ఞాయ అధిమత్తతాపి ఇచ్ఛితబ్బాతి ఆహ ''**సమతాయపీ**''తి, సమభావేనాపీతి అత్థో. **అప్పనా**తి లోకియఅప్పనా. తథా హి "హోతియేవా"తి సాసఙ్కం వదతి, లోకుత్తరప్పనా పన తేసం సమభావేనేవ ఇచ్ఛితా. యథాహ "సమథవిపస్సనం యుగనద్ధం భావేతీ"తి (అం. ని. ౪.౧౭౦). యది విసేసతో సద్ధాపఞ్ఞానం సమాధివీరియానఞ్చ సమానతం ఇచ్ఛతి, కథం సతీతి ఆహ – ''**సతి పన సబ్బత్థ బలవతీ వట్టతీ**''తి. **సబ్బత్థా**తి లీనుద్ధచ్చపక్ఖికేసు పఞ్చిన్ద్రియేసు. ఉద్ధచ్చపక్ఖికేకదేసే గణ్హన్తో ''**సద్ధావీరియపఞ్ఞాన**''న్తి ఆహ. అఞ్ఞథా పీతి చ గహేతబ్బా సియా. తథా హి ''**కోసజ్జపక్ఖికేన సమాధినా**''ఇచ్చేవ వుత్తం, న చ "పస్సద్ధిసమాధిఉపేక్ఖాహీ"తి. **సా**తి సతి. సబ్బేసు రాజకమ్మేసు నియుత్తోతి **సబ్బకమ్మికో. తేనా**తి యేన కారణేన సబ్బత్థ ఇచ్ఛితబ్బా, తేన **ఆహ** అట్ఠకథాయం. సబ్బత్థ నియుత్తా **సబ్బత్థికా** , సబ్బేన వా లీనుద్ధచ్చపక్ఖికేన బోజ్ఝఙ్గేన అత్థేతబ్బా సబ్బత్థియా, సబ్బత్థియావ **సబ్బత్థికా. చిత్త**న్తి కుసలచిత్తం. తస్స హి **సతిపటిసరణం** పరాయణం అప్పత్తస్స పత్తియా అనధిగతస్స అధిగమాయ. తేనాహ – ''**ఆరక్ఖపచ్చుపట్ఠానా**''తిఆది.

ఖన్ధాదిభేదే అనోగాళ్హపఞ్ఞానన్తి పరియత్తిబాహుసచ్చవసేనపి ఖన్ధాయతనాదీసు అప్పతిట్ఠితబుద్ధీనం. బహుస్సుతసేవనా హి సుతమయఞాణావహా. తరుణవిపస్సనాసమఙ్గీపి భావనామయఞాణే ఠితత్తా ఏకంసతో పఞ్ఞవా ఏవ నామ హోతీతి ఆహ – ''**సమపఞ్ఞాస...పే.... పుగ్గలసేవనా**''తి. ఞేయ్యధమ్మస్స గమ్భీరభావవసేన తప్పరిచ్ఛేదకఞాణస్స

గమ్భీరభావగహణన్తి ఆహ – ‘‘**గమ్భీరేసు ఖన్ధాదీసు పవత్తాయ గమ్భీరపఞ్ఞాయా**’’తి. తఞ్హి ఞేయ్యం తాదిసాయ పఞ్ఞాయ చరితబ్బతో గమ్భీరఞాణచరియం, తస్సా వా పఞ్ఞాయ తత్థ పభేదతో పవత్తి గమ్భీరఞాణచరియా, తస్సా పచ్చవేక్ఖణాతి ఆహ ‘‘**గమ్భీరపఞ్ఞాయ పభేదపచ్చవేక్ఖణా**’’తి. యథా సతివేపుల్లప్పత్తో నామ అరహా ఏవ, ఏవం సో ఏవ పఞ్ఞావేపుల్లప్పత్తోపీతి ఆహ ‘‘**అరహత్తమగ్గేన భావనాపారిపూరీ హోతీ**’’తి. వీరియాదీసుపి ఏసేవ నయోతి.

“తత్తం అయోఖిలం హత్థే గమేన్తీ”తిఆదినా వుత్తపఞ్చవిధబన్ధనకమ్మకారణా నిరయే నిబ్బత్తసత్తస్స సబ్బపఠమం కరోన్తీతి **దేవదూతసుత్తా**దీసు (మ॰ ని॰ ౩.౨౬౭), తస్సా ఆదితో వుత్తత్తా చ ఆహ – ‘‘**పఞ్చవిధబన్ధనకమ్మకారణతో పట్ఠాయా**’’తి. **సకటవహనాదికాలేతి ఆది**-సద్దేన తదఞ్ఞమనుస్సేహి తిరచ్ఛానేహి చ విబాధనీయకాలం సఙ్గణ్హాతి. **ఏకం బుద్ధన్తరన్తి** ఇదం అపరాపరం పేతేసు ఏవ ఉప్పజ్జనకసత్తవసేన వుత్తం, ఏకచ్చానం వా పేతానం, ఏకచ్చతిరచ్ఛానానం వియ తథా దీఘాయుకతాపి సియాతి తథా వుత్తం. తథా హి కాలో నాగరాజా చతున్నం బుద్ధానం రూపదస్సావీ.

ఏవం ఆనిసంసదస్సావినోతి “వీరియాయత్తో ఏవ సకలలోకియలోకుత్తరవిసేసాధిగమో”తి ఏవం ఆనిసంసదస్సనసీలస్స. **గమనవీథిన్తి** సపుబ్బభాగం నిబ్బానగామినిం పటిపదం. సహ విపస్సనాయ అరియమగ్గపటిపాటి, సత్తవిసుద్ధిపరమ్పరా వా. సా హి వట్టతో నియ్యానాయ గన్తబ్బా పటిపదాతి కత్వా గమనవీథి నామ.

కాయదళ్హీబహులోతి కాయస్స పోసనపసుతో. **పిణ్డన్తి** రట్ఠపిణ్డం. పచ్చయదాయకానం అత్తని కారస్స అత్తనో సమ్మాపటిపత్తియా మహప్ఫలభావస్స కరణేన పిణ్డాయ భిక్ఖాయ పటిపూజనా **పిణ్డాపచాయనా. నీహరన్తోతి** పత్తత్థవికతో నీహరన్తో. **తం సద్దం సుత్వాతి** తం ఉపాసికాయ వచనం పణ్ణసాలద్వారే ఠితోవ పఞ్చాభిఞ్ఞతాయ దిబ్బసోతేన సుత్వాతి వదన్తి. మనుస్ససమ్పత్తి, దిబ్బసమ్పత్తి , అన్తే నిబ్బానసమ్పత్తీతి **తిస్సో సమ్పత్తియో. సితం కరోన్తోవాతి** “అకిచ్ఛేనేవ మయా వట్టదుక్ఖం సమతిక్కన్త”న్తి పచ్చవేక్ఖణావసానే సఞ్జాతపామోజ్జవసేన సితం కరోన్తో ఏవ.

అలసానం భావనాయ నామమత్తమ్పి అజానన్తానం కాయస్స పోసనబహులానం యావదత్థం పరిభుఞ్జిత్వా సేయ్యసుఖాదిం అనుయుఞ్జన్తానం తిరచ్ఛానకథికానం దూరతోవ వజ్జనం **కుసీతపుగ్గలపరివజ్జనా.** “దివసం చఙ్కమేన నిసజ్జాయా”తిఆదినా భావనారమ్భవసేన ఆరద్ధవీరియానం దళ్హపరక్కమానం కాలేనకాలం ఉపసఙ్కమనా **ఆరద్ధవీరియపుగ్గలసేవనా.** తేనాహ ‘‘**కుచ్ఛిం పూరేత్వా**’’తిఆది.

విసుద్ధిమగ్గే పన “జాతిమహత్తపచ్చవేక్ఖణా, సబ్రహ్మచారిమహత్తపచ్చవేక్ఖణా”తి ఇదం ద్వయం న గహితం, “థినమిద్ధవినోదనతా, సమ్మప్పధానపచ్చవేక్ఖణా”తి ఇదం ద్వయం గహితం. తత్థ ఆనిసంసదస్సావితాయ ఏవ సమ్మప్పధానపచ్చవేక్ఖణా గహితా లోకియలోకుత్తరవిసేసాధిగమస్స వీరియాయత్తతాదస్సనభావతో. థినమిద్ధవినోదనం తదధిముత్తతాయ గహితం, వీరియుప్పాదనే యుత్తపయుత్తస్స థినమిద్ధవినోదనం అత్థతో సిద్ధమేవ. తత్థ థినమిద్ధవినోదనం కుసీతపుగ్గలపరివజ్జన-ఆరద్ధవీరియపుగ్గల-సేవన- తదధిముత్తతాపటిపక్ఖవిధమన-పచ్చయూపసంహారవసేన, అపాయభయపచ్చవేక్ఖణాదయో సముత్తేజనవసేన వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదకాతి దట్ఠబ్బా.

బుద్ధానుస్సతియా ఉపచారసమాధినిట్ఠత్తా వుత్తం ‘‘**యావ ఉపచారా**’’తి. **సకలసరీరం ఫరమానోతి** పీతిసముట్ఠానేహి పణీతరూపేహి సకలసరీరం ఫరమానో. ధమ్మసఙ్ఘగుణే అనుస్సరన్తస్సపి యావ ఉపచారా సకలసరీరం ఫరమానో

పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో ఉప్పజ్జతీతి యోజనా. ఏవం సేసఅనుస్సతీసు పసాదనీయసుత్తన్తపచ్చవేక్ఖణాయ చ యోజేతబ్బం తస్సాపి విముత్తాయతనభావేన తగ్గతికత్తా. **ఏవరూపే కాలేతి** దుబ్భిక్ఖభయాదీసూతి వుత్తకాలే. **సమాపత్తియా…పే.… న సముదాచరన్తీ**తి ఇదం ఉపసమానుస్సతియా వసేన వుత్తం. సఙ్ఖారానఞ్హి సప్పదేసవూపసమేపి నిప్పదేసవూపసమే వియ తత్థ సపఞ్ఞాయ పవత్తనతో భావనామనసికారో కిలేసవిక్ఖమ్భనసమత్థో హుత్వా ఉపచారసమాధిం ఆవహన్తో తథారూపపీతిసోమనస్ససమన్నాగతో పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స ఉప్పాదాయ హోతీతి. పసాదనీయేసు ఠానేసు పసాదసినేహాభావేన సంసూచితహదయతా లూఖతా. సా చ తత్థ ఆదరగారవాకరణేన విఞ్ఞాయతీతి ఆహ ‘‘**అసక్కచ్చకిరియాయ సంసూచితలూఖభావే**’’తి.

కాయచిత్తదరథవూపసమలక్ఖణా పస్సద్ధి ఏవ యథావుత్తబోధిఅఙ్గభూతో పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గో, తస్స **పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స. పణీతభోజనసేవనతా**తి పణీతసప్పాయభోజనసేవనతా. ఉతుఇరియాపథసుఖగ్గహణేపి సప్పాయఉతుఇరియాపథం గహితన్తి దట్ఠబ్బం. తఞ్హి తివిధమ్పి సప్పాయం సేవియమానం కాయస్స కల్లతాపాదనవసేన చిత్తస్స కల్లతం ఆవహన్తం దువిధాయపి పస్సద్ధియా కారణం హోతి. సత్తేసు లబ్భమానం సుఖదుక్ఖం అహేతుకన్తి అయమేకో అన్తో, ఇస్సరాదివిసమహేతుకన్తి అయం దుతియో, ఏతే ఉభో అన్తే అనుపగమ్మ యథాసకం కమ్మునా హోతీతి అయం మజ్ఝిమా పటిపత్తి. మజ్ఝత్తో పయోగో యస్స సో మజ్ఝత్తపయోగో, తస్స భావో **మజ్ఝత్తపయోగతా**. అయఞ్హి పహానసారద్ధకాయతా-సఙ్ఖాతపస్సద్ధకాయతాయ కారణం హోన్తీ పస్సద్ధిద్వయం ఆవహతి. ఏతేనేవ సారద్ధకాయపుగ్గలపరివజ్జన-పస్సద్ధకాయపుగ్గలసేవనానం తదావహనతా సంవణ్ణితాతి దట్ఠబ్బం.

వత్థువిసదకిరియా ఇన్ద్రియసమత్తపటిపాదనా చ ‘‘పఞ్ఞావహా’’తి వుత్తా. సమథావహాపి తా హోన్తి సమథావహభావేనేవ పఞ్ఞావహత్తాతి వుత్తం ‘‘**వత్థువిసద…పే.… వేదితబ్బా**’’తి.

కరణకోసల్లభావనాకోసల్లానం నానన్తరియభావతో రక్ఖణకోసల్లస్స చ తంమూలకత్తా ‘‘**నిమిత్తకుసలతా నామ కసిణనిమిత్తస్స ఉగ్గహణకుసలతా**’’ఇచ్చేవ వుత్తం. **అతిసిథిలవీరియతాదీహీతి ఆది**-సద్దేన పఞ్ఞాపయోగమన్దతం అప్పమాదవేకల్లఞ్చ సఙ్గణ్హాతి. **తస్స పగ్గణ్హన**న్తి తస్స లీనస్స చిత్తస్స ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గాదిసముట్ఠాపనేన లయాపత్తితో సముట్ఠాపనం. వుత్తఞ్హేతం భగవతా –

> ‘‘యస్మిఞ్చ ఖో, భిక్ఖవే, సమయే లీనం చిత్తం హోతి, కాలో తస్మిం సమయే ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో వీరియసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ. తం కిస్స హేతు? లీనం, భిక్ఖవే, చిత్తం, తం ఏతేహి ధమ్మేహి సుసముట్ఠాపయం హోతి. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, పురిసో పరిత్తం అగ్గిం ఉజ్జాలేతుకామో అస్స, సో తత్థ సుక్ఖాని చేవ తిణాని పక్ఖిపేయ్య, సుక్ఖాని గోమయాని పక్ఖిపేయ్య, సుక్ఖాని కట్ఠాని పక్ఖిపేయ్య, ముఖవాతఞ్చ దదేయ్య, న చ పంసుకేన ఓకిరేయ్య, భబ్బో ను ఖో సో పురిసో పరిత్తం అగ్గిం ఉజ్జాలేతున్తి. ఏవం, భన్తే’’తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౪).

ఏత్థ చ యథాసకం ఆహారవసేన ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గాదీనం భావనా సముట్ఠాపనాతి వేదితబ్బా, సా అనన్తరం విభావితా ఏవ.

అచ్చారద్ధవీరియతాదీహీతి ఆది-సద్దేన పఞ్ఞాపయోగబలవతం పమోదుప్పిలావనఞ్చ సఙ్గణ్హాతి. **తస్స నిగ్గణ్హనన్తి** తస్స ఉద్ధతస్స చిత్తస్స సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గాదిసముట్ఠాపనేన ఉద్ధతాపత్తితో నిసేధనం. వుత్తమ్పి చేతం భగవతా –

> ''యస్మిఞ్చ ఖో, భిక్ఖవే, సమయే ఉద్ధతం చిత్తం హోతి, కాలో తస్మిం సమయే పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ, కాలో ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ. తం కిస్స హేతు? ఉద్ధతం, భిక్ఖవే, చిత్తం, తం ఏతేహి ధమ్మేహి సువూపసమయం హోతి. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, పురిసో మహన్తం అగ్గిక్ఖన్ధం నిబ్బాపేతుకామో అస్స, సో తత్థ అల్లాని చేవ తిణాని....పే.... పంసుకేన చ ఓకిరేయ్య, భబ్బో ను ఖో సో పురిసో మహన్తం అగ్గిక్ఖన్ధం నిబ్బాపేతున్తి. ఏవం, భన్తే''తి (సం॰ ని॰ ౫.౨౩౪).

ఏత్థాపి యథాసకం ఆహారవసేన పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గాదీనం భావనా సముట్ఠాపనాతి వేదితబ్బా. తత్థ పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనా వుత్తా ఏవ, సమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స వుచ్చమానా, ఇతరస్స అనన్తరం వక్ఖతి. **పఞ్ఞాపయోగమన్దతాయాతి** పఞ్ఞాబ్యాపారస్స అప్పభావేన. యథా హి దానం అలోభప్పధానం, సీలం అదోసప్పధానం, ఏవం భావనా అమోహప్పధానా. తత్థ యదా పఞ్ఞా న బలవతీ హోతి, తదా భావనా పుబ్బేనాపరం విసేసావహా న హోతి, అనభిసఙ్ఖతో వియ ఆహారో పురిసస్స యోగినో చిత్తస్స అభిరుచిం న ఉప్పాదేతి, తేన తం నిరస్సాదం హోతి. తథా భావనాయ సమ్మదేవ వీథిపటిపత్తియా అభావేన ఉపసమసుఖం న విన్దతి, తేనపి చిత్తం నిరస్సాదం హోతి. తేన వుత్తం **''పఞ్ఞాపయోగ...పే.... నిరస్సాదం హోతీ''**తి.

తస్స సంవేగుప్పాదనఞ్చ పసాదుప్పాదనఞ్చ తికిచ్ఛనన్తి తం దస్సేన్తో **''అట్ఠ సంవేగవత్థూనీ''**తిఆదిమాహ. తత్థ జాతిజరాబ్యాధిమరణాని యథారహం సుగతియం దుగ్గతియఞ్చ హోన్తీతి తదఞ్ఞమేవ పఞ్చవిధబన్ధనాదిఖుప్పిపాసాదిఅఞ్ఞమఞ్ఞవిబాధనాదిహేతుకం అపాయదుక్ఖం దట్ఠబ్బం. తయిదం సబ్బం తేసం తేసం సత్తానం పచ్చుప్పన్నభవనిస్సితం గహితన్తి అతీతే అనాగతే చ కాలే వట్టమూలకదుక్ఖాని విసుం గహితానియేవ. యే పన సత్తా ఆహారూపజీవినో తత్థ చ ఉట్ఠానఫలూపజీవినో, తేసం అఞ్ఞేహి అసాధారణం జీవికదుక్ఖం అట్ఠమం సంవేగవత్థు గహితన్తి దట్ఠబ్బం. **అయం వుచ్చతి సమయే సమ్పహంసనాతి** అయం సమ్పహంసితబ్బసమయే వుత్తనయేన సంవేగజననవసేన చేవ పసాదుప్పాదనవసేన చ సమ్మదేవ పహంసనా, సంవేగజననపుబ్బకపసాదుప్పాదనేన భావనాచిత్తస్స తోసనాతిఅత్థో.

సమ్మాపటిపత్తిం ఆగమ్మాతి లీనుద్ధచ్చవిరహేన సమథవీథిపటిపత్తియా చ సమ్మదేవ భావనాపటిపత్తిం ఆగమ్మ.

అలీనన్తిఆదీసు కోసజ్జపక్ఖికానం ధమ్మానం అనధిమత్తతాయ **అలీనం,** ఉద్ధచ్చపక్ఖికానం అనధిమత్తతాయ **అనుద్ధతం,** పఞ్ఞాపయోగసమ్పత్తియా ఉపసమసుఖాధిగమేన చ **అనిరస్సాదం,** తతో ఏవ ఆరమ్మణే **సమప్పవత్తం సమథవీథిపటిపన్నఞ్చ**. తత్థ అలీనతాయ పగ్గహే, అనుద్ధతాయ చ నిగ్గహే, అనిరస్సాదతాయ సమ్పహంసనే న బ్యాపారం ఆపజ్జతి. అలీనానుద్ధచ్చతాహి ఆరమ్మణే సమప్పవత్తం, అనిరస్సాదతాయ సమథవీథిపటిపన్నం, సమప్పవత్తియా వా అలీనం అనుద్ధతం, సమథవీథిపటిపత్తియా అనిరస్సాదన్తి దట్ఠబ్బం. **అయం వుచ్చతి సమయే అజ్ఝుపేక్ఖనతాతి** అయం అజ్ఝుపేక్ఖితబ్బసమయే చిత్తస్స పగ్గహనిగ్గహసమ్పహంసనేసు బ్యావటతాసఙ్ఖాతం పటిపక్ఖం అభిభుయ్య ఉపేక్ఖనా వుచ్చతి. **ఏసాతి** సమాధిబోజ్ఝఙ్గో అనుప్పన్నో ఉప్పజ్జతి. **అరహత్తమగ్గేన భావనాపారిపూరీ హోతీతి** ఏతేన నిప్పరియాయతో సమాధివేపుల్లప్పత్తోపి అరహా ఏవాతి దస్సేతి.

అనురోధవిరోధపహానవసేన మజ్ఝత్తభావో ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స కారణం తస్మిం సతి సిజ్ఝనతో, అసతి చ అసిజ్ఝనతో, సో చ మజ్ఝత్తభావో విసయవసేన దువిధోతి ఆహ "**సత్తమజ్ఝత్తతా సఙ్ఖారమజ్ఝత్తతా**"తి. తదుభయవసేన చస్స విరుజ్ఝనం పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స భావనాయ ఏవ దూరీకతన్తి అనురుజ్ఝనస్సేవ పహానవిధిం దస్సేన్తో "**సత్తమజ్ఝత్తతా**"తిఆదిమాహ. తథా హిస్స సత్తసఙ్ఖారకేలాయనపుగ్గలపరివజ్జనం "ఉప్పత్తియా కారణ"న్తి వుచ్చతి. ఉపేక్ఖాయ హి విసేసతో రాగో పటిపక్ఖో, తతో రాగబహులస్స పుగ్గలస్స ఉపేక్ఖా "విసుద్ధిమగ్గో"తి వుచ్చతి. **ద్వీహాకారేహీ**తి కమ్మస్సకతాపచ్చవేక్ఖణం అత్తసుఞ్ఞతాపచ్చవేక్ఖణన్తి ఇమేహి ద్వీహి కారణేహి. **ద్వీహేవా**తి అవధారణం సఙ్ఖారసహితాయ సఙ్ఖ్యాసమానతాయ దస్సనత్థం. సఙ్ఖ్యా ఏవ హేత్థ సమానం, న సఙ్ఖ్యేయ్యం సబ్బథా సమానన్తి. **అస్సామికభావో** అనత్తనియతా. సతి హి అత్తని తస్స కిఞ్చనభావేన చీవరం అఞ్ఞం వా కిఞ్చి అత్తనియం నామ సియా, సో పన కోచి నత్థేవాతి అధిప్పాయో. **అనద్ధనియ**న్తి, న అద్ధానక్ఖమం, న చిరట్ఠాయి ఇత్తరం అనిచ్చన్తి అత్థో. **తావకాలిక**న్తి తస్సేవ వేవచనం.

మమాయతీతి మమత్తం కరోతి. మమాతి తణ్హాయ పరిగ్గయ్హ తిట్ఠతి. **ధనాయన్తా**తి ధనం దబ్బం కరోన్తా. **అస్సా**తి ఉపేక్ఖాసమ్బోజ్ఝఙ్గస్స **అరహత్తమగ్గేన భావనాపారిపూరీ హోతి**. తథా హి అరహతో ఏవ ఛళఙ్గుపేక్ఖానిప్ఫత్తి.

అసుభారమ్మణా ధమ్మాతి అసుభప్పకారా అసుభఝానస్స ఆరమ్మణభూతా ధమ్మా. కామం ఇన్ద్రియబద్ధాపి కేసాదయో అసుభప్పకారా ఏవ, విసేసతో పన జిగుచ్ఛితబ్బే జిగుచ్ఛావహే గణ్హన్తో "**దసా**"తి ఆహ. యథా మనసికరోతో సభావసరసతో తత్థ అసుభసఞ్ఞా సన్తిట్ఠతి, తథా పవత్తో మనసికారో **ఉపాయమనసికారో**. అసుభే అసుభపటిక్కూలాకారస్స ఉగ్గణ్హనం, యథా వా తత్థ ఉగ్గహనిమిత్తం ఉప్పజ్జతి, తథా మనసికారో అసుభనిమిత్తస్స ఉగ్గహో. ఉపచారప్పనావహాయ అసుభభావనాయ అనుయుఞ్జనా **అసుభభావనానుయోగో**.

మనచ్ఛట్ఠానం ఇన్ద్రియానం సుట్ఠు సుసంవరణే సతి అవసరం అలభన్తో కామచ్ఛన్దో పహీయతేవ, తథా భోజనే మత్తఞ్ఞునో మితాహారస్స థినమిద్ధాభిభవాభావా ఓతారం అలభమానో కామచ్ఛన్దో పహీయతి. యో పన ఆహారే పటిక్కూలసఞ్ఞం తబ్బిపరిణామస్స తదాధారస్స తస్స చ ఉదరియభూతస్స అతివియ జేగుచ్ఛతం, కాయస్స చ ఆహారతిట్ఠకతం సమ్మదేవ జానాతి, సో సబ్బసో భోజనే పమాణస్స జాననేన విసేసతో **భోజనే మత్తఞ్ఞూ** నామ. తస్స కామచ్ఛన్దో పహీయతేవ, అట్ఠకథాయం పన అప్పాహారతంయేవ దస్సేతుం "**చతున్న**"న్తిఆది వుత్తం. **అసుభకమ్మికతిస్సత్థేరో** దన్తట్ఠిదస్సావీ. **పహీనస్సా**తి విక్ఖమ్భనవసేన పహీనస్స. అభిధమ్మపరియాయేన సబ్బోపి లోభో కామచ్ఛన్దనీవరణన్తి "**అరహత్తమగ్గేన ఆయతిం అనుప్పాదో**"తి వుత్తం.

మేజ్జతి హితఫరణవసేన సినియ్హతీతి మిత్తో, హితేసీ పుగ్గలో, తస్మిం మిత్తే భవా, మిత్తస్స వా ఏసాతి మేత్తా, హితేసితా. సా ఏవ పటిపక్ఖతో చేతసో విముత్తీతి **మేత్తాచేతోవిముత్తి**. తత్థ మేత్తాయనస్స సత్తేసు హితఫరణస్స ఉప్పాదనం పవత్తనం **మేత్తానిమిత్తస్స ఉగ్గహో**. తేనాహ "**ఓదిస్సకా**"తిఆది.

తత్థ అత్తపియసహాయమజ్ఝత్తవేరివసేన **ఓదిస్సకతా**. సీమాసమ్భేదే కతే **అనోదిస్సకతా**. ఏకాదిదిసాఫరణవసేన దిసాఫరణతా మేత్తాయ ఉగ్గణ్హనే వేదితబ్బా. **ఉగ్గహో** యావ ఉపచారా దట్ఠబ్బో. ఉగ్గహితాయ ఆసేవనా **భావనా**, సబ్బా ఇత్థియో పురిసా అరియా అనరియా దేవా మనుస్సా వినిపాతికాతి సత్తోధికరణవసేన పవత్తా సత్తవిధా, అట్ఠవీసతివిధా వా, దసహి దిసాహి దిసోధికరణవసేన పవత్తా దసవిధా, ఏకేకాయ దిసాయ సత్తాదిఇత్థాదిఅవేరాదిభేదేన

అసీతాధికచతుసతప్పభేదా చ **ఓధిసోఫరణమేత్తా**. సబ్బే సత్తా, పాణా, భూతా, పుగ్గలా, అత్తభావపరియాపన్నాతి ఏతేసం వసేన పఞ్చవిధా. ఏకేకస్మిం అవేరా హోన్తు, అబ్యాపజ్జా, అనీఘా, సుఖీ అత్తానం పరిహరన్తూతి చతుధా పవత్తియా వీసతివిధా **అనోధిసోఫరణమేత్తా**, తం సన్ధాయాహ – ''**ఓధిసో...పే.... భావేన్తస్సపీ**''తి. **త్వం ఏతస్సాతిఆదినా** కమ్మస్సకతాపచ్చవేక్ఖణం దస్సేతి . **పటిసఙ్ఖానే ఠితస్సాతి** కోధే యథావుత్తస్స ఆదీనవస్స తప్పటిపక్ఖతో అకోధే మేత్తాయ ఆనిసంసస్స చ పటిసఙ్ఖానే సమ్మదేవ జాననే. **సేవన్తస్సాతి** భజన్తస్స **బ్యాపాదో పహీయతి**.

అతిభోజనే నిమిత్తగ్గాహోతి ఆహారస్స అధికభోజనే థినమిద్ధస్స నిమిత్తగ్గాహో, ''ఏత్తకే భుత్తే థినమిద్ధం ఉప్పజ్జతి, ఏత్తకే నో''తి థినమిద్ధస్స కారణాకారణగ్గాహోతి అత్థో. **దివా సూరియాలోక**న్తి దివా గహితనిమిత్తం సూరియాలోకం, రత్తియం మనసికరోన్తస్సపీతి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. ధుతఙ్గానం వీరియనిస్సితత్తా వుత్తం ''**ధుతఙ్గనిస్సితసప్పాయకథాయపీ**''తి.

కుక్కుచ్చమ్పి కతాకతానుసోచనవసేన పవత్తమానం చేతసో అవూపసమావహతాయ ఉద్ధచ్చేన సమానలక్ఖణమేవాతి తదుభయస్స పహానకారణం దస్సేన్తో భగవా – ''అత్థి, భిక్ఖవే, చేతసో వూపసమో''తిఆదిమాహ. తస్మా బాహుసచ్చాది తస్స పహానకారణన్తి దస్సేతుం ''**అపిచ ఛ ధమ్మా**''తిఆదిమాహ. తత్థ బహుస్సుతస్స గన్థతో, అత్థతో ధమ్మం విచారేన్తస్స అత్తవేదాదిపటిలాభసమ్భవతో విక్ఖేపో న హోతి. యథావిహితపటిపత్తియా యథాధమ్మపటికారప్పత్తియా చ విప్పటిసారో అనవసరోవాతి ''**బాహుసచ్చేనపి...పే.... ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం పహీయతీ**''తి వుత్తం. యదగ్గేన బహుస్సుతస్స పటిసఙ్ఖానవతో ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చం పహీయతి, తదగ్గేన పరిపుచ్ఛకతావినయపకతఞ్ఞుతాహిపి తం పహీయతీతి దట్ఠబ్బం. వుద్ధసేవితా చ వుద్ధసీలితం ఆవహతీతి చేతసో వూపసమకరత్తా ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చస్స పహానకారీ వుత్తా, వుద్ధభావం పన అనపేక్ఖిత్వా వినయధరా కుక్కుచ్చవినోదకా కల్యాణమిత్తాతి దట్ఠబ్బా. విక్ఖేపో చ భిక్ఖూనం యేభుయ్యేన కుక్కుచ్చహేతుకో హోతీతి ''**కప్పియాకప్పియపరిపుచ్ఛాబహులస్సా**''తిఆదినా వినయనయేనేవ పరిపుచ్ఛకతాదయో నిద్దిట్ఠా. **పహీనే ఉద్ధచ్చకుక్కుచ్చే**తి నిద్ధారణే భుమ్మం. కుక్కుచ్చస్స దోమనస్ససహగతత్తా **అనాగామిమగ్గేన ఆయతిం అనుప్పాదో** వుత్తో.

కుసలాకుసలా ధమ్మాతిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. కామం బాహుసచ్చపరిపుచ్ఛకతాహి అట్ఠవత్థుకాపి విచికిచ్ఛా పహీయతి, తథాపి రతనత్తయవిచికిచ్ఛామూలికా సేసవిచికిచ్ఛాతి కత్వా వుత్తం ''**తీణి రతనాని ఆరబ్భా**''తిఆది. వినయే పకతఞ్ఞుతాయ చ సతి సిక్ఖాయ కఙ్ఖాయ అసమ్భవో ఏవ, తథా రతనత్తయగుణావబోధే సతి పుబ్బన్తాదీసు సంసయస్సాతి ఆహ – ''**వినయే**''తిఆది. **ఓకప్పనీయసద్ధా** సద్ధేయ్యవత్థుం అనుపవిసిత్వా వియ అధిముచ్చనం, తఞ్చ తథా అధిమోక్ఖుప్పాదనమేవ. సద్ధాయ నిన్నపోణపబ్భారతా **అధిముత్తి**. **అరహత్తేన కూటం గణ్హి** సత్తపి బోజ్ఝఙ్గే విత్థారేత్వా దేసనాయ ఓసాపితత్తా.

ఆహారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పరియాయసుత్తవణ్ణనా

౨౩౩. సమ్బహులాతి వుచ్చన్తి సఙ్ఘసమఞ్ఞాయ అభావతో. **తతో పరన్తి** తిణ్ణం జనానం ఉపరి సఙ్ఘో చతువగ్గకరణీయాదిసఙ్ఘకమ్మవసేన కమ్మప్పత్తత్తా. **పవిసింసూతి** భావిని పవిసనే భూతే వియ కత్వా ఉపచారేన వుత్తన్తి

ఆహ – ‘‘**పవిట్ఠా**’’తి. భావిని హి భూతే వియ ఉపచారో. తేనాహ – ‘‘**తే పనా**’’తిఆది, తే పన భిక్ఖూతి అత్థో. పున **తే పనాతి** తిత్థియా తిత్థియసావకా చ.

ఇమస్మిం పఞ్ఞాపనేతి ‘‘పఞ్చ నీవరణే పహాయా’’తిఆదినయప్పవత్తే ఇమస్మిం పకారే అత్థపఞ్ఞాపనే. విసిస్సతి అఞ్ఞమఞ్ఞతో పభిజ్జతీతి **విసేసో,** భేదో. స్వాయం ఇధ అన్తోగధాధికభావో అధిప్పేతోతి ఆహ – ‘‘**కో విసేసోతి కిం అధిక**’’న్తి. అధికం పయసనం పయుఞ్జనన్తి **అధిప్పయాసో,** అధికప్పయోగో. నానా కరీయతి ఏతేనాతి **నానాకరణం,** భేదోతి ఆహ – ‘‘**కిం నానత్త**’’న్తి. **దుతియపదేతి** ‘‘అనుసాసనియా వా అనుసాసని’’న్తి ఏతస్మిం పదే. **ఏసేవ నయోతి** యథా పఠమస్మిం పదే అత్థయోజనా, ఏవం దుతియపదేపి యోజేతబ్బా.

తీణి ఠానానీతి దేవమారబ్రహ్మట్ఠానాని తీణి ‘‘సదేవకే లోకే’’తిఆదినా **లోకే పక్ఖిపిత్వా**. ‘‘సస్సమణబ్రాహ్మణియా పజాయ సదేవమనుస్సాయా’’తి **ద్వే** ఠానాని. ‘‘**పజాయా**’’తి ఏత్థ పక్ఖిపిత్వా ఇతి **పఞ్చహి** పదేహి. **ఉద్దేసన్తి** ఉద్దిసితబ్బతం. **గణనన్తి** ఏకో కామచ్ఛన్దోతి గహేతబ్బతం గచ్ఛతి. **అత్తనో హత్థపాదాదీసూతి** నిదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం సముదాయం ఆరబ్భ పటిఘస్స ఉప్పజ్జనతో. **అత్తనో ఖన్ధేసు విమతి** ‘‘అహం ను ఖోస్మి’’తిఆదినా.

కిఞ్చాపి సబ్బం వీరియం చేతసికమేవ, యం పన కాయకమ్మాధిట్ఠానాదివసేన మనసి కాయికపయోగసముట్ఠాపనం వీరియం కాయికన్తి లద్ధపరియాయన్తి తతో విసేసేత్వా చేతసికన్తి యథాధిప్పేతదుతియతాదస్సనత్థం. యదిపి యథాకప్పితఇరియాపథసన్ధారణవసేన పవత్తమానం వీరియం కాయస్స తథాపవత్తస్స పచ్చయభూతన్తి న సక్కా వత్తుం, తథాపి న తాదిసో కాయపయోగో, తదా పవత్తో నత్థీతి వుత్తం ‘‘**కాయపయోగం వినా ఉప్పన్నవీరియ**’’న్తి. **సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గసదిసో వాతి** ఇమినా అజ్ఝత్తికే సఙ్ఖారే అజ్ఝుపేక్ఖనవసేన పవత్తా అజ్ఝత్తధమ్మేసు ఉపేక్ఖాతిఆదినయం అతిదిసతి.

‘‘**మిస్సకబోజ్ఝఙ్గా కథితా**’’తి వత్వా తమత్థం విభావేతుం ‘‘**ఏతేసూ**’’తిఆది వుత్తం. చఙ్కమన్తేనపి అరియమగ్గం అధిగన్తుం సక్కాతి కత్వా వుత్తం ‘‘**మగ్గం అపత్తం కాయికవీరియ**’’న్తి. **బోజ్ఝఙ్గా న లబ్భన్తీతి** నిప్పరియాయబోజ్ఝఙ్గా న లబ్భన్తి. **బోజ్ఝఙ్గే ఉద్ధరన్తి** పరియాయతోతి అధిప్పాయో. **సేసాతి** బహిద్ధాధమ్మేసు సతి-ధమ్మవిచయ-ఉపేక్ఖా-చేతసిక-వీరియ-సవితక్క-సవిచార-పీతి-సమాధీ ద్వే పస్సద్ధియో చ. అయం పన నయో పచురప్పవత్తివసేన అట్ఠకథానయేనేవ వుత్తో. థేరవాదవసేన పన అవితక్కఅవిచారమత్తా పీతిసమాధిసమ్బోజ్ఝఙ్గా రూపావచరాపి అత్థీతి తేపి గహేత్వా దస మిస్సకావ హోన్తీతి వత్తబ్బం సియాతి.

పరియాయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అగ్గిసుత్తవణ్ణనా

౨౩౪. లోణధూపనన్తి లోణఞ్చ ధూపనఞ్చ లోణధూపనం. **యోధకమ్మన్తి** యోధపుగ్గలేన కత్తబ్బం కమ్మం. **మన్తకమ్మన్తి** రాజకిచ్చమన్తనం. **పటిహారకమ్మన్తి** రఞ్ఞో సన్తికం ఆగతానం వచనం రఞ్ఞో నివేదేత్వా తతో నేసం పటిహారణకమ్మం. **తస్మాతి** సబ్బత్థికత్తా సతియా. **ఏవం** ‘‘సతిఞ్చ ఖ్వాహ’’న్తిఆదికం అవోచ. **పుబ్బభాగవిపస్సనా బోజ్ఝఙ్గావ కథితా** పగ్గహనిగ్గహవినోదితత్తా.

అగ్గిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. మేత్తాసహగతసుత్తవణ్ణనా

౨౩౫. కీదిసా గతి నిబ్బత్తి ఏతిస్సాతి **కింగతికా,** కింనిట్ఠాతి వుత్తం హోతి. కీదిసీ పరమా ఉత్తమా కోటి ఏతిస్సాతి **కింపరమా.** కీదిసం ఫలం ఆనిసంసం ఉదయో ఏతిస్సాతి **కింఫలా. సంసట్ఠం సమ్పయుత్త**న్తి ఇదం **సహగత**-సద్దస్స అత్థదస్సనమత్తం, ఇధ పన మేత్తాఝానం పాదకం కత్వా విపస్సనాపుబ్బభాగబోజ్ఝఙ్గా చ "మేత్తాసహగతం సతిసమ్బోజ్ఝఙ్గ"న్తిఆదినా వుత్తాతి వేదితబ్బం. **సబ్బత్థా**తి సబ్బేసు బోజ్ఝఙ్గేసు సబ్బేసు చ బ్రహ్మవిహారేసు.

పటికూలేతి విరజ్జతీతి పటికూలం, అనిట్ఠం. న పటికూలం **అప్పటికూలం,** ఇట్ఠం. తేనాహ ''**ఇట్ఠే వత్థుస్మి**''న్తి. **ఏత్థా**తి అప్పటికూలవత్థుస్మిం. **ఏవ**న్తి పటికూలసఞ్ఞీ. సత్తే అప్పటికూలే **అసుభఫరణం,** సఙ్ఖారే అప్పటికూలే **అనిచ్చన్తి మనసికారం కరోన్తో. అసుభాయా**తి అసుభసఞ్ఞాయ. **అనిచ్చతో వా ఉపసంహరతీ**తి అనిచ్చన్తి మనసికారం పవత్తేతి. "ఏసేవ నయో"తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరితుం ''**అప్పటికూలపటికూలేసూ**''తిఆది వుత్తం. **ఛళఙ్గపేక్ఖ**న్తి ఛసు ఆరమ్మణేసు పహీనానురోధస్స ఉప్పత్తియా ఛళఙ్గవన్తం ఉపేక్ఖం.

మేత్తాయాతి మేత్తాభావనాయ. పటికూలాదీసు వత్థూసు ఇచ్ఛితవిహారేన విహరితుం సమత్థతా అరియానం ఏవ, తత్థ చ అరహతో ఏవ ఇజ్ఝనతో **అరియిద్ధి** నామ. తస్సా **అరియిద్ధియా చ దస్సితత్తా దేసనా వినివట్టేతబ్బా** పరియోసానేతబ్బా **సియా. అరహత్తం పాపుణితుం న సక్కోతి** ఇన్ద్రియానం అపరిపక్కత్తా నికన్తియా చ దుప్పరియాదానతో. **అయం దేసనా**తి "మేత్తాసహగతం బోజ్ఝఙ్గం భావేతీ"తిఆదినా అయం దేసనా ఆరద్ధా. యో హి మేత్తాఝానం పాదకం కత్వా సమ్మసనం ఆరభిత్వా అరహత్తం పాపుణితుం అసక్కోన్తో పరిసుద్ధేసు వణ్ణకసిణేసు విమోక్ఖసఙ్ఖాతం రూపావచరజ్ఝానం నిబ్బత్తేతి, తం సన్ధాయాహ భగవా – "సుభం ఖో పన విమోక్ఖం ఉపసమ్పజ్జ విహరతీ"తి.

సుభపరమన్తి సుభవిమోక్ఖపరమం. **ఇధ** లోకే ఏవ **పఞ్ఞా అస్స.** తేనాహ ''**లోకియపఞ్ఞస్సాతి అత్థో**''తి. **అరహత్తపరమావ మేత్తా** అరహత్తమగ్గస్స పాదకత్తా. **కరుణాదీసుపి ఏసేవ నయో**తి కరుణాదిఝానం పాదకం కత్వా సఙ్ఖారే సమ్మసన్తో అరహత్తం పత్తుం సక్కోతి, తస్స అరహత్థపరమా కరుణా హోతి, ఏవం ముదితాఉపేక్ఖాసుపి వత్తబ్బన్తి ఇమమత్థం అతిదిసతి. పున దేసనారమ్భపయోజనం పన "ఇమినా నయేనా"తి హేట్ఠా అతిదిట్ఠమేవ.

సుభపరమాదితాతి మేత్తాకరుణాముదితాఉపేక్ఖానం సుభపరమతా ఆకాసానఞ్చాయతనపరమతా, విఞ్ఞాణఞ్చాయతనపరమతా, ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనపరమతా. **తస్స తస్సా**తి సుభవిమోక్ఖస్స హేట్ఠా తిణ్ణం అరూపజ్ఝానానఞ్చ యథాక్కమం ఉపనిస్సయత్తా. **అప్పటికూలపరిచయా**తి ఇట్ఠారమ్మణే మనసికారబహులీకారా. **అప్పకసిరేనేవా**తి సుఖేనేవ. **తత్థా**తి విసుద్ధతాయ ఇట్ఠేసు వణ్ణకసిణేసు. **చిత్త**న్తి భావనామయచిత్తం **పక్ఖన్దతి** అప్పనావసేన. **తతో పర**న్తి తతో సుభవిమోక్ఖతో పరం విమోక్ఖానం ఉపనిస్సయో నామ న హోతి, మేత్తాసహగతభావో దట్ఠబ్బో.

సత్తదుక్ఖం సమనుపస్సన్తస్సాతి దణ్డేన అభిహటప్పత్తరూపహేతుం సత్తేసు ఉప్పజ్జనకదుక్ఖం ఞాణేన వీమంసన్తస్స. తయిదం రూపనిమిత్తకం సత్తేసు ఉప్పజ్జనకం దుక్ఖం ఞాణేన కరుణావిహారిస్స విసేసతో పక్ఖన్దతీతి కత్వా వుత్తం ''**అప్పకసిరేనేవ తత్థ చిత్తం పక్ఖన్దతీ**''తి, న పన సబ్బసో అరూపే ఆనిసంసదస్సనతో.

విఞ్ఞాణం సమనుపస్సన్తస్సాతి ఇదం పామోజ్జగహణముఖేన తన్నిస్సయవిఞ్ఞాణస్స గహణం సమ్భవతీతి కత్వా వుత్తం. **విఞ్ఞాణగ్గహణపరిచితన్తి** వుత్తనయేన విఞ్ఞాణగ్గహణే పరిచితం.

ఉపేక్ఖావిహారిస్సాతి ఉపేక్ఖాబ్రహ్మవిహారం విహరతో. **ఆభోగాభావతోతి** సుఖాదివసేన ఆభుజనాభావతో. **సుఖ...పే.... సమ్భవతోతి** సుఖదుక్ఖాతి పరమత్థకమ్మగ్గహణే విముఖతాసమ్భవతో. **అవిజ్జమానగ్గహణదుక్ఖన్తి** పరమత్థతో అవిజ్జమానసత్తపఞ్ఞత్తిగహణపరిచితం తస్స తస్స అభావమత్తకస్స గహణమ్పి దుక్ఖం కుసలమ్పి హోతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

మేత్తాసహగతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సఙ్గారవసుత్తవణ్ణనా

౨౩౬. పఠమఞ్ఞేవాతి పురేతరంయేవ. అసజ్ఝాయకతానం మన్తానం అప్పటిభానం పగేవ పఠమంయేవ సిద్ధం, తత్థ వత్తబ్బమేవ నత్థీతి అధిప్పాయో. పరియుట్ఠానం నామ అభిభవో గహణన్తి ఆహ – ‘‘**కామరాగపరియుట్ఠితేనాతి కామరాగగహితేనా**’’తి. విక్ఖమ్భేతి అపనేతీతి విక్ఖమ్భనం, పటిపక్ఖతో నిస్సరతి ఏతేనాతి నిస్సరణం, విక్ఖమ్భనఞ్చ తం నిస్సరణఞ్చాతి **విక్ఖమ్భననిస్సరణం**. తేనాహ – ‘‘**తత్థా**’’తిఆది. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. అత్తనా అరణియో పత్తబ్బో **అత్తత్థో**, తథా **పరత్థో** వేదితబ్బో.

“అనిచ్చతో అనుపస్సన్తో నిచ్చసఞ్ఞం పజహతీ”తిఆదీసు బ్యాపాదాదీనం అనాగతత్తా అబ్యాపాదవారే తదఙ్గనిస్సరణం న గహితం. కిఞ్చాపి న గహితం, పటిసఙ్ఖానవసేన పన తస్స వినోదేతబ్బతాయ తదఙ్గనిస్సరణమ్పి లబ్భతేవాతి సక్కా విఞ్ఞాతుం. **ఆలోకసఞ్ఞా** ఉపచారప్పత్తా, అప్పనాప్పత్తా వా, యో కోచి కసిణజ్ఝానాదిభేదో **సమథో. ధమ్మవవత్థానం** ఉపచారప్పనాప్పత్తవసేన గహేతబ్బం.

కుథితోతి తత్తో. **ఉస్మదకజాతోతి** తస్సేవ కుథితభావస్స ఉస్మదకతం అచ్చుణ్హతం పత్తో. తేనాహ ‘‘**ఉసుమజాతో**’’తి. **తిలబీజకాదిభేదేనాతి** తిలబీజకకణ్ణికకేసరాదిభేదేన. **సేవాలేన...పే.... పణకేనాతి** ఉదకపిచ్ఛిలేన. **అప్పసన్నో** ఆకులతాయ. **అసన్నిసిన్నో** కలలుప్పత్తియా. **అనాలోకట్ఠానేతి** ఆలోకరహితే ఠానే.

సఙ్గారవసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అభయసుత్తవణ్ణనా

౨౩౭. ఏకంసేన భగవా నీవరణాతి ఏకంసతో ఏవ భగవా ఏతే ధమ్మా నీవరణా చిత్తే కుసలప్పవత్తియా నీవరణతో. **కాయకిలమథోతి** కాయపరిస్సమో, సో పన అట్ఠుప్పత్తియా పచ్చయత్తా “దరథో”తి వుత్తో. చిత్తకిలమథో తప్పచ్చయజాతో దట్ఠబ్బో. తేనాహ – ‘‘**తస్స కిరా**’’తిఆది. చిత్తదరథోపి పటిప్పస్సమ్భీతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **మగ్గేనేవాతి** యథాధిగతేన అరియమగ్గేనేవ. **అస్సాతి** అభయస్స రాజకుమారస్స. **ఏతం** కాయచిత్తదరథద్వయం.

అభయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సాకచ్ఛవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఆనాపానవగ్గో

౧. అట్ఠికమహప్ఫలసుత్తాదివణ్ణనా

౨౩౮. ఉప్పన్నసఞ్ఞాతి సఞ్ఞాసీసేన ఉపచారజ్ఝానం వదతి. తేనాహ ''**తం పనేత**''న్తిఆది. **ఛవిచమ్మమ్పి ఉపట్ఠాతీతి** ఇదం సవిఞ్ఞాణకం అవిఞ్ఞాణకమ్పి కాయసామఞ్ఞతో గహేత్వా వుత్తం. **సతి వా ఉపాదిసేసేతి** ఏత్థ ఉపాదియతి అత్తనో ఆరమ్మణం గణ్హాతీతి **ఉపాది,** ఉపాదానం, ఏతస్స ఏకదేసే అప్పహీనే సతీతి అత్థో.

ఆనాపానవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. నిరోధవగ్గో

౧-౧౦. అసుభసుత్తాదివణ్ణనా

౨౪౮-౨౫౭. అనభిరతిన్తి అనభిరమణం అనపేక్ఖితం. అచ్చన్తనిరోధభూతే నిబ్బానే పవత్తసఞ్ఞా **నిరోధసఞ్ఞా**. తత్థ సా మగ్గసహగతా లోకుత్తరా , యా పన నిబ్బానే నిన్నభావేన పవత్తా, ఉపసమానుస్సతిసహగతా చ, సా లోకియాతి ఆహ – ''**నిరోధసఞ్ఞా మిస్సకా**''తి. "తేసం నవసూ"తిఆది పమాదపాఠో. "ఏకాదససు అప్పనా హోతి, నవ ఉపచారజ్ఝానికా"తి పాఠో గహేతబ్బో. **వీసతి కమ్మట్ఠానానీతి** ఇదమ్పి ఇధాగతనయో, న విసుద్ధిమగ్గాదీసు ఆగతనయో . ఏత్థ చ ఆరమ్మణాదీసు యథాయోగం అప్పనం ఉపచారం వా పాపుణిత్వా అరహత్తప్పత్తస్స పుబ్బభాగభూతా విపస్సనామగ్గబోజ్ఝఙ్గా కథితా.

నిరోధవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

బోజ్ఝఙ్గసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సతిపట్ఠానసంయుత్తం

౧. అమ్బపాలివగ్గో

౧. అమ్బపాలిసుత్తవణ్ణనా

౩౬౭. **ఏకాయన్వాయ**న్తి సన్ధివసేన వుత్తం ఓ-కారస్స వ-కారం అ-కారస్స దీఘం కత్వా. అయం కిర సంయుత్తాభిలాపో, తత్థ అయన-సద్దో మగ్గపరియాయో. న కేవలం అయమేవ, అథ ఖో అఞ్ఞోపి మగ్గపరియాయాతి పదుద్ధారం కరోన్తో ‘‘**మగ్గస్స హి**’’తిఆదిం వత్వా యది మగ్గపరియాయో ఆయన-సద్దో, కస్మా పున మగ్గోతి వుత్తన్తి చోదనం సన్ధాయాహ ‘‘**తస్మా**’’తిఆది. తత్థ **ఏకమగ్గో**తి ఏకోవ మగ్గో. న హి నిబ్బానగామిమగ్గో అఞ్ఞో అత్థీతి. నను సతిపట్ఠానం ఇధ మగ్గోతి అధిప్పేతం, తదఞ్ఞోపి బహూ మగ్గధమ్మా అత్థీతి? సచ్చం అత్థి, తే పన సతిపట్ఠానగ్గహణేనేవ గహితా తదవినాభావతో. తథా హి ఞాణవీరియాదయో నిద్దేసే గహితా, ఉద్దేసే సతియా ఏవ గహణం వేనేయ్యజ్ఝాసయవసేనాతి దట్ఠబ్బం, సతియా మగ్గభావదస్సనత్థఞ్చ. **న ద్వేధాపథభూతో**తి ఇమినా ఇమస్స ద్వయభావాభావం వియ అనిబ్బానగామిభావాభావఞ్చ దస్సేతి. **నిబ్బానగమనట్ఠేనా**తి నిబ్బానం గచ్ఛతి ఏతేనాతి నిబ్బానగమనం, సో ఏవ అవిపరీతభావనాయ అత్థో, తేన నిబ్బానగమనట్ఠేన, నిబ్బానాధిగమూపాయతాయాతి అత్థో. **మగ్గనీయట్ఠేనా**తి గవేసితబ్బతాయ.

రాగాదీహీతి ‘‘రాగో మలం, దోసో మలం, మోహో మల’’న్తి (విభ. ౯౨౪) ఏవం వుత్తేహి రాగాదీహి మలేహి. సా పనాయం సంకిలిట్ఠచిత్తానం విసుద్ధి సిజ్ఝమానా యస్మా సోకాదీనం అనుప్పాదాయ సంవత్తతి, తస్మా వుత్తం ‘‘సోకపరిదేవానం సమతిక్కమాయా’’తిఆది. తత్థ సోచనం ఞాతిబ్యసనాదినిమిత్తం చేతసో సన్తాపో అన్తోనిజ్ఝానం **సోకో**. ఞాతిబ్యసనాదినిమిత్తమేవ సోకాధికతాజనితో ‘‘కహం ఏకపుత్తకా’’తిఆదినా పరిదేవనవసేన వాచావిప్పలాపో పరిదేవనం **పరిదేవో**. తస్స ఆయతిం అనుప్పజ్జనం ఇధ సమతిక్కమోతి ఆహ ‘‘**పహానాయా**’’తి. **దుక్ఖదోమనస్సాన**న్తి ఏత్థ చేతసికదుక్ఖతాయ దోమనస్సస్సపి దుక్ఖసద్దేనేవ గహణే సిద్ధే సద్దేన అనివత్తనతో సామఞ్ఞజోతనాయ విసేసవచనం సేట్ఠన్తి ‘‘దోమనస్సాన’’న్తేవ వుత్తం. **చేతసికదోమనస్సస్సా**తి భూతకథనం దట్ఠబ్బం. ఞాయతి ఏతేన యాథావతో పటివిజ్ఝీయతి చతుసచ్చన్తి **ఞాయో** వుచ్చతి అరియమగ్గో. నను అయమ్పి మగ్గో, కిం మగ్గో ఏవ మగ్గస్స అధిగమాయ హోతీతి చోదనం సన్ధాయాహ – ‘‘**అయం హి**’’తిఆది. తణ్హావ కమ్మకిలేసవిపాకానం విననట్ఠేన సంసిబ్బనట్ఠేన **వానం**. తేన తణ్హావానేన విరహితత్తా తస్స అభావాతి అత్థో. **అత్తపచ్చక్ఖాయా**తి అత్తపచ్చక్ఖత్థాయ.

వణ్ణభాసనన్తి పసంసావచనం. **విసుద్ధి**న్తి విసుజ్ఝనం కిలేసప్పహానం. **ఉగ్గహేతబ్బ**న్తి ఏత్థ వాచుగ్గతకరణం ఉగ్గహో. పరిచయకరణం పరిపుచ్ఛామూలకత్తా తగ్గహణేనేవ గహితన్తి దట్ఠబ్బం.

న తతో హేట్ఠాతి ఇధ అధిప్పేతకాయాదీనం వేదనాదిసభావత్తాభావా కాయవేదనాచిత్తవిముత్తస్స తేభూమకధమ్మస్స విసుం విపల్లాసవత్థన్తరభావేన గహితత్తా చ హేట్ఠా గహణేసు విపల్లాసవత్థూనం అనిట్ఠానం సన్ధాయ వుత్తం. పఞ్చమస్స పన విపల్లాసవత్థునో అభావేన ‘‘**న ఉద్ధ**’’న్తి ఆహ. ఆరమ్మణవిభాగేన హేత్థ సతిపట్ఠానవిభాగోతి. **తయో సతిపట్ఠానా**తి సతిపట్ఠానసద్దస్స అత్థుద్ధారదస్సనం, న ఇధ పాళియం వుత్తస్స సతిపట్ఠానసద్దస్స అత్థదస్సనం. **ఆదీసు హీ**తి ఏత్థ **ఆది**-

సద్దేన "ఫస్ససముదయా వేదనానం సముదయో, నామరూపసముదయా చిత్తస్స సముదయో, మనసికారసముదయా ధమ్మానం సముదయో"తి (సం॰ ని॰ ౫.౪౦౮) సతిపట్ఠానాతి వుత్తానం సతిగోచరానం పకాసకే సుత్తపదేసే సఙ్గణ్హాతి. ఏవం పటిసమ్భిదామగ్గపాళియమ్పి అవసేసపాళిపదేసదస్సనత్థో **ఆది**-సద్దో దట్ఠబ్బో. **సతియా పట్ఠాన**న్తి సతియా పతిట్ఠాతబ్బట్ఠానం.

అరియోతి ఆరకత్తాదినా అరియం సమ్మాసమ్బుద్ధమాహ. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం **సళాయతనవిభఙ్గసుత్తే** (మ॰ ని॰ ౩.౩౧౧). తత్థ హి –

> "తయో సతిపట్ఠానా యదరియో…పే॰… మరహతీతి ఇతి ఖో పనేతం వుత్తం, కిఞ్చేతం పటిచ్చ వుత్తం. ఇధ, భిక్ఖవే, సత్థా సావకానం ధమ్మం దేసేతి అనుకమ్పకో హితేసీ అనుకమ్పం ఉపాదాయ – 'ఇదం వో హితాయ ఇదం వో సుఖాయా'తి. తస్స సావకా న సుస్సూసన్తి, న సోతం ఓదహన్తి, న అఞ్ఞా చిత్తం ఉపట్ఠపేన్తి, వోక్కమ్మ చ సత్థుసాసనా వత్తన్తి. తత్ర, భిక్ఖవే, తథాగతో న చేవ అనత్తమనో హోతి, న చ అనత్తమనతం పటిసంవేదేతి, అనవస్సుతో చ విహరతి సతో సమ్పజానో. ఇదం, భిక్ఖవే, పఠమం సతిపట్ఠానం. యదరియో సేవతి…పే.. మరహతి. పున చపరం, భిక్ఖవే, సత్థా …పే॰… ఇదం వో సుఖాయాతి. తస్స ఏకచ్చే సావకా న సుస్సూసన్తి…పే॰… ఏకచ్చే సావకా సుస్సూసన్తి…పే॰… న చ వోక్కమ్మ సత్థుసాసనా వత్తన్తి. తత్ర, భిక్ఖవే, తథాగతో న చేవ అనత్తమనో హోతి, న చ అనత్తమనతం పటిసంవేదేతి, న చేవ అత్తమనో హోతి, న చ అత్తమనతం పటిసంవేదేతి. అనత్తమనతఞ్చ అత్తమనతఞ్చ తదుభయం అభినివజ్జేత్వా ఉపేక్ఖకో విహరతి సతో సమ్పజానో. ఇదం, భిక్ఖవే, దుతియం సతిపట్ఠానం…పే॰… మరహతి. పున చపరం, భిక్ఖవే,…పే॰… సుఖాయాతి, తస్స సావకా సుస్సూసన్తి… పే॰… వత్తన్తి. తత్ర, భిక్ఖవే, తథాగతో అత్తమనో చేవ హోతి, అత్తమనతఞ్చ పటిసంవేదేతి, అనవస్సుతో చ విహరతి సతో సమ్పజానో. ఇదం, భిక్ఖవే, తతియం సతిపట్ఠాన"న్తి –

ఏవం పటిఘానునయేహి అనవస్సుతతా నిచ్చం ఉపట్ఠితస్సతితాయ తదుభయవీతివత్తతా "సతిపట్ఠాన"న్తి వుత్తా. బుద్ధానంయేవ హి నిచ్చం ఉపట్ఠితస్సతితా హోతి ఆవేణికధమ్మభావతో, న పచ్చేకబుద్ధాదీనం. ప-సద్దో ఆరమ్భం జోతేతి, ఆరమ్భో చ పవత్తీతి కత్వా ఆహ "**పవత్తయితబ్బతోతి అత్థో**"తి. **సతియా** కరణభూతాయ **పట్ఠానం** పట్ఠపేతబ్బం సతిపట్ఠానం. అన-సద్దో హి బహులవచనేన కమ్మత్థోపి హోతీతి.

తథాస్స కత్తుఅత్థోపి లబ్భతీతి "**పతిట్ఠాతీతి పట్ఠాన**"న్తి వుత్తం. **ఉపట్ఠాతీతి** ఏత్థ **ఉప**-సద్దో భుసత్థవిసిట్ఠం పక్ఖన్దనం దీపేతీతి "**ఓక్కన్దిత్వా పక్ఖన్దిత్వా పవత్తతీతి అత్థో**"తి వుత్తం. పున భావత్థం సతిసద్దం పట్ఠానసద్దఞ్చ వణ్ణేన్తో "**అథ వా**"తిఆదిమాహ. తేన పురిమవికప్పే సతి-సద్దో పట్ఠాన-సద్దో చ కత్తుఅత్థోతి విఞ్ఞాయతి. **సరణట్ఠేనాతి** చిరకతస్స చిరభాసితస్స చ అనుస్సరణట్ఠేన. **ఇదన్తి** యం "సతియేవ సతిపట్ఠాన"న్తి వుత్తం, ఇదం **ఇధ** ఇమస్మిం సుత్తపదేసే **అధిప్పేతం**.

యది ఏవన్తి యది సతి ఏవ సతిపట్ఠానం, సతి నామ ఏకో ధమ్మో, ఏవం సన్తే కస్మా సతిపట్ఠానాతి బహువచనన్తి ఆహ "**సతీనం బహుత్తా**"తిఆది. యది బహుకా తా సతియో, అథ కస్మా మగ్గోతి ఏకవచనన్తి యోజనా. **మగ్గనట్ఠేనాతి**

నియ్యానట్ఠేన. నియ్యానికో హి మగ్గధమ్మో, తేనేవ నియ్యానికభావేన ఏకత్తుపగతో ఏకన్తతో నిబ్బానం గచ్ఛతి, అత్థికేహి చ తదత్థం మగ్గీయతీతి ఆహ **''వుత్తఞ్హేత''**న్తిఆది. తత్థ **చతస్సోపి చేతా**తి కాయానుపస్సనాదివసేన చతుబ్బిధాపి చ ఏతా సతియో. **అపరభాగే**తి అరియమగ్గక్ఖణే. **కిచ్చం సాధయమానా**తి పుబ్బభాగే కాయాదీసు ఆరమ్మణేసు సుభసఞ్ఞాదివిధమనవసేన విసుం విసుం పవత్తిత్వా మగ్గక్ఖణే సకింయేవ తత్థ చతుబ్బిధస్సపి విపల్లాసస్స సముచ్ఛేదవసేన పహానకిచ్చం సాధయమానా ఆరమ్మణకరణవసేన నిబ్బానం గచ్ఛన్తి, తమేవస్స చతుకిచ్చసాధనతం ఉపాదాయ బహువచననిద్దేసో, తథాపి అత్థతో భేదాభావతో మగ్గోతి ఏకవచనేన వుచ్చతి. తేనాహ – **''తస్మా చతస్సోపి ఏకో మగ్గోతి వుత్తా''**తి.

కథేతుకమ్యతాపుచ్ఛా ఇతరాసం పుచ్ఛానం ఇధ అసమ్భవతో నిద్దేసాదివసేన దేసేతుకామతాయ చ తథా వుత్తత్తా. ''అయఞ్చేవ కాయో బహిద్ధా చ నామరూప''న్తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౨౭౧, ౨౦౪, ౨౯౭; పారా॰ ౧౧) ఖన్ధపఞ్చకం, ''సుఖఞ్చ కాయేన పటిసంవేదేతీ''తిఆదీసు వేదనాదయో తయో అరూపక్ఖన్ధా, ''యా తస్మిం సమయే కాయస్స పస్సద్ధి పటిప్పస్సద్ధీ''తిఆదీసు (ధ॰ స॰ ४०) వేదనాదయో తయో చేతసికా ఖన్ధా ''కాయో''తి వుచ్చన్తి, తతో విసేసనత్థం **''కాయేతి రూపకాయే''**తి ఆహ. **కాయానుపస్సీ**తి ఏత్థ తస్సీలత్థం దస్సేన్తో **''కాయం అనుపస్సనసీలో''**తి ఆహ. **అనిచ్చతో అనుపస్సతీ**తి చతుసముట్ఠానికకాయం ''అనిచ్చ''న్తి అనుపస్సతి, ఏవం పస్సన్తో ఏవ చస్స అనిచ్చాకారమ్పి అనుపస్సతీతి వుచ్చతి, తథాభూతస్స చస్స నిచ్చగాహస్స విసేసోపి న హోతీతి వుత్తం **''నో నిచ్చతో''**తి. తథా హేస ''నిచ్చసఞ్ఞం పజహతీ''తి (పటి॰ మ॰ ౧.౨౮) వుత్తో. ఏత్థ చ అనిచ్చతో ఏవ అనుపస్సతీతి ఏవకారో లుత్తనిద్దిట్ఠోతి తేన నివత్తితమత్థం దస్సేతుం **''నో నిచ్చతో''**తి వుత్తం. న చేత్థ దుక్ఖానుపస్సనాదినివత్తనమాసఙ్కితబ్బం పటియోగినివత్తనపరత్తా ఏవ-కారస్స, ఉపరి దేసనాఆరుళ్హత్తా చ తాసం. **దుక్ఖతో అనుపస్సతీ**తిఆదీసుపి ఏసేవ నయో. అయం పన విసేసో – అనిచ్చస్స దుక్ఖత్తా తమేవ కాయం దుక్ఖతో అనుపస్సతి, దుక్ఖస్స అనత్తత్తా అనత్తతో అనుపస్సతీతి.

యస్మా పన యం అనిచ్చం దుక్ఖం అనత్తా, న తం అభినన్దితబ్బం, యఞ్చ న అభినన్దితబ్బం, న తత్థ రజ్జితబ్బం, తస్మా వుత్తం ''అనిచ్చతో అనుపస్సతి, నో నిచ్చతో, దుక్ఖతో అనుపస్సతి, నో సుఖతో, అనత్తతో అనుపస్సతి, నో అత్తతో, నిబ్బిన్దతి, నో నన్దతి, విరజ్జతి, నో రజ్జతీ''తి. సో ఏవం అరజ్జన్తో రాగం **నిరోధేతి, నో సముదేతి,** సముదయం న కరోతీతి అత్థో. ఏవం పటిపన్నో చ **పటినిస్సజ్జతి, నో ఆదియతి.** అయఞ్హి అనిచ్చాదిఅనుపస్సనా తదఙ్గవసేన సద్ధిం కాయతన్నిస్సయఖన్ధాభిసఙ్ఖారేహి కిలేసానం పరిచ్చజనతో సఙ్ఖతదోసదస్సనేన తబ్బిపరీతే నిబ్బానే తన్నిన్నతాయ పక్ఖన్దనతో ''పరిచ్చాగపటినిస్సగ్గో చేవ పక్ఖన్దనపటినిస్సగ్గో చా''తి వుచ్చతి. తస్మా తాయ సమన్నాగతో భిక్ఖు వుత్తనయేన కిలేసే చ పరిచ్చజతి, నిబ్బానే చ పక్ఖన్దతి, తథాభూతో చ పరిచ్చజనవసేన కిలేసే న ఆదియతి, నాపి అదోసదస్సితావసేన సఙ్ఖతారమ్మణం. తేన వుత్తం ''పటినిస్సజ్జతి, నో ఆదియతీ''తి. ఇదాని నిస్సితాహి అనుపస్సనాహి యేసం ధమ్మానం పహానం హోతి, తం దస్సేతుం **''అనిచ్చతో అనుపస్సన్తో నిచ్చసఞ్ఞం పజహతీ''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **నిచ్చసఞ్ఞ**న్తి సఙ్ఖారా నిచ్చాతి ఏవం పవత్తం విపరీతసఞ్ఞం. దిట్ఠిచిత్తవిపల్లాసపహానముఖేనేవ సఞ్ఞావిపల్లాసప్పహానన్తి సఞ్ఞాగహణం, సఞ్ఞాసీసేన వా తేసమ్పి గహణం దట్ఠబ్బం. **నన్ది**న్తి సప్పీతికతణ్హం. సేసం వుత్తనయమేవ.

విహరతీతి ఇమినా కాయానుపస్సనాసమఙ్గినో ఇరియాపథవిహారో వుత్తోతి ఆహ – **''ఇరియతీ''**తి, ఇరియాపథం పవత్తేతీతి అత్థో. ఆరమ్మణకరణవసేన అభిబ్యాపనతో **''తీసు భవేసూ''**తి వుత్తం, ఉప్పజ్జనవసేన పన కిలేసా పరిత్తభూమకా

ఏవాతి. యదిపి కిలేసానం పహానం ఆతాపనన్తి తం సమ్మాదిట్ఠిఆదీనమ్పి అత్థేవ, ఆతప్ప-సద్దోవియ పన ఆతాప-సద్దోపి వీరియే ఏవ నిరుళ్హోతి వుత్తం "**వీరియస్సేతం నామ**"న్తి. అథ వా పటిపక్ఖప్పహానే సమ్పయుత్తధమ్మానం అబ్భుస్సహనవసేన పవత్తమానస్స వీరియస్స సాతిసయం తదాతాపనన్తి వీరియమేవ తథా వుచ్చతి, న అఞ్ఞో ధమ్మో.

ఆతాపీతి చాయమీకారో పసంసాయ, అతిసయస్స వా దీపకోతి ఆతాపీగహణేన సమ్మప్పధానసమఙ్గితం దస్సేతి. సమ్మా సమన్తతో సామఞ్చ పజానన్తో **సమ్పజానో,** అసమ్మిస్సతో వవత్థానే అఞ్ఞధమ్మానుపస్సితాభావేన సమ్మా అవిపరీతం, సబ్బాకారపజాననేన సమన్తతో, ఉపరూపరి విసేసావహభావేన పవత్తియా సామం పజానన్తోతి అత్థో. యది పఞ్ఞాయ అనుపస్సతి, కథం సతిపట్ఠానతాతి ఆహ "**న హీ**"తిఆది. తస్మా సతియా లద్ధుపకారాయ ఏవ పఞ్ఞాయ ఏత్థ యథావుత్తే కాయే కమ్మట్ఠానికో భిక్ఖు అనుపస్సకో, తస్మా "**కాయానుపస్సీ**"తి వుచ్చతి. **అన్తోసఙ్ఖేపో** అన్తోలీనతా, కోసజ్జన్తి అత్థో. **ఉపాయపరిగ్గహో**తి ఏత్థ సీలవిసోధనాది గణనాది ఉగ్గహకోసల్లాది చ **ఉపాయో,** తబ్బిపరియాయతో **అనుపాయో** వేదితబ్బో. యస్మా చ ఉపట్ఠితస్సతీ యథావుత్తం ఉపాయం న పరిచ్చజతి, అనుపాయఞ్చ న ఉపాదియతి, తస్మా వుత్తం "**ముట్ఠస్సతి...పే.... అసమత్థో హోతీ**"తి. **తేనాతి** ఉపాయానుపాయానం పరిగ్గహపరివజ్జనేసు అపరిచ్చాగాపరిగ్గహేసు చ అసమత్థభావేన. **అస్స** యోగినో.

యస్మా సతియేవేత్థ సతిపట్ఠానం వుత్తా, తస్మాస్స సమ్పయుత్తధమ్మా వీరియాదయో అఙ్గన్తి ఆహ – "**సమ్పయోగఙ్గఞ్చస్స దస్సేత్వా**"తి. **అఙ్గ**-సద్దో చేత్థ కారణపరియాయో దట్ఠబ్బో. **సతి**గ్గహణేనేవేత్థ సమ్మాసమాధిస్సపి గహణం దట్ఠబ్బం తస్సా సమాధిక్ఖన్ధే సఙ్గహితత్తా. యస్మా వా సతిసీసేనాయం దేసనా. న హి కేవలాయ సతియా కిలేసప్పహానం సమ్భవతి, నిబ్బానాధిగమో వా, నాపి కేవలా సతి పవత్తతి, తస్మాస్స ఝానదేసనాయం సవితక్కాదివచనస్స వియ సమ్పయోగఙ్గదస్సనతాతి అఙ్గ-సద్దస్స అవయవపరియాయతా దట్ఠబ్బా. **పహానఙ్గన్తి** "వివిచ్చేవ కామేహీ"తిఆదీసు వియ పహాతబ్బఙ్గం **దస్సేతుం.** యస్మా ఏత్థ పుబ్బభాగమగ్గో అధిప్పేతో, న లోకుత్తరమగ్గో, తస్మా పుబ్బభాగియమేవ వినయం దస్సేన్తో "**తదఙ్గవినయేన వా విక్ఖమ్భనవినయేన వా**"తి ఆహ. **అస్సాతి** యోగినో. **తేసం ధమ్మానన్తి** వేదనాదిధమ్మానం. తేసఞ్హి తత్థ అనధిప్పేతత్తా "**అత్థుద్ధారనయేనేతం వుత్త**"న్తి ఆహ. **యం పనాతి** విభఙ్గే, విభఙ్గపకరణేతి అధిప్పాయో. **ఏత్థాతి** "లోకే"తి ఏతస్మిం పదే, తా చ లోకియా ఏవ అనుపస్సనా నామ సమ్మసనన్తి కత్వా.

దుక్ఖతోతి విపరిణామసఙ్ఖారదుక్ఖతాహి దుక్ఖసభావతో, దుక్ఖాతి అనుపస్సితబ్బాతి అత్థో. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. **యో సుఖం దుక్ఖతో అద్దా**తి యో భిక్ఖు సుఖం వేదనం విపరిణామదుక్ఖతాయ దుక్ఖన్తి పఞ్ఞాచక్ఖునా అద్దక్ఖి. **దుక్ఖమద్దక్ఖి సల్లతో**తి దుక్ఖవేదనం పీళాజననతో అన్తోతుదనతో దున్నీహరణతో చ సల్లన్తి అద్దక్ఖి పస్సి. **అదుక్ఖమసుఖన్తి** ఉపేక్ఖావేదనం. **సన్తన్తి** సుఖదుక్ఖానం వియ అనోళారికతాయ పచ్చయవసేన వూపసన్తసభావత్తా చ సన్తం. **అనిచ్చతో**తి హుత్వా అభావతో ఉదయబ్బయవన్తతో తావకాలికతో నిచ్చపటిక్ఖేపతో చ అనిచ్చన్తి యో అద్దక్ఖి. **స వే సమ్మద్దసో భిక్ఖూ**తి సో భిక్ఖు ఏకంసేన, పరిబ్యత్తం వా వేదనాయ సమ్మా పస్సనకోతి అత్థో.

దుక్ఖాతిపీతి సఙ్ఖారదుక్ఖతాయ దుక్ఖా ఇతిపి. **సబ్బం తం** వేదయితం **దుక్ఖస్మిం** అన్తోగధం పరియాపన్నన్తి **వదామి** సఙ్ఖారదుక్ఖన్తి వత్తబ్బతో. **సుఖదుక్ఖతోపి చాతి** సుఖాదీనం ఠితివిపరిణామఞాణసుఖతాయ చ విపరిణామట్ఠితిఅఞ్ఞాణదుక్ఖతాయ చ వుత్తత్తా తిస్సోపి సుఖతో తిస్సోపి చ దుక్ఖతో అనుపస్సితబ్బాతి అత్థో. **సత్త అనుపస్సనా** హేట్ఠా పకాసితా ఏవ.

ఆరమ్మణా...పే... భేదానన్తి రూపాదిఆరమ్మణనానత్తస్స నీలాదితబ్భేదస్స, ఛన్దాదిఅధిపతినానత్తస్స హీనాదితబ్భేదస్స, ఞాణఝానాదిసహజాతనానత్తస్స ససఙ్ఖారికాసఙ్ఖారిక-సవితక్క-సవిచారాదితబ్భేదస్స, కామావచరాదిభూమినానత్తస్స, ఉక్కట్ఠమజ్ఝిమాదితబ్భేదస్స, కుసలాదికమ్మనానత్తస్స, దేవగతిసంవత్తనియతాదితబ్భేదస్స, కణ్హసుక్కవిపాకనానత్తస్స, దిట్ఠధమ్మవేదనీయతాదితబ్భేదస్స, పరిత్తభూమకాదికిరియానానత్తస్స, తిహేతుకాదితబ్భేదస్స వసేన అనుపస్సితబ్బన్తి యోజనా. **ఆది**-సద్దేన సవత్థుకావత్థుకాదినానత్తస్స పుగ్గలత్తయసాధారణాదితబ్భేదస్స చ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **సరాగాదీనన్తి మహాసతిపట్ఠానసుత్తే** (దీ. ని. ౨.౩౮౧; మ. ని. ౧.౧౧౪) ఆగతానం సరాగవీతరాగాదిభేదానం. **సలక్ఖణ-సామఞ్ఞలక్ఖణానన్తి** ఫుసనాదితంతంసలక్ఖణానఞ్చేవ అనిచ్చతాదిసామఞ్ఞలక్ఖణానఞ్చ వసేనాతి యోజనా.

సుఞ్ఞతధమ్మస్సాతి అనత్తతాసఙ్ఖాతసుఞ్ఞతసభావస్స. "సలక్ఖణ-సామఞ్ఞలక్ఖణాన"న్తి హి ఇమినా యో ఇతో బాహిరకేహి సామినివాసీకారకవేదకఅధిట్ఠాయకభావేన పరికప్పితో అత్తా, తస్స సఙ్ఖారేసు నిచ్చతా సుఖతా వియ కత్థచిపి అభావో విభావితో. నత్థి ఏతేసం అత్తాతి **అనత్తా,** యస్మా పన సఙ్ఖారేసు ఏకధమ్మోపి అత్తా న హోతి, తస్మా తే న అత్తాతిపి అనత్తాతి అయం తేసం సుఞ్ఞతధమ్మో. తస్స సుఞ్ఞతధమ్మస్స, యం విభావేతుం **అభిధమ్మే** (ధ. స. ౧౨౧) "తస్మిం ఖో పన సమయే ధమ్మా హోన్తీ"తిఆదినా సుఞ్ఞతవారదేసనా వుత్తా. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అమ్బపాలిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సతిసుత్తవణ్ణనా

౩౬౮. సరతీతి **సతో**. అయం పన న యాయ కాయచి సతియా సతో, అథ ఖో ఏదిసాయాతి దస్సేన్తో "**కాయాదిఅనుపస్సనాసతియా**"తి ఆహ. **చతుసమ్పజఞ్ఞపఞ్ఞాయాతి** చతుబ్బిధసమ్పజఞ్ఞపఞ్ఞాయ, అభిక్కమనం అభిక్కన్తన్తి ఆహ – "**అభిక్కన్తం వుచ్చతి గమన**"న్తి. తథా పటిక్కమనం పటిక్కన్తన్తి వుత్తం – "**పటిక్కన్తం నివత్తన**"న్తి. నివత్తనఞ్చ నివత్తిమత్తం, నివత్తిత్వా పన గమనం గమనమేవ. **కాయం అభిహరన్తో** అభిగమనవసేన కాయం నామేన్తో. ఠాననిసజ్జాసయనేసు యో గమనాదివిధినా కాయస్స పురతో అభిహారో, సో అభిక్కమో, పచ్ఛతో అపహరణం పటిక్కమోతి దస్సేన్తో "**ఠానేపీ**"తిఆదిమాహ. **ఆసనస్సాతి** పీఠకాదిఆసనస్స. **పురిమఅఙ్గాభిముఖోతి** అటనికాదిపురిమావయవాభిముఖో. **సంసరన్తోతి** సంసప్పన్తో. **పచ్ఛాసంసరన్తోతి** పటిఆసప్పన్తో. **ఏసేవ నయోతి** ఇమినా సరీరస్సేవ అభిముఖసంసప్పనపటిఆసప్పనాని నిదస్సేతి.

సమ్మా పజాననం **సమ్పజానం.** తేన అత్తనా కాతబ్బకిచ్చస్స కరణసీలో సమ్పజానకారీతి ఆహ – "**సమ్పజఞ్ఞేన సబ్బకిచ్చకారీ**"తి. సమ్పజానమేవ హి సమ్పజఞ్ఞం. **సమ్పజఞ్ఞస్సేవ వా కారీతి** సమ్పజఞ్ఞస్సేవ కరణసీలో. **సమ్పజఞ్ఞం కరోతేవాతి** అభిక్కన్తాదీసు అసమ్మోహం ఉప్పాదేతి ఏవ, సమ్పజానస్సేవ వా కారో ఏతస్స అత్థీతి **సమ్పజానకారీ.**

ధమ్మతో వడ్ఢితసఙ్ఖాతేన సహ అత్థేన వత్తతీతి సాత్థకం, అభిక్కన్తాది, సాత్థకస్స సమ్పజాననం **సాత్థకసమ్పజఞ్ఞం.** సప్పాయస్స అత్తనో ఉపకారావహస్స హితస్స సమ్పజాననం **సప్పాయసమ్పజఞ్ఞం.** అభిక్కమాదీసు భిక్ఖాచారగోచరే, అఞ్ఞత్థాపి చ పవత్తేసు అవిజహితే కమ్మట్ఠానసఙ్ఖాతే గోచరే సమ్పజఞ్ఞం **గోచరసమ్పజఞ్ఞం.** అభిక్కమాదీసు

అసమ్ముయ్హనమేవ సమ్పజఞ్ఞం **అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం. పరిగ్గణ్హిత్వాతి** తులయిత్వా తీరేత్వా, పటిసఙ్ఖాయాతి అత్థో. **సఙ్ఘదస్సనేనేవ** ఉపోసథపవారణాదిఅత్థం గమనం సఙ్గహితం. **అసుభదస్సనాదీతి ఆది**-సద్దేన కసిణపరికమ్మాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరితుం ''**చేతియం దిస్వాపి హీ**''తిఆది వుత్తం. **అరహత్తం పాపుణాతీతి** ఉక్కట్ఠనిద్దేసో ఏసో. సమథవిపస్సనుప్పాదనమ్పి హి భిక్ఖునో వుద్ధి ఏవ. **దక్ఖిణద్వారేతి** చేతియఙ్గణస్స దక్ఖిణద్వారే, తథా **పచ్ఛిమద్వారేతి**ఆదీసు. **అభయవాపి పాళియన్తి** అభయవాపియా పురత్థిమతీరే.

బుద్ధవంస-అరియవంస-చేతియవంస-దీపవంసాదివంసకథనతో **మహాఅరియవంసభాణకో** థేరో. **పఞ్ఞాయనట్ఠానేతి** చేతియస్స పఞ్ఞాయనట్ఠానే. **ఏకపదుద్ధారేతి** పదుద్ధారపతిట్ఠానపరివత్తనం అకత్వా ఏకస్మింయేవ అవట్ఠానే. **కేచీతి** అభయగిరివాసినో.

తస్మిం పనాతి సాత్థకసమ్పజఞ్ఞవసేన పరిగ్గహితఅత్థేపి గమనే. అత్థో నామ ధమ్మతో వడ్ఢీతి యం సాత్థకన్తి అధిప్పేతం గమనం, తం సప్పాయమేవాతి సియా కస్సచి ఆసఙ్కాతి తన్నివత్తనత్థం ''**చేతియదస్సనం తావా**''తిఆది ఆరద్ధం. **చిత్తకమ్మరూపకాని వియాతి** చిత్తకమ్మకతా పటిమాయో వియ, యన్తపయోగేన వా విచిత్తకమ్మా పటిమాయ సదిసా యన్తరూపకా వియ. **అసమపేక్ఖనం** గేహస్సితఅఞ్ఞాణుపేక్ఖావసేన ఆరమ్మణే అయోనిసో ఓలోకనాది. యం సన్ధాయ వుత్తం ''**చక్ఖునా రూపం దిస్వా ఉప్పజ్జతి ఉపేక్ఖా బాలస్స మూళ్హస్స పుథుజ్జనస్సా**''తిఆది (మ॰ ని॰ ౩.౩౦౮). హత్థిఆదిసమ్మద్దేన **జీవితన్తరాయో**. విసభాగరూపదస్సనాదినా **బ్రహ్మచరియన్తరాయో**.

పబ్బజితదివసతో పట్ఠాయ భిక్ఖూనం అనువత్తనకథా ఆచిణ్ణా, అననువత్తనకథా పన తస్సా అపరా దుతియా నామ హోతీతి ఆహ – ''**ద్వే కథా నామ న కథితపుబ్బా**''తి. **ఏవన్తి** ఇమినా ''సచే పనా''తిఆదికం సబ్బమ్పి వుత్తాకారం పచ్చామసతి, న ''పురిసస్స మాతుగామాసుభ''న్తిఆదికం వుచ్చమానం.

యోగకమ్మస్స పవత్తిట్ఠానతాయ భావనాయ ఆరమ్మణం కమ్మట్ఠానం వుచ్చతీతి ఆహ ''**కమ్మట్ఠానసఙ్ఖాతం గోచర**''న్తి. **ఉగ్గహేత్వాతి** యథా ఉగ్గహనిమిత్తం ఉప్పజ్జతి, ఏవం ఉగ్గహకోసల్లస్స సమ్పాదనవసేన ఉగ్గహేత్వా.

హరతీతి కమ్మట్ఠానం పవత్తేతి, యావ పిణ్డపాతపటిక్కమా అనుయుఞ్జతీతి అత్థో. **న పచ్చాహరతీతి** ఆహారూపభోగతో యావ దివాట్ఠానుపసఙ్కమనా కమ్మట్ఠానం న పటినేతి. **సమాదాయ వత్తతి** సమ్మా ఆదియిత్వా తేసం వత్తానం పరిపూరణవసేన వత్తతి. **సరీరపరికమ్మన్తి** ముఖధోవనాదిసరీరపటిజగ్గనం. **ద్వే తయో పల్లఙ్కేతి** ద్వే తయో నిసజ్జావారే ద్వే తీణి ఉణ్హాసనాని. తేనాహ – ''**ఉసుమం గాహాపేన్తో**''తి. **కమ్మట్ఠానసీసేనేవాతి** కమ్మట్ఠానముఖేనేవ కమ్మట్ఠానం అవిజహన్తో ఏవ. తేన ''పత్తోపి అచేతనో''తిఆదినా పవత్తేతబ్బకమ్మట్ఠానం, యథాపరిహరియమానం వా కమ్మట్ఠానం అవిజహిత్వాతి దస్సేతి. **తథేవాతి** తిక్ఖత్తుమేవ. పరిభోగచేతియతో సరీరచేతియం గరుతరన్తి కత్వా ''**చేతియం వన్దిత్వా**''తి చేతియవన్దనాయ పఠమం కరణీయతా వుత్తా. తథా హి అట్ఠకథాయం – ''చేతియం బాధయమానా బోధిసాఖా హరితబ్బా''తి వుత్తా. బుద్ధగుణానుస్సరణవసేనేవ బోధిఞ్చ పణిపాతకరణన్తి ఆహ – ''**బుద్ధస్స భగవతో సమ్ముఖా వియ నిపచ్చకారం దస్సేత్వా**''తి. **గామసమీపేతి** గామస్స ఉపచారట్ఠానే.

జనసఙ్గహణత్థన్తి “మయి అకథేన్తే ఏతేసం కో కథేస్సతీ”తి ధమ్మానుగ్గహేన జనసఙ్గహణత్థం. **తస్మాతి** యస్మా “ధమ్మకథా నామ కథేతబ్బా ఏవా”తి అట్ఠకథాచరియా వదన్తి, యస్మా చ ధమ్మకథా కమ్మట్ఠానవినిముత్తా నామ నత్థి, తస్మా. **కమ్మట్ఠానసీసేనేవాతి** అత్తనా పరిహరియమానం కమ్మట్ఠానం అవిజహన్తో తదనుగుణంయేవ ధమ్మకథం కథేత్వా. **అనుమోదనం కత్వాతి** ఏత్థాపి “కమ్మట్ఠానసీసేనేవా”తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. **సమ్పత్తపరిచ్ఛేదేనేవాతి** పరిచితో అపరిచితోతిఆదివిభాగం అకత్వా సమ్పత్తకోటియా ఏవ, సమాగమమత్తేనేవాతి అత్థో. **భయేతి** పరచక్కాదిభయే.

కమ్మజతేజోతి గహణిం సన్ధాయాహ. **కమ్మట్ఠానవీథిం నారోహతి** ఖుదాపరిస్సమేన కిలన్తకాయత్తా సమాధానాభావతో. **అవసేసట్ఠానేతి** యాగుయా అగ్గహితట్ఠానే. **పోఙ్ఖానుపోఙ్ఖన్తి** కమ్మట్ఠానుపట్ఠానస్స అవిచ్ఛేద-దస్సనమేతం, యథా పోఙ్ఖానుపోఙ్ఖం పవత్తాయ సరపటిపాటియా అనవిచ్ఛేదో, ఏవమేతస్సపి కమ్మట్ఠానుపట్ఠానస్సాతి వుత్తం హోతి.

నిక్ఖిత్తధురో భావనానుయోగే. వత్తపటిపత్తియా అపూరణేన **సబ్బవత్తాని భిన్దిత్వా**. కామే అవీతరాగో హోతి. కాయే అవీతరాగో. రూపే అవీతరాగో. యావదత్థం ఉదరావదేహం భుఞ్జిత్వా సేయ్యసుఖం పస్ససుఖం మిద్ధసుఖం అనుయుత్తో విహరతి. అఞ్ఞతరం దేవనికాయం పణిధాయ బ్రహ్మచరియం చరతీ”తి (దీ. ని. ౩.౩౨౦; మ. ని. ౧.౧౮౬) ఏవం వుత్తం **పఞ్చవిధచేతోవినిబన్ధచిత్తో. చరిత్వాతి** పవత్తిత్వా.

గతపచ్చాగతికవత్తవసేనాతి భావనాసహితంయేవ భిక్ఖాయ గతపచ్చాగతం గమనపచ్చాగమనం ఏతస్స అత్థీతి గతపచ్చాగతికం, తదేవ వత్తం, తస్స వసేన. అత్తనో హితసుఖం కామేన్తి ఇచ్ఛన్తీతి **అత్తకామా,** ధమ్మచ్ఛన్దవన్తో. “ధమ్మో”తి హి హితం తంనిమిత్తకఞ్చ సుఖన్తి. అథ వా విఞ్ఞూనం ధమ్మానం అత్తనియత్తా అత్తభావపరిచ్ఛన్నత్తా చ అత్తా నామ ధమ్మో. తేనాహ భగవా – “**అత్తదీపా, భిక్ఖవే, విహరథ అత్తసరణా**”తిఆది (సం. ని. ౩.౪౩). తం కామేన్తి ఇచ్ఛన్తీతి **అత్తకామా. ఉసభం** నామ వీసతి యట్ఠియో. **తాయ సఞ్ఞాయాతి** తాయ పాసాణసఞ్ఞాయ, “ఏత్తకం ఠానమాగతా”తి జానన్తాతి అధిప్పాయో. **సో ఏవ నయో** అయం భిక్ఖూతిఆదికో యో ఠానే వుత్తో, సో ఏవ నిసజ్జాయపి నయో. పచ్ఛతో ఆగచ్ఛన్తానం ఛిన్నభత్తభావభయేనపి యోనిసోమనసికారం పరిబ్రూహేతి.

మద్దన్తాతి ధఞ్ఞకరణట్ఠానే సాలిసీసాని మద్దన్తా. **మహాపధానం పూజేస్సామీతి** అమ్హాకం అత్థాయ లోకనాథేన ఛ వస్సాని కతం దుక్కరచరియం ఏవాహం యథాసత్తి పూజేస్సామీతి. పటిపత్తిపూజా హి సత్థుపూజా, న ఆమిసపూజాతి. **ఠానచఙ్కమమేవాతి** అధిట్ఠాతబ్బఇరియాపథకాలవసేన వుత్తం, న భోజనాదికాలేసు అవస్సం కాతబ్బనిసజ్జాయ పటిక్ఖేపవసేన.

వీథిం ఓతరిత్వా ఇతో చితో అనోలోకేత్వా పఠమమేవ వీథియో సల్లక్ఖేతబ్బాతి ఆహ “**వీథియో సల్లక్ఖేత్వా**”తి. యం సన్ధాయ వుచ్చతి – “పాసాదికేన అభిక్కన్తేనా”తిఆది. తం దస్సేతుం “**తత్థ చా**”తిఆది వుత్తం. **ఆహారే పటికూలసఞ్ఞం ఉపట్ఠపేత్వాతిఆదీసు** యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. **అట్ఠఙ్గసమన్నాగతన్తి** “యావదేవ ఇమస్స కాయస్స ఠితియా”తిఆదినా (మ. ని. ౧.౨౩; ౨.౨౪; ౩.౭౫; సం. ని. ౪.౧౨౦; అ. ని. ౬.౫౮; ౮.౯) వుత్తేహి అట్ఠహి అఙ్గేహి సమన్నాగతం కత్వా. **నేవ దవాయాతిఆది** పన పటిక్ఖేపదస్సనం.

పచ్చేకబోధిం సచ్ఛికరోతి, యది ఉపనిస్సయసమ్పన్నో హోతీతి సమ్బన్ధో. ఇదఞ్చ యథా హేట్ఠా తీసు ఠానేసు, ఏవం ఇతో పరేసు ఠానేసు ఉపనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. తత్థ పచ్చేకబోధియా ఉపనిస్సయసమ్పదా కప్పానం ద్వే అసఙ్ఖ్యేయ్యాని సతసహస్సఞ్చ తజ్జం పుఞ్ఞఞాణసమ్భారసమ్భరణం, సావకబోధియం అగ్గసావకానం ఏకం అసఙ్ఖ్యేయ్యం కప్పసతసహస్సఞ్చ, మహాసావకానం కప్పసతసహస్సమేవ తజ్జం సమ్భారసమ్భరణం, ఇతరేసం అతీతాసు జాతీసు వివట్టసన్నిస్సయవసేన నిబ్బత్తితం నిబ్బేధభాగియం కుసలం. **బాహియో దారుచీరియో**తి బాహియవిసయే జాతసంవద్ధతాయ బాహియో, దారుచీరపరిహరణేన దారుచీరియోతి లద్ధసమఞ్ఞో. సో హి ఆయస్మా "తస్మాతిహ తే, బాహియ, ఏవం సిక్ఖితబ్బం – దిట్ఠే దిట్ఠమత్తం భవిస్సతీ"తిఆదివసప్పవత్తేన (ఉదా॰ ౧౦) సంఖిత్తేనేవ ఓవాదేన ఖిప్పతరం విసేసం అధిగచ్ఛి. తేన వుత్తం "**ఖిప్పాభిఞ్ఞో వా హోతి సేయ్యథాపి థేరో బాహియో దారుచీరియో**"తి. ఏవం **మహాపఞ్ఞో వా**తిఆదీసు యథారహం వత్తబ్బన్తి.

తన్తి అసమ్మోహఞ్ఞానం. **ఏవ**న్తి ఇదాని వుచ్చమానాకారదస్సనం. **అత్తా అభిక్కమతీ**తి ఇమినా అన్ధపుథుజ్జనస్స దిట్ఠిగ్గాహవసేన అభిక్కమే సమ్మోహఞ్ఞానం దస్సేతి, **అహం అభిక్కమామీ**తి పన ఇమినా మానగ్గాహవసేన, తదుభయం పన తణ్హాయ వినా న హోతీతి తణ్హాగ్గాహవసేనపి సమ్మోహఞ్ఞానం దస్సితమేవ హోతి, "**తథా అసమ్మోహఞ్ఞన్తో**"తి వత్వా తం అసమ్మోహఞ్ఞానం యేన ఘనవినిబ్భోగేన హోతి, తం దస్సేన్తో "**అభిక్కమామీతి చిత్తే ఉప్పజ్జమానే**"తిఆదిమాహ. తత్థ యస్మా వాయోధాతుయా అనుగతా తేజోధాతు ఉద్ధరణస్స పచ్చయో. ఉద్ధరణగతికా హి తేజోధాతూతి ఉద్ధరణే వాయోధాతుయా తస్సా అనుగతభావో, తస్మా ఇమాసం ద్విన్నమేత్థ ధాతూనం సామత్థియతో అధిమత్తతా, ఇతరాసఞ్చ ఓమత్తతాతి దస్సేన్తో "**ఏకేకపాదుద్ధరణే...పే॰... బలవతియో**"తి ఆహ. యస్మా పన తేజోధాతుయా అనుగతా వాయోధాతు అతిహరణవీతిహరణానం పచ్చయో. తిరియగతికాయ హి వాయోధాతుయా అతిహరణవీతిహరణేసు సాతిసయో బ్యాపారోతి తేజోధాతుయా తస్సానుగతభావో, తస్మా ఇమాసం ద్విన్నమేత్థ సామత్థియతో అధిమత్తతా, ఇతరాసఞ్చ ఓమత్తతాతి దస్సేన్తో "**తథా అతిహరణవీతిహరణేసూ**"తి ఆహ. సతిపి అనుగమనానుగన్తబ్బతావిసేసే తేజోధాతువాయోధాతుభావమత్తం సన్ధాయ **తథా**-సద్దగ్గహణం.

తత్థ అక్కన్తట్ఠానతో పాదస్స ఉక్ఖిపనం **ఉద్ధరణం,** ఠితట్ఠానం అతిక్కమిత్వా పురతో హరణం **అతిహరణం**. రుక్ఖఖాణుఆదిపరిహరణత్థం, పతిట్ఠితపాదఘట్టనపరిహరణత్థం వా పస్సేన హరణం **వీతిహరణం**. యావ పతిట్ఠితపాదో, తావ ఆహరణం **అతిహరణం,** తతో పరం హరణం **వీతిహరణ**న్తి అయం వా ఏతేసం విసేసో. యస్మా పథవీధాతుయా అనుగతా ఆపోధాతు వోస్సజ్జనస్స పచ్చయో. గరుతరసభావా హి ఆపోధాతూతి వోస్సజ్జనే పథవీధాతుయా తస్సానుగతభావో, తస్మా తాసం ద్విన్నమేత్థ సామత్థియతో అధిమత్తతా, ఇతరాసఞ్చ ఓమత్తతాతి దస్సేన్తో ఆహ "**వోస్సజ్జనే...పే॰... బలవతియో**"తి. యస్మా పన ఆపోధాతుయా అనుగతా పథవీధాతు సన్నిక్ఖేపనస్స పచ్చయో. పతిట్ఠాభావే వియ పతిట్ఠాపనేపి తస్సా సాతిసయకిచ్చత్తా ఆపోధాతుయా తస్సా అనుగతభావో, తథా ఘట్టనకిరియాయ పథవీధాతుయా వసేన సన్నిరుమ్భనస్స సిజ్ఝనతో తత్థాపి పథవీధాతుయా ఆపోధాతుఅనుగతభావో, తస్మా వుత్తం – "**తథా సన్నిక్ఖేపనసన్నిరుమ్భనేసూ**"తి.

తత్థాతి తస్మిం అభిక్కమనే, తేసు వా వుత్తేసు ఉద్ధరణాదీసు ఛసు కోట్ఠాసేసు. **ఉద్ధరణే**తి ఉద్ధరణక్ఖణే. **రూపారూపధమ్మా**తి ఉద్ధరణాకారేన పవత్తా రూపధమ్మా తంసముట్ఠాపకా అరూపధమ్మా చ. **అతిహరణం న పాపుణన్తి** ఖణమత్తావట్ఠానతో. **తత్థ తత్థేవా**తి యత్థ యత్థ ఉప్పన్నా, తత్థ తత్థేవ. న హి ధమ్మానం దేసన్తరసఙ్కమనం అత్థి. **పబ్బం**

పబ్బన్తిఆది ఉద్ధరణాదికోట్ఠాసే సన్ధాయ సభాగసన్తతివసేన వుత్తన్తి వేదితబ్బం. అతిఇత్తరో హి రూపధమ్మానమ్పి పవత్తిక్ఖణో, గమనస్సాదానం దేవపుత్తానం హేట్ఠుపరియాయేన పటిముఖం ధావన్తానం సిరసి పాదే చ బద్ధఖురధారాసమాగమతోపి సీఘతరో. యథా తిలానం భజ్జియమానానం తటతటాయనేన భేదో లక్ఖీయతి, ఏవం సఙ్ఖతధమ్మానం ఉప్పాదేనాతి దస్సనత్థం "**తటతటాయన్తా**"తి వుత్తం. ఉప్పన్నా హి ఏకన్తతో భిజ్జన్తీతి.

సద్ధిం రూపేనాతి ఇదం తస్స తస్స చిత్తస్స నిరోధేన సద్ధిం నిరుజ్ఝనకరూపధమ్మవసేన వుత్తం, యం తతో సత్తరసమచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పన్నం. అఞ్ఞథా యది రూపారూపధమ్మా సమానక్ఖణా సియుం, "రూపం గరుపరిణామం దన్ధనిరోధ"న్తిఆదివచనేహి విరోధో సియా. తథా – "నాహం, భిక్ఖవే, అఞ్ఞం ఏకధమ్మమ్పి సమనుపస్సామి, యం ఏవం లహుపరివత్తం, యథయిదం చిత్త"న్తి (అ. ని. ౧.౪౮) ఏవమాదిపాళియా చ. చిత్తచేతసికా హి సారమ్మణసభావా యథాబలం అత్తనో ఆరమ్మణపచ్చయభూతమత్థం విభావేన్తాయేవ ఉప్పజ్జన్తీతి తేసం తంసభావనిప్ఫత్తిఅనన్తరం నిరోధో, రూపధమ్మా పన అనారమ్మణా పకాసేతబ్బా. ఏవం తేసం పకాసేతబ్బభావనిప్ఫత్తి సోళసహి చిత్తేహి హోతీతి తఙ్ఖణాయుకతా తేసం ఇచ్ఛితా, లహుకవిఞ్ఞాణస్స విసయసఙ్గతిమత్తపచ్చయతాయ తిణ్ణం ఖన్ధానం, విసయసఙ్గతిమత్తతాయ చ విఞ్ఞాణస్స లహుపరివత్తితా, దన్ధమహాభూతపచ్చయతాయ రూపధమ్మానం దన్ధపరివత్తితా. నానాధాతుయా యథాభూతఞాణం ఖో పన తథాగతస్సేవ, తేన చ పురేజాతపచ్చయో రూపధమ్మోవ వుత్తో, పచ్ఛాజాతపచ్చయో చ తస్సేవాతి రూపారూపధమ్మానం సమానక్ఖణతా న యుజ్జతేవ, తస్మా వుత్తనయేనేవేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

అఞ్ఞం ఉప్పజ్జతే చిత్తం, అఞ్ఞం చిత్తం నిరుజ్ఝతీతి యం పురిముప్పన్నం చిత్తం, తం అఞ్ఞం, తం పన నిరుజ్ఝన్తం అపరస్స అనన్తరాదిపచ్చయో హుత్వా ఏవ నిరుజ్ఝతీతి తథాలద్ధపచ్చయం అఞ్ఞం ఉప్పజ్జతే చిత్తం. యది ఏవం తేసం అన్తరో లబ్భేయ్యాతి, నోతి ఆహ "**అవీచిమనుపబన్ధో**"తి. యథా వీచి అన్తరో న లబ్భతి, "తదేవేత"న్తి అవిసేసవిదూ మఞ్ఞన్తి, ఏవం అను అను పబన్ధో చిత్తసన్తానో రూపసన్తానో చ **నదీసోతోవ** నదియం ఉదకప్పవాహో వియ **వత్తతి**.

అభిముఖం లోకితం **ఆలోకితన్తి** ఆహ "**పురతోపేక్ఖన**"న్తి. యస్మా యందిసాభిముఖో గచ్ఛతి తిట్ఠతి నిసీదతి వా, తదభిముఖం పేక్ఖనం ఆలోకితం , తస్మా తదనుగతం విదిసాలోకనం విలోకితన్తి ఆహ "**విలోకితం నామ అనుదిసాపేక్ఖన**"న్తి. సమ్మజ్జనపరిభణ్డాదికరణే ఓలోకితస్స, ఉల్లోకాహరణాదీసు ఉల్లోకితస్స, పచ్ఛతో ఆగచ్ఛన్తస్స పరిస్సయస్స పరివజ్జనాదివసేన అపలోకితస్స చ సియా సమ్భవోతి ఆహ – "**ఇమినా వా ముఖేన సబ్బానిపి తాని గహితానేవా**"తి.

కాయసక్ఖిన్తి కాయేన సచ్ఛికతవన్తం, పచ్చక్ఖకారినన్తి అత్థో. సోహాయస్మా విపస్సనాకాలే ఏవ "యమేవాహం ఇన్ద్రియేసు అగుత్తద్వారతం నిస్సాయ సాసనే అనభిరతిఆదివిప్పకారం పత్తో, తమేవ సుట్ఠు నిగ్గహేస్సామీ"తి ఉస్సాహజాతో బలవహిరోత్తప్పో, తత్థ చ కతాధికారత్తా ఇన్ద్రియసంవరే ఉక్కంసపారమిప్పత్తో, తేనేవ నం సత్థా – "ఏతదగ్గం, భిక్ఖవే, మమ సావకానం భిక్ఖూనం ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారానం యదిదం నన్దో"తి (అ. ని. ౧.౨౩౦) ఏతదగ్గే ఠపేసి.

సాత్థకతా చ సప్పాయతా చ వేదితబ్బా ఆలోకితవిలోకితస్సాతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **తస్మాతి** కమ్మట్ఠానావిజహనస్సేవ గోచరసమ్పజఞ్ఞభావతోతి వుత్తమేవత్థం హేతుభావేన పచ్చామసతి. **అత్తనో కమ్మట్ఠానవసేనేవ ఆలోకనవిలోకనం కాతబ్బం,** ఖన్ధాదికమ్మట్ఠానికేహి అఞ్ఞో ఉపాయో న గవేసితబ్బోతి అధిప్పాయో. యస్మా ఆలోకితాదిసమఞ్ఞాపి ధమ్మమత్తస్సేవ

పవత్తివిసేసో, తస్మా తస్స యాథావతో పజాననం అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞన్తి దస్సేతుం "**అబ్భన్తరే**"తిఆది వుత్తం. **చిత్తకిరియవాయోధాతువిప్ఫారవసేనా**తి కిరియమయచిత్తసముట్ఠానవాయోధాతుయా చలనాకారపవత్తివసేన. **అధో సీదతీ**తి థోకం ఓతరతి. **ఉద్ధం లఙ్ఘేతీ**తి లఙ్ఘన్తం వియ ఉపరి గచ్ఛతి.

అఙ్గకిచ్చం సాధయమానన్తి పధానభూతం అఙ్గకిచ్చం నిప్ఫాదేన్తం, ఉపపత్తిభవస్స సరీరం హుత్వాతి అత్థో. **పఠమజవనేపి...పే.... సత్తమజవనేపి న హోతీ**తి ఇదం పఞ్చద్వారవిఞ్ఞాణవీథియం "ఇత్థీ పురిసో"తి రజ్జనాదీనం అభావం సన్ధాయ వుత్తం. తత్థ హి ఆవజ్జనవోట్ఠబ్బనానం అయోనిసో ఆవజ్జనవోట్ఠబ్బనవసేన ఇట్ఠే ఇత్థిరూపాదిమ్హి లోభమత్తం, అనిట్ఠే పటిఘమత్తం ఉప్పజ్జతి. మనోద్వారే పన "ఇత్థీ పురిసో"తి రజ్జనాది హోతి, తస్స పఞ్చద్వారజవనం మూలం, యథావుత్తం వా సబ్బం భవఙ్గాది. ఏవం మనోద్వారజవనస్స మూలభూతధమ్మపరిజాననవసేనేవ మూలపరిఞ్ఞా వుత్తా, ఆగన్తుకతావకాలికతా పన పఞ్చద్వారజవనస్సేవ అపుబ్బభావవసేన చేవ ఇత్తరభావవసేన చ వుత్తా. **హేట్ఠుపరియవసేన భిజ్జిత్వా పతితేసూ**తి హేట్ఠిమస్స ఉపరిమస్స చ అపరాపరం భఙ్గప్పత్తిమాహ.

తన్తి జవనం. తస్స జవనస్స న యుత్తన్తి సమ్బన్ధో. **ఆగన్తుకో** అబ్భాగతో. ఉదయబ్బయపరిచ్ఛిన్నో తావతకో కాలో ఏతేసన్తి **తావకాలికాని.**

ఏతం అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞం. **సమవాయే**తి సామగ్గియం. **తత్థా**తి పఞ్చక్ఖన్ధవసేన ఆలోకనవిలోకనే పఞ్ఞాయమానే తబ్బినిముత్తో – **కో ఏకో ఆలోకేతి, కో విలోకేతి. ఉపనిస్సయపచ్చయో**తి ఇదం సుత్తన్తనయేన పరియాయతో వుత్తం. **సహజాతపచ్చయో**తి నిదస్సనమత్తమేతం అఞ్ఞమఞ్ఞసమ్పయుత్తఅత్థిఅవిగతాదిపచ్చయానమ్పి లబ్భనతో.

కాలేతి సమిఞ్జితుం యుత్తకాలే **సమిఞ్జన్తస్స**, తథా పసారేతుం యుత్తకాలే **పసారేన్తస్స.** "**మణిసప్పో** నామ ఏకా సప్పజాతీ"తి వదన్తి. **లళన**న్తి కమ్పనం, లీళాకరణం వా.

ఉణ్హపకతికో పరిళాహబహులకాయో. సీలస్స విదూసనేన అహితావహత్తా **మిచ్ఛాజీవవసేన ఉప్పన్నం అసప్పాయం.** "**చీవరమ్పి అచేతన**"న్తిఆదినా చీవరస్స వియ కాయోపి అచేతనోతి కాయస్స అత్తసుఞ్ఞతావిభావనేన "**అబ్భన్తరే**"తిఆదినా వుత్తమేవత్థం పరిదీపేన్తో ఇతరీతరసన్తోసస్స కారణం దస్సేతి. తేనాహ "**తస్మా**"తిఆది.

చతుపఞ్చగణ్ఠికాహతోతి ఆహతచతుపఞ్చగణ్ఠికో, చతుపఞ్చగణ్ఠికాహి వా హతసోభో.

అట్ఠవిధోపి అత్థోతి అట్ఠవిధోపి పయోజనవిసేసో. మహాసివత్థేరవాదవసేన "ఇమస్స కాయస్స ఠితియా"తిఆదినా నయేన వుత్తో దట్ఠబ్బో. ఇమస్మిం పక్ఖే "**నేవ దవాయాతిఆదినా నయేనా**"తి పన ఇదం పటిక్ఖేపఙ్గదస్సనముఖేన పాళి ఆగతాతి కత్వా వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

పథవీసన్ధారకజలస్స తంసన్ధారకవాయునా వియ పరిభుత్తస్స ఆహారస్స వాయోధాతుయావ ఆసయే అవట్ఠానన్తి ఆహ – "**వాయోధాతువసేనేవ తిట్ఠతీ**"తి. **అతిహరతీ**తి యావ ముఖా అభిహరతి. **వీతిహరతీ**తి తతో కుచ్ఛియం విమిస్సం కరోన్తో హరతి. **అతిహరతీ**తి వా ముఖద్వారం అతిక్కామేన్తో హరతి. **వీతిహరతీ**తి కుచ్ఛిగతం పస్సతో హరతి. **పరివత్తేతీ**తి అపరాపరం చారేతి. ఏత్థ చ ఆహారస్స ధారణపరివత్తనసఞ్చుణ్ణనవిసోసనాని పథవీధాతుసహితా ఏవ వాయోధాతు కరోతి, న

కేవలాతి తాని పథవీధాతుయా కిచ్చభావేన వుత్తాని, సా ఏవ ధారణాదీని కిచ్చాని కరోన్తస్స సాధారణాతి వుత్తాని. **అల్లత్తఞ్చ అనుపాలేతీ**తి యథా వాయోధాతుఆదీహి అఞ్ఞేహి వినోసనం న హోతి, తథా అనుపాలేతి అల్లభావం. **తేజోధాతూ**తి గహణీసఙ్ఖాతా తేజోధాతు. సా హి అన్తోపవిట్ఠం ఆహారం పరిపాచేతి. **అఞ్జసో హోతీ**తి ఆహారస్స పవిసనాదీనం మగ్గో హోతి. **ఆభుజతీ**తి పరియేసనవసేన, అజ్ఝోహరణజిణ్ణాజిణ్ణతాదిపటిసంవేదనవసేన చ ఆవజ్జేతి, విజానాతీతి అత్థో. తంతంవిజాననస్స పచ్చయభూతోయేవ హి పయోగో "సమ్మాపయోగో"తి వుత్తో. యేన హి పయోగేన పరియేసనాది నిప్ఫజ్జతి, సో తబ్బిసయవిజాననమ్పి నిప్ఫాదేతి నామ తదవినాభావతో. అథ వా సమ్మాపయోగం సమ్మాపటిపత్తిం **అన్వాయ** ఆగమ్మ **ఆభుజతి** సమన్నాహరతి. ఆభోగపుబ్బకో హి సబ్బోపి విఞ్ఞాణబ్యాపారోతి తథా వుత్తం.

గమనతోతి భిక్ఖాచారవసేన గోచరగామం ఉద్దిస్స గమనతో. **పరియేసనతో**తి గోచరగామే భిక్ఖత్థం ఆహిణ్డనతో. **పరిభోగతో**తి ఆహారస్స పరిభుఞ్జనతో. **ఆసయతో**తి పిత్తాదిఆసయతో. ఆసయతి ఏత్థ ఏకజ్ఝం పవత్తమానోపి కమ్మబలవవత్థితో హుత్వా మరియాదవసేన అఞ్ఞమఞ్ఞం అసఙ్కరతో సయతి తిట్ఠతి పవత్తతీతి **ఆసయో**, ఆమాసయస్స ఉపరి తిట్ఠనకో పిత్తాదికో. మరియాదత్థో హి అయమాకారో. నిధేతి యథాభుత్తో ఆహారో నిచితో హుత్వా తిట్ఠతి ఏత్థాతి నిధానం, ఆమాసయో, తతో **నిధానతో**. **అపరిపక్కతో**తి గహణీసఙ్ఖాతేన కమ్మజతేజేన అవిపక్కతో. **పరిపక్కతో**తి యథాభుత్తస్స ఆహారస్స విపక్కభావతో. **ఫలతో**తి నిప్ఫత్తితో. **నిస్సన్దతో**తి ఇతో చితో చ విస్సన్దనతో . **సమ్మక్ఖనతో**తి సబ్బసో మక్ఖనతో. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాయ** (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౧.౨౯౪) గహేతబ్బో.

సరీరతో సేదా ముచ్చన్తీతి వేగసన్ధారణేన ఉప్పన్నపరిళాహతో సరీరతో సేదా ముచ్చన్తి. **అఞ్ఞే చ రోగా** కణ్ణసూలభగన్దరాదయో. **అట్ఠానే**తి మనుస్సామనుస్సపరిగ్గహే అయుత్తట్ఠానే ఖేత్తదేవాయతనాదికే. కుద్ధా హి మనుస్సా అమనుస్సాపి వా జీవితక్ఖయం పాపేన్తి. విస్సట్ఠత్తా **నేవ తస్స భిక్ఖునో అత్తనో**, కస్సచి అనిస్సజ్జితత్తా జిగుచ్ఛనీయత్తా చ **న పరస్స**, **ఉదకతుమ్బతో**తి వేళునాళిఆదిఉదకభాజనతో. **తన్తి** ఛడ్డితఉదకం.

ఏత్థ చ ఏకో ఇరియాపథో ద్వీసు ఠానేసు ఆగతో, సో పుబ్బే అభిక్కమపటిక్కమగహణేన. "గమనేపి పురతో పచ్ఛతో చ కాయస్స అభిహరణం వుత్తన్తి ఇధ గమనమేవ గహిత"న్తి అపరే. యస్మా ఇధ సమ్పజఞ్ఞకథాయం అసమ్మోహసమ్పజఞ్ఞమేవ ధురం, తస్మా అన్తరన్తరే ఇరియాపథే పవత్తానం రూపారూపధమ్మానం తత్థ తత్థేవ నిరోధదస్సనవసేన సమ్పజానకారితా గహితాతి. మజ్ఝిమభాణకా పన ఏవం వదన్తి – ఏకో హి భిక్ఖు గచ్ఛన్తో అఞ్ఞం చిన్తేన్తో, అఞ్ఞం వితక్కేన్తో గచ్ఛతి, ఏకో కమ్మట్ఠానం అవిస్సజ్జేత్వావ గచ్ఛతి, తథా ఏకో తిట్ఠన్తో, నిసీదన్తో, సయన్తో అఞ్ఞం చిన్తేన్తో, అఞ్ఞం వితక్కేన్తో సయతి, ఏకో కమ్మట్ఠానం అవిస్సజ్జేత్వావ సయతి. ఏత్తకేన పన న పాకటం హోతీతి చఙ్కమనేన దీపేన్తి. యో భిక్ఖు చఙ్కమనం ఓతరిత్వా చఙ్కమనకోటియం ఠితో పరిగ్గణ్హాతి – "పాచీనచఙ్కమనకోటియం పవత్తా రూపారూపధమ్మా పచ్ఛిమచఙ్కమనకోటిం అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా, పచ్ఛిమచఙ్కమనకోటియం పవత్తాపి పాచీనచఙ్కమనకోటిం అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా, చఙ్కమనమజ్ఝే పవత్తా ఉభో కోటియో అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా, చఙ్కమనే పవత్తా రూపారూపధమ్మా ఠానం అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా, ఠానే పవత్తా నిసజ్జం అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా, నిసజ్జాయ పవత్తా సయనం అప్పత్వా ఏత్థేవ నిరుద్ధా"తి, ఏవం పరిగ్గణ్హన్తో పరిగ్గణ్హన్తో ఏవ చిత్తం భవఙ్గం ఓతారేతి, ఉట్ఠహన్తో పన కమ్మట్ఠానం గహేత్వావ ఉట్ఠహతి. అయం భిక్ఖు **గతాదీసు సమ్పజానకారీ** నామ హోతీతి.

ఏవమ్పి సుత్తే కమ్మట్ఠానం అవిభూతం హోతి, కమ్మట్ఠానం అవిభూతం న కాతబ్బం, తస్మా సో భిక్ఖు యావ సక్కోతి, తావ చఙ్కమిత్వా ఠత్వా నిసీదిత్వా సయమానో ఏవం పరిగ్గహేత్వా సయతి – ‘‘కాయో అచేతనో మఞ్చో అచేతనో, కాయో న జానాతి ‘అహం మఞ్చే సయితో’తి, మఞ్చోపి న జానాతి ‘మయి కాయో సయితో’తి, అచేతనో కాయో అచేతనే మఞ్చే సయితో’’తి, ఏవం పరిగ్గణ్హన్తో ఏవ చిత్తం భవఙ్గం ఓతారేతి, పబుజ్ఝన్తో కమ్మట్ఠానం గహేత్వావ పబుజ్ఝతీతి అయం **సుత్తే సమ్పజానకారీ** నామ హోతి. కాయికాదికిరియానిబ్బత్తనేన తమ్మయత్తా ఆవజ్జనకిరియానిబ్బత్తకత్తా ఆవజ్జనకిరియాసముట్ఠితత్తా చ జవనం, సబ్బమ్పి వా ఛద్వారప్పవత్తం కిరియామయపవత్తం నామ, తస్మిం సతి జాగరితం నామ హోతీతి పరిగ్గణ్హన్తో **జాగరితే సమ్పజానకారీ** నామ. అపిచ రత్తిన్దివం ఛ కోట్ఠాసే కత్వా పఞ్చ కోట్ఠాసే జగ్గన్తోపి **జాగరితే సమ్పజానకారీ** నామ హోతీతి.

విముత్తాయతనసీసే ఠత్వా ధమ్మం దేసేన్తోపి బాత్తింసతిరచ్ఛానకథం పహాయ దసకథావత్థునిస్సితసప్పాయకథం కథేన్తోపి **భాసితే సమ్పజానకారీ** నామ హోతి. అట్ఠతింసాయ ఆరమ్మణేసు చిత్తరుచియం ఆరమ్మణం మనసికారం పవత్తేన్తోపి దుతియజ్ఝానం సమాపన్నోపి **తుణ్హీభావే సమ్పజానకారీ** నామ. దుతియఞ్హి ఝానం వచీసఙ్ఖారప్పహానతో విసేసతో తుణ్హీభావో నామాతి. **ఓట్ఠే చాతిఆదీసు చ**-సద్దేన కణ్ఠసీసనాభిఆదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **తదనురూపం పయోగన్తి** తస్స ఉప్పత్తియా అనుచ్ఛవికం చిత్తస్స పవత్తిఆకారసఙ్ఖాతం పయోగం, యతో సబ్బే విచారాదయో నిప్ఫజ్జన్తి. **ఉపాదారూపపవత్తియాతి** విఞ్ఞత్తివికారసహితసద్దాయతనుప్పత్తియా. **ఏవన్తి** వుత్తప్పకారేన. సత్తసుపి ఠానేసు అసమ్ముయ్హనవసేన ‘‘**మిస్సక**’’న్తి వుత్తం. మగ్గసమ్మాసతియాపి కాయానుపస్సనాదిఅనురూపత్తా సమ్పజఞ్ఞానురూప**పుబ్బభాగం** సత్తట్ఠానియస్స ఏకన్తలోకియత్తా.

సతిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. భిక్ఖుసుత్తవణ్ణనా

౩౬౯. యస్మా సో భిక్ఖు ‘‘దేసేతు మే, భన్తే, భగవా సంఖిత్తేన ధమ్మ’’న్తి సంఖిత్తేన ధమ్మదేసనం యాచి, తస్స సంఖిత్తరుచిభావతో, తస్మా సంఖిత్తేనేవ ధమ్మం దేసేతుకామో భగవా ‘‘తస్మాతిహా’’తిఆదిమాహాతి వుత్తం – ‘‘**యస్మా సంఖిత్తేన దేసనం యాచసి, తస్మా**’’తి. కమ్మస్సకతాదిట్ఠికస్సేవ లోకియలోకుత్తరగుణవిసేసా ఇజ్ఝన్తి, న దిట్ఠివిపన్నస్స, తస్మా వుత్తం ‘‘**దిట్ఠీతి కమ్మస్సకతాదిట్ఠీ**’’తి.

౪. సాలసుత్తవణ్ణనా

౩౭౦. యథానుసిట్ఠం పటిపజ్జమానే అపాయదుక్ఖే అపాతనవసేన ధారణట్ఠేన **ధమ్మో**, సాసనబ్రహ్మచరియం, తదేవ తదఙ్గాదివసేన కిలేసానం వినయనట్ఠేన **వినయోతి** ఆహ – ‘‘**ధమ్మోతి వా...పే.... నామ**’’న్తి. పటిపక్ఖధమ్మేహి అనభిభూతతాయ ఏకో ఉదేతీతి ఏకోదీతి లద్ధనామో సమాధి భూతో జాతో ఏతేసన్తి **ఏకోదిభూతా**. ఏత్థ చ **ఏకోదిభూతాతి** ఏతేన ఉపచారజ్ఝానావహో పుబ్బభాగికో సమాధి వుత్తో. **సమాహితాతి** ఏతేన ఉపచారప్పనాసమాధి. **ఏకగ్గచిత్తాతి** ఏతేన సుభావితో వసిప్పత్తో అప్పనాసమాధి వుత్తోతి వేదితబ్బో. **నవకభిక్ఖూహి భావితసతిపట్ఠానా పుబ్బభాగా**. తే హి యథాభూతఞాణాయ భావితా. యథాభూతఞాణన్తి హి సోతాపత్తిమగ్గఞాణం ఇధాధిప్పేతం. **ఖీణాసవేహి**

భావితసతిపట్ఠానాపి పుబ్బభాగా. తేసఞ్హి కతకరణీయానం దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారాయ సతిపట్ఠానభావనా, సేక్ఖానం పన సతిపట్ఠానభావనా పరిఞ్ఞత్థాయ పవత్తా లోకియా, పరిజాననవసేన పవత్తా లోకుత్తరాతి ''**మిస్సకా**''తి వుత్తం.

౫. అకుసలరాసిసుత్తవణ్ణనా

౩౭౧. పఞ్చమే **కేవలో**తి కుసలధమ్మేహి అసమ్మిస్సో, తతో ఏవ సకలో సుక్కపక్ఖో అనవజ్జట్ఠో. సేసం వుత్తనయమేవ.

౬. సకుణగ్ఘిసుత్తవణ్ణనా

౩౭౨. పాకతికసకుణకులేసు బలవభావతో తేసం హననతో **సకుణగ్ఘి.** సేనోతి వుత్తం ''**సేనస్సేతం అధివచన**''న్తి, సేనవిసేసో పన సో వేదితబ్బో. ఆమిసత్థాయ పత్తత్తా ''**లోభసాహసేన పత్తా**''తి వుత్తం, లోభనిమిత్తేన సాహసాకారేన పత్తాతి అత్థో. నఙ్గలేన కట్ఠం కసితం నఙ్గలకట్ఠం, తం కరీయతి ఏత్థాతి **నఙ్గలకట్ఠకరణ**న్తి ఆహ – ''**అధునా కట్ఠం ఖేత్తట్ఠాన**''న్తి. లేడ్డుయో తిట్ఠన్తి ఏత్థాతి **లేడ్డుట్ఠానం,** లేడ్డునిమిత్తం కసితట్ఠానం. వజ్జతీతి వదం, వచనం. కుచ్ఛితం వదం అవదం. గరహనే హి అయం అ-కారో యథా – ''అపుత్తో అభరియా''తి. అవదం మానేతీతి **అవదమానా,** అత్తనో బలమదేన లాపం అతిమఞ్ఞిత్వా వదన్తీతి అత్థో. తేనేవాహ ''గచ్ఛ ఖో, త్వం లాప, తత్రపి మే గన్త్వా న మోక్ఖసీ''తి. యం పన అట్ఠకథాయం వుత్తం ''అత్తనో బలస్స సుట్ఠు వణ్ణం వదమానా''తి, తత్థ అత్తతో ఆపన్నం గహేత్వా వుత్తం. ''వదమానో''తి వా పాఠో, సారమ్భవసేన అవ్హాయన్తోతి అత్థో. తేనాహ ''ఏహి ఖో దాని సకుణగ్ఘీ''తి. **సుట్ఠు ఠపేత్వా**తి జియాముత్తసరస్స వియ సీఘపాతయోగ్యతాకరణేన ఉభో పక్ఖే సమ్మా ఠపేత్వా. **అయన్తి** సకుణగ్ఘి. **ఞత్వా**తి యథాభూతదస్సనేన అత్తనో ఞాణేన జానిత్వా. **ఫాలీయిత్థా**తి ఫాలచ్ఛేదతిఖిణసిఖరే సుక్ఖలేడ్డుస్మిం భిజ్జిత్థ.

౭. మక్కటసుత్తవణ్ణనా

౩౭౩. సఞ్చారోతి సఞ్చరణం. **లేప**న్తి సిలేససదిసం ఆలేపనం. **కాజసిక్కా వియా**తి కాజదణ్డకే ఓలగ్గేతబ్బా సిక్కా వియ. అపిచ చతస్సో రజ్జుయో ఉపరి బన్ధనట్ఠానఞ్చాతి **పఞ్చట్ఠానం. ఓడ్డితో**తి ఓలమ్బితో. **థునన్తో**తి నిత్థునన్తో.

౮. సూదసుత్తవణ్ణనా

౩౭౪. ఆహారసమ్పాదనేన తంతంఆహారవత్థుగతే సూదేతి పగ్ఘరేతీతి **సూదో,** భత్తకారకో. దహరేహి మనాపతరం అచ్చేతబ్బతో అతిక్కమితబ్బతో అచ్చయా, భోజనే రసవిసేసా, తస్మా **నానచ్చయేహీ**తి నానప్పకారరసవిసేసేహీతి అత్థో. తేన వుత్తం ''నానచ్చయేహీ''తిఆది. అగ్గీయతి అసక్కరతో విభజీయతీతి అగ్గో, అమ్బిలమేవ అగ్గో **అమ్బిలగ్గో**తి ఆహ – ''**అమ్బిలగ్గేహీతి అమ్బిలకోట్ఠాసేహీ**''తి. దాతుం అభిహరితబ్బతాయ **అభిహారా,** దేయ్యధమ్మా. తేనాహ – ''**అభిహటానం దాయాన**''న్తి. **ఇదం మే కమ్మట్ఠానం అనులోమంవా**తి ఇదం మమ కమ్మట్ఠానం ఏవం పవత్తమానం అనులోమావసానమేవ హుత్వా తిట్ఠతి. ఏవం పున పవత్తమానం ఉస్సక్కిత్వా విసేసనిబ్బత్తనత్థమేవ హోతీతి ఏవం **నిమిత్తం గహేతుం న సక్కోతి** బాలో అబ్యత్తో, పణ్డితో పన సక్కోతి. **అత్తనో చిత్తస్సా**తి అత్తనో భావనాచిత్తస్స. **పుబ్బభాగవిపస్సనా సతిపట్ఠానావ కథితా** ''సకస్స చిత్తస్స నిమిత్తం ఉగ్గణ్హాతీ''తి వుత్తత్తా.

౯. గిలానసుత్తవణ్ణనా

౩౭౩. పాదగామోతి నగరస్స పదసదిసో మహన్తగామో. తేనేవాహ ''**వేసాలియం విహరతి వేళువగామకే**''తి. అహితనిసేధన-హితనియోజన-బ్యసనపరిచ్చజన-లక్ఖణో మిత్తభావో యేసు అత్థి, తే **మిత్తా**. యే పన దిట్ఠమత్తసహాయా, తే **సన్దిట్ఠా**. యే సవిసేసం భత్తిమన్తో, తే **సమ్భత్తా**తి దస్సేన్తో ''**మిత్తాతి మిత్తావా**''తిఆదిమాహ. **అస్సా**తి భగవతో. పఞ్చమియం అట్ఠమియం చాతుద్దసియం పఞ్చదసియన్తి ఏకేకస్మిం పక్ఖే చత్తారో వారే కత్వా మాసస్స **అట్ఠవారే**.

వేదనానం బలవభావేన **ఖరో ఫరుసో** కక్ఖళో. **ఆబాధో**తి పుబ్బకమ్మహేతుతాయ కమ్మసముట్ఠానో ఆబాధో సఞ్ఞారదుక్ఖతాసఞ్ఞాతో సబ్బకాలికత్తా సరీరస్స సభాగరోగో నామ. నాయమీదిసో ఆబాధో, అయం పన బహలతరబ్యాధితాయ ''**విసభాగరోగో**''తి వుత్తో. అన్త-సద్దో సమీపపవత్తోతి ఆహ – ''**మరణన్తం మరణసన్తిక**''న్తి. **వేదనా...పే.... అకరోన్తో** ఉక్కంసగతభావితకాయాదితాయ. **అపీళియమానో**తి అపీళియమానో వియ. ఓవాదమేవ భిక్ఖుసఙ్ఘస్స అపలోకనన్తి ఆహ – ''**ఓవాదానుసాసనిం అదత్వాతి వుత్తం హోతీ**''తి. **పుబ్బభాగవీరియం** నామ ఫలసమాపత్తియా పరికమ్మభూతవిపస్సనావీరియం. **జీవితమ్పి జీవితసఙ్ఖారో** పతితుం అదత్వా అత్తభావస్స అభిసఙ్ఖరణతో.

''ఏత్తకం కాలం అతిక్కమిత్వా వుట్ఠహిస్సామీ''తి ఖణపరిచ్ఛేదవతీ సమాపత్తి **ఖణికసమాపత్తి. నిగ్గుమ్బం నిజ్జటం కత్వా**తి రూపసత్తకారూపసత్తకవసేన పవత్తియమానం విపస్సనాభావనం సబ్బసో ఖిలవిరహేన నిగ్గుమ్బం, అబ్యాకులతాయ నిజ్జటం కత్వా. **మహావిపస్సనావసేనా**తి పచ్చేకం సవిసేసం విత్థారితానం అట్ఠారసాదీనం మహావిపస్సనానం వసేన విపస్సిత్వా **సమాపన్నా** యా **సమాపత్తి, సా సుట్ఠు విక్ఖమ్భే**తి వేదనం మహాబలవతాయ పుబ్బారమ్మణస్స, మహానుభావతాయ తథాపవత్తితవిపస్సనావీరియస్స. **యథా నామా**తిఆదినా తస్స నిదస్సనం దస్సేతి. **వేదనా**తి దుక్ఖవేదనా. **చుద్దసహాకారేహీ**తి తస్సేవ సత్తకద్వయస్స వసేన వదతి. **సన్నేత్వా**తి అన్తరన్తరా సమాపన్నఝానసమాపత్తిసమ్భూతేన విపస్సనాపీతిసినేహేన తేమేత్వా. **సమాపత్తీ**తి ఫలసమాపత్తి.

గిలానా వుట్ఠితోతి గిలానభావతో వుట్ఠితో. సరీరస్స గరుథద్ధభావప్పత్తి మధురకతాతి ఆహ – ''**సఞ్జాతగరుభావో సఞ్జాతథద్ధభావో**''తి. **నానాకారతో**తి పురత్థిమాదిభేదతో. **సతిపట్ఠానధమ్మా**తి పుబ్బే అత్తనా భావియమానా సతిపట్ఠానధమ్మా. **పాకటా న హోన్తి** కాయచిత్తానం అకమ్మఞ్ఞతాయ. **తన్తి ధమ్మా**తి పరియత్తిధమ్మా న ఞాయన్తి.

అనన్తరం అబాహిరన్తి ధమ్మవసేన పుగ్గలవసేన చ అన్తరబాహిరం అకత్వా. **ఏత్తక**న్తిఆదినా వుత్తమేవత్థం వివరతి. **దహరకాలే**తి అత్తనో దహరకాలే. **న ఏవం హోతీ**తి ''అహం భిక్ఖుసఙ్ఘం పరిహరిస్సామీ''తిఆదికో మానతణ్హామూలకో ఇస్సామచ్ఛరియానం పవత్తిఆకారో తథాగతస్స న హోతి, నత్థేవ పగేవ తేసం సముచ్ఛిన్నత్తాతి ఆహ – ''**బోధిపల్లఙ్కేయేవా**''తిఆది. పటిసఙ్ఖరణేన వేఠేన మిస్సకేన. **మఞ్ఞే**తి యథావుత్తం పటిసఙ్ఖరణసఙ్ఖాతేన వేఠమిస్సకేన వియ జరసకటం. **అరహత్తఫలవేఠేనా**తి అరహత్తఫలసమాపత్తిసఙ్ఖాతేన అత్థభావవేఠేన.

ఫలసమాపత్తియా అధిప్పేతత్తా ''**ఏకచ్చానం వేదనానన్తి లోకియానం వేదనాన**''న్తి వుత్తం. **అత్తదీపా**తి ఏత్థ **అత్త**-సద్దేన ధమ్మో ఏవ వుత్తో, స్వాయమత్థో హేట్ఠా విభావితో ఏవ. **నవవిధో లోకుత్తరధమ్మో వేదితబ్బో**. సో హి చతూహి ఓఘేహి అనజ్ఝోత్థరణీయతో ''దీపో''తి వుత్తో. **తమతగ్గే**తి తమయోగాభావేన సదేవకస్స లోకస్స అగ్గే. **సబ్బేస**న్తి సబ్బేసం సిక్ఖాకామానం. **తే** ''ధమ్మదీపా విహరథా''తి వుత్తా **చతుసతిపట్ఠానగోచరావ భిక్ఖూ అగ్గే భవిస్సన్తి.**

౧౦. భిక్ఖునుపస్సయసుత్తవణ్ణనా

౩౭౬. **కమ్మట్ఠానకమ్మికా**తి కమ్మట్ఠానమనుయుత్తా. విసేసేతీతి **విసేసో**, అతిసయో, స్వాయం పుబ్బాపరవిసేసో ఉపాదాయుపాదాయ గహేతబ్బోతి తం దస్సేతుం ''**తత్థా**''తిఆదిమాహ.

ఉప్పజ్జతి కిలేసపరిళాహోతి కాయే అసుభాదివసేన మనసికారం అదహన్తస్స మనసికారస్స వీథియం అపటిపన్నత్తా సుభాదివసేన కాయారమ్మణో కిలేసపరిళాహో చ ఉప్పజ్జతి. వీరియారమ్భస్స అభావేన తస్మిం ఆరమ్మణే **చేతసో వా లీనత్తం** హోతి, గోచరజ్ఝత్తతో **బహిద్ధా పుథుత్తారమ్మణే చిత్తం విక్ఖిపతి. ఏవం కిలేసపరిళాహే చా**తిఆదినా తివిధమ్పి భావనానుయోగస్స కిలేసవత్థుభావం ఉపాదాయ సముచ్చయవసేన అట్ఠకథాయం వుత్తం. యస్మా పన తే పరిళాహలీనత్తవిక్ఖేపా ఏకజ్ఝం న పవత్తన్తి, తస్మా పాళియం ''కాయారమ్మణో వా''తిఆదినా అనియమత్థో వా-సద్దో గహితో. **కిలేసానురఞ్జితేనా**తి కిలేసవివణ్ణితచిత్తేన హుత్వా న వత్తితబ్బం. కథం పన వత్తితబ్బన్తి ఆహ ''**కిస్మిఞ్చిదేవా**''తి. **న చ వితక్కేతి న చ విచారేతీ**తి కిలేససహగతే వితక్కవిచారే న పవత్తేతి. **సుఖితో**తి ఝానసుఖేన సుఖితో.

ఇమస్స భిక్ఖునో భావనా పవత్తాతి సమ్బన్ధో. యస్మా హి ఇమస్స భిక్ఖునో తం మూలకమ్మట్ఠానం పరిపన్థే సతి ఠపేత్వా బుద్ధగుణాదిఅనుస్సరణేన చిత్తం పసాదేత్వా మూలకమ్మట్ఠానభావనా పవత్తా, తస్మా పణిధాయ భావనాతి వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. **అట్ఠపేత్వా**తి చిత్తం అప్పవత్తేత్వాతి అత్థో వేదితబ్బో. కమ్మట్ఠానాదీనం తిణ్ణమ్పి వసేన అత్థయోజనా సమ్భవతి. తేనాహ ''**తత్థా**''తిఆది. **సారేన్తో వియా**తి రథం వాహయన్తో వియ. సమప్పమాణతో అట్ఠకాదివసేన **సుతచ్ఛితం పక్ఖిపన్తో వియ**. సుఖేనేవ కిలేసానం ఓకాసం అదేన్తో అన్తరా అసజ్జన్తో **అలగ్గన్తో**. విపస్సనాచారస్స ఆరద్ధవుత్తితం అపరిపన్థతఞ్చ దస్సేన్తో ఓపమ్మద్వయమాహ. **బ్యాభఙ్గియా**తి కాజదణ్డేన. **కిలేసపరిళాహాదీన**న్తి కిలేసపరిళాహలీనత్తవిక్ఖేపానం.

గుళఖణ్డాదీనీతి గుళఖణ్డసక్ఖరఖణ్డాదీని ఉచ్ఛువికారభూతాని. ''కాయే కాయానుపస్సీ విహరామీ''తిఆదివచనతో ''**పుబ్బభాగవిపస్సనా కథితా**''తి వుత్తం.

అమ్బపాలివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. నాలన్దవగ్గో

౧. నాలన్దసుత్తవణ్ణనా

౩౭౮. దుతియవగ్గే పఠమసుత్తం హేట్ఠా వుత్తనయత్తా సువిఞ్ఞేయ్యన్తి తం లఙ్ఘిత్వా ''**దుతియే**''తి వుత్తం.

భియ్యతరో అభిఞ్ఞాతోతి సమ్బోధియా సేట్ఠతరోతి అభిలక్ఖితో. **భియ్యతరాభిఞ్ఞో**తి సబ్బసత్తేసు అధికతరపఞ్ఞో. తేనాహ ''**ఉత్తరితరఞాణో**''తి. సమ్మా అనవసేసతో బుజ్ఝతి ఏతేనాతి **సమ్బోధీ**తి ఆహ – ''**సమ్బోధియన్తి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణే**''తి. **నిప్పదేసా గహితా**తి అనవసేసా బుద్ధగుణా గహితా అగ్గమగ్గసిద్ధియావ భగవతో సబ్బగుణానం సిద్ధత్తా. న కేవలఞ్చ బుద్ధానం, అథ ఖో అగ్గసావకపచ్చేకబుద్ధానమ్పి తంతంగుణసమిజ్ఝనం అగ్గమగ్గాధిగమేనేవాతి దస్సేన్తో ''**ద్వేపి అగ్గసావకా**''తిఆదిమాహ.

అపరో నయో – **పసన్నో**తి ఇమినా పసాదస్స వత్తమానతా దీపితాతి **ఉప్పన్నసద్ధో**తి ఇమినాపి సద్ధాయ పచ్చుప్పన్నతా పకాసితాతి ఆహ – ''**ఏవం సద్దహామీతి అత్థో**''తి. అభిజానాతి అభిముఖభావేన సబ్బఞ్ఞేయ్యం జానాతీతి అభిఞ్ఞో, భియ్యో అధికో అభిఞ్ఞోతి **భియ్యోభిఞ్ఞో**. సో ఏవ అతిసయవచనిచ్ఛావసేన భియ్యోభిఞ్ఞతరోతి వుత్తోతి ఆహ – ''**భియ్యతరో అభిఞ్ఞాతో**''తి. దుతియవికప్పే పన అభిజానాతీతి అభిఞ్ఞా, అభివిసిట్ఠా పఞ్ఞా. భియ్యో అభిఞ్ఞా ఏతస్సాతి భియ్యోభిఞ్ఞో, సో ఏవ అతిసయవచనిచ్ఛావసేన **భియ్యోభిఞ్ఞతరో**. స్వాయం అస్స అతిసయో అభిఞ్ఞాయ భియ్యోభావకతోతి ఆహ – ''**భియ్యతరాభిఞ్ఞో వా**''తి. సమ్బుజ్ఝతి ఏతాయాతి **సమ్బోధి**, సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం అగ్గమగ్గఞాణఞ్చ. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదట్ఠానఞ్హి అగ్గమగ్గఞాణం, అగ్గమగ్గఞాణపదట్ఠానఞ్చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం **సమ్బోధి నామ**. తత్థ పధానవసేన తదత్థదస్సనే పఠమవికప్పో, పదట్ఠానవసేన దుతియవికప్పో. కస్మా పనేత్థ అరహత్తమగ్గఞాణస్సేవ గహణం, నను హేట్ఠిమానిపి భగవతో మగ్గఞాణాని సవాసనమేవ యథాసకం పటిపక్ఖవిధమనవసేన పవత్తాని. సవాసనప్పహానఞ్హి ఞేయ్యావరణప్పహానన్తి? సచ్చమేతం, తం పన అపరిపుణ్ణం పటిపక్ఖవిధమనస్స విప్పకతభావతోతి ఆహ ''**అరహత్తమగ్గఞాణే వా**''తి. **సబ్బన్తి** సమ్మాసమ్బుద్ధేన అధిగన్తబ్బం సబ్బం.

ఖాదనీయానం ఉళారతా సాతరసానుభావేనాతి ఆహ ''**మధురే ఆగచ్ఛతీ**''తి. పసంసాయ ఉళారతా విసిట్ఠభావేనాతి ఆహ – ''**సేట్ఠే**''తి. ఓభాసస్స ఉళారతా మహన్తభావేనాతి వుత్తం – ''**విపులే**''తి. ఉసభస్స అయన్తి ఆసభీ, ఇధ పన ఆసభీ వియాతి **ఆసభీ**. తేనాహ – ''**ఉసభస్స వాచాసదిసీ**''తి. యేన గుణేన సా తంసదిసా, తం దస్సేతుం ''**అచలా అసమ్పవేధీ**''తి వుత్తం. యతో కుతోచి అనుస్సవనం **అనుస్సవో**. విఞ్ఞాట్ఠానాదీసు కతపరిచయానం ఆచరియానం తం తం అత్థం ఞాపేన్తీ పవేణీ **ఆచరియపరమ్పరా**. కేవలం అత్తనో మతియా "ఇతి కిర ఏవం కిరా"తి పరికప్పనా **ఇతికిరా**. పిటకస్స గన్థస్స సమ్పదానతో భూతతో తస్స గహణం **పిటకసమ్పదానం**. యథాసుతానం అత్థానం ఆకారస్స పరివితక్కనం **ఆకారపరివితక్కో**. తథేవస్స "ఏవమేత"న్తి దిట్ఠియా నిజ్ఝానక్ఖమనం **దిట్ఠినిజ్ఝానక్ఖన్తి**. ఆగమాధిగమేహి వినా కేవలం అనుస్సుతతో తక్కమగ్గం నిస్సాయ తక్కనం **తక్కో**. అనుమానవిధిం నిస్సాయ గహణం **నయగ్గాహో**. యస్మా బుద్ధవిసయే ఠత్వా భగవతో అయం థేరస్స చోదనా థేరస్స చ సో అవిసయో, తస్మా ''**పచ్చక్ఖతో ఞాణేన పటివిజ్ఝిత్వా వియా**''తి వుత్తం. సీహనాదో వియాతి **సీహనాదో**. తంసదిసతా చస్స సేట్ఠభావేన, సో చేత్థ ఏవం వేదితబ్బోతి దస్సేన్తో ''**సీహనాదో**''తిఆదిమాహ. **ఉన్నాదయన్తేనా**తి అసనిసదిసం కరోన్తేన.

అనుయోగదాపనత్థన్తి అనుయోగం సోధాపేతుం. విమద్దక్ఖమఞ్హి సీహనాదం నదన్తో అత్థతో అనుయోగం **సోధేతి** నామ, అనుయుఞ్జన్తో చ నం **సోధాపేతి** నామ. **దాతు**న్తి సోధేతుం. కేచి "దానత్థ"న్తి అత్థం వదన్తి, తం న యుత్తం. న హి యో సీహదానం నదతి, సో ఏవ తత్థ అనుయోగం దేతీతి యుజ్జతి. **నిఘంసన**న్తి విమద్దనం. **ధమమాన**న్తి తాపయమానం. తాపనఞ్చేత్థ గగ్గరియా ధమ్మాపనసీసేన వదతి.

సబ్బే తేతి సబ్బే తే అతీతే నిరుద్ధే సమ్మాసమ్బుద్ధే. తేనేతం దస్సేతి – యే తే అహేసుం అతీతమద్ధానం తవ అభినీహారతో ఓరం సమ్మాసమ్బుద్ధా, తేసం తావ సావకఞాణగోచరే ధమ్మే పరిచ్ఛిన్దన్తో మారాదయో వియ చ బుద్ధానం లోకియచిత్తాచారం త్వం జానేయ్యాసి. యే పన తే అబ్భతీతా, తతో పరతో ఛిన్నవటుమా ఛిన్నపపఞ్చా పరియాదిన్నవట్టా సబ్బదుక్ఖవీతివత్తా సమ్మాసమ్బుద్ధా, తేసం సబ్బేసమ్పి తవ సావకఞాణస్స అవిసయభూతే ధమ్మే కథం జానిస్ససీతి. **తేనా**తి సమ్బోధిసఙ్ఖాతేన సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణపదట్ఠానేన అరహత్తమగ్గఞాణేన. **ఏవంసీలా**తి తాదిససీలా. **సమాధిపక్ఖా**తి సమాధి

చ సమాధిపక్ఖా చ సమాధిపక్ఖా ఏకదేససరూపేకసేసనయేన. తత్థ **సమాధిపక్ఖా**తి వీరియసతియో తదనుగుణా చ ధమ్మా వేదితబ్బా . ఝానసమాపత్తీసు యేభుయ్యేన విహారవోహారో, ఝానసమాపత్తియో సమాధిప్పధానాతి వుత్తం ''**సమాధిపక్ఖానం ధమ్మానం గహితత్తా విహారో గహితో**''తి.

యథా పన హేట్ఠా గహితాపి సమాధిపఞ్ఞా పటిపక్ఖతో విముత్తత్తా విముచ్చన-సఙ్ఖాత-కిచ్చవిసేస-దస్సనవసేన విముత్తిపరియాయేన పున గహితా "ఏవంవిముత్తా"తి, ఏవం దిబ్బవిహారో దిబ్బవిహారవిసేసదస్సనవసేన పున గహితో "ఏవంవిహారీ"తి, తస్మా సబ్బేసం సమాపత్తివిహారానం వసేనేత్థ అత్థో యుజ్జతీతి దట్ఠబ్బం. **విముత్తీతి సఙ్ఖం గచ్ఛన్తి** విముచ్చిత్థాతి కత్వా. ఏస నయో సేసేసుపి. **పటిప్పస్సద్ధన్తే**తి పటిప్పస్సమ్భనోసానేన. సబ్బకిలేసేహి నిస్సటత్తా అసంసట్ఠత్తా విముత్తత్తా చ **నిస్సరణవిముత్తి** నిబ్బానం.

అనాగతబుద్ధానం పనాతి పన-సద్దో విసేసత్థజోతనో. తేన అతీతేసు తావ ఖన్ధానం భూతపుబ్బత్తా తత్థ సియా ఞాణస్స సవిసయే గతి, అనాగతేసు పన సబ్బసో అసఞ్జాతేసు కథన్తి ఇమమత్థం జోతేతి. తేనాహ ''**అనాగతాపీ**''తిఆది. ''**అత్తనో చేతసా పరిచ్ఛిన్దిత్వా విదితా**''తి కస్మా వుత్తం? నను అతీతానాగతే సత్తాహే ఏవ పవత్తం చిత్తం చేతోపరియఞాణస్స విసయో, న తతో పరన్తి? నయిదం చేతోపరియఞాణకిచ్చవసేన వుత్తం, అథ ఖో పుబ్బేనివాసఅనాగతంసఞాణానం వసేన వుత్తం, తస్మా నాయం దోసో. **విదితట్ఠానే న కరోతి** సిక్ఖాపదేనేవ తాదిసస్స పటిక్ఖేపస్స పటిక్ఖిత్తత్తా సేతుఘాతతో చ. కథం పన థేరో ద్వయసమ్భవే పటిక్ఖేపమేవ అకాసి, న విభజ్జ బ్యాకాసీతి ఆహ ''**థేరో కిరా**''తిఆది. పారం పరియన్తం మినోతీతి పారమీ, సా ఏవ ఞాణన్తి పారమిఞాణం, సావకానం పారమిఞాణం **సావకపారమిఞాణం**. తస్మిం సావకానం ఉక్కంసపరియన్తగతే జాననే నాయమనుయోగో, అథ ఖో సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణే సబ్బఞ్ఞుతాయ జాననే. కేచి పన "సావకపారమిఞాణేతి సావకపారమిఞాణవిసయే"తి అత్థం వదన్తి, తథా సేసపదేసుపి. **సీల...పే.... సమత్థన్తి** సీలసమాధిపఞ్ఞావిముత్తిఞాణసఙ్ఖాతానం కారణానం జాననసమత్థం. బుద్ధసీలాదయో హి బుద్ధానం బుద్ధకిచ్చస్స పరేహి ఏతే బుద్ధాతి జాననస్స చ కారణం.

అనుమానఞాణం వియ సంసయట్ఠితం అహుత్వా ఇదమిదన్తి యథాసభావతో ఞేయ్యం ధారేతి నిచ్ఛినోతీతి **ధమ్మో**, పచ్చక్ఖఞాణన్తి ఆహ ''**ధమ్మస్స పచ్చక్ఖతో ఞాణస్సా**''తి. అనుఏతీతి **అన్వయో**తి ఆహ ''**అనుయోగం అనుగన్త్వా**''తి. పచ్చక్ఖసిద్ధఞ్హి అత్థం అనుగన్త్వా అనుమానఞాణస్స పవత్తి "దిట్ఠేన అదిట్ఠస్స అనుమాన"న్తి వేదితబ్బా. విదితే వేదకమ్పి ఞాణం అత్థతో విదితమేవ హోతీతి ''**అనుమానఞాణం నయగ్గాహో విదితో**''తి వుత్తం. **విదితో**తి విద్ధో పటిలద్ధో, అధిగతోతి అత్థో. **అప్పమాణో**తి అపరిమాణో మహావిసయత్తా. తేనాహ ''**అపరియన్తో**''తి. **తేనా**తి అపరియన్తత్తా. **తేన** వా అపరియన్తేన ఞాణేన. ఏతేన థేరో యం యం అనుమేయ్యమత్థం ఞాతుకామో హోతి, తత్థ తత్థ తస్స అసఙ్గమప్పటిహతం అనుమానఞాణం పవత్తతీతి దస్సేతి. తేనాహ ''**సో ఇమినా**''తిఆది. తత్థ **ఇమినా**తి ఇమినా కారణేన.

పాకారస్స థిరభావం ఉద్ధముద్ధం ఆపేతీతి **ఉద్ధాపం,** పాకారమూలం. **ఆది**-సద్దేన పాకారద్వారబన్ధపరిఖాదీనం సఙ్గహో వేదితబ్బో. పచ్చన్తే భవం **పచ్చన్తిమం**. పణ్డితదోవారికట్ఠానియం కత్వా థేరో అత్తానం దస్సేతీతి దస్సేన్తో ''**ఏకద్వారన్తి కస్మా ఆహా**''తి చోదనం సముట్ఠాపేసి.

యస్సా పఞ్ఞాయ వసేన పురిసో పణ్డితోతి వుచ్చతి, తం పణ్డిచ్చన్తి ఆహ – ''**పణ్డిచ్చేన సమన్నాగతో**''తి. తంతంఇతికత్తబ్బతాసు ఛేకభావో బ్యత్తభావో **వేయ్యత్తియం**. మేధతి అఞ్ఞాణం హింసతి విధమతీతి మేధా, సా ఏతస్స అత్థీతి **మేధావీ**. ఠానే ఠానే ఉప్పత్తి ఏతిస్సా అత్థీతి **ఠానుప్పత్తికా,** ఠానసో ఉప్పజ్జనపఞ్ఞా. అనుపరియాయన్తి ఏతేనాతి అనుపరియాయో, సో ఏవ పథోతి **అనుపరియాయపథో,** పరితో పాకారస్స అనుయాయనమగ్గో. పాకారభాగా సమ్బన్ధితబ్బా ఏత్థాతి **పాకారసన్ధి,** పాకారస్స ఫుల్లితపదేసో. సో పన హేట్ఠిమన్తేన ద్విన్నమ్పి ఇట్ఠకానం విగమేన ఏవం వుచ్చతీతి ఆహ – ''**ద్విన్నం ఇట్ఠకానం అపగతట్ఠాన**''న్తి. **ఛిన్నట్ఠానన్తి** ఛిన్నభిన్నపదేసం, ఛిన్నట్ఠానం వా. తఞ్హి ''వివర''న్తి వుచ్చతి. **కిలిట్ఠన్తి** మలీనం. **ఉపతాపేన్తీ**తి కిలేసపరిళాహేన సన్తాపేన్తి. **విబాధేన్తీ**తి పీళేన్తి. ఉప్పన్నాయ పఞ్ఞాయ నీవరణేహి న కిఞ్చి కాతుం సక్కాతి ఆహ ''**అనుప్పన్నాయ పఞ్ఞాయ ఉప్పజ్జితుం న దేన్తీ**''తి. **తస్మా**తి పచ్చయూపఘాతేన ఉప్పజ్జితుం అప్పదానతో. **చతూసు సతిపట్ఠానేసు సుట్ఠు ఠపితచిత్తా**తి చతుబ్బిధాయపి సతిపట్ఠానభావనాయ సమ్మదేవ ఠపితచిత్తా అప్పితచిత్తా. **యథాసభావేన భావేత్వా**తి యాథావతో సమ్మదేవ యథా పటిపక్ఖా సముచ్ఛిజ్జన్తి, ఏవం భావేత్వా.

పురిమనయే సతిపట్ఠానాని బోజ్ఝఙ్గా చ మిస్సకా అధిప్పేతాతి తతో అఞ్ఞథా వత్తుం ''**అపిచేత్థా**''తిఆది వుత్తం. **మిస్సకా**తి సమథవిపస్సనామగ్గవసేన మిస్సకా. ''చతూసు సతిపట్ఠానేసు సుప్పతిట్ఠితచిత్తాతి పఠమం వుత్తత్తా సతిపట్ఠానేసు విపస్సనం గహేత్వా సత్త బోజ్ఝఙ్గే యథాభూతం భావేత్వాతి వుత్తత్తా మగ్గపరియాపన్నానంయేవ చ నేసం నిప్పరియాయబోజ్ఝఙ్గభావతో తేసు చ అధిగతమేవ హోతీతి బోజ్ఝఙ్గే మగ్గో చ సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణఞ్చాతి గహితే సున్దరో పఞ్హో భవేయ్యా''తి **మహాసివత్థేరో ఆహ. న పనేవం గహితం** పోరాణేహీతి అధిప్పాయో. **ఇతీ**తి వుత్తప్పకారపరామసనం. **థేరో**తి సారిపుత్తత్థేరో.

తత్థాతి తేసు పచ్చన్తనగరాదీసు. **నగరం వియ నిబ్బానం** తదత్థికేహి ఉపగన్తబ్బతో ఉపగతానఞ్చ పరిస్సయరహితసుఖాధిగమట్ఠానతో. **పాకారో వియ సీలం** తదుపగతానం పరితో ఆరక్ఖభావతో. **అనుపరియాయపథో వియ హిరీ** సీలపాకారస్స అధిట్ఠానభావతో. వుత్తఞ్హేతం – ''పరియాయపథోతి ఖో భిక్ఖు హిరియా ఏతం అధివచన''న్తి. **ద్వారం వియ అరియమగ్గో** నిబ్బాననగరప్పవేసనే అఞ్జసభావతో. **పణ్డితదోవారికో వియ ధమ్మసేనాపతి** నిబ్బాననగరం పవిట్ఠపవిసనకానం సత్తానం సల్లక్ఖణతో. **దిన్నో**తి దాపితో, సోధితోతి అత్థో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

౩. చున్దసుత్తవణ్ణనా

౩౭౯. పుబ్బే సావత్థితో వేళువగామస్స గతత్తా వుత్తం ''**ఆగతమగ్గేనేవ పటినివత్తన్తో**''తి. **సత్తన్న**న్తి ఉపసేనో, రేవతో, ఖదిరవనియో, చున్దో, సమణుద్దేసో అహన్తి చతున్నం, చాలా, ఉపచాలా, సీసూపచాలాతి, తిస్సన్నన్తి ఇమేసం సత్తన్నం అరహన్తానం. **నత్థి ను ఖో**తి ఏత్థాపి ''ఓలోకేన్తో''తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో సీహావలోకనఞాయేన. భవిస్సన్తి మే వత్తారో హరితుం నాసక్ఖీతి సమ్బన్ధో. **ఇదం దాని పచ్ఛిమదస్సన**న్తి భూతకథనమత్తం, న తత్థ సాలయతాదస్సనం యథా తథాగతస్స వేసాలియా నిక్ఖమిత్వా నాగాపలోకితం.

తస్స తస్స విసేసస్స అధిట్ఠానవసేనేవ ఇద్ధిభేదదస్సనం **ఇద్ధివికుబ్బనం**. సీహస్స విజమ్భనాదివసేన కీళిత్వా నాదసదిసీ అయం ధమ్మకథాతి వుత్తం ''**సీహవికీళితో ధమ్మపరియాయో**''తి. **గమనకాలో మయ్హన్తీ**తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో పరిసమాపనే. తేన థేరేన యథారమ్భస్స వచనపబన్ధస్స సమాపితభావం జోతేతి. ఏస నయో సేసేసుపి ఏదిసేసు

సబ్బట్ఠానేసు. యుగన్ధరాదయో **పరిభణ్డపబ్బతాతి** వేదితబ్బా. **ఏకప్పహారేనేవాతి** ఏకప్పహారేన ఇవ. స్వాయం **ఇవ**-సద్దో న సక్కోమీతి ఏత్థ ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బో.

పటిపాదేస్సామీతి రితకాయం పటిపాదేస్సామి. పత్థనాకాలే అనోమదస్సిస్స భగవతో వచనసుతానుసారేన ఞాణేన దిట్ఠమత్తతం సన్ధాయ ''**తం పతమదస్సన**''న్తి వుత్తం. **ధారేతుం అసక్కోన్తీ** గుణసారం. **ఏస మగ్గోతి** ఏసో జాతానం సత్తానం మరణనిట్ఠితో పన్థో. పునపి **ఏవంభావినో నామ సఙ్ఖారాతి** సఙ్ఖారా నామ ఏవంభావినో, మరణపరియోసానాతి అత్థో. **ఏత్తకన్తి** ఏత్తకం కాలం. **సఙ్కడ్ఢిత్వా** సంహరిత్వా. **ముఖం పిధాయాతి** ముఖం ఛాదేత్వా. **అగ్గికసతానీతి** మకుళజ్కరచేతియసతాని.

పురిమదివసేతి అతీతదివసే. యస్మా ధమ్మసేనాపతినో అరహత్తప్పత్తదివసేయేవ సత్థు సావకసన్నిపాతో అహోసి, తస్మా ''**పూరితసావకసన్నిపాతో ఏస భిక్ఖూ**''తి వుత్తం. **పఞ్చ జాతిసతానీతి** భుమ్మత్థే, అచ్చన్తసంయోగే వా ఉపయోగవచనం.

కళోపిహత్థోతి విలీవమయభాజనహత్థో. ''చమ్మమయభాజనహత్థో''తి చ వదన్తి. **పురన్తరేతి** నగరమజ్ఝే. **వనేతి** అరఞ్ఞే.

ఓసక్కనాకారవిరహితోతి ధమ్మదేసనాయ సఙ్కోచహేతువిరహితో. **విసారదోతి** సారదవిరహితో. **ధమ్మోజన్తి** ధమ్మరసం, ఓజవన్తం దేసనాధమ్మన్తి అత్థో. **ధమ్మభోగన్తి** ధమ్మపరిభోగం, పరేహి సద్ధిం సంవిభజనవసేన పవత్తం ధమ్మసమ్భోగన్తి దేసనాధమ్మమేవ వదతి. తేన వుత్తం ''**ఉభయేనపి ధమ్మపరిభోగోవ కథితో**''తి.

పియాయితబ్బతో **పియేహి**. మనస్స వడ్ఢనతో **మనాపేహి. జాతియాతి** ఖత్తియాదిజాతియా. **నానాభావో** అసహభావో విసుంభావో. **అఞ్ఞథాభావో** అఞ్ఞథత్తం. **సరీరన్తి** రూపధమ్మకాయసఙ్ఖాతం సరీరం. రూపకాయే హి భిజ్జన్తే భిజ్జన్తేవ. **సో భిజ్జేయ్యాతి** సో మహన్తతరో ఖన్ధో భిజ్జేయ్య.

దక్ఖిణదిసం గతోతి దక్ఖిణదిసాముఖే పవత్తో. **మహాఖన్ధో వియాతి** మహన్తో సారవన్తో సాఖాఖన్ధో వియ. సాఖఖన్ధా హి దిసాభిముఖపవత్తాకారా, మూలఖన్ధో పన ఉద్ధముగ్గతో. **సోళసన్నం పఞ్హానన్తి** సోళసన్నం అపరాపరియపవత్తనియానం అత్థానం. ఞాతుం ఇచ్ఛితో హి అత్థో పఞ్హో.

౪-౫. ఉక్కచేలసుత్తాదివణ్ణనా

౩౮౦-౩౮౧. **అమావసుపోసథేతి** అమావసిఉపోసథే, కాలపక్ఖఉపోసథేతి అత్థో. **పురిమనయేనేవాతి** అనన్తరసుత్తే వుత్తనయేనేవ.

౬. ఉత్తియసుత్తవణ్ణనా

౩౮౨. **మచ్చుధేయ్యస్సాతి** మచ్చునో పవత్తిట్ఠానస్స.

౮. బ్రహ్మసుత్తవణ్ణనా

౩౮౪. **తస్మిం కాలేతి** పఠమాభిసమ్బోధియం. **భిక్ఖుయేవ నత్థి** ధమ్మచక్కస్స అప్పవత్తితత్తా, **భిక్ఖుయేవ** భిక్ఖులక్ఖణయోగతో. ఏకకో మగ్గో, న ద్వేధాపథభూతోతి ఏకమగ్గో, తం **ఏకమగ్గం**. జాతియా ఖయో వట్టదుక్ఖస్స అన్తభూతోతి జాతిక్ఖయన్తో, నిబ్బానం, తం దిట్ఠత్తా **జాతిక్ఖయన్తదస్సీ**తి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

౯. సేదకసుత్తవణ్ణనా

౩౮౫. **అయం తస్స లద్ధీ**తి అయం ఇదాని వుచ్చమానా తస్స ఆచరియస్స లద్ధి. **తతో అనామేన్తో**తి యేన వంసో నమతి, తేన కాయం అనామేన్తో. తథా నమన్తో హి పతిత్వా చుణ్ణవిచుణ్ణం హోతి. **తన్తి** కాయం, **తం** వంసం వా. **ఆకడ్ఢేన్తో వియా**తి నమితట్ఠానతో పరభాగేన ఆకడ్ఢేన్తో వియ. **ఏకతోభాగియం కత్వా**తి యథావుత్తం సతిం సూపట్ఠితం కత్వా ఓనతం వియ కత్వా. తథా కరణం పన తథా వాతూపత్థమ్భగాహాపనేనాతి ఆహ – ‘‘**వాతూపత్థమ్భం గాహాపేత్వా**’’తి. తఞ్చ సతియా తదత్థం ఉపట్ఠానేనాతి వుత్తం ‘‘**సతిం సూపట్ఠితం కత్వా**’’తి. **నిచ్చలోవ నిసీదన్తో** అన్తేవాసీ **ఆచరియం రక్ఖతి,** ఏత్తకం ఆచరియస్స లద్ధివసేన వుత్తం. ‘‘**ఆచరియో వంసం సుగ్గహితం గణ్హన్తో**’’తిఆది సబ్బం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ.

‘‘**అత్తానమేవ రక్ఖతీ**’’తి ఇదం అత్తనో రక్ఖణం పధానం కత్వా వుత్తం, **న అన్తేవాసికన్తి** అవధారణఫలం. అత్తరక్ఖాయ పనేత్థ సిజ్ఝమానాయ అన్తేవాసికరక్ఖాపి సిద్ధా ఏవ హోతీతి. దుతియపక్ఖేపి ఏసేవ నయో. **సో తత్థ ఞాయో**తి యా అత్తనో ఏవ రక్ఖా, సా అత్థతో పరరక్ఖాపి హోతీతి అయమేత్థ ఞాయో యుత్తప్పయోగో. **అనువడ్ఢియా**తి యథావడ్ఢితస్స అనుఅనువడ్ఢియా. ఏతేన పటిలద్ధసమ్పయుత్తపమోదనాకారో దస్సితోతి ఆహ – ‘‘**సపుబ్బభాగాయ ముదితాయాతి అత్థో**’’తి. **ఆసేవనాయా**తిఆదీని పదాని అనుదయతాపరియోసానాని (యస్మా సతిపట్ఠానం సేవన్తస్స సిద్ధం అత్తనో చ పరస్స చ రక్ఖణం పకాసేన్తి, తస్మా) – ‘‘అత్తానం, భిక్ఖవే, రక్ఖిస్సామీతి సతిపట్ఠానం సేవితబ్బ’’న్తిఆది వుత్తం.

౧౦. జనపదకల్యాణీసుత్తవణ్ణనా

౩౮౬. **జనపదస్మిం కల్యాణీ**తి సకలజనపదే భద్దా రూపసమ్పత్తియా సిక్ఖాసమ్పత్తియా చ సున్దరా సేట్ఠా. రూపసమ్పత్తి చ నామ సబ్బసో రూపదోసాభావేన రూపగుణపారిపూరియా హోతీతి తదుభయం దస్సేతుం ‘‘**ఛసరీరదోసరహితా పఞ్చకల్యాణసమన్నాగతా**’’తి వుత్తం. తం దువిధమ్పి వివరన్తో ‘‘**సా హీ**’’తిఆదిమాహ. **పఞ్చకల్యాణసమన్నాగతా**తి పఞ్చవిధసరీరగుణసమ్పదాహి సమన్నాగతా. **నాతిదీఘా నాతిరస్సా**తి పమాణమజ్ఝిమా దీఘతరప్పమాణా న హోతి, న అతిరస్సా, లకుణ్డకరూపా న హోతి. **నాతికిసా**తి అతివియ కిసథద్ధమంసలోహితా దిస్సమానా అట్ఠిసరీరా జాలసరీరా న హోతి. **నాతిథూలా**తి భారియమంసా మహోదరా న హోతి. **నాతికాళా నాచ్చోదాతా**తి అతివియ కాళవణ్ణా ఝామఙ్గారో వియ , దధితక్కాదీహి పమజ్జితమత్తకంసలోహవణ్ణా న హోతి. మనుస్సలోకే తాదిసియా రూపసమ్పత్తియా అభావతో **అతిక్కన్తా మనుస్సవణ్ణం**. యథా పమాణయుత్తా, ఏవం ఆరోహపరిణాహయోగతో చ పరేసం పసాదావహా నాతిదీఘతాదయో. ఏవం మనుస్సానం దిబ్బరూపతాసమ్పత్తీపీతి వుత్తం ‘‘**అప్పత్తా దిబ్బవణ్ణ**’’న్తి. ఏత్థ చ నాతిదీఘనాతిరస్సతావచనేన ఆరోహసమ్పత్తి వుత్తా ఉబ్బేధేన పాసాదికభావతో. కిసథూలదోసాభావవచనేన పరిణాహసమ్పత్తి వుత్తా. ఉభయేనపి సణ్ఠానసమ్పదా విభావితా, నాతికాళతావచనేన వణ్ణసమ్పత్తి వుత్తా వివణ్ణతాభావతో. **పియఙ్గుసామా**తి పరిణతపియఙ్గుపుప్ఫసదిససరీరనిభాసా. **ముఖపరియోసాన**న్తి అధరోట్ఠమాహ. **అయం** యథావుత్తా సరీరవణ్ణసమ్పత్తి.

అస్సాతి జనపదకల్యాణియా. **ఛవికల్యాణతా** ఛవిసమ్పత్తిహేతుకత్తా తస్సా. ఏస నయో సేసేసుపి. నఖా ఏవ పత్తసదిసతాయ **నఖపత్తాని**.

(**పసావో** సరీరావయవేన ఇరియనన్తి ఆహ – ''**పవత్తీతి అత్థో**''తి, పసావో యథాపరితమేవ కనతన్తి, న సభావసన్ధానం. యథావిభావసేన **ఉత్తమమేవ నచ్చం నచ్చతి**. తే వా వీసతియాసూతిరం ధానప్పత్తియా పవత్తియా పవత్తిమకతమన్దతా విభావసుటతస్స ఉత్తమమేవ గీతఞ్చ గాయతీతి అత్థో.) [ఏత్థన్తరే పాఠో అసుద్ధో దుస్సోధనీయో చ. సుద్ధపాఠో గవేసితబ్బో.] **సమతిత్తికో తేలపత్తో**తి ముఖవత్తిసమం తేలానం పూరితత్తా సమతిత్తికముఖం తేలభాజనం. **అన్తరేన చ మహాసమజ్జం అన్తరేన చ జనపదకల్యాణి**న్తి జనపదకల్యాణియా, తస్సా చ నచ్చగీతం పేక్ఖితుం సన్నిపతితమహాజనసమూహస్స మజ్ఝతో **పరిహరితబ్బో** నేతబ్బో. నన్తి తేలం. **ఆహరేయ్యా**తి ఆపజ్జేయ్య. తత్రిదం ఓపమ్మసంసన్దనం – తేలపత్తం వియ కాయగతాసతి, తస్స పరిహరణపుగ్గలో వియ విపస్సకో, జనకాయా వియ పుథుత్తారమ్మణాని, అసిపురిసో వియ మనో, తేలస్స చజనం వియ కిలేసుప్పాదనం, సీసపాతనం వియ అరియమగ్గఞాణసీసానుప్పత్తి. ''కాయగతా సతి నో భావితా... పే.... సిక్ఖితబ్బ''న్తి వుత్తత్తా ''**పుబ్బభాగవిపస్సనావ కథితా**''తి వుత్తం.

నాలన్దవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సీలట్ఠితివగ్గో

౧-౨. సీలసుత్తాదివణ్ణనా

౩౮౪-౩౮౮. **సీలానీ**తి బహువచనం అనేకవిధత్తా సీలస్స. తఞ్హి సీలనట్ఠేన ఏకవిధమ్పి చారిత్తాదివసేన అనేకవిధం. తేనాహ – ''**చతుపారిసుద్ధిసీలానీ**''తి. **పఞ్హమగ్గో**తి ఞాతుం ఇచ్ఛితస్స అత్థస్స వీమంసనం. తేనాహ – ''**పఞ్హగవేసన**''న్తి.

౩-౫. పరిహానసుత్తాదివణ్ణనా

౩౮౯-౩౯౧. **పుగ్గలవసేన పరిహానం హోతి** న ధమ్మవసేన. యో న భావేతి, తస్సేవ పరిహాయతి. తేనాహ ''**యో హి**''తిఆది.

౬. పదేససుత్తవణ్ణనా

౩౯౨. **పదేసతో భావితత్తా**తి ఏకదేసతో భావితత్తా భావనాపారిపూరియా అననుప్పత్తత్తా. తేనాహ – ''**చత్తారో హి మగ్గే**''తిఆది.

౭. సమత్తసుత్తవణ్ణనా

౩౯౩. **సమత్తా భావితత్తా**తి పరియత్తా భావితత్తా.

౮-౧౦. లోకసుత్తాదివణ్ణనా

౩౯౪-౩౯౬. మహావిసయత్తా మహతియో అభిఞ్ఞా ఏతస్సాతి **మహాభిఞ్ఞో**, తస్స భావోతి సబ్బం వత్తబ్బం. ‘‘**సతతవిహారవసేన వుత్త**’’న్తి వత్వా తమత్థం పాకటం కాతుం ‘‘**థేరో కిరా**’’తిఆది వుత్తం. **తస్సా**తి థేరస్స. **ఆవజ్జనస్స గతి**న్తి ఏకావజ్జనస్సేవ గమనవీథిం. **అనుబన్ధతి** చక్కవాళానం సహస్సం ఏకావజ్జనేనేవ సహస్సలోకధాతుయా ఇచ్ఛితమత్థం జానితుం సమత్థోతి దస్సేతి.

సీలట్ఠితివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. అననుస్సుతవగ్గవణ్ణనా

౩౯౭-౪౦౭. యా వేదనా సమ్మసిత్వాతి యా తేభూమకవేదనా సమ్మసిత్వా. **తావస్సా**తి తా తేభూమకవేదనా ఏవ అస్స భిక్ఖునో. సదిసవసేన చేతం వుత్తం, అనిచ్చాదిసమ్మసనవసేన **విదితా** పుబ్బభాగే సమ్మసనకాలే **ఉపట్ఠహన్తి. పరిగ్గహితేసూ**తి పరిజాననవసేన పరిచ్ఛిజ్జ గహితేసు. ‘‘**వేదనా** తణ్హాపపఞ్చస్స, **వితక్కో** మానపపఞ్చస్స, **సఞ్ఞా** దిట్ఠిపపఞ్చస్స మూలవసేన సమ్మసనం వుత్తా’’తి వదన్తి. ‘‘వేదనావితక్కసఞ్ఞా తణ్హామానదిట్ఠిపపఞ్చానం మూలదస్సనవసేనా’’తి అపరే.

అననుస్సుతవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. అమతవగ్గో

౨. సముదయసుత్తవణ్ణనా

౪౦౮. సారమ్మణసతిపట్ఠానాతి ఆరమ్మణలక్ఖితా సతిపట్ఠానా కథితా, న సతిలక్ఖణా.

౪. సతిసుత్తవణ్ణనా

౪౧౦. సుద్ధికం కత్వా విసుం విసుం కత్వా. తథా చ వుత్తం పాళియం ‘‘కాయే వా భిక్ఖూ’’తి.

౬. పాతిమోక్ఖసంవరసుత్తవణ్ణనా

౪౧౨. జేట్ఠకసీలన్తి పధానకసీలం. సీలగ్గహణఞ్హి పాళియం పాతిమోక్ఖసంవరవసేనేవ ఆగతం. తేనాహ ‘‘**తిపిటకచూళనాగత్థేరో పనా**’’తిఆది. తత్థ **పాతిమోక్ఖసంవరోవ సీల**న్తి అవధారణం ఇతరేసం తిణ్ణం ఏకదేసేన పాతిమోక్ఖన్తోగధభావం దీపేతి. తథా హి అనోలోకియోలోకనే ఆజీవహేతు చ ఛసిక్ఖాపదవీతిక్కమనే గిలానపచ్చయస్స అప్పచ్చవేక్ఖితపరిభోగే చ ఆపత్తి విహితాతి. **తీణీ**తి ఇన్ద్రియసంవరాదీని. **సీల**న్తి **వుత్తట్ఠానం నామ నత్థీ**తి సీలపరియాయేన తేసం కత్థచి సుత్తే గహితట్ఠానం నామ నత్థీతి నిప్పరియాయసీలతం తేసం పటిక్ఖిపతి. **ఛద్వారరక్ఖణమత్తమేవా**తి తస్స సల్లహుకతమాహ చిత్తాధిట్ఠానమత్తేన పటిపాకతికభావప్పత్తితో. ఇతరద్వయేపి ఏసేవ నయో. **పచ్చయుప్పత్తిమత్తక**న్తి ఫలేన హేతుం దస్సేతి. ఉప్పాదనహేతుకా హి పచ్చయానం ఉప్పత్తి. **ఇదమత్థ**న్తి ఇదం పయోజనం ఇమస్స పచ్చయస్స పరిభుఞ్జనేతి అధిప్పాయో. **నిప్పరియాయేనా**తి ఇమినా ఇన్ద్రియసంవరాదీని తీణి పధానసీలస్స పరిపాలనపరిసోధనవసేన పవత్తియా పరియాయసీలాని నామాతి దస్సేతి. ఇదాని పాతిమోక్ఖసీలస్సేవ పధానభావం బ్యతిరేకతో అన్వయతో చ

ఉపమాయ విభావేతుం ‘‘**యస్సా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **సోతి** పాతిమోక్ఖసంవరో. **సేసాని** ఇన్ద్రియసంవరాదీని. పాతిమోక్ఖసద్దస్స అత్థో పన విసుద్ధిమగ్గసంవణ్ణనాదీసు విత్థారితో, తస్మా తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బో.

ఆచారేన చ గోచరేన చ సమ్పన్నోతి కాయికచేతసికఅవీతిక్కమసఙ్ఖాతేన ఆచారేన చ నవేసియాదిగోచరతాదిసఙ్ఖాతేన గోచరేన చ సమ్పన్నో, సమ్పన్నఆచారగోచరోతి అత్థో. **అప్పమత్తకేసూ**తి అతిపరిత్తకేసు అనాపత్తిగమనీయేసు. ‘‘దుక్కటదుబ్భాసితమత్తేసూ’’తి అపరే. **వజ్జేసూ**తి అకరణీయేసు గారయ్హేసు. తే పన ఏకన్తతో అకుసలా హోన్తీతి ఆహ – ‘‘**అకుసలధమ్మేసూ**’’తి. **భయదస్సావీ**తి భయతో దస్సనసీలో, పరమాణుమత్తమ్పి వజ్జం సినేరుప్పమాణం వియ కత్వా దస్సనసీలో. **సమ్మా ఆదియిత్వా**తి సమ్మదేవ సక్కచ్చం సబ్బసో చ ఆదియిత్వా. **సిక్ఖాపదేసూతి నిద్ధారణే భుమ్మ**న్తి సముదాయతో అవయవనిద్ధారణం దస్సేన్తో ‘‘**సిక్ఖాపదేసు తం తం సిక్ఖాపద**’’న్తిఆదిమాహ. సిక్ఖాపదం సమాదాతబ్బం సిక్ఖితబ్బఞ్చాతి అధిప్పాయో. **సిక్ఖా**తి అధిసీలసిక్ఖా. పుబ్బే **పద**-సద్దో అధిట్ఠానట్ఠో, ఇధ భాగత్థోతి దట్ఠబ్బన్తి ఆహ – ‘‘**సిక్ఖాకోట్ఠాసేసూ**’’తి. మూలపఞ్ఞత్తిఅనుపఞ్ఞత్తిఆదిభేదం యంకిఞ్చి సిక్ఖితబ్బం పూరేతబ్బం సీలం, తం పన ద్వారవసేన దువిధమేవాతి ఆహ – ‘‘**కాయికం వా వాచసికం వా**’’తి. ఇమస్మిం అత్థవికప్పే **సిక్ఖాపదేసూ**తి ఆధారే భుమ్మం సిక్ఖాభాగేసు కస్సచి విసుం అగ్గహణతో. తేనాహ – ‘‘**తం తం సబ్బ**’’న్తి. ‘‘తతో త్వం భిక్ఖు సీలం నిస్సాయా’’తి వచనతో అనభిజ్ఝా అబ్యాపాదసమ్మాదిట్ఠియోపి సీలన్తి వుత్తా, తస్మా ఇమస్మిం సుత్తే ‘‘**పాతిమోక్ఖసంవరసీలమేవ కథిత**’’న్తి వుత్తం.

౭. దుచ్చరితసుత్తవణ్ణనా

౪౧౩. ఏత్థాపి మనోసుచరితం సీలం నామాతి దస్సేతీతి కత్వా వుత్తం ‘‘**పచ్ఛిమాపి తయో**’’తి. అనభిజ్ఝాఅబ్యాపాదసమ్మాదిట్ఠిధమ్మా సీలం హోతీతి వేదితబ్బా కాయవచీసుచరితేహి సద్ధిం మనోసుచరితమ్పి వత్వా ‘‘తతో త్వం భిక్ఖు సీలం నిస్సాయ సీలే పతిట్ఠాయా’’తి వుత్తత్తా. **సేసం** వుత్తనయమేవ. **ఛట్ఠసత్తమేసూ**తి ఛట్ఠసత్తమవగ్గేసు అపుబ్బం నత్థి. తేన వుత్తం ‘‘**హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో**’’తి. వగ్గపేయ్యాలతో పన ఇమస్మిం సతిపట్ఠానసంయుత్తే కతిపయవగ్గా సఙ్గహం ఆరూళ్హా, తథాపి తేసం అత్థవిసేసాభావతో ఏకచ్చేసు పోత్థకేసు ముఖమత్తం దస్సేత్వా సంఖిత్తా, ఏకచ్చేసు అతిసంఖిత్తావ, తే సఙ్ఖేపవసేన ద్వే కత్వా ‘‘**ఛట్ఠసత్తమేసూ**’’తి వుత్తం.

అమతవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సతిపట్ఠానసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. ఇన్ద్రియసంయుత్తం

౧. సుద్ధికవగ్గో

౧. సుద్ధికసుత్తవణ్ణనా

౪౭౧. **చతుభూమక ...పే.... లబ్భన్తి** కుసలాబ్యాకతభావతో తేసం తిణ్ణం ఇన్ద్రియానం. **వీరియిన్ద్రియసమాధిన్ద్రియాని... పే.... సబ్బత్థ లబ్భన్తి** కుసలత్తికసాధారణత్తా. **చతుభూమక ...పే.... వసేనాతి** చతుభూమకధమ్మపరిచ్ఛేదవసేన చేవ కుసలాదీహి సబ్బసఙ్గాహకధమ్మపరిచ్ఛేదవసేన చ వుత్తన్తి అత్థో.

దుతియసమణబ్రాహ్మణసుత్తవణ్ణనా

౪౭౭. **దుక్ఖసచ్చవసేనాతి** దుక్ఖసచ్చభావేన న పజానన్తి. తఞ్హి పరిఞ్ఞేయ్యతాయ దుక్ఖసచ్చసఙ్గహం. **సముదయసచ్చవసేనాతి** తణ్హావిజ్జాదిం సద్ధిన్ద్రియస్స సముదయసచ్చభావేన న పజానన్తి. **నిరోధన్తి** సద్ధిన్ద్రియస్స అనుపాదాయ నిరోధనిమిత్తం నిబ్బానం. **పటిపదన్తి** సద్ధిన్ద్రియనిరోధగామినిం పటిపదం అరియమగ్గం. **సేసేసూతి** వీరియిన్ద్రియాదీసు.

సుక్కపక్ఖేతి "సద్ధిన్ద్రియం పజానన్తీ"తిఆదినయప్పవత్తే అనవజ్జపక్ఖే. **అధిమోక్ఖవసేన ఆవజ్జనసముదయాతి** "అత్థి దిన్న"న్తిఆదినయప్పవత్తపుబ్బభాగభూతసద్ధాధిమోక్ఖవసేన ఆవజ్జనుప్పత్తియా. తస్మా పఠముప్పన్నా సద్ధా ఏవ హేత్థ "ఆవజ్జన"న్తి వుత్తా, న మనోద్వారావజ్జనం. ఏస నయో సేసేసుపి. తస్మా పఠముప్పన్నా ఆవజ్జనా పగ్గహుప్పత్తిట్ఠానానం తిక్ఖానం వీరియిన్ద్రియాదీనం పఠముప్పత్తియా ఆవజ్జనపరియాయేన వుత్తాతి దట్ఠబ్బం. దుబ్బలా హి పఠముప్పన్నా పగ్గహాభావతో వీరియిన్ద్రియాదీనం సముదయోతి బలవభావప్పత్తవీరియిన్ద్రియాదికస్స ఆవజ్జనట్ఠానియాని హోన్తీతి తేసం సముదయోతి వుత్తా, పుబ్బే అధిముచ్చనాదివసేన పవత్తస్స ఆవజ్జనస్స సముదయాతి అత్థో. పున **ఛన్దవసేనాతి** కత్తుకామతాకుసలచ్ఛన్దవసేన సద్ధాదీనం ఉప్పాదేతుకామతాకారప్పవత్తస్స ఛన్దస్స వసేన. **మనసికారవసేన ఆవజ్జనసముదయాతి** సద్ధిన్ద్రియాదివసేన పవత్తస్స దుబ్బలస్స తస్స నిబ్బత్తకయోనిసోమనసికారవసేన ఆవజ్జనస్స ఉప్పత్తియా. **ఏవమ్పీతి** "అధిమోక్ఖవసేనా"తిఆదినా వుత్తాకారేనపి. **ఛసు సుత్తేసూతి** దుతియతో పట్ఠాయ ఛసు సుత్తేసు. **చతుసచ్చమేవ కథితం**. అస్సాదగ్గహణేన హి సముదయసచ్చం, ఆదీనవగ్గహణేన దుక్ఖసచ్చం, నిస్సరణగ్గహణేన నిరోధమగ్గసచ్చాని గహితానీతి. పఠమసుత్తే పన ఇన్ద్రియానం సరూపదస్సనమేవాతి.

౮. దట్ఠబ్బసుత్తవణ్ణనా

౪౭౮. సోతో ఆపజ్జీయతి ఏతేనాతి **సోతాపత్తి,** అనాగతం పతి పఠమమగ్గో. **సోతోతి** అరియమగ్గసోతో దట్ఠబ్బో. **ఆపజ్జీయతీతిఆదితో** పటిపజ్జీయతి. పఠమమగ్గపటిలాభనిమిత్తాని సోతాపన్నస్స అఙ్గాని ఇధ **"సోతాపత్తియఙ్గానీ"**తి వుత్తాని. తాని పన తీసు ఠానేసు సద్ధా అరియకన్తసీలఞ్చాతి వేదితబ్బాని. **సవిసయేతి** సకవిసయే. **జేట్ఠకభావదస్సనత్థన్తి** పధానభావదస్సనత్థం. యత్థ సద్ధాదిఇన్ద్రియానం సాతిసయకిచ్చం, తేసం కిచ్చాతిరేకతం దస్సేతున్తి అత్థో. ఇదాని తమత్థం

ఉపమాహి విభావేతుం ''**యథా హీ**''తిఆది వుత్తం. **పత్వా**తి అత్తనో కిచ్చాతిరేకట్ఠానం పటిలభిత్వా. **పుబ్బఙ్గమన్తి** సద్ధహనకిచ్చేసు పురేచారం ధోరయ్హం. **సేసాని** వీరియిన్ద్రియాదీని. **తదన్వయానీ**తి తదనుగతాని తస్స సద్ధిన్ద్రియాదికస్స పక్ఖికాని. ఏస నయో సేసేసుపి. **ఝానవిమోక్ఖే**తి ఝానసఙ్ఖాతే విమోక్ఖే సమాధిపధానతాయ ఝానానం. ఏవఞ్చ కత్వా "సోతాపత్తియఙ్గాని పత్వా"తి ఇదఞ్చ వచనం సమత్థితం హోతి. సద్ధూపనిసఞ్హి సీలన్తి. **అరియసచ్చాని పత్వా**తి చత్తారి సచ్చాని అభిసమేతబ్బాని పాపుణిత్వా.

౯-౧౦. పఠమవిభఙ్గసుత్తాదివణ్ణనా

౪౭౯-౪౮౦. నేపక్కం వుచ్చతి పఞ్ఞాతి ఆహ – ''**పఞ్ఞాయేతం నామ**''న్తి. నిపాయతి సంకిలేసధమ్మే వినోసేతి నిక్ఖామేతీతి నిపకో, థిరతిక్ఖసతిపుగ్గలో, తస్స భావో **నేపక్కన్తి** సతియాపి నేపక్కభావో యుజ్జతేవ. ఏవఞ్హి "సతినేపక్కేనా"తి ఇదం వచనం సమత్థితం హోతి, సతియా చ నేపక్కేనాతి ఏవం వుచ్చమానేన సతినిద్దేసో నామ కతో హోతియేవ. **అసుకం నామ** సుత్తం వా కమ్మట్ఠానం వా **మే భాసిత**న్తి. వోస్సజ్జీయతి సఙ్ఖారగతం ఏతస్మిం అధిగతేతి **వోస్సగ్గో,** నిబ్బానం. తం ఆరమ్మణం కరిత్వాతి ఆహ – ''**నిబ్బానారమ్మణం కత్వా**''తి. **గచ్ఛన్తియా**తి సఙ్ఖారానం ఉదయఞ్చ వయఞ్చ ఉదయబ్బయం గచ్ఛన్తియా బుజ్ఝన్తియా. తేనాహ ''**ఉదయబ్బయపరిగ్గాహికాయా**''తి. **సద్ధాసతిపఞ్ఞిన్ద్రియాని పుబ్బభాగాని** "ఇతిపి సో భగవా అరహం, చిరకతమ్పి చిరభాసితమ్పి సరితా అనుస్సరితా, ఉదయత్థగామినియా పఞ్ఞాయా"తి చ వుత్తత్తా. "ఆరద్ధవీరియో విహరతి, సో అనుప్పన్నాన"న్తిఆదినా చ వుత్తత్తా **వీరియిన్ద్రియం మిస్సకం.** "వోస్సగ్గారమ్మణం కరిత్వా"తి వుత్తత్తా **సమాధిన్ద్రియం నిబ్బత్తితలోకుత్తరమేవ. అయమేవా**తి య్వాయం నవమే వుత్తో. అయమేవ పుబ్బభాగమిస్సకలోకుత్తరత్తధమ్మపరిచ్ఛేదో.

సుద్ధికవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ముదుతరవగ్గో

౧. పటిలాభసుత్తవణ్ణనా

౪౮౧. సమ్మప్పధానే ఆరబ్భాతి సమ్మప్పధానే భావనావసేన ఆరబ్భ. తేనాహ ''**భావేన్తో**''తి. యథా వీరియిన్ద్రియనిద్దేసే "చత్తారో సమ్మప్పధానే ఆరబ్భ వీరియం పటిలభతీ"తి దేసనా ఆగతా, ఏవం సతిన్ద్రియనిద్దేసే "చత్తారో సతిపట్ఠానే ఆరబ్భ సతిం పటిలభతీ"తి, తస్మా ''**సతిన్ద్రియేపి ఏసేవ నయో**''తి వుత్తం. సద్ధిన్ద్రియాదినిద్దేసేసు పన న తథా దేసేతి.

౨. పఠమసంఖిత్తసుత్తవణ్ణనా

౪౮౨. ఇన్ద్రియానం తిక్ఖాదిభావో విపస్సనావసేన వా మగ్గవసేన వా ఫలవసేన వా గహేతబ్బోతి వుత్తం ''**తతోతి...పే... వేదితబ్బ**''న్తి. నను చేత్థ ముదుభావో ఏవ పాళియం గహితోతి? సచ్చమేతం, తం పన తిక్ఖభావే అసతి న హోతి తిక్ఖాదిభావోతి వుత్తం. యతో హి అయం ముదు, ఇతో తం తిక్ఖన్తి వత్తబ్బతం లభతి అపేక్ఖాసిద్ధత్తా తిక్ఖముదుభావానం పారాపారం వియ. ఇదాని "తతో"తిఆదినా సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం విత్థారతో దస్సేతుం ''**సమత్తానీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ **సమత్తానీ**తి సమ్పన్నాని. ఇతరం తస్సేవ వేవచనం. **సమత్తానీ**తి వా పరియత్తాని, సమత్తానీతి అత్థో. "తతో ముదుతరాని

ధమ్మానుసారీమగ్గస్సా’’తి కస్మా వుత్తం? తతోతి హి సోతాపత్తిమగ్గవిపస్సనిన్ద్రియాని అధిప్పేతానియేవ, ‘‘తతో ముదుతరానీ’’తి వుత్తపఠమమగ్గో ధమ్మానుసారీ వా సియా సద్ధానుసారీ వాతి బ్యభిచరతి? నాయం దోసో, సోతాపత్తిమగ్గేకదేసవసేనేవ లద్ధబ్బపఠమమగ్గాపేక్ఖాయ విపస్సనాయ విభాగస్స అధిప్పేతత్తా. యో హి సోతాపన్నో హుత్వా ఇరియాపథం అకోపేత్వా యథానిసిన్నోవ సకదాగామిమగ్గం పాపుణాతి, తస్స విపస్సనిన్ద్రియాని సన్ధాయ అవిభాగేన వుత్తం – ‘‘తతో ముదుతరాని సోతాపత్తిమగ్గస్స విపస్సనిన్ద్రియాని నామా’’తి. యో పన సోతాపన్నో హుత్వా కాలన్తరేన సకదాగామీ హోతి, తస్స సోతాపత్తిమగ్గత్థాయ పవత్తాని విపస్సనిన్ద్రియాని నామ హోన్తి. సో చే ధమ్మానుసారీగోత్తో, తస్స యథావుత్తవిపస్సనిన్ద్రియతో ముదుతరానీతి **‘‘తతో ముదుతరాని ధమ్మానుసారీమగ్గస్సా’’**తి వుత్తం. విపస్సనిన్ద్రియాని నామాతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. ధమ్మానుసారీవిపస్సనిన్ద్రియతో సద్ధానుసారీవిపస్సనిన్ద్రియానం ముదుభావస్స కారణం సయమేవ వక్ఖతి. ధమ్మేన పఞ్ఞాయ మగ్గసోతం అనుస్సరతీతి **ధమ్మానుసారీ,** పఞ్ఞుత్తరో అరియో. సద్ధాయ మగ్గసోతం అనుస్సరతీతి **సద్ధానుసారీ,** సద్ధుత్తరో అరియో.

ఏవం విపస్సనావసేన దస్సేత్వా మగ్గవసేన దస్సేతుం **‘‘తథా’’**తిఆది ఆరద్ధం. సమ్పయోగతో సభావతో చ అరహత్తమగ్గపరియాపన్నాని **అరహత్తమగ్గిన్ద్రియాని. అరహత్తఫలిన్ద్రియానీ**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

ఇదాని ఫలవసేన దస్సేతుం **‘‘సమత్తాని పరిపుణ్ణానీ’’**తిఆది వుత్తం. సోతాపత్తిమగ్గట్ఠపుగ్గలవసేన నానత్తం జాతం, తస్మా తే ద్వేపి ఇధ తతియవారే న లబ్భన్తీతి అధిప్పాయో. ధమ్మానుసారీసద్ధానుసారీనం నానత్తం కథం జాతన్తి ఆహ **‘‘ఆగమనేనపి మగ్గేనపీ’’**తి. తదుభయం దస్సేన్తో **‘‘సద్ధానుసారీపుగ్గలో’’**తిఆదిమాహ. **ఉద్దిసాపేన్తో**తి ఉద్దేసం గణ్హన్తో.

మగ్గో తిక్ఖో హోతి ఉపనిస్సయిన్ద్రియానం తిక్ఖవిసదభావతో. తేనాహ **‘‘సూరం ఞాణం వహతీ’’**తి. **అసఙ్ఖారేనా**తి సరసేనేవ. **అప్పయోగేనా**తి తస్సేవ వేవచనం. ధమ్మానుసారీపుగ్గలో హి ఆగమనమ్హి కిలేసే విక్ఖమ్భేన్తో అప్పదుక్ఖేన అప్పకసిరేన అకిలమన్తోవ విక్ఖమ్భేతుం సక్కోతి. సద్ధానుసారీపుగ్గలో పన దుక్ఖేన కసిరేన కిలమన్తో హుత్వా విక్ఖమ్భేతుం సక్కోతి, తస్మా ధమ్మానుసారిస్స పుబ్బభాగమగ్గక్ఖణే కిలేసచ్ఛేదకఞాణం అదన్ధం తిఖిణం హుత్వా వహతి, యథా నామ తిఖిణేన అసినా కదలిం ఛిన్దన్తస్స ఛిన్నట్ఠానం మట్ఠం హోతి, అసి ఖిప్పం వహతి, సద్దో న సుయ్యతి, బలవవాయామకిచ్చం న హోతి, ఏవరూపా ధమ్మానుసారినో పుబ్బభాగభావనా హోతి, సద్ధానుసారినో పన పుబ్బభాగక్ఖణే కిలేసచ్ఛేదకఞాణం దన్ధం న తిఖిణం అసూరం హుత్వా వహతి, యథా నామ నాతితిఖిణేన అసినా కదలిం ఛిన్దన్తస్స ఛిన్నట్ఠానం న మట్ఠం హోతి, అసి సీఘం న వహతి, సద్దో సుయ్యతి, బలవవాయామకిచ్చం ఇచ్ఛితబ్బం హోతి, ఏవరూపా సద్ధానుసారినో పుబ్బభాగభావనా హోతి. ఏవం సన్తేపి కిలేసక్ఖయే నానత్తం నత్థి. తేనాహ **‘‘కిలేసక్ఖయే పనా’’**తిఆది. **అవసేసా చ కిలేసా ఖీయన్తి** సంయోజనక్ఖయాయ యోగత్తా.

౩. దుతియసంఖిత్తసుత్తవణ్ణనా

౪౮౩. **తతో**తి ఫలతో ఫలవేమత్తతాయ చరియమానత్తా. **ఇన్ద్రియవేమత్తతా** సద్ధాదీనం ఇన్ద్రియానం నానత్తేన. **ఫలనానత్త**న్తి అరహత్తఫలాదినానత్తం. **పుగ్గలనానత్త**న్తి అనాగామిఆదిపుగ్గలనానత్తం.

౪. తతియసంఖిత్తసుత్తవణ్ణనా

౪౮౪. సీలక్ఖన్ధాదీహి సద్ధిన్ద్రియాదీహి చ పరితో పూరణేన పరిపూరం అరహత్తమగ్గం కరోన్తో నిప్ఫత్తితో **అరహత్తఫలం ఆరాధేతి** నిప్ఫాదేతి. **తయో పదేసమగ్గేతి** సీలక్ఖన్ధాదీనం అపారిపూరియా ఏకదేసభూతే తయో హేట్ఠిమమగ్గే. **పదేసం** హేట్ఠిమఫలత్తయం. **చతూసూతి** ఇమస్మిం వగ్గే పఠమాదీసు చతూసు సుత్తేసు. కామఞ్చేత్థ తతియే "తతోతి ఫలవసేన నిస్సక్క"న్తి వుత్తం, చతుత్థే "పరిపూరం పరిపూరకారీ ఆరాధేతి, పదేసం పదేసకారీ"తి, "చతూసుపి సుత్తేసు మిస్సకానేవ ఇన్ద్రియాని కథితానీ"తి పన వచనతో విపస్సనావసేనపి యోజనా లబ్భతేవాతి దట్ఠబ్బం.

౫-౭. పఠమవిత్థారసుత్తాదివణ్ణనా

౪౮౫-౪౮౭. **విపస్సనావసేన నిస్సక్కం వేదితబ్బం,** న మగ్గఫలవసేన, ఇమస్మిం సుత్తే సబ్బసోవ విపస్సనిన్ద్రియానం ఏవ అధిప్పేతత్తా. ఇదాని తమత్థం పాకటం కాతుం "**పరిపుణ్ణాని హీ**"తిఆది వుత్తం. అవిహాదీసు పఞ్చసు సుద్ధావాసేసు తత్థ తత్థ ఆయువేమజ్ఝం అనతిక్కమిత్వా అన్తరా కిలేసపరినిబ్బానేన పరినిబ్బాయనతో **అన్తరాపరినిబ్బాయీ,** అసఙ్ఖారేన అప్పయోగేన సరసతోవ పరినిబ్బాయనతో **అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ,** తబ్బిపరియాయతో **ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయీ,** ఉద్ధం వాహిభావేన ఉద్ధమస్స తణ్హాసోతం వట్టసోతం వాతి **ఉద్ధంసోతో,** ఉద్ధం వా గన్త్వా పటిలభితబ్బతో ఉద్ధమస్స మగ్గసోతన్తి **ఉద్ధంసోతో,** అకనిట్ఠభవం గచ్ఛతీతి **అకనిట్ఠగామీతి** ఏవమేత్థ సద్దత్థో దట్ఠబ్బో.

ఇమస్మిం పన ఠానేతి "విపస్సనావసేన నిస్సక్క"న్తి వుత్తట్ఠానే. **అరహత్తమగ్గేయేవ ఠత్వాతి** ఇమస్మింయేవ భవే అరహత్తమగ్గేయేవ, న విపస్సనాయ చ ఠత్వా. **పఞ్చ నిస్సక్కాని నీహరితబ్బానీతి** "తతో ముదుతరేహి అన్తరాపరినిబ్బాయీ హోతీ"తిఆదీని పఞ్చ నిస్సక్కాని నిద్ధారేత్వా కథేతబ్బాని. ఇదాని తమత్థం వివరన్తో "**అరహత్తమగ్గస్స హీ**"తిఆదిమాహ. తత్థ అవిహాదీసు ఉప్పజ్జిత్వా ఉప్పన్నసమనన్తరాయ పరినిబ్బాయనతో **పఠమఅన్తరాపరినిబ్బాయీ**. తత్థ ఆయుప్పమాణవేమజ్ఝం అప్పత్వావ పరినిబ్బాయనతో **దుతియఅన్తరాపరినిబ్బాయీ,** ఆయువేమజ్ఝం పత్వా పరినిబ్బాయనతో తతో పరం **తతియఅన్తరాపరినిబ్బాయీ** వేదితబ్బో. "పఞ్చ నిస్సక్కానీ"తి కస్మా వుత్తం? నను అసఙ్ఖారససఙ్ఖారపరినిబ్బాయీతి వత్తబ్బన్తి? న వత్తబ్బన్తి దస్సేన్తో ఆహ "**అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయిస్స ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయినోపి ఏతేవ పఞ్చ జనా**"తి.

తీణి నిస్సక్కానీతి "తతో ముదుతరేహి సోతాపన్నో హోతీ"తిఆదీని తీణి నిస్సక్కపదాని. ఇధ సకదాగామీ న గహితో, సో అనాగామిమగ్గే ఠత్వా నీహరితబ్బో, అనాగామిమగ్గస్స విపస్సనిన్ద్రియేహి ముదుతరేహి సకదాగామీ హోతి. **సకదా…పే… ముదుతరానీతి** ఇదం సకదాగామిమగ్గస్స విపస్సనిన్ద్రియేహి ఏకబీజిసఙ్ఖాతసోతాపన్నవిపస్సనిన్ద్రియాని ముదుతరాని హోన్తీతి తీణి కత్వా వుత్తం. **ధమ్మానుసారీతిఆదిద్వయం** కోలంకోలాదిద్వయేన గహితం హోతీతి. **సకదాగామిమగ్గస్స హీతిఆది** వుత్తస్సేవ అత్థస్స వివరణం. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ. **ఛట్ఠసత్తమాని వుత్తనయానేవాతి** ఛట్ఠసత్తమాని సుత్తాని దుతియతతియేసు వుత్తనయానేవ. తత్థ పన మిస్సకాని ఇన్ద్రియాని కథితాని, ఇధ పుబ్బభాగవిపస్సనిన్ద్రియాని కథితానీతి అయమేవ విసేసో.

౮. పటిపన్నసుత్తవణ్ణనా

౪౮౮. **తన్తి** మగ్గఫలవసేన నిస్సక్కం. **పాళియం వుత్తమేవ** “అరహత్తఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నో హోతీ”తిఆదినా. **అట్ఠహీ**తి చతూహి ఫలేహి చతూహి చ మగ్గేహీతి అట్ఠహి. **బహిభూతో** న అన్తోభావో. **లోకుత్తరానేవ ఇన్ద్రియాని కథితాని** మగ్గఫలచిత్తుప్పాదపరియాపన్నత్తా.

౯-౧౦. సమ్పన్నసుత్తాదివణ్ణనా

౪౮౯-౪౯౦. **ఇన్ద్రియసమ్పన్నో**తి ఏత్థ **సమ్పన్న**సద్దో పరిపూరిఅత్థోతి ఆహ ‘‘**పరిపుణ్ణిన్ద్రియో**’’తి. **మిస్సకాని ఇన్ద్రియాని కథితాని** సామఞ్ఞతోవ దేసితత్తా.

ముదుతరవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ఛళిన్ద్రియవగ్గో

౨. జీవితిన్ద్రియసుత్తవణ్ణనా

౪౯౨. **ఇత్థిభావే**తి ఇత్థితాయ. **ఇన్దట్ఠం కరోతి** తథాసత్తజనసామఞ్ఞకారణభావతో. ఇత్థియా ఏవ ఇన్ద్రియం **ఇత్థిన్ద్రియం.** ఏస నయో పురిసిన్ద్రియే. **జీవితే**తి సహజాతధమ్మానం జీవనే పాలనే పవత్తనే. **వట్టిన్ద్రియానీ**తి వట్టహేతుభూతాని ఇన్ద్రియాని. ఇమేసు హి ఉపాదిన్నఇన్ద్రియేసు సతి వట్టం వత్తతి పఞ్ఞాయతి.

౩. అఞ్ఞిన్ద్రియసుత్తవణ్ణనా

౪౯౩. **అజానితపుబ్బం ధమ్మ**న్తి చతుసచ్చధమ్మమాహ, తథా **తేసంయేవ ఞాతధమ్మాన**న్తి. అయం పనేత్థ అత్థో – ఆజానాతీతి **అఞ్ఞా,** పఠమమగ్గేన ఞాతమనతిక్కమిత్వా జానాతీతి అత్థో. సోతాపన్నాదీనం ఛళరియానం ఏతం నామం. అఞ్ఞస్స ఇన్ద్రియాని **అఞ్ఞిన్ద్రియాని. అఞ్ఞాతావీసూ**తి ఆజానితవన్తేసు. యస్మా అగ్గఫలధమ్మేసు ఞాణకిచ్చం సాతిసయం, తస్మా తం కిచ్చం సేసధమ్మేసుపి సమారోపేత్వా వుత్తం ‘‘**అఞ్ఞాతావీసు అరహత్తఫలధమ్మేసూ**’’తి. **తత్థ తత్థ** తేసు తేసు మగ్గఫలేసు. **తేన తేనాకారేనా**తి అనఞ్ఞాతఞానాదిఆకారేన.

౪. ఏకబీజిసుత్తవణ్ణనా

౪౯౪. **విపస్సనతో నిస్సక్క**న్తి విపస్సనిన్ద్రియేహి నిస్సక్కం. ఇదాని తమేవ సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరన్తో ‘‘**సమత్తానీ**’’తిఆదిమాహ. **తీణి నిస్సక్కాని ఏవమిధ పఞ్చ నిస్సక్కాని నీహరితబ్బాని** ఏకబీజిఆదివిభావనతో. తేనాహ ‘‘**సకదాగామిమగ్గస్స హీ**’’తిఆది. **సోతాపత్తిమగ్గస్స విపస్సనిన్ద్రియాని** నామ తేనత్తభావేన సకదాగామిమగ్గం పత్తుం గచ్ఛన్తస్స సోతాపన్నస్స విపస్సనిన్ద్రియాని. పఞ్చపి తే సోతాపత్తిమగ్గస్స భేదాయేవాతి ‘‘**సకదాగామిమగ్గే ఠత్వా నీహరితబ్బానీ**’’తి వుత్తం.

ఏకబీజీతి ఏత్థ ఖన్ధబీజం నామ కథితం. యస్స హి సోతాపన్నస్స ఏకం ఖన్ధబీజం అత్థి, ఏకం అత్తభావగ్గహణం, సో ఏకబీజి నామ. తేనాహ – ‘‘**సోతాపన్నో హుత్వా**’’తిఆది. **మానుసకం భవ**న్తి ఇదం పనేత్థ దేసనామత్తం, దేవభవం

నిబ్బత్తేతీతిపి వత్తుం వట్టతియేవ. భగవతా గహితనామానేతాని. ఏత్తకఞ్హి పమాణం గతో సత్తక్ఖత్తుపరమో నామ హోతి, ఏత్తకం కోలంకోలో, ఏత్తకం ఏకబీజీతి భగవతా ఏతేసం నామం గహితం.

ద్వే తయో భవేతి దేవమనుస్సేసు ఏవ ద్వే తయో భవే. సమ్బోధిచతుసచ్చధమ్మో పరం అయనం నిస్సయో గతి ఏతస్సాతి **సమ్బోధిపరాయణో**. కులతో కులం గచ్ఛతీతి **కోలంకోలో**. సోతాపత్తిఫలసచ్ఛికిరియతో పట్ఠాయ హి నీచకులే ఉప్పత్తి నామ నత్థి, మహాభోగేసు కులేసు ఏవ నిబ్బత్తతీతి అత్థో. కేవలోపి హి కుల-సద్దో మహాభోగకులమేవ వదతి. **ద్వే వా తీణి వా కులానీ**తి దేవమనుస్సవసేన ద్వే వా తయో వా భవేతి అయమ్పి మిస్సకభవేన కథితో. జాతస్స కుమారస్స వియ అరియాయ జాతియా జాతస్స నామమేతం, యదిదం నియతోతి సత్తక్ఖత్తుపరమాదికోతి చ సమఞ్ఞాతి దస్సేన్తో ఆహ ''**భగవతా గహితనామవసేనేవా**''తిఆది.

యది పుబ్బహేతునియమతో సోతాపన్నో చ నియతోతి సోతాపత్తిమగ్గతో ఉద్ధం తిణ్ణం మగ్గానం ఉపనిస్సయాభావతో పుబ్బహేతుకిచ్చం నత్థీతి సోతాపత్తిమగ్గస్స ఉపనిస్సయభావో ఆపజ్జతి. యది తస్సపి పుబ్బహేతుఉపనిస్సయో సియా, తావ నియమతో సోతాపత్తిమగ్గుప్పత్తితో పుబ్బే ఏవ నియమితో, యావఞ్చ అకనిట్ఠం తస్స పుబ్బహేతు నామ , అహేతుకతా ఆపన్నా, ఇచ్చస్స అహేతు అప్పచ్చయా నిప్ఫత్తి పాపుణాతి. కిఞ్చ హేతు చే? నియమతో సోతాపన్నో చ నియతోతి పఠమమగ్గాధిగమేనేవ అనుక్కమేన ఉపరి తిణ్ణం మగ్గానం కిచ్చాని నిప్ఫజ్జన్తి, ఏవం సత్తక్ఖత్తుపరమతాదినియమే సతి సత్తమభవాదితో ఉద్ధం పవత్తతాయ దుక్ఖస్స మూలభూతా కిలేసా పఠమమగ్గేనేవ ఖీణాతి ఉపరి తయో మగ్గా అకిచ్చా సియుం. తేనాహ ''**పఠమమగ్గస్స ఉపనిస్సయో కతో నామా**''తిఆది.

యది ఉపరి తయో మగ్గా సత్తక్ఖత్తుపరమాదితం నియమేన్తి, తతో చ అఞ్ఞో సోతాపన్నో నత్థీతి సోతాపత్తిమగ్గస్స అకిచ్చకతా నిప్పయోజనతా ఆపజ్జేయ్య. అథ సక్కాయదిట్ఠిఆదిప్పహానం తస్స కిచ్చం, తేసం తేసం పహానేన సత్తక్ఖత్తుపరమాదినియమతాయ. భవితబ్బం, యావ ఉపరిమగ్గా ఏవ హోన్తీతి సత్తభవాదితో ఉద్ధమపవత్తనతో తేన వినాసేన సక్కాయదిట్ఠిఆదిప్పహానేన చ తేన వినా భవితబ్బన్తి ఆహ – ''**పఠమమగ్గే అనుప్పన్నేవ ఉపరి తయో మగ్గా ఉప్పన్నాతి ఆపజ్జతీ**''తి. **తిణ్ణం మగ్గానన్తి** ఉపరి తిణ్ణం మగ్గానం. **విపస్సనా నియమేతీతి యుజ్జతీ**తి వుత్తమత్థం వివరన్తో ''**సచే హి**''తిఆదిమాహ.

సోతాపన్నో వట్టజ్ఝాసయో. తత్రేకచ్చే పాకటే పఞ్ఞాతే దస్సేన్తో ''**అనాథపిణ్డికో**''తిఆదిమాహ. **ఇధట్ఠకవోకిణ్ణసుక్ఖవిపస్సకస్సా**తి యో ఇమస్మిం కామభవే ఠితో మనుస్సదేవవసేన వోకిణ్ణభవూపపత్తికో సుక్ఖవిపస్సకో చ, తస్స వసేన. **నామం కథితన్తి** సత్తక్ఖత్తుపరమోతి నామం కథితం. కేచి పన "కామభవే సత్తక్ఖత్తుంయేవ ఉప్పజ్జతి, న తతో"తి వదన్తి, తం వీమంసితబ్బం.

సోధేస్సామీతి జమ్బుదీపే కేనచి తేపిటకేన భిక్ఖునా సద్ధిం పిటకత్తయమేవ మయ్హం ఉగ్గహపరిపుచ్ఛావసేన సోధేయ్యామీతి **పరతీరం** జమ్బుదీపం గతో. యో భిక్ఖు సక్కోతీతి యోజనా. అనిచ్చానుపస్సనాదీసు ఏకముఖేన అభినివిట్ఠేనపి అభిధమ్మపరియాయేన తీహి ఏవ విమోక్ఖేహి మగ్గం లభతీతి అభినివేసభేదేన తయో పుగ్గలా సుఞ్ఞతతో వుట్ఠితా, తథా తయో అప్పణిహితతో వుట్ఠితాతి ఛ హోన్తి, తేవ సద్ధాధురపఞ్ఞాధురవసేన **ద్వాదస సకదాగామినో**. తథా **అరహన్తో**, తయో అన్తరాపరినిబ్బాయినో ఏకో ఉపహచ్చపరినిబ్బాయీ ఏకో ఉద్ధంసోతో అకనిట్ఠగామీతి పఞ్చ, తే

అసఙ్ఖారససఙ్ఖారపరినిబ్బాయిభేదేన దసాతి అవిహాదీసు చతూసుపి చత్తాలీస, అకనిట్ఠే పన ఉద్ధంసోతో నత్థీతి **అట్ఠచత్తాలీస అనాగామినో. విపస్సనా కథితా** సమ్మసనచారస్స కథితత్తా.

౫-౧౦. సుద్ధకసుత్తాదివణ్ణనా

౪౯౫-౫౦౦. యథా చక్ఖుస్స సహజాతతదిన్ద్రియనిస్సితధమ్మేసు అధిపతేయ్యం అనువత్తనీయత్తా, ఏవం తంద్వారికధమ్మేసుపి అధిపతేయ్యం తేహి అనువత్తనీయత్తాతి వుత్తం – ‘‘**అధిపతేయ్యసఙ్ఖాతేన ఇన్దట్ఠేనా**’’తి. ఏస నయో సేసిన్ద్రియాదీసుపి. **చతుసచ్చవసేన కథితాని** సభావాదివిభావనస్స కథితత్తా.

ఛళిన్ద్రియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సుఖిన్ద్రియవగ్గో

౧-౫. సుద్ధికసుత్తాదివణ్ణనా

౫౦౧-౫౦౫. యథా చక్ఖు దస్సనే అధిపతేయ్యట్ఠేన చక్ఖున్ద్రియం, ఏవం సుఖవేదనా సుఖనే అధిపతేయ్యట్ఠేన సుఖిన్ద్రియం. ఏస నయో సేసేసుపి. **సేసం తేభూమక**న్తి సేసం భూమిత్తయవసేన తేభూమకం.

౬. పఠమవిభఙ్గసుత్తవణ్ణనా

౫౦౬. కాయికన్తి అయమస్స నిస్సయవసేన నిద్దేసోతి ఆహ – ‘‘**కాయపసాదవత్థుక**’’న్తి. **సరూపనిద్దేసో** సుఖం సుఖిన్ద్రియస్స సరూపన్తి. సాదనీయట్ఠేన ధమ్మపదాని అత్తని అస్సాదయతీతి **సాతం,** మధురం. **వేదయిత**న్తి వేదియనం, అనుభవనన్తి అత్థో. **అఞ్ఞధమ్మవిసిట్ఠో**తి ఫస్సాదీహి అఞ్ఞేహి ధమ్మేహి విసదిసో. **కాయిక**న్తి పసాదకాయసన్నిస్సితం. **చేతసిక**న్తి చేతోసన్నిస్సితం, తేన వుత్తం ‘‘**ఏత్థ పనా**’’తిఆది. **కాయపసాద...పే.... నత్థి,** తస్మా ‘‘**చత్తారో పసాదకాయే వత్థుం కత్వా**’’తి వుత్తం.

౯. కట్ఠోపమసుత్తవణ్ణనా

౫౦౯. ద్విన్నం అరణీనన్తి అధరుత్తరారణీనం. కిఞ్చి ద్వయం సఙ్ఘట్టితమత్తం హుత్వా న సమోధానగతం హోతీతి తంనివత్తనత్థం ‘‘**సఙ్ఘట్టనసమోధానా**’’తి వుత్తం. పునప్పునం సఙ్ఘట్టనేన హి తేజోపాతుభావో. **అధరారణీ వియ వత్థారమ్మణం** అసతిపి వాయామే తజ్జసమ్ఫస్సపచ్చయతో. **ఉత్తరారణీ వియ ఫస్సో** వత్థారమ్మణాదిఫస్సేన పవత్తనతో. **సఙ్ఘట్టో వియ ఫస్ససఙ్ఘట్టనం** అరణిద్వయసఙ్ఘట్టనా వియ ఫస్సస్సేవ వత్థారమ్మణేసు సఙ్ఘట్టనాకారేన పవత్తితో. **అగ్గి వియ వేదనా** అనుదహనట్ఠేన ఖణికావాయఞ్చ. **వత్థారమ్మణం వా ఉత్తరారణీ వియ** ఇన్ధనాపాతగహణాదీసు ఉస్సాహస్స వియ పవత్తిసమ్భవతో. **ఫస్సో అధరారణీ వియ** నిరుస్సాహనిరీహతావసేన అత్తసాధనతో.

౧౦. ఉప్పటిపాటికసుత్తవణ్ణనా

౨౧౦. రసనం భఞ్జనం నిరుజ్ఝనం రసో. యో యో ధమ్మానం రసో యథాధమ్మరసో, తేన **యథాధమ్మరసేన. పటిపాటియా**తి కమేన, ఉభయేనపి ధమ్మానం పహానక్కమేనాతి వుత్తం హోతి. **ఇమస్మిం ఇన్ద్రియవిభఙ్గే**తి ఇమస్మిం ఇన్ద్రియసంయుత్తసఙ్ఖాతే ఇన్ద్రియవిభఙ్గే. **అదేసితత్తా**తి సేససుత్తాని వియ "సుఖిన్ద్రియ"న్తిఆదినా అదేసితత్తా ఇదం **ఉప్పటిపాటికసుత్తం నామ. వలియా** ఖరసమ్ఫస్సాయ **ఫుట్ఠస్స. తన్తి** కణ్టకవేదనాదిం. **ఏతస్స** దుక్ఖిన్ద్రియస్స.

తేసం తేసన్తి దోమనస్సిన్ద్రియాదీనం. **కారణవసేనేవా**తి తంతంఅసాధారణకారణవసేన. తేసఞ్హి విసేసకారణం దస్సేన్తో ''**పత్తచీవరాదీనం వా**''తి ఆహ.

ఏకతోవాతి పునప్పునం పదుద్ధారణం అకత్వా ఏకజ్ఝమేవ. దుతియజ్ఝానాదీనం ఉపచారక్ఖణే ఏవ నిరుజ్ఝన్తీతి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **తేసం** దుక్ఖిన్ద్రియదోమనస్సాదీనం. **అతిసయనిరోధో**తి సుట్ఠు పహానం ఉజుప్పటిపక్ఖేన వూపసమో. **నిరోధోయేవా**తి నిరోధమత్తమేవ. **నానావజ్జనే**తి యేన ఆవజ్జనేన అప్పనావీథి హోతి, తతో భిజ్జావజ్జనే, అనేకావజ్జనే వా. అప్పనావీథియఞ్హి ఉపచారో ఏకావజ్జనో, ఇతరో అనేకావజ్జనో అనేకక్ఖత్తుం పవత్తనతో. విసమనిసజ్జాయ ఉప్పన్నకిలమథో **విసమాసనుపతాపో** . **పీతిఫరణేనా**తి పీతియా ఫరణరసత్తా. పీతిసముట్ఠానానం వా పణీతరూపానం కాయస్స బ్యాపనతో వుత్తం. తేనాహ ''**సబ్బో కాయో సుఖోక్కన్తో హోతీ**''తి. **వితక్కవిచారపచ్చయేపీ**తి **పి**-సద్దో అట్ఠానపయుత్తో, సో "పహీనస్సా"తి ఏత్థ ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బో "పహీనస్సపి దోమనస్సిన్ద్రియస్సా"తి. ఏతం దోమనస్సిన్ద్రియం ఉప్పజ్జతీతి సమ్బన్ధో. "తస్స మయ్హం అతిచిరం వితక్కయతో విచారయతో కాయోపి కిలమి, చిత్తమ్పి విహఞ్ఞీ"తి చ వచనతో కాయచిత్తఖేదానం వితక్కవిచారపచ్చయతా వేదితబ్బా. వితక్కవిచారభావే ఉప్పజ్జతి దోమనస్సిన్ద్రియన్తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. **తత్థస్స సియా ఉప్పత్తీ**తి తత్థ దుతియజ్ఝానుపచారే అస్స దోమనస్సస్స ఉప్పత్తి భవేయ్య. "తత్థస్స సియా ఉప్పత్తీ"తి ఇదం పరికప్పవచనం ఉపచారక్ఖణే దోమనస్సస్స సుప్పహీనభావదస్సనత్థం. తథా హి వుత్తం ''**న త్వేవ దుతియజ్ఝానే పహీనపచ్చయత్తా**''తి. పహీనమ్పి సోమనస్సిన్ద్రియం పీతి వియ న దూరేతి కత్వా ''**ఆసన్నత్తా**''తి వుత్తం. నానావజ్జనుపచారే పహీనమ్పి పహానఙ్గం పటిపక్ఖేన అవిహతత్తా అన్తరన్తరా ఉప్పజ్జేయ్యాతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ''**అప్పనాప్పత్తాయా**''తిఆదిమాహ. "తాదిసాయ ఆసేవనాయ ఇచ్ఛితబ్బత్తా యథా మగ్గవీథితో పుబ్బే ద్వే తయో జవనవారా సదిసానుపస్సనావ పవత్తన్తి, ఏవమిధాపి అప్పనావారతో పుబ్బే ద్వే తయో జవనవారా ఉపేక్ఖాసహగతావ పవత్తన్తీ"తి వదన్తి. **అపరిసేసన్తి** సువిక్ఖమ్భితన్తి కత్వా విక్ఖమ్భనేన అనవసేసం.

తథత్తాయాతి తథభావాయ పఠమజ్ఝానసమఙ్గితాయ. సా పనస్స ఉప్పాదనేన వా ఉప్పన్నస్స సమాపజ్జనేన వా హోతీతి వుత్తం ''**ఉప్పాదనత్థాయ సమాపజ్జనత్థాయా**''తి. **ద్వీసూ**తి నవమదసమేసు సుత్తన్తేసు.

సుఖిన్ద్రియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. జరావగ్గో

౧. జరాధమ్మసుత్తవణ్ణనా

౨౧౧. పముఖే , పాసాదస్స చ పచ్ఛిమభాగే ఆతపో పచ్ఛాతపో, తస్మిం **పచ్ఛాతపే**. సో హి పాసాదస్స పముఖభావేన కతో. కిం పన భగవతో వజిరసారం సరీరం ఓతాపేతబ్బం హోతీతి ఆహ – ''**సమ్మాసమ్బుద్ధస్సా**''తిఆది . **అయఞ్చ** ఇమం

సుత్తం దేసితసమయే. **న సక్కోతి** బ్యామప్పభాయ కాయచి పభాయ అనభిభవనీయత్తా. కిఞ్చాపి బుద్ధాభా సూరియాభాయ అనభిభవనీయా, ఘమ్మసభావతాయ పన రస్మీనం పరితో ఫరన్తీ సూరియాభా తిఖిణా ఉణ్హాతి ఆహ ''**రస్మితేజ**''న్తి. ఇదాని తమత్థం ఉపమాయ విభావేతుం ''**యథేవ హీ**''తిఆది వుత్తం.

సువణ్ణావట్టం వియాతి అచ్ఛే సువణ్ణపత్తే వినివత్తఆవట్టం వియ. **గరహాణచ్ఛరియం నామ కిరేతం** "అచ్ఛరియమేతం అవిసిచ్ఛేఫలవద"న్తిఆదీసు వియ. **న ఏవమేతరహీతి** అత్తనో పాకటవసేన వదతి, న ఇతరేసమ్పీతి. **సిరాజాలాతి** సిరాసన్తానా. **ఏవరూపం న హోతీ**తి అఞ్ఞేసం పాకతికసత్తానం వుత్తాకారం వియ న హోతి పుఞ్ఞసమ్భారస్స ఉళారతమత్తా విపచ్చనస్స పరియన్తగతత్తా. తేనాహ ''**అఞ్ఞేసం అపాకట**''న్తి. **వలియావట్టక**న్తి అప్పకం వలియావట్టం. తేనాహ ''**కేసగ్గప్పమాణ**''న్తి. **సబ్బానీ**తి సిరాజాలాని. **పురతో వట్కోతి** థోకం పురతో నతమత్తం సన్ధాయాహ. తేన వుత్తం ''**స్వాయం అఞ్ఞేసం అపాకటో**''తి. **నయగ్గాహతో**తి అనుమానతో. **ధీ త**న్తి **ధీ**-సద్దయోగే ఉపయోగవచనం. **ధీతి** జిగుచ్ఛనత్థే నిపాతో. **ధిక్కారో**తి జిగుచ్ఛాపయోగో. **తం ఫుసతూ**తి తుయ్హం పాపుణాతు.

౨. ఉణ్ణాభబ్రాహ్మణసుత్తవణ్ణనా

౨౫౨. అఞ్ఞమఞ్ఞస్సాతి అఞ్ఞో అఞ్ఞస్స. **న పచ్చనుభోతి** అత్తనో అవిసయభావతో. ఇదాని తం అఞ్ఞవిసయతం అన్వయతో బ్యతిరేకతో విభావేతుం ''**సచే హీ**''తిఆది వుత్తం.

విసయాని పటిసరన్తి ఏత్థాతి **పటిసరణం**. ఇన్ద్రియవిఞ్ఞాణాని హి అసతిపి తాదిసే అధిప్పాయే అత్తనో ఆరమ్మణస్స యాథావతో సమ్పజాననతో పవేదనవిజాననాని కరోన్తాని వియ పవత్తన్తి, తథా లోకస్స అఞ్ఞత్థ సిద్ధితో. తేనాహ భగవా – "మనో పటిసరణం, మనోవ నేసం గోచరవిసయం పచ్చనుభోతీ"తి మనోద్వారికజవనమనో హి సవిసేసం మనోవిసయం పచ్చనుభోతి, పఞ్చద్వారికజవనమనో మననమత్తమేవ పచ్చనుభవతి. **రజ్జనాది**గ్గహణఞ్చేత్థ నిదస్సనమత్తం, తస్మా సద్దహనాదిపి గహితమేవాతి దట్ఠబ్బం, పఞ్చద్వారప్పవత్తివసేన తథా వుత్తం. **ఏకస్మిం పన ద్వారే**తి చక్ఖుద్వారే.

దుబ్బలభోజకాతి అప్పానుభావా రాజభోగ్గా. **ఆయ**న్తి భోగుప్పత్తిట్ఠానం. యోత్తబన్ధాదినిమిత్తం లద్ధబ్బకహాపణో **యోత్తకహాపణో**. అద్దుబన్ధాదినిమిత్తం గహేతబ్బకహాపణో **అద్దుకహాపణో**. మాఘాతఘోసనాయ కతాయ హింసానిమిత్తం గహేతబ్బకహాపణో **మాపహారకహాపణో**. తస్స పరిమాణం దస్సేతుం ''**అట్ఠకహాపణో**''తిఆది వుత్తం. **సతవత్థుక**న్తి సతకరీసవత్థుకం.

మగ్గసతీతి అరియమగ్గసతి. భావనమనుయుఞ్జన్తస్స హి జవనమనో ఉస్సక్కిత్వావ **మగ్గసతిం పటిసరతి** తప్పరియోసానత్తా. **త**న్తి నిబ్బానం. **సా**తి ఫలవిముత్తి. **పటిసరతి** అగ్గమగ్గసతియా. ఫలవిముత్తి నిబ్బానన్తి ఉభయం మగ్గస్స సిద్ధాయేవాతి. ఆరమ్మణవసేన నత్థి ఏతస్స పటిసరణన్తి **అప్పటిసరణం** అసఙ్ఖతామతస్స సన్తినిచ్చసభావత్తా. సయం పన సబ్బేసంయేవ అరియానం పటిసరణం. తేనాహ "నిబ్బానం అరహతో గతీ"తి (పరి. ౩౩౯). **నిబ్బానం అనుపవిట్ఠం** నిబ్బాననిస్సయత్తా. **న తతో పరం గచ్ఛతి** గతస్స అఞ్ఞస్స తాదిసస్స అభావా. నిబ్బానం పరి సబ్బసో ఓసానన్తి **నిబ్బానపరియోసానం**.

మూలజాతా జాతమూలా. తతో ఏవ **పతిట్ఠితా**. కా పనస్సాతి ఆహా ''**మగ్గేన ఆగతసద్ధా**''తి. మగ్గో దళ్హాయ అసంహారియసద్ధాయ మూలం దిట్ఠిసమ్పయుత్తాని చేవ విచికిచ్ఛాచిత్తఞ్చాతి **పఞ్చ అకుసలచిత్తాని** సముచ్ఛేదవసేన **పహీనాని. పఞ్చ నీవరణానీ**తి ఏత్థ అపాయగమనీయాని పఠమమగ్గేనేవ పహీనాని, ఇతరాని విక్ఖమ్భనవసేన ఝానేన పహీనానీతి పఞ్చసు ఓరమ్భాగియకిలేససంయోజనేసు ఏకదేసవిగమేనేవ బహిద్ధాసంయోజనో వియ జాతోతి వుత్తం ''**ఝానఅనాగామిట్ఠానే ఠితో**''తి. తేనాహ ''**నో అపరిహీన...పే.... నిబ్బాయేయ్యా**''తి.

౯. పఠమపుబ్బారామసుత్తవణ్ణనా

౯౧౯. పుబ్బకోట్ఠకే ఏవం ఆగతసుత్తం ఆదిం కత్వా **ఫలిన్ద్రియానేవ కథితాని** అగ్గఫలవసేన దేసనాయ ఆగతత్తా.

౧౦. ఆపణసుత్తవణ్ణనా

౯౨౦. ఉపరి సహ విపస్సనాయ తయో మగ్గాతి విపస్సనాయ సహ సోతాపత్తిఫలతో ఉపరి తయో మగ్గా. మగ్గాధిగమేన ఇదాని పచ్చక్ఖభూతత్తా ''ఇమే ఖో తే ధమ్మా''తి వుత్తా. తత్థ యం అగ్గభూతం, తస్స వసేన దస్సేతుం ''**అరహత్తఫలిన్ద్రియం నామా**''తి వుత్తం ఇన్ద్రియభావసామఞ్ఞేన ఏకజ్ఝం కత్వా. **అతివిజ్ఝిత్వా పస్సామీ**తి సచ్ఛికత్వా యాథావతో పస్సామి. **చతూహి ఇన్ద్రియేహీ**తి వీరియిన్ద్రియాదీహి చతూహి ఇన్ద్రియేహి. సా విపస్సనామగ్గఫలసహగతా సియాతి మిస్సకా వుత్తా.

జరావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సూకరఖతవగ్గో

౧. సాలసుత్తవణ్ణనా

౯౨౧. సూరభావేనాతి అతిసూరభావేన. **బుజ్ఝనత్థాయా**తి సచ్చపటివేధాయ.

౨. మల్లికసుత్తవణ్ణనా

౯౨౨. చత్తారి ఇన్ద్రియానీతి పఞ్ఞిన్ద్రియం ఠపేత్వా సేసాని చత్తారి. ''**అరియఞాణం లోకుత్తర**''న్తి వుత్తం మగ్గఞాణం కత్వా. అరియ-సద్దో పన యథా తథా విసుద్ధేపి హోతీతి తాదిసం సన్ధాయ వుత్తం ''**తమ్పి పన**''తిఆది. యథా హి చత్తారిన్ద్రియాని మిస్సకాని, ఏవం పఞ్ఞిన్ద్రియమ్పి మిస్సకన్తి వుచ్చమానే న కోచి విరోధోతి అధిప్పాయేనాహ ''**తమ్పి పన...పే.... వట్టతీ**''తి.

౩. సేఖసుత్తవణ్ణనా

౯౨౩. న సక్కోతి ఇన్ద్రియానం అపరిపక్కత్తా. **అత్థీతి పజానాతి** నయగ్గాహేన, న పచ్చక్ఖతో. న హి అరియాపి అనధిగతం మగ్గఫలం పచ్చవేక్ఖితుం సక్కోన్తి.

౬. పతిట్ఠితసుత్తవణ్ణనా

౨౩౬. సాసవేసూతి చతురాసవవినిముత్తేసు సేసధమ్మేసు ఆరమ్మణేసు. తేసుపి ఉప్పజ్జనకఅనత్థతో **చిత్తం రక్ఖతి నామ**.

౮. సూకరఖతసుత్తవణ్ణనా

౨౩౮. తం సన్ధాయాతి తం సూకరఖతలేణం సన్ధాయ. **ఏతం** "సూకరఖతాయ"న్తి వచనం వుత్తం. **భావనపుంసకన్తి** భావజోతకం నపుంసకవచనం యథా "విసమం వాతా వాయన్తి, ఏకమన్తం నిసీదీ"తి. కిచ్చపటిపత్తి తేసం సంకాసనట్ఠేన సపతిస్సో, సపతిస్సో ఏవ **సప్పతిస్సో**, సజేట్ఠకోతి ఆహ **''సప్పతిస్సోతి సజేట్ఠకో''**తి.

సూకరఖతవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. బోధిపక్ఖియవగ్గవణ్ణనా

౨౩౯-౯౨౦. సత్తానం ఫలానం హేతుభూతాని "ఇమేసం ఖో, భిక్ఖవే, పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానం భావితత్తా"తిఆదినా వుత్తాని, పఞ్చిన్ద్రియానియేవ ఫలూపచారేన **''సత్త ఫలానీ''**తి వుత్తాని. తాని చ **పుబ్బభాగాని** "ఇమేసం, భిక్ఖవే, పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానం భావితత్తా…పే.… సత్తానిసంసా పాటికఙ్ఖా"తి వచనతో. **తేసన్తి** సత్తానం ఫలానం. "ద్విన్నం ఫలానం అఞ్ఞతరం ఫల"న్తి ఏవం అతీతసుత్తే వుత్తాని హేట్ఠా ద్వే ఫలాని నామాతి వదన్తి. యేహి పన ఇన్ద్రియేహి అఞ్ఞత్ర పన అన్తరాపరినిబ్బాయిం సేసాని ఫలాని హోన్తి, తాని చత్తారి సపుబ్బభాగాని లోకుత్తరానీతి వుత్తం సియా.

ఇన్ద్రియసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

૩. సమ్మప్పధానసంయుత్తవణ్ణనా

౬౫౧-౭౦౪. సమ్మప్పధానసంయుత్తే పుబ్బభాగవిపస్సనావ కథితా "అకుసలానం ధమ్మానం పహానాయా"తిఆదివచనతో.

సమ్మప్పధానసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. బలసంయుత్తవణ్ణనా

౨౦౫-౮౧౨. బలసంయుత్తే బలాని మిస్సకానేవ కథితాని “వివేకనిస్సిత”న్తి వచనతో.

బలసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఇద్ధిపాదసంయుత్తం

౧. చాపాలవగ్గో

౧. అపారసుత్తవణ్ణనా

౮౧౩. **ఛన్దం నిస్సాయ పవత్తో సమాధీ**తి కత్తుకమ్యతాఛన్దం అధిపతిం కత్వా పటిలద్ధసమాధి **ఛన్దసమాధి. పధానసఙ్ఖారా**తి చతుకిచ్చసాధకస్స సమ్మప్పధానవీరియస్సేతం అధివచనం. **తేహీ**తి ఛన్దసమాధిపధానసఙ్ఖారేహి. **ఇద్ధియా పాద**న్తి నిప్ఫత్తిపరియాయేన ఇజ్ఝనట్ఠేన, ఇజ్ఝన్తి ఏతాయ సద్ధా ఇద్ధా వుద్ధా ఉక్కంసగతా హోన్తీతి ఇమినా వా పరియాయేన ''**ఇద్ధీ**''తి సఙ్ఖాతానం ఉపచారజ్ఝానాదికుసలచిత్తసమ్పయుత్తానం ఛన్దసమాధిపధానసఙ్ఖారానం అధిట్ఠానట్ఠేన పాదభూతం, సేసచిత్తచేతసికరాసిన్తి అత్థో. సా ఏవ చ యథావుత్తఇద్ధి యస్మా హేట్ఠిమా హేట్ఠిమా ఉపరిమాయ ఉపరిమాయ పాదభూతా, తస్మా వుత్తం ''**ఇద్ధిభూతం వా పాదన్తి ఇద్ధిపాద**''న్తి. **సేసేసూ**తి వీరియసమాధిఆదీసు. తత్థ హి వీరియం చిత్తం వీమంసం అధిపతిం కత్వా పటిలద్ధసమాధి వీమంసాసమాధీతి అత్థో వేదితబ్బో. **ఇధా**తి ఇమస్మిం ఇద్ధిపాదసంయుత్తే. **ఏకపరిచ్ఛేదో**వ అత్థనిద్దేసో.

౯. ఇద్ధిపదేససుత్తవణ్ణనా

౮౧౭. **ఇద్ధిపదేస**న్తి ఇద్ధియా ఏకదేసం. కో పన సోతి ఆహ – ''**తయో చ మగ్గే తీణి చ ఫలానీ**''తి.

౬. సమత్తసుత్తవణ్ణనా

౮౧౮. **సమత్త**న్తి సామఞ్ఞస్స సమం అత్తనం ఇజ్ఝనం సమత్తం పరిపుణ్ణం. **వివట్టపాదకా ఏవ ఇద్ధిపాదా కథితా** ''అపారా పారం గమనాయ సంవత్తన్తీ''తిఆదివచనతో.

౧౦. చేతియసుత్తవణ్ణనా

౮౨౨. **ఉదేనయక్ఖస్స చేతియట్ఠానే**తి ఉదేనస్స నామ యక్ఖస్స దేవాయతనసఙ్ఖేపేన ఇట్ఠకాహి కతే మహాజనస్స చిత్తీకతట్ఠానే. **కతవిహారో**తి భగవన్తం ఉద్దిస్స తత్థ కతవిహారో. **వుచ్చతీ**తి పురిమవోహారేన ''ఉదేనచేతియ''న్తి వుచ్చతి. **గోతమకాదీసుపీ**తి గోతమకచేతియన్తి ఏవమాదీసుపి. **ఏసేవ నయో**తి చేతియట్ఠానే కతవిహారభావం అతిదిసతి. **వడ్ఢితా**తి భావనాపారిపూరివసేన పరిబ్రూహితా. **పునప్పునం కతా**తి భావనాయ బహులీకరణవసేన అపరాపరం పవత్తితా ఆనీతా. **యుత్తయానం వియ కతా**తి యథా యుత్తమాజఞ్ఞయానం ఛేకేన సారథినా అధిట్ఠితం యథారుచి పవత్తిమరహతి, ఏవం యథారుచి పవత్తనారహతం గమితా. **పతిట్ఠానట్ఠేనా**తి అధిట్ఠానట్ఠేన. **వత్థు వియ కతా**తి సబ్బసో ఉపక్కిలేసవిసోధనేన ఇద్ధివిసేసానం పవత్తిట్ఠానభావతో సువిసోధితపరిస్సయవత్థు వియ కతా. **అధిట్ఠితా**తి పటిపక్ఖదూరీభావతో సుభావితభావేన తంతంఅధిట్ఠానయోగ్యతాయ ఠపితా. **సమన్తతో చితా**తి సబ్బభాగేన భావనుపచయం గమితా. తేనాహ ''**సువడ్ఢితా**''తి. **సుట్ఠు సమారద్ధా**తి ఇద్ధిభావనాయ సిఖప్పత్తియా సమ్మదేవ సంసేవితా.

అనియమేనాతి “యస్స కస్సచీ”తి అనియతవచనేన. **నియమేత్వాతి** “తథాగతస్సా”తి సరూపగ్గహణేన నియమేత్వా. **ఆయుప్పమాణన్తి** పరమాయుప్పమాణం వదతి. తస్సేవ గహణే కారణం బ్రహ్మజాలవణ్ణనాయం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. **మహాసీవత్థేరో** పన మహాబోధిసత్తానం చరిమభవే పటిసన్ధిదాయినో కమ్మస్స అసఙ్ఖ్యేయ్యాయుకతాసంవత్తనసమత్థతం హదయే ఠపేత్వా బుద్ధానం ఆయుసఙ్ఖారస్స పరిస్సయవిక్ఖమ్భనసమత్థతా పాళియం ఆగతా ఏవాతి ఇమం భద్దకప్పమేవ తిట్ఠేయ్యాతి అవోచ.

ఖణ్డిచ్చాదీహి అభిసుయ్యతీతి ఏతేన యథా ఇద్ధిబలేన జరాయ న పటిఘాతో, ఏవం తేన మరణస్సపి న పటిఘాతోతి అత్థతో ఆపన్నమేవాతి. “క్వ సరో ఖిత్తో, క్వచని పతితో”తి అఞ్ఞథా వుట్ఠితేనపి థేరవాదేన అట్ఠకథావచనమేవ సమత్థితన్తి దట్ఠబ్బం. తేనాహ **“సో పన న రుచ్చతి…పే.… నియమితా”**న్తి.

పరియుట్ఠితచిత్తోతి యథా కిఞ్చి అత్థానత్థం సల్లక్ఖేతుం న సక్కా, ఏవం అభిభూతచిత్తో. సో పన అభిభవో మహతా ఉదకోఘేన అప్పకస్స ఉదకస్స అజ్ఝోత్థరణం వియ అహోసీతి వుత్తం **“అజ్ఝోత్థటచిత్తో”**తి. **అఞ్ఞోతి** థేరతో, అరియేహి వా అఞ్ఞో యో కోచి పరో పుథుజ్జనో. పుథుజ్జనగ్గహణఞ్చేత్థ యథా సబ్బేన సబ్బం అప్పహీనవిపల్లాసో మారేన పరియుట్ఠితచిత్తో కిఞ్చి అత్థానత్థం సల్లక్ఖేతుం న సక్కోతి, ఏవం థేరో భగవతా కతం నిమిత్తోభాసం సబ్బసో న సల్లక్ఖేసీతి దస్సనత్థం. తేనాహ **“మారో హి”**తిఆది. **చత్తారో విపల్లాసాతి** అసుభే “సుభ”న్తి సఞ్ఞావిపల్లాసో, చిత్తవిపల్లాసో, దుక్ఖే “సుఖ”న్తి సఞ్ఞావిపల్లాసో, చిత్తవిపల్లాసోతి ఇమే చత్తారో విపల్లాసా. **తేనాతి** యదిపి ఇతరే అట్ఠ విపల్లాసా పహీనా, యథావుత్తానం చతున్నం విపల్లాసానం అప్పహీనభావేన. **అస్సాతి** థేరస్స.

మద్దతీతి ఫుసనమత్తేన మద్దన్తో వియ హోతి, అఞ్ఞథా తేన మద్దితే సత్తానం మరణమేవ సియా, కిం సక్ఖిస్సతి న సక్ఖిస్సతీతి అధిప్పాయో. కస్మా న సక్ఖిస్సతి? నను ఏస అగ్గసావకస్స మహిద్ధికస్స మహానుభావస్స కుచ్ఛిం పవిట్ఠోతి? సచ్చం పవిట్ఠో, తఞ్చ ఖో అత్తనో మహానుభావస్స దస్సనత్థం, న విబాధనాధిప్పాయేన. విబాధనాధిప్పాయేన పన ఇధ **“కిం సక్ఖిస్సతీ”**తి వుత్తం హదయమద్దనస్స అధికతత్తా. **నిమిత్తోభాసన్తి** ఏత్థ “తిట్ఠతు భగవా కప్ప”న్తి సకలకప్పం అవట్ఠానయాచనాయ “యస్స కస్సచి, ఆనన్ద, చత్తారో ఇద్ధిపాదా భావితా”తిఆదినా అఞ్ఞాపదేసేన అత్తనో చతురిద్ధిపాదభావనానుభావేన కప్పం అవట్ఠానసమత్థతావసేన సఞ్ఞుప్పాదనం నిమిత్తం. తథా పన పరియాయగ్గహణం ముఞ్చిత్వా ఉజుకంయేవ అత్తనో అధిప్పాయవిభావనం ఓభాసో. **జానన్తోయేవాతి** మారేన పరియుట్ఠితభావం జానన్తో ఏవ. అత్తనో అపరాధహేతుకో సత్తానం సోకో తనుకో హోతి, న బలవాతి ఆహ – **“దోసారోపనేన సోకతనుకరణత్థ”**న్తి. కిం పన థేరో మారేన పరియుట్ఠితచిత్తకాలే పవత్తిం పచ్ఛా జానాతీతి? న జానాతి సభావేన, బుద్ధానుభావేన పన జానాతి.

అనత్థే నియోజేన్తో గుణమారణేన **మారేతి,** విరాగవిబన్ధనేన వా జాతినిమిత్తతాయ తత్థ తత్థ జాతం మారేన్తో వియ హోతీతి **“మారేతీతి మారో”**తి వుత్తం. అతిపాపత్తా **పాపిమా.** కణ్హధమ్మసమన్నాగతో **కణ్హో**. విరాగాదిగుణానం అన్తకరణతో **అన్తకో**. సత్తానం అనత్థావహం పటిపత్తిం న ముఞ్చతీతి **నముచి**. అత్తనో మారపాసేన పమత్తే బన్ధతి, పమత్తా వా బన్ధూ ఏతస్సాతి **పమత్తబన్ధు**. సత్తమసత్తాహతో పరం సత్త అహాని సన్ధాయాహ **“అట్ఠమే సత్తాహే”**తి, న పన పల్లఙ్కసత్తాహాది వియ నియతకిచ్చస్స అట్ఠమసత్తాహస్స నామ లబ్భనతో. సత్తమసత్తాహస్స హి పరతో అజపాలనిగ్రోధమూలే బ్రహ్మునో సక్కస్స చ పటిఞ్ఞాతధమ్మదేసనం భగవన్తం ఞత్వా “ఇదాని సత్థే ధమ్మదేసనాయ మమ విసయం అతిక్కామేస్సతీ”తి సఞ్జాతదోమనస్సో హుత్వా ఠితో చిన్తేసి, “హన్దాహం దాని నం ఉపాయేన పరినిబ్బాపేస్సామి, ఏవమస్స మనోరథో అఞ్ఞథత్తం

గమిస్సతి, మమ మనోరథో ఇజ్ఝిస్సతీ”తి చిన్తేత్వా భగవన్తం ఉపసఙ్కమిత్వా ఏకమన్తం ఠితో – “పరినిబ్బాతు దాని, భన్తే, భగవా”తిఆదినా పరినిబ్బానం యాచి. తం సన్ధాయ వుత్తం “అట్ఠమే సత్తాహే”తిఆది. తత్థ **అజ్జాతి** ఆయుసఙ్ఖారవోస్సజ్జనదివసం సన్ధాయాహ. భగవా చస్స అతిబన్ధనాధిప్పాయం జానన్తోపి తం అనావికత్వా పరినిబ్బానస్స అకాలభావమేవ పకాసేన్తో యాచనం పటిక్ఖిపి. తేనాహ **‘‘న తావాహ’’**న్తిఆది.

మగ్గవసేన బ్యత్తాతి సచ్చపటివేధవేయ్యత్తియేన బ్యత్తా. **తథేవ వినీతాతి** మగ్గవసేన కిలేసానం సముచ్ఛేదవినయేన వినీతా. **తథా విసారదాతి** అరియమగ్గాధిగమేనేవ సత్థుసాసనే వేసారజ్జప్పత్తియా విసారదా, సారజ్జకరానం దిట్ఠివిచికిచ్ఛాదిపాపధమ్మానం విగమేన విసారదభావం పత్తాతి అత్థో. యస్స సుతస్స వసేన వట్టదుక్ఖతో నిస్సరణం సమ్భవతి, తం ఇధ ఉక్కట్ఠనిద్దేసేన “సుత”న్తి అధిప్పేతన్తి ఆహ **‘‘తేపిటకవసేనా’’**తి. తిణ్ణం పిటకానం సమూహో **తేపిటకం,** తీణి వా పిటకాని తిపిటకం, తిపిటకమేవ **తేపిటకం,** తస్స వసేన. **తదేవాతి** యం తం తేపిటకం సోతబ్బభావేన సుతన్తి వుత్తం, తమేవ. **ధమ్మ**న్తి పరియత్తిధమ్మం. **ధారేన్తీతి** సువణ్ణభాజనే పక్ఖిత్తసీహవసం వియ అవినస్సన్తం కత్వా సుప్పగుణసుప్పవత్తిభావేన ధారేన్తి హదయే ఠపేన్తి. ఇతి పరియత్తిధమ్మవసేన బహుస్సుతధమ్మధరభావం దస్సేత్వా ఇదాని పటివేధవసేనపి తం దస్సేన్తో **‘‘అథ వా’’**తిఆది వుత్తం. **అరియధమ్మస్సాతి** మగ్గఫలధమ్మస్స, నవవిధస్స వా లోకుత్తరధమ్మస్స. **అనుధమ్మభూత**న్తి అధిగమాయానురూపం ధమ్మభూతం. **అనుచ్ఛవికపటిపద**న్తి తమేవ విపస్సనాధమ్మమాహ, ఛబ్బిధా విసుద్ధియో వా. **అనుధమ్మ**న్తి నిబ్బానధమ్మస్స అనుధమ్మో, యథావుత్తపటిపదా, తస్సానురూపం అభిసల్లేఖితం అప్పిచ్ఛతాదిధమ్మం. **చరణసీలాతి** సమాదాయ వత్తనసీలా. అనుమగ్గఫలధమ్మో ఏతిస్సాతి వా **అనుధమ్మా,** వుట్ఠానగామినివిపస్సనా, తస్స చరణసీలా. **అత్తనో ఆచరియవాద**న్తి అత్తనో ఆచరియస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స వాదం. సదేవకస్స లోకస్స ఆచారసిక్ఖాపనేన **ఆచరియో,** భగవా, తస్స వాదో, చతుసచ్చదేసనా.

ఆచిక్ఖిస్సన్తీతి ఆదితో కథేస్సన్తి, అత్తనా ఉగ్గహితనియామేన పరే ఉగ్గణ్హాపేస్సన్తీతి అత్థో. **దేసేస్సన్తీతి** వాచేస్సన్తి, పాళిం సమ్మా పబోధేస్సన్తీతి అత్థో. **పఞ్ఞపేస్సన్తీతి** పజానాపేస్సన్తి, సఙ్కాసేస్సన్తీతి అత్థో. **పట్ఠపేస్సన్తీతి** పకారేహి ఠపేస్సన్తి, పకాసేస్సన్తీతి అత్థో. **వివరిస్సన్తీతి** వివటం కరిస్సన్తి. **విభజిస్సన్తీతి** విభత్తం కరిస్సన్తి. **ఉత్తానీకరిస్సన్తీతి** అనుత్తానం గమ్భీరం ఉత్తానం పాకటం కరిస్సన్తి. **సహధమ్మేనాతి** ఏత్థ **ధమ్మ**-సద్దో కారణపరియాయో “హేతుమ్హి ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా”తిఆదీసు (విభ॰ ౭౨౦) వియాతి ఆహ **‘‘సహేతుకేన సకారణేన వచనేనా’’**తి.

సప్పాటిహారియన్తి సనిస్సరణం. యథా పరవాదం భఞ్జిత్వా సకవాదో పతిట్ఠహతి, ఏవం హేతుదాహరణేహి యథాధిగతమత్థం సమ్పాదేత్వా ధమ్మం కథేస్సన్తి. తేనాహ **‘‘నియ్యానికం కత్వా ధమ్మం దేసేస్సన్తీ’’**తి , నవవిధం లోకుత్తరం ధమ్మం పబోధేస్సన్తీతి అత్థో. ఏత్థ చ “పఞ్ఞపేస్సన్తీ”తిఆదీహి ఛహి పదేహి ఛ అత్థపదాని దస్సితాని, ఆదితో పన ద్వీహి పదేహి ఛ బ్యఞ్జనపదాని. ఏత్తావతా తేపిటకం బుద్ధవచనం సంవణ్ణనానయేన సఙ్గహేత్వా దస్సితం హోతి. వుత్తఞ్హేతం **నేత్తియం** (నేత్తి॰ సఙ్గహవార) “ద్వాదస పదాని సుత్తం, తం సబ్బం బ్యఞ్జనఞ్చ అత్థో చా”తి.

సిక్ఖత్తయసఙ్గహితన్తి అధిసీలసిక్ఖాదిసిక్ఖత్తయసఙ్గహం. **సకలం సాసనబ్రహ్మచరియ**న్తి అనవసేసం సత్థుసాసనభూతం సేట్ఠచరియం. **సమిద్ధ**న్తి సమ్మదేవ వడ్ఢితం. **ఝానస్సాదవసేనాతి** తేహి తేహి భిక్ఖూహి సమధిగతఝానసుఖవసేన. **వుడ్ఢిప్పత్త**న్తి ఉళారపణీతభావూపగమనేన సబ్బసో పరివుడ్ఢిముపగతం. **సబ్బపాలిఫుల్లం వియ** అభిఞ్ఞాసమ్పదాహి సాసనాభివుడ్ఢియా మత్థకప్పత్తితో. **పతిట్ఠితవసేనాతి** పతిట్ఠానవసేన, పతిట్ఠప్పత్తియాతి అత్థో. పటివేధవసేన బహునో

జనస్స హితం **బాహుజఞ్ఞం**. తేనాహ ''**మహాజనాభిసమయవసేనా**''తి. పుథు పుథులం భూతం జాతం, పుథుత్తం భూతం పత్తన్తి వా **పుథుభూతం**. తేనాహ ''**సబ్బాకారేన పుథులభావప్పత్త**''న్తి. **సుట్ఠు పకాసితన్**తి సమ్మదేవ ఆదికల్యాణాదిభావేన పవేదితం.

సతిం సూపట్ఠితం కత్వాతి అయం కాయాదివిభాగో అత్తభావసఞ్ఞితో దుక్ఖభారో మయా ఏత్తకం కాలం వహితో, ఇదాని పన న వహితబ్బో, ఏతస్స అవహనత్థం చిరతరం కాలం అరియమగ్గసమ్భారో సమ్భతో, స్వాయం అరియమగ్గో పటివిద్ధో, యతో ఇమే కాయాదయో అసుభాదితో సభావాదితో సమ్మదేవ పరిఞ్ఞాతాతి చతుబ్బిధమ్పి సతిం యథాతథం విసయే సుట్ఠు ఉపట్ఠితం కత్వా. **ఞాణేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా**తి యస్మా ఇమస్స అత్తభావసఞ్ఞితస్స దుక్ఖభారస్స వహనే పయోజనభూతం అత్తహితం బోధిమూలే ఏవ పరిసమాపితం, పరహితం పన బుద్ధవేనేయ్యవినయనం పరిసమాపితం మత్థకప్పత్తం, తం దాని మాసత్తయేనేవ పరిసమాపనం పాపుణిస్సతి, తస్మా ఆహ "విసాఖపుణ్ణమాయం పరినిబ్బాయిస్సామీ"తి, ఏవం బుద్ధఞాణేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా సచ్చభాగేన వినిచ్ఛయం కత్వా. **ఆయుసఙ్ఖారం విస్సజీ**తి ఆయునో జీవితస్స అభిసఙ్ఖరణం ఫలసమాపత్తిధమ్మం న సమాపజ్జిస్సామీతి విస్సజి, తం విస్సజ్జనేనేవ తేన అభిసఙ్ఖరీయమానం జీవితసఙ్ఖారం న పవత్తయిస్సామీతి విస్సజి. తేనాహ ''**తత్థా**''తిఆది.

ఠానమహన్తతాయపి పవత్తిఆకారమహన్తతాయపి **మహన్తో పథవీకమ్పో**. తత్థ ఠానమహన్తతాయ భూమిచాలస్స మహన్తతం దస్సేతుం ''**తదా...పే.... అకమ్పిత్థా**''తి వుత్తం, సా పన జాతిఖేత్తభూతా దససహస్సీ లోకధాతు ఏవ, న యా కాచి. యా మహాభినీహారమహాజాతిఆదీసుపి అకమ్పిత్థ, తదాపి తత్తకాయ ఏవ కమ్పనే కిం కారణం? జాతిఖేత్తభావేన తస్సేవ ఆదితో పరిగ్గహస్స కతత్తా, పరిగ్గహణఞ్చస్స ధమ్మతావసేన వేదితబ్బం. తథా హి పురిమబుద్ధానమ్పి తత్తకమేవ జాతిఖేత్తం అహోసి. తథా హి వుత్తం "దససహస్సీ లోకధాతు నిస్సద్దా హోతి నిరాకులా...పే.... మహాసముద్దో ఆభుజతి, దససహస్సీ పకమ్పతీ"తి చ ఆది. ఉదకపరియన్తం కత్వా ఛప్పకారప్పవేధనేన. అవీతరాగే భింసేతీతి భింసనో, సో ఏవ **భింసనకో**తి ఆహ ''**భయజనకో**''తి. **దేవభేరియో**తి దేవదున్దుభిసద్దస్స పరియాయవచనమత్తం, న చేత్థ కాచి భేరీ దేవదున్దుభీతి అధిప్పేతా, అథ ఖో ఉప్పాతభావేన లబ్భమానో ఆకాసతో నిగ్ఘోససద్దో. తేనాహ ''**దేవో**''తిఆది. **దేవో**తి మేఘో. తస్స హి తదా అచ్ఛభావేన ఆకాసస్స వస్సాభావేన సుక్ఖగజ్జితసఞ్ఞితే సద్దే నిచ్ఛరన్తే దేవదున్దుభిసమఞ్ఞా. తేనాహ ''**దేవో సుక్ఖగజ్జితం గజ్జీ**''తి.

పీతివేగవిస్సట్ఠన్తి "ఏవం చిరతరకాలం వహితో అయం అత్తభావసఞ్ఞితో దుక్ఖభారో, దాని న చిరస్సేవ నిక్ఖిపిస్సామీ"తి సఞ్జాతసోమనస్సో భగవా సభావేనేవ పీతివేగవిస్సట్ఠం ఉదానం ఉదానేతి, ఏవం ఉదానేన్తేన అయమ్పి అత్థో సాధితో హోతీతి దస్సనత్థం అట్ఠకథాయం ''**కస్మా**''తిఆది వుత్తం.

తులీయతీతి **తుల**న్తి తుల-సద్దో కమ్మసాధనోతి దస్సేతుం ''**తులిత**''న్తి వుత్తం. అప్పానుభావతాయ **పరిచ్ఛిన్నం**. తథా హి తం పటిపక్ఖేన పరితో ఖణ్డితభావేన పరిత్తన్తి వుచ్చతి. పటిపక్ఖవిక్ఖమ్భనతో దీఘసన్తానతాయ విపులఫలతాయ చ **న తులం న పరిచ్ఛిన్నం**. యేహి కారణేహి పుబ్బే అవిసేసతో "మహగ్గతం అతుల"న్తి వుత్తం, తాని కారణాని రూపావచరతో ఆరుప్పస్స సాతిసయం విజ్జన్తీతి **అరూపావచరం అతుల**న్తి వుత్తం, ఇతరఞ్చ తులన్తి. **అప్పవిపాక**న్తి తీసుపి కమ్మేసు యం అప్పవిపాకం హీనం, తం తులం. **బహువిపాక**న్తి యం మహావిపాకం పణీతం, తం అతులం. యం పనేత్థ మజ్ఝిమం, తం హీనం ఉక్కట్ఠన్తి ద్విధా భిన్దిత్వా ద్వీసు భాగేసు పక్ఖిపితబ్బం. హీనత్తికవణ్ణనాయం వుత్తనయేనేవ అప్పబహువిపాకతం

నిద్ధారేత్వా తస్స వసేన తులాతులభావో వేదితబ్బో. సమ్భవతి ఏతస్మాతి **సమ్భవోతి** ఆహ ''**సమ్భవ^ హేతుభూత**''న్తి. **నియకజ్ఝత్తరతో**తి ససన్తానధమ్మేసు విపస్సనావసేన గోచరాసేవనాయ చ రతో. సవిపాకం సమానం పవత్తివిపాకమత్తదాయికమ్మం సవిపాకట్ఠేన సమ్భవం, న చ తం కామాది^ భవాభిసఙ్ఖారకన్తి తతో విసేసనత్థం సమ్భవన్తి వత్వా ''**భవసఙ్ఖార**''న్తి వుత్తం. **ఓస్సజీ**తి అరియమగ్గేన అవస్సజి. **కవచం వియ** అత్తభావం పరియోనన్ధిత్వా ఠితం అత్తని సమ్భూతత్తా **అత్తసమ్భవం కిలేసఞ్చ** అభిన్దీతి కిలేసభేదసహభావికమ్మోస్సజ్జనం దస్సేన్తో తదుభయస్స కారణమాహ ''**అజ్ఝత్తరతో సమాహితో**''తి.

పఠమవికప్పే అవసజ్జనమేవ వుత్తం. ఏత్థ అవసజ్జనాకారోతి తం దస్సేన్తో ''**అథ వా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **తీరేన్తో**తి "ఉప్పాదో భయం, అనుప్పాదో ఖేమ"న్తిఆదినా వీమంసన్తో. **తులేన్తో తీరేన్తో**తిఆదినా సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం విత్థారతో దస్సేతుం ''**పఞ్చక్ఖన్ధా**''తిఆదిం వత్వా భవసఙ్ఖారస్స అవసజ్జనాకారం సరూపతో దస్సేతి. **ఏవన్తి**ఆదినా పన ఉదానగాథావణ్ణనాయం ఆదితో వుత్తమత్థం నిగమనవసేన దస్సేతి. **అభీతభావఞాపనత్థఞ్చా**తి అయమ్పి అత్థో సఙ్గహితోతి దట్ఠబ్బం.

చాపాలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పాసాదకమ్పనవగ్గో

౧-౨. పుబ్బసుత్తాదివణ్ణనా

౮౨౩-౮౨౪. పరతో ఇమస్మిం పాసాదకమ్పనవగ్గే దసమసుత్తే **ఆవి భవిస్సన్తి. ఛఅభిఞ్ఞాపాదకా**తి ఛన్నం అభిఞ్ఞానం పాదకభూతా పధానభూతా. యథా పఠమసుత్తే, తథా దుతియతతియసుత్తేసుపి చ ఛఅభిఞ్ఞాపాదకా ఇద్ధిపాదా కథితాతి అత్థో.

౩. ఛన్దసమాధిసుత్తవణ్ణనా

౮౨౫. యో సమాధిస్స నిస్సయభూతో ఛన్దో, సో ఇధాధిప్పేతోతి ఆహ ''**ఛన్దన్తి కత్తుకమ్యతాఛన్ద**''న్తి. తస్స చ అధిపతేయ్యట్ఠో నిస్సయట్ఠో, న వినా తం ఛన్దం నిస్సాయాతి ఆహ – ''**నిస్సాయాతి నిస్సయం కత్వా, అధిపతిం కత్వాతి అత్థో**''తి. **పధానభూతా**తి సేట్ఠభూతా, సేట్ఠభావో చ ఏకస్సపి చతుకిచ్చసాధనవసేన పవత్తియా, తతో ఏవ బహువచననిద్దేసో, పధానసఙ్ఖారట్ఠేన పధానసఙ్ఖరణతో. "ఛన్దం చే నిస్సాయ…పే.… అయం వుచ్చతి ఛన్దసమాధీ"తి ఇమాయ పాళియా ఛన్దాధిపతి సమాధి **ఛన్దసమాధీ**తి అధిపతిసద్దలోపం కత్వా సమాసో వుత్తోతి విఞ్ఞాయతి, అధిపతిసద్దత్థదస్సనవసేన వా ఛన్దహేతుకో, ఛన్దాధికో వా సమాధి **ఛన్దసమాధి**. తేన "ఛన్దసమాధినా చేవ పధానసఙ్ఖారేహి పధానభూతసఙ్ఖారేహి చ సమన్నాగతా"తి వక్ఖతి, తం ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. **పధానభూతా**తి వీరియభూతా. కేచి వదన్తి – "సఙ్ఖతసఙ్ఖారాదినివత్తనత్థం పధానగ్గహణ"న్తి. అథ వా తం తం విసేసం సఙ్ఖరోతీతి **సఙ్ఖారో,** సబ్బమ్పి వీరియం. తత్థ చతుకిచ్చసాధకతో తదఞ్ఞస్స నివత్తనత్థం **పధాన**గ్గహణన్తి. యథా ఛన్దో ఛన్దసమాధినా చేవ పధానసఙ్ఖారేహి చ సమన్నాగతో, ఏవం ఛన్దసమాధి ఛన్దేన చేవ పధానసఙ్ఖారేహి చ సమన్నాగతో. పధానసఙ్ఖారాపి ఛన్దేన చేవ ఛన్దసమాధినా చ సమన్నాగతాతి తీసుపి పదేసు సమన్నాగతసద్దో యోజేతబ్బో. **తస్మా**తి యస్మా తయోపి ఛన్దాదయో ఏకచిత్తుప్పాదపరియాపన్నా, తస్మా సబ్బే తే ధమ్మా ఏకతో కత్వా "అయం వుచ్చతి…పే.… ఇద్ధిపాదో"తి వుత్తన్తి. ఏవం

ఛన్దాదీనంయేవ చేత్థ ఇద్ధిపాదభావో వుత్తో, విభఙ్గే పన తేసం ఇద్ధిభావో సమ్పయుత్తానం ఇద్ధిపాదభావో వుత్తోతి దస్సేన్తో **‘‘ఇద్ధిపాదవిభఙ్గే పనా’’**తిఆదిమాహ.

ఇదాని సేసం ఇద్ధిపాదతాపి సమ్భవతీతి దస్సేన్తో **‘‘అపిచా’’**తిఆదిమాహ. తత్థ ఛన్దఙ్హి భావయతో పధానం కత్వా భావేన్తస్స తథా పవత్తపుబ్బాభిసఙ్ఖారవసేన ఇజ్ఝమానో ఛన్దో **ఇద్ధి** నామ, తస్స నిస్సయభూతా పధానసఙ్ఖారా **ఇద్ధిపాదో** నామ. సేసద్వయేపి ఏసేవ నయో. తథా భావయన్తస్స ముఖ్యతామత్తం సన్ధాయ వుత్తం, ఇజ్ఝనట్ఠో పన సబ్బేసం సమానన్తి దస్సేన్తో **‘‘సమ్పయుత్త...పే.... ఇజ్ఝన్తియేవా’’**తి ఆహ.

ఇద్ధిపాదే అసఙ్కరతో దస్సేతుం **‘‘అపిచా’’**తిఆది వుత్తం. తత్థ **ఛన్దాదయోతి** ఛన్దసమాధిపధానసఙ్ఖారా. **సేసిద్ధిపాదేసూతి** వీరియిద్ధిపాదాదీసు. తత్థ వీరియసమాధిపధానసఙ్ఖారసమన్నాగతోతి ద్విక్ఖత్తుం వీరియం ఆగతం, తత్థ పురిమం సమాధివిసేసనం, వీరియాధిపతిసమాధి ఏవ వీరియసమాధీతి దుతియం సమన్నాగమఙ్గదస్సనం. ద్వేయేవ హి సబ్బత్థ సమన్నాగమఙ్గాని సమాధి పధానసఙ్ఖారో చ, ఛన్దాదయో సమాధివిసేసనాని, పధానసఙ్ఖారో పన పధానవచనేనేవ విసేసితో, న ఛన్దాదీహీతి న ఇధ వీరియాధిపతితా పధానసఙ్ఖారస్స వుత్తా హోతి. వీరియఞ్చ సమాధిం విసేసేత్వా ఠితమేవ సమన్నాగమఙ్గవసేన పధానసఙ్ఖారవచనేన వుత్తన్తి నాపి ద్వీహి వీరియేహి సమన్నాగమో వుత్తో హోతి. యస్మా పన ఛన్దాదీహి విసిట్ఠో సమాధి, తథాపి విసిట్ఠేనేవ చ తేన సమ్పయుత్తో పధానసఙ్ఖారో సేసధమ్మా చ, తస్మా సమాధివిసేసనానం వసేన చత్తారో ఇద్ధిపాదా వుత్తా, విసేసనభావో చ ఛన్దాదీనం తంతంఅవస్సయదస్సనవసేన హోతీతి “ఛన్దసమాధి...పే.... ఇద్ధిపాదో”తి ఏత్థ నిస్సయత్థేపి పాద-సద్దే ఉపాదాయట్ఠేన ఛన్దాదీనం ఇద్ధిపాదతా వుత్తా హోతి, తేనేవ **అభిధమ్మే ఉత్తరచూళభాజనియే** “చత్తారో ఇద్ధిపాదా ఛన్దిద్ధిపాదో”తిఆదినా (విభ. ౪౫౭) ఛన్దాదీనంయేవ ఇద్ధిపాదతా వుత్తా, పఞ్హాపుచ్ఛకే చ – “చత్తారో ఇద్ధిపాదా ఇధ భిక్ఖు ఛన్దసమాధి”తిఆదినావ (విభ. ౪౬౧) ఉద్దేసం కత్వాపి పున ఛన్దాదీనంయేవ కుసలాదిభావో విభత్తో. ఉపాయిద్ధిపాదదస్సనత్థమేవ హి నిస్సయిద్ధిపాదదస్సనం కతం, అఞ్ఞథా చతుబ్బిధతా న హోతీతి అయమేత్థ పాళివసేన అత్థవినిచ్ఛయో. తత్థ **ఉపాయిద్ధిపాదదస్సనత్థమేవాతి** ఛన్దాదికే ధురే జేట్ఠకే పుబ్బఙ్గమే కత్వా నిబ్బత్తితసమాధి ఛన్దాధిపతిసమాధీతి ఛన్దాదీనం ఇద్ధియా అధిగమూపాయదస్సనం ఉపాయిద్ధిపాదదస్సనం, తదత్థమేవ “తథాభూతస్స వేదనాక్ఖన్ధో...పే.... విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో”తి తత్థ తత్థ పాళియం నిస్సయిద్ధిపాదదస్సనం కతం ఛన్దాదివిసిట్ఠానంయేవ వేదనాక్ఖన్ధాదీనం అధిప్పేతత్తా. ఏవఞ్చేతం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం, అఞ్ఞథా కేవలం ఇద్ధిసమ్పయుత్తానంయేవ ఖన్ధానం వసేన ఇద్ధిపాదభావే గయ్హమానే తేసం చతుబ్బిధతా న హోతి విసేసకారణభావతోతి అధిప్పాయో.

కేచీతి ఉత్తరవిహారవాసినో. **అనిబ్బత్తోతి** హేతుపచ్చయేహి న నిబ్బత్తో, న సభావధమ్మో, పఞ్ఞత్తిమత్తన్తి అధిప్పాయో. వాదమద్దనత్థాయ హోతి, అభిధమ్మే చ ఆగతో ఉత్తరచూళవారోతి యోజనా. **చత్తారో ఇద్ధిపాదాతిఆది** ఉత్తరచూళవారదస్సనం. ఇమే పన ఉత్తరచూళవారే ఆగతా ఇద్ధిపాదా.

రట్ఠపాలత్థేరో ఛన్దే సతి కథం నానుజానిస్సన్తీతి సత్తాహాని భత్తాని అభుఞ్జిత్వా మాతాపితరో అనుజానాపేత్వా పబ్బజిత్వా ఛన్దమేవ నిస్సాయ అరహత్తం పాపుణీతి ఆహ – **‘‘రట్ఠపాలత్థేరో ఛన్దం ధురం కత్వా లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేసీ’’**తి. **సోణత్థేరోతి** సుఖుమాలసోణత్థేరో. సో హి ఆయస్మా అత్తనో సుఖుమాలభావం అచిన్తేత్వా అతివేలం చఙ్కమనేన పాదేసు ఉట్ఠితేసుపి ఉస్సాహం అవిస్సజ్జేన్తో వీరియం ధురం కత్వా లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేసి. **సమ్భూతత్థేరో**

“చిత్తవతో చే అలమరియఞాణదస్సనవిసేసో ఇజ్ఝేయ్య, మయ్హం ఇజ్ఝేయ్యాతి చిత్తం ధురం కత్వా లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేసి. మోఘరాజా “పఞ్ఞవతో చే మగ్గభావనా ఇజ్ఝేయ్య, మయ్హం ఇజ్ఝేయ్యా”తి పఞ్ఞాపుబ్బఙ్గమం పఞ్ఞాధురం పఞ్ఞాజేట్ఠకం కత్వా అరహత్తం పాపుణీతి ఆహ “**మోఘరాజా వీమంసం ధురం కత్వా లోకుత్తరధమ్మం నిబ్బత్తేసీ**”తి. ఇదాని నేసం అరియానం ఉపట్ఠానుస్సాహమన్తజాతిసమ్పదం నిస్సాయ రఞ్ఞో సన్తికే లద్ధవిసేసే అమచ్చపుత్తే నిదస్సనభావేన దస్సేతుం “**తత్థ యథా**”తిఆదిమాహ. ఏత్థ చ పునప్పునం ఛన్దుప్పాదనం తోసనం వియ హోతీతి ఛన్దస్స ఉపట్ఠానసదిసతా వుత్తా, థామభావతో చ వీరియస్స సూరత్తసదిసతా, చిన్తనప్పధానత్తా చిత్తస్స మన్తసంవిధానసదిసతా, యోనిసోమనసికార-సముట్ఠితేసు కుసలధమ్మేసు పఞ్ఞా సేట్ఠాతి వీమంసాయ జాతిసమ్పత్తిసదిసతా వుత్తా.

౪. మోగ్గల్లానసుత్తవణ్ణనా

౮౨౮. **ఉద్ధచ్చపకతికాతి** విక్ఖిత్తసభావా, విబ్భన్తచిత్తాతి అత్థో. అనవట్ఠితతాయ విప్ఫన్దితచిత్తతాయ **విప్ఫన్దమానచిత్తా**. తుచ్ఛతాయ నళో వియాతి నళో, మానో, ఉగ్గతో నళో ఏతేసన్తి **ఉన్నళాతి** ఆహ – “**ఉన్నళాతి…పే… వుత్తం హోతీ**”తి. **చపలాతి** చాపల్యతా నామ లోలభావో. **ముఖరాతి** ఖరవచనా, ఫరుసవచనాతి అత్థో. **వికిణ్ణవాచా** నామ సమ్ఫప్పలాపినోతి వుత్తం “**అసంయతవచనా**”తిఆది. పటిపత్తిధమ్మే పముట్ఠా వినట్ఠా పటివినట్ఠా సతి ఏతేసన్తి **ముట్ఠసతీతి** ఆహ – “**నట్ఠస్సతినో**”తి. **ఉబ్భన్తచిత్తాతి** సమాధినో అభావేన ఉద్ధచ్చేనేవ ఉపరూపరి భన్తచిత్తా. **పాకతిన్ద్రియా** అభావితకాయతాయ గామదారకా వియ పకతిభూతఇన్ద్రియా. నేమో వుచ్చతి భూమియా బద్ధభావనిమిత్తపదేసో, గమ్భీరో నేమో ఏతస్సాతి **గమ్భీరనేమో. సుట్ఠు నిఖాతోతి**ఆది తస్స పాదస్స సుప్పతిట్ఠితభావదస్సనం.

౫. ఉణ్ణాభబ్రాహ్మణసుత్తవణ్ణనా

౮౨౯. **పహానత్థన్తి** అనుప్పాదపహానత్థం.

౯. ఇద్ధాదిదేసనాసుత్తవణ్ణనా

౮౩౦. **అభిఞ్ఞాపాదకం చతుత్థజ్ఝానం అధిప్పేతం** “ఇద్ధిలాభాయ పవత్తతీ”తి వచనతో.

౧౦. విభఙ్గసుత్తవణ్ణనా

౮౩౨. **ఛన్దం ఉప్పాదేత్వాతి** భావనాఛన్దం ఉప్పాదేత్వా. **లీనాకారోతి** భావనాచిత్తస్స లయాపత్తి. **కోసజ్జేన** వోకిణ్ణాపజ్జనం వుత్తం.

ఏవం పసాదాభావేన చిత్తస్స విక్ఖేపాపత్తి, తత్థ పసాదుప్పాదనేన యం సమ్పహంసనం ఇచ్ఛితబ్బం, తస్స ఉప్పాదనాకారం దస్సేతుం వుత్తం “**సో బుద్ధధమ్మసఙ్ఘగుణే ఆవజ్జేత్వా**”తిఆది. వత్థుకామే ఆరబ్భ విక్ఖిత్తో పునప్పునం విక్ఖిత్తో హోతియేవాతి వుత్తం “**అనువిక్ఖిత్తో**”తి. ఉప్పథం పటిపన్నస్స చిత్తస్స దణ్డనట్ఠేన నిగ్గణ్హనట్ఠేన సుత్తాని ఏవ దణ్డోతి **సుత్తదణ్డో**, తేన సుత్తదణ్డేన చిత్తం తజ్జేత్వా. పఞ్చకామగుణే ఆరబ్భ పవత్తో చిత్తవిక్ఖేపో పునప్పునం ఉప్పజ్జతేవాతి వుత్తం “**అనువిక్ఖిత్తో అనువిసటో**”తి.

పురేపచ్ఛాభావో కమ్మట్ఠానస్స మనసికారవసేన ఉగ్గహవసేన వాతి తదుభయం దస్సేతుం ''**కథ**''న్తిఆది వుత్తం. **అతిలీనాదీసు చతూసు ఠానేసూతి** అతిలీనాతిపగ్గహితసంఖిత్తఅనువిక్ఖిత్తసఞ్ఞితేసు చతూసు ఠానేసు. తత్థ భావనం అనజ్ఝోగాహేత్వావ సఙ్కోచో **అతిలీనతా,** అజ్ఝోగాహేత్వా అన్తో సఙ్కోచో **సంఖిత్తతా,** అన్తోసఙ్ఖేపో **అతిపగ్గహితతా,** అచ్చారద్ధవీరియతా **అనువిక్ఖిత్తతా**. బహిద్ధా విసమవితక్కానుభావనం ఆపజ్జన్తో ద్వత్తింసాకారవసేన అట్ఠికసఞ్ఞావసేన వా గహేతబ్బన్తి ఆహ – ''**సరీరవసేన వేదితబ్బ**''న్తి. తేనాహ ''**ఉద్ధం పాదతలా**''తిఆది (దీ॰ ని॰ ౨.౩౭౭; మ॰ ని॰ ౧.౧౧౦).

అఞ్ఞమఞ్ఞం అసఙ్కరతో ఆకిరీయన్తి పకారతో ఠపీయన్తీతి **ఆకారా,** భాగాతి ఆహ – ''**యేహి ఆకారేహీతి యేహి కోట్ఠాసేహీ**''తి. లిఙ్గీయతి సల్లక్ఖీయతీతి **లిఙ్గం,** సణ్ఠానం. నిమీయతి నిద్ధారేత్వా పరిచ్ఛిన్దీయతీతి **నిమిత్తం,** ఉపట్ఠానం. **యో భిక్ఖూతి**ఆది ఆలోకసఞ్ఞం యో ఉగ్గణ్హాతి, తం దస్సనం. **అఙ్గణేతి** వివటఙ్గణే. **ఆలోకసఞ్ఞం మనసికరోతి** రత్తియం. **వీరియాదీసుపీతి** యథా ''ఇధ భిక్ఖు ఛన్దం ఉప్పాదేత్వా''తి ఛన్దే విత్థారనయో వుత్తో, వీరియాదీసుపి ఏసో ఏవ విత్థారనయో యోజేతబ్బో.

పాసాదకమ్పనవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అయోగుళవగ్గో

౨. అయోగుళసుత్తవణ్ణనా

౮౩౪. **ఇమినా చతుమహాభూతమయేనాతి** ఇమినా సబ్బలోకపచ్చక్ఖేన చతూహి మహాభూతేహి నిబ్బత్తేన చతుమహాభూతమయేన. మనోమయో పన నిమ్మితకాయో భగవతో రుచివసేన పరేసం పచ్చక్ఖో హోతి. **ఓమాతీతి** అవమాతి. అవ-పుబ్బో హి మా-సద్దో సత్తిఅత్థోపి హోతీతి ''**పహోతి సక్కోతీ**''తి అత్థో వుత్తో. **అసమ్భిన్నపదన్తి** అసాధారణపదం అఞ్ఞత్థ అనాగతత్తా. కాయస్స చిత్తే సమోదహనం ఆరోపనం తన్నిస్సితతాకరణఞ్చ అత్థతో చిత్తగతియా పవత్తనమేవాతి ఆహ ''**చిత్తగతియా పేసేతీ**''తి.

తత్థ **చిత్తగతిగమనం** నామ చిత్తవసేన కాయస్స పరిణామనేన ''అయం కాయో ఇమం చిత్తం వియ హోతూ''తి కాయస్స చిత్తేన సమానగతికతాఠపనం. కథం పన కాయో దన్ధపవత్తికో లహుపవత్తినా చిత్తేన సమానగతికో హోతీతి? న సబ్బథా సమానగతికో. యథేవ హి కాయవసేన చిత్తపరిణామనే చిత్తం సబ్బథా కాయేన సమానగతికం న హోతి. న హి కదాచి తం సభావసిద్ధేన అత్తనో ఖణేన అవత్తిత్వా దన్ధవుత్తికస్స రూపధమ్మస్స వసేన పవత్తితుం సక్కోతి, ''ఇదం చిత్తం అయం కాయో వియ హోతూ''తి పన అధిట్ఠానేన దన్ధగతికస్స కాయస్స అనువత్తనతో యావ ఇచ్ఛితట్ఠానప్పత్తి, తావ కాయగతిఅనులోమేనేవ హుత్వా సన్తానవసేన పవత్తమానం చిత్తం కాయగతియా పరిణామితం నామ హోతి. ఏవం ''అయం కాయో ఇదం చిత్తం వియ హోతూ''తి అధిట్ఠానేన పగేవ సుఖలహుసఞ్ఞాయ సమ్పాదితత్తా అభావితిద్ధిపాదానం వియ దన్ధం అవత్తిత్వా యథా లహుకం కతిపయచిత్తవారేనేవ ఇచ్ఛితట్ఠానప్పత్తి హోతి, ఏవం పవత్తమానో కాయో చిత్తగతియా పరిణామితో నామ హోతి, న ఏకచిత్తక్ఖణేనేవ ఇచ్ఛితట్ఠానప్పత్తియా, ఏవఞ్చ కత్వా బాహాసమిఞ్జనపసారణూపమాపి ఉపచారేన వినా సుట్ఠుతరం యుత్తా హోతీతి. అఞ్ఞథా ధమ్మతావిలోమతా సియా, నాపి ధమ్మానం లక్ఖణఞ్ఞథత్తం ఇద్ధిబలేన కాతుం సక్కా, భావఞ్ఞథత్తమేవ పన కాతుం సక్కాతి.

౩-౧౦. భిక్ఖుసుత్తాదివణ్ణనా

౮౩౫-౮౪౨. “ద్విన్నం ఫలాన”న్తి ఆగతసుత్తం సన్ధాయ ‘‘**ద్వే ఫలాని ఆదిం కత్వా**’’తి వుత్తం. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అయోగుళవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇద్ధిపాదసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. అనురుద్ధసంయుత్తం

౧. రహోగతవగ్గో

౧-౨. పఠమరహోగతసుత్తాదివణ్ణనా

౮౯౯-౯౦౦. ఛత్తింసాయ ఠానేసూతి అజ్ఝత్తం కాయే సముదయధమ్మానుపస్సీ, వయో, సముదయవయో, బహిద్ధా సముదయో, వయో, సముదయవయో, అజ్ఝత్తబహిద్ధా సముదయో, వయో, సముదయవయధమ్మానుపస్సీతి నవ అనుపస్సనా, తథా వేదనాయ చిత్తే ధమ్మేసూతి ఏవం ఛత్తింసాయ ఠానేసు. **దుతియే ద్వాదససు ఠానేసూతి** కాయే అజ్ఝత్తం బహిద్ధా అజ్ఝత్తబహిద్ధా, వేదనాయ చిత్తే ధమ్మేసూతి ఏవం ద్వాదససు ఠానేసు.

౩. సుతనుసుత్తవణ్ణనా

౯౦౧. ఇమాయ పాళియాతి ఇమాయ హీనత్తికపాళియా. **ఇమే ధమ్మా హీనా** లామకట్ఠేన. **ఇమే ధమ్మా మజ్ఝిమా** హీనపణీతానం మజ్ఝే భవాతి. ఉత్తమట్ఠేన అత్తప్పకట్ఠేన పధానభావం నీతాతి **పణీతా.**

౪-౬. పఠమకణ్డకీసుత్తాదివణ్ణనా

౯౦౨-౯౦౩. కణ్డకా ఏతిస్సా అత్థీతి **కణ్డకీ,** కరమన్దగచ్ఛో. ఓసధిభావాపేక్ఖాయ ఇత్థిలిఙ్గనిద్దేసో, తబ్బహులతాయ తం వనం “కణ్డకీవన”న్తేవ పఞ్ఞాయిత్థ. **సహస్సలోక**న్తి సహస్సచక్కవాళలోకం. **దసచక్కవాళసహస్సం ఏకావజ్జనస్స ఆపాథం ఆగచ్ఛతి** తథా ఆలోకవడ్ఢనస్స కతత్తా.

౯. అమ్బపాలివనసుత్తవణ్ణనా

౯౦౬. అరహత్తభావదీపకన్తి అరహత్తస్స అత్థిభావదీపకం. “అరహత్తభావదీపిక”న్తి వా పాఠో.

రహోగతవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియవగ్గవణ్ణనా

౯౦౯-౯౨౨. దసబలఞాణన్తి దసవిధబలఞాణం. **ఏకదేసేనాతి** పదేసవసేన. సావకానమ్పి అత్తనో అభినీహారానురూపం ఞాణం పవత్తతీతి తే కాలపదేసవసేన చేవ యథాపరిచయసత్తపదేసవసేన చ ఠానానీతి జానన్తి, సమ్మాసమ్బుద్ధానం పన అనన్తఞాణతాయ సబ్బత్థేవ అప్పటిహతమేవ ఞాణన్తి ఆహ – ‘‘**సబ్బఞ్ఞుబుద్ధానం పనా**’’తిఆది. **ఏతం** దసబలఞాణం అనన్తవిసయత్తా **నిప్పదేసం** అనూనతాయ **సబ్బాకారపరిపూరం.**

దుతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అనురుద్ధసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. ఝానసంయుత్తవణ్ణనా

౯౨౩. ఝానసంయుత్తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ, మిస్సకన్తి వదన్తి.

ఝానసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఆనాపానసంయుత్తం

౧. ఏకధమ్మవగ్గో

౧. ఏకధమ్మసుత్తవణ్ణనా

౯౭౭. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం పఠమసుత్తే. **వుత్తమేవ,** తస్మా తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బన్తి అధిప్పాయో.

౬. అరిట్ఠసుత్తవణ్ణనా

౯౮౨. **నో**-సద్దో పుచ్ఛాయం, తస్మా నూతి ఇమినా సమానత్థోతి ఆహ ‘‘**భావేథ నూ**’’తి. **కామచ్ఛన్దోతి** వత్థుకామేసు ఇచ్ఛాతి ఆహ ‘‘**పఞ్చకామగుణికరాగో**’’తి. **ద్వాదససు ఆయతనధమ్మేసు** సపరసన్తతిపరియాపన్నేసు. **ఇమినా** కామచ్ఛన్దప్పహానకిత్తనేన పటిఘసఞ్ఞాపటివినయకిత్తనేన చ **అనాగామిమగ్గం కథేతి** పఞ్చోరమ్భాగియసఞ్ఞోజనసముచ్ఛేదస్స బ్యాకతత్తా. **విపస్సనం దస్సేన్తోతి** ‘‘విపస్సనం అనుయుఞ్జథా’’తి దస్సేన్తో.

౮. పదీపోపమసుత్తవణ్ణనా

౯౮౪. ‘‘నేవ కాయోపి కిలమతి న చక్ఖూనీ’’తి అట్ఠకథాయం పదుద్ధారో కతో. ‘‘**కాయోపి కిలమతి, చక్ఖూనిపి విహఞ్ఞన్తీ**’’తి వత్వా యత్థ యథా హోతి, తాని దస్సేతుం ‘‘**ధాతుకమ్మట్ఠానస్మిం హీ**’’తిఆది వుత్తం. **చక్ఖూని ఫన్దన్తి కిలమన్తీతిఆది** అతివేలం ఉపనిజ్ఝాయనే హోతీతి కత్వా వుత్తం. **ఇమస్మిం పన కమ్మట్ఠానేతి** ఆనాపానకమ్మట్ఠానే. **ఏవమాహాతి** ‘‘భిక్ఖు చేపి ఆకఙ్ఖేయ్య, నేవ కాయో కిలమేయ్యా’’తి ఏవమాహ.

లబ్భతీతి అట్ఠకథాధిప్పాయే ఠత్వా వుత్తం, పరతో ఆగతేన థేరవాదేన సో అనిచ్ఛితో. న హి తారకరూపముత్తావళికాదిసదిసం నిమిత్తుపట్ఠానాకారమత్తం ఖణమత్తట్ఠాయినం కసిణనిమిత్తేసు వియ ఉగ్ఘాటనం కాతుం సక్కోతి. తేనాహ ‘‘**న లబ్భతేవా**’’తి. **ఆనిసంసదస్సనత్థం గహితో,** ఆనాపానస్సతిసమాధిస్మిం సిద్ధే అయం గుణో సుఖేనేవ ఇజ్ఝతీతి. **యస్మా భిక్ఖూతి ఇమస్మిం వారే నాగతన్తి** యథా పురిమవారే ‘‘భిక్ఖు చేపి ఆకఙ్ఖేయ్యా’’తి ఆగతం, ఏవం ఇధ ‘‘భావితే ఖో, భిక్ఖవే, ఆనాపానస్సతిసమాధిమ్హీ’’తి ఆగతవారే భిక్ఖుగ్గహణమకతం, తస్మా ‘‘సో’’తి న వుత్తం.

౯. వేసాలీసుత్తవణ్ణనా

౯౮౫. **పాకారపరిక్ఖేపవడ్ఢనేనాతి** పాకారపరిక్ఖేపేన భూమియా వడ్ఢనేన. రాజగహసావత్థియో వియ **ఇదమ్పి చ నగరం... పే.... సబ్బాకారవేపుల్లతం పత్తం. అనేకపరియాయేనాతి** ఏత్థ **పరియాయసద్దో** కారణవచనోతి ఆహ ‘‘**అనేకేహి కారణేహీ**’’తి, అయం కాయో అవిఞ్ఞాణకోపి సవిఞ్ఞాణకోపి ఏవమ్పి అసుభో ఏవమ్పి అసుభోతి నానావిధేహి కారణేహీతి అత్థో. **అసుభాకారసన్దస్సనప్పవత్తన్తి** కేసాదివసేన తత్థాపి వణ్ణాదితో అసుభాకారస్స సబ్బసో దస్సనవసేన పవత్తం. **కాయవిచ్ఛన్దనీయకథన్తి** అత్తనో పరస్స చ కరజకాయే విచ్ఛన్దనుప్పాదనకథం. **ముత్తం వాతిఆదినా** బ్యతిరేకముఖేన కాయస్స అమనుఞ్ఞతం దస్సేతి. తత్థ ఆదితో తీహి పదేహి అదస్సనీయతాయ అసారకతాయ చ, మజ్ఝే చతూహి

దుగ్గన్ధతాయ, అస్తే ఏకేన లేసమత్తేనపి మనుఞ్ఞతాభావమస్స దస్సేతి. **అథ ఖో**తిఆదినా అన్వయతో సరూపేనేవ అమనుఞ్ఞతాయ దస్సనం. ''**కేసలోమాదీ**''తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం విభాగేన దస్సేతుం ''**యేపీ**''తిఆది వుత్తం.

వణ్ణేన్తోతి విత్థారేన్తో. **అసుభాయాతి** అసుభమాతికాయ. **ఫాతికమ్మ**న్తి బహులీకారో. కిలేసచోరేహి అనభిభవనీయత్తా ఝానం ''**చిత్తమఞ్జూస**''న్తి వుత్తం. **నిస్సాయాతి** పాదకం కత్వా.

అపరే పన ''తస్మిం కిర అద్ధమాసే న కోచి బుద్ధవేనేయ్యో అహోసి, తస్మా భగవా ఏవమాహ – 'ఇచ్ఛామహం, భిక్ఖవే'తిఆదీ''తి వదన్తి. **పరే కిరాతి కిర**-సద్దో అరుచిసంసూచనత్థో. తేనాహ ''**ఇదం పన ఇచ్ఛామత్త**''న్తి.

అనేకకారణసమ్మిస్సోతి ఏత్థ కారణం నామ కాయస్స అసుచిదుగ్గన్ధజేగుచ్ఛపటికూలతావ. **సబ్బమకంసూతి** పుథుజ్జనా నామ సావజ్జేపి తత్థ అనవజ్జసఞ్ఞినో హుత్వా కరణకారాపనసమనుఞ్ఞతాభేదం సబ్బం పాపం అకంసు . కామం దసానుస్సతిగ్గహణేనేవ ఆనాపానస్సతి గహితా, సా పన తత్థ సన్నిపతితభిక్ఖూసు బహూనం సప్పాయా సాత్థికా చ, తస్మా పున గహితా. తథా హి భగవా తమేవ కమ్మట్ఠానం ఇమస్మిం సుత్తే కథేసి. ఆహారే పటికూలసఞ్ఞా అసుభకమ్మట్ఠానసదిసా, చత్తారో పన ఆరుప్పా ఆదికమ్మికానం అయోగ్యాతి తేసం ఇధ అగ్గహణం దట్ఠబ్బం.

వేసాలిం ఉపనిస్సాయాతి వేసాలీనగరం గోచరగామం కత్వా. **ముహుత్తేనేవాతి** సత్థరి సద్ధమ్మే చ గారవేన ఉపగతభిక్ఖూనం వచనసమనన్తరమేవ ఉట్ఠహింసూతి కత్వా వుత్తం. బుద్ధకాలే కిర భిక్ఖూ భగవతో సన్దేసం సిరసా సమ్పటిచ్ఛితుం ఓహితసోతా విహరన్తి.

ఆనాపానపరిగ్గాహికాయాతి అస్సాసపస్సాసే పరిగ్గణ్హనవసేన పవత్తాయ సతియా. **సమ్పయుత్తో సమాధీ**తి తాయ సమ్పయుత్తఅఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయభూతాయ ఉప్పన్నో సమాధి. **ఆనాపానస్సతియం వా సమాధీ**తి ఇమినా ఉపనిస్సయపచ్చయసభావమ్పి దస్సేతి, ఉభయత్థాపి సహజాతాదీనం సత్తన్నమ్పి పచ్చయానం వసేన పచ్చయభావం దస్సేతి. ''యథాపటిపన్నా మే సావకా చత్తారో సతిపట్ఠానే భావేన్తీ''తిఆదీసు ఉప్పాదనవడ్ఢనట్ఠేన భావనాతి వుచ్చతీతి తదుభయవసేన అత్థం దస్సేన్తో ''**భావితోతి ఉప్పాదితో వడ్ఢితో వా**''తి ఆహ. తత్థ భావం విజ్జమానతం ఇతో గతోతి **భావితో,** ఉప్పాదితో పటిలద్ధమత్తోతి అత్థో. ఉప్పన్నో పన లద్ధాసేవనో **భావితో,** పగుణభావం ఆపాదితో వడ్ఢితోతి అత్థో. **బహులీకతోతి** బహులం పవత్తితో. తేన ఆవజ్జనాదివసీభావప్పత్తిమాహ. యో హి వసీభావమాపాదితో, సో ఇచ్ఛితిచ్ఛితక్ఖణే సమాపజ్జితబ్బతో పునప్పునం పవత్తిస్సతి. తేన వుత్తం ''**పునప్పునం కతో**''తి. యథా ''ఇధేవ, భిక్ఖవే, సమణో (మ॰ ని॰ ౧.౧౩౯; అ॰ ని॰ ౪.౨౪౧), వివిచ్చేవ కామేహీ''తి (దీ॰ ని॰ ౧.౨౨౬; మ॰ ని॰ ౧.౨౭౧; సం॰ ని॰ ౨.౧౫౨; అ॰ ని॰ ౪.౧౨౩) చ ఏవమాదీసు పఠమపదే వుత్తో ఏవ-సద్దో దుతియాదీసుపి వుత్తోయేవ హోతి, ఏవమిధాపీతి ఆహ ''**ఉభయత్థ ఏవసద్దేన నియమో వేదితబ్బో**''తి. ఉభయత్థ నియమేన లద్ధగుణం దస్సేతుం ''**అయం హీ**''తిఆది వుత్తం.

అసుభకమ్మట్ఠానన్తి అసుభారమ్మణం ఝానమాహ. తఞ్హి అసుభేసు యోగకమ్మభావతో యోగినో సుఖవిసేసానం కారణభావతో చ ''**అసుభకమ్మట్ఠాన**''న్తి వుచ్చతి. **కేవల**న్తి ఇమినా ఆరమ్మణం నివత్తేతి. **పటివేధవసేనాతి** ఝానపటివేధవసేన. ఝానఞ్హి భావనావిసేసేన ఇజ్ఝన్తం అత్తనో విసయం పటివిజ్ఝన్తమేవ పవత్తతి యథాసభావతో పటివిజ్ఝియతి చాతి పటివేధోతి వుచ్చతి. **ఓళారికారమ్మణత్తాతి** బీభచ్ఛారమ్మణత్తా. **పటికూలారమ్మణత్తాతి**

జిగుచ్ఛితబ్బారమ్మణత్తా. **పరియాయేనా**తి కారణేన, లేసన్తరేన వా. **ఆరమ్మణసన్తతాయా**తి అనుక్కమేన విచిత్తబ్బతం పత్తారమ్మణస్స పరమసుఖుమతం సన్ధాయాహ. సన్తేహి సన్నిసిన్నే ఆరమ్మణే పవత్తమానో ధమ్మో సయమ్పి సన్నిసిన్నోవ హోతి. తేనాహ ''**సన్తో వూపసన్తో నిబ్బుతో**''తి, నిబ్బుతసబ్బపరిళాహోతి అత్థో. ఆరమ్మణసన్తతాయ తదారమ్మణానం ధమ్మానం **సన్తతా** లోకుత్తరధమ్మారమ్మణాహి పచ్చవేక్ఖణాహి వేదితబ్బా.

నాస్స సన్తపణీతభావావహం కిఞ్చి సేచనన్తి **అసేచనకో**. అసేచనకత్తా **అనాసిత్తకో**, అనాసిత్తకత్తా ఏవ **అబ్బోకిణ్ణో**, అసమ్మిస్సో పరికమ్మాదినా. తతో ఏవ **పాటియేక్కో** విసుంయేవేకో. **ఆవేణికో** అసాధారణో. సబ్బమేతం సరసతో ఏవ సన్తభావం దస్సేతుం వుత్తం, పరికమ్మం వా సన్తభావనిమిత్తం. **పరికమ్మ**న్తి చ కసిణకరణాదినిమిత్తుప్పాదపరియోసానం, తాదిసం ఏత్థ నత్థీతి అధిప్పాయో. తదా హి కమ్మట్ఠానం నిరస్సాదత్తా అసన్తం అప్పణీతం సియా. ఉపచారే వా నత్థి ఏత్థ సన్తతాతి యోజనా. యథా ఉపచారక్ఖణే నీవరణాదివిగమేన అఙ్గపాతుభావేన చ పరేసం సన్తతా హోతి, న ఏవమిమస్స. అయం పన ఆదిసమన్నా...పే.... పణీతో చాతి యోజనా. **కేచీ**తి ఉత్తరవిహారవాసినో. **అనాసిత్తకో**తి ఉపసేచనేన అనాసిత్తకో. తేనాహ – ''**ఓజవన్తో**''తి ఓజవన్తసదిసోతి అత్థో. **మధురో**తి ఇట్ఠో. చేతసికసుఖపటిలాభసంవత్తనం తికచతుక్కజ్ఝానవసేన, ఉపేక్ఖాయ వా సన్తభావేన సుఖగతికత్తా సబ్బేసమ్పి ఝానానం వసేన వేదితబ్బం. ఝానసముట్ఠానపణీతరూపఫుట్ఠసరీరతావసేన పన కాయికసుఖపటిలాభసంవత్తనం దట్ఠబ్బం, తఞ్చ ఖో ఝానతో వుట్ఠితకాలే. ఇమస్మిం పక్ఖే ''**అప్పితప్పితక్ఖణే**''తి ఇదం హేతుమ్హి భుమ్మవచనం దట్ఠబ్బం.

అవిక్ఖమ్భితేతి ఝానేన సకసన్తానతో అనీహతే అప్పహీనే. **అకోసల్లసమ్భూతే**తి అకోసల్లం వుచ్చతి అవిజ్జా, తతో సమ్భూతే. అవిజ్జాపుబ్బఙ్గమా హి సబ్బే పాపధమ్మా. **ఖణేనేవా**తి అత్తనో పవత్తిక్ఖణేనేవ. **అన్తరధాపేతీ**తి ఏత్థ అన్తరధాపనం వినాసనం, తం పన ఝానకత్తుకం ఇధాధిప్పేతన్తి పరియుట్ఠానప్పహానం హోతీతి ఆహ – ''**విక్ఖమ్భేతీ**''తి. **వూపసమేతీ**తి విసేసేన ఉపసమేతి. విసేసేన ఉపసమనం పన సమ్మదేవ ఉపసమనం హోతీతి ఆహ ''**సుట్ఠు ఉపసమేతీ**''తి. సాసనికస్స ఝానభావనా యేభుయ్యేన నిబ్బేధభాగియా హోతీతి ఆహ ''**నిబ్బేధభాగియత్తా**''తి. అరియమగ్గస్స పాదకభూతో అయం సమాధి అనుక్కమేన వడ్ఢిత్వా అరియమగ్గభావం ఉపగతో వియ హోతీతి ఆహ ''**అనుపుబ్బేన అరియమగ్గవుడ్ఢిప్పత్తో**''తి. అయం పనత్థో విరాగనిరోధపటినిస్సగ్గానుపస్సనానం వసేన సమ్మదేవ యుజ్జతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

౧౦. కిమిలసుత్తవణ్ణనా

౯౮౬. థేరోతి ఆనన్దత్థేరో. **అయం దేసనా**తి "కథం విభావితో ను ఖో కిమిలా"తిఆదినా పవత్తా దేసనా. **కాయఞ్ఞతర**న్తి రూపకాయే అఞ్ఞతరకోట్ఠాసే. **ఏవ**న్తి యథా ఆనాపానం అనుస్సరన్తో భిక్ఖు కాయే కాయానుపస్సీ జాతో, ఏవం సబ్బత్థ వారేసు వేదనానుపస్సీతిఆది అత్థో వేదితబ్బో.

దేసనాసీసన్తి దేసనాపదేసం. మనసికారపదేసేన వేదనా వుత్తాతి తం సబ్బం సరూపతో అఞ్ఞాపదేసతో అపదిసతి. **యథేవ హీ**తిఆదినా తత్థ నిదస్సనం దస్సేతి. **చిత్తసఙ్ఖారపదద్వయే**తి "చిత్తసఙ్ఖారపటిసంవేదీ పస్సమ్భయం చిత్తసఙ్ఖార"న్తి ఏతస్మిం పదద్వయే.

ఏవం సన్తేపీతి పీతిమనసికారచిత్తసఙ్ఖారపదేసేన యది వేదనా వుత్తా, ఏవం సన్తేపి. **ఏసా** యథావుత్తా **వేదనా ఆరమ్మణం న హోతి**. వేదనారమ్మణా చ అనుపస్సనా, **తస్మా వేదనానుపస్సనా న యుజ్జతి**. యది ఏవం మహాసతిపట్ఠానాదీసు "వేదనా వేదియతీ"తి వుత్తం, తం కథన్తి ఆహ – "మహాసతిపట్ఠానాదీసుపీ"తిఆది. తత్థ **సుఖాదీనం వత్థున్తి** సుఖాదీనం ఉప్పత్తియా వత్థుభూతం రూపసద్దాదిం ఆరమ్మణం కత్వా వేదనా వేదియతి, న పుగ్గలో పుగ్గలస్సేవ అభావతో. **వేదనాప్పవత్తిం ఉపాదాయ** నిస్సాయ యథా "పుగ్గలో వేదనం వేదియతీ"తి **వోహారమత్తం హోతి**. ఏవం ఇధాపి వేదనాయ అస్సాసపస్సాసే ఆరబ్భ పవత్తి, తథా పవత్తమనసికారసీసేన "వేదనాసు వేదనానుపస్సీ భిక్ఖు తస్మిం సమయే విహరతీ"తి వుత్తో. **తం సన్ధాయాతి** తం వేదనాయ ఆరమ్మణభావం సన్ధాయ . **ఆదీనం** పదానం. **ఏతస్స** "వేదనానుపస్సనా న యుజ్జతీ"తి వుత్తఅనుయోగస్స.

సప్పీతికే ద్వే ఝానే సమాపజ్జతీతి పీతిసహగతాని పఠమదుతియజ్ఝానాని పటిపాటియా సమాపజ్జతి. **తస్సాతి** తేన. పటిసంవిదితసద్దాపేక్ఖాయ హి కత్తుఅత్థే ఏతం సామివచనం. **సమాపత్తిక్ఖణేతి** సమాపజ్జనక్ఖణే. **ఝానపటిలాభేనాతి** ఝానేన సమఙ్గీభావేన. **ఆరమ్మణతోతి** ఆరమ్మణముఖేన తదారమ్మణఝానపరియాపన్నా **పీతి పటిసంవిదితా హోతి,** ఆరమ్మణస్స పటిసంవిదితత్తాతి వుత్తం హోతి. యథా నామ సప్పపరియేసనం చరన్తేన తస్స ఆసయే పటిసంవిదితే సోపి పటిసంవిదితో హోతి మన్తాగదబలేన తస్స గహణస్స సుకరత్తా, ఏవం పీతియా ఆసయభూతే ఆరమ్మణే పటిసంవిదితే సా పీతి పటిసంవిదితావ హోతి సలక్ఖణతో సామఞ్ఞలక్ఖణతో చ తస్సా గహణస్స సుకరత్తా. **విపస్సనక్ఖణేతి** విపస్సనాపఞ్ఞాయ తిక్ఖవిసదభావప్పత్తాయ విసయతో దస్సనక్ఖణే. **లక్ఖణప్పటివేధేనాతి** పీతియా సలక్ఖణస్స సామఞ్ఞలక్ఖణస్స చ పటివిజ్ఝనేన. యఞ్హి పీతియా విసేసతో సామఞ్ఞతో చ లక్ఖణం, తస్మిం విదితే సా యాథావతో విదితా ఏవ హోతి. తేనాహ "**అసమ్మోహతో పీతి పటిసంవిదితా హోతీ**"తి.

ఇదాని తమత్థం పాళియా ఏవ విభావేతుం "**వుత్తఞ్హేత**"న్తిఆదిమాహ. తత్థ **దీఘం అస్సాసవసేనాతి** దీఘస్స అస్సాసస్స ఆరమ్మణభూతస్స వసేన. పజానతో సా పీతి పటిసంవిదితా హోతీతి సమ్బన్ధో. **చిత్తస్స ఏకగ్గతం అవిక్ఖేపం పజానతోతి** ఝానపరియాపన్నం "అవిక్ఖేపో"తి లద్ధనామం చిత్తస్సేకగ్గతం తంసమ్పయుత్తాయ పఞ్ఞాయ పజానతో. యథా హి ఆరమ్మణముఖేన పీతి పటిసంవిదితా హోతి, ఏవం తంసమ్పయుత్తధమ్మాపి ఆరమ్మణముఖేన పటిసంవిదితా ఏవ హోన్తీతి. **సతి ఉపట్ఠితా హోతీతి** దీఘం అస్సాసవసేన ఝానసమ్పయుత్తా సతి తస్మిం ఆరమ్మణే ఉపట్ఠితా ఆరమ్మణముఖేన ఝానేపి ఉపట్ఠితా నామ హోతి. **తాయ సతియాతి** ఏవం ఉపట్ఠితాయ తాయ సతియా యథావుత్తేన తేన ఞాణేన సుప్పటివిదితత్తా ఆరమ్మణస్స తస్స వసేన తదారమ్మణా సా పీతి పటిసంవిదితా హోతి. **దీఘం పస్సాసవసేనాతిఆదీసుపి** ఇమినావ నయేన అత్థో వేదితబ్బో. తేన వుత్తం "**ఏతేనేవ నయేన అవసేసపదానిపి అత్థతో వేదితబ్బానీ**"తి.

యథేవాతిఆదీసు అయం సఙ్ఖేపత్థో – ఝానపటిలాభేన యథా ఆరమ్మణతో పీతిఆదయో పటిసంవిదితా హోన్తి తేన వినా తేసం అప్పవత్తనతో. ఏవం ఝానసమ్పయుత్తేన తంపరియాపన్నేన వేదనాసఙ్ఖాతమనసికారపటిలాభేన ఆరమ్మణతో వేదనా పటిసంవిదితా హోతి అరుణుగ్గమేన వియ సూరియస్స తేన వినా వేదనాయ అప్పవత్తనతో. తస్మా వుత్తనయేన అతిసయప్పవత్తి వేదనా సుప్పటివిదితా, తస్మా సువుత్తమేతన్తి పుబ్బే వుత్తచోదనం నిరాకరోతి.

ఆరమ్మణేతి అస్సాసపస్సాసనిమిత్తం వదతి. **చిత్తానుపస్సీయేవ నామేస హోతి** అసమ్మోహతో చిత్తస్స పటిసంవిదితత్తా. తేనాహ ''**తస్మా**''తిఆది. **చిత్తపటిసంవిదితవసేనాతి ఆది**-సద్దేన ఇతరా తిస్సోపి చిత్తానుపస్సనా సఙ్గణ్హాతి.

సోతి ధమ్మానుపస్సనం అనుయుత్తో భిక్ఖు. **యం తం పహానం** పహాయకఞాణం. **పఞ్ఞాయాతి** అపరాయ విపస్సనాపఞ్ఞాయ అనిచ్చవిరాగాదితో దిస్వా దువిధాయపి అజ్ఝుపేక్ఖితా హోతి. **ఇదఞ్చ చతుక్కన్తి** అనిచ్చానుపస్సనాదివసేన వుత్తం చతుక్కం. **తస్సాపి** ధమ్మానుపస్సనాయ. పజహతీతి **పహానన్తి** ఆహ ''**నిచ్చసఞ్ఞం...పే.... పహానకరఞాణం అధిప్పేత**''న్తి. **విపస్సనాపరమ్పరన్తి** పటిపాటియా విపస్సనమాహ. **పథపటిపన్నం అజ్ఝుపేక్ఖతీతి** మజ్ఝిమాయ పటిపత్తియా సమ్మదేవ వీథిపటిపన్నం భావనాచిత్తం పగ్గహనిగ్గహానం అకరణేన అజ్ఝుపేక్ఖతి. **ఏకతో ఉపట్ఠానన్తి** యస్మా మజ్ఝిమసమథవీథినాతివత్తియా తత్థ చ పక్ఖన్దనేన ఇన్ద్రియానం ఏకరసభావేన, తత్రమజ్ఝత్తతాయ భావతో అవిసేసం ఏకగ్గభావూపగమనేన ఏకన్తతో ఉపట్ఠాతి, తస్మా న తత్థ కిఞ్చి కాతబ్బన్తి అజ్ఝుపేక్ఖతి. **తత్థాతి** ఏవం అజ్ఝుపేక్ఖనే. **సహజాతానమ్పి అజ్ఝుపేక్ఖనా హోతి** తేసం పవత్తనాకారస్స అజ్ఝుపేక్ఖనతో. ''పఞ్ఞాయ దిస్వా''తి వుత్తత్తా **ఆరమ్మణఅజ్ఝుపేక్ఖనా అధిప్పేతా**. న కేవలం నీవరణాదిధమ్మే అజ్ఝుపేక్ఖితా, అథ ఖో అభిజ్ఝా ...పే.... పఞ్ఞాయ దిస్వా అజ్ఝుపేక్ఖితా హోతీతి యోజనా.

పంసుపుఞ్జట్ఠానియస్స కిలేసస్స ఉప్పత్తిట్ఠానదస్సనత్థం ''**చతుమహాపథో వియ ఛ ఆయతనాని**''ఇచ్చేవ వుత్తం. కాయాదయో చత్తారో ఆరమ్మణసతిపట్ఠానా. **చతూసు ఆరమ్మణేసూతి** కాయాదీసు చతూసు ఆరమ్మణేసు **పవత్తా చత్తారో సతిపట్ఠానా** పంసుపుఞ్జట్ఠానియస్స కిలేసస్స ఉపహననతో.

ఏకధమ్మవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియవగ్గో

౧-౨. ఇచ్చానఙ్గలసుత్తాదివణ్ణనా

౯౮౭-౯౮౮. కస్మాతిఆది విహారసమాపత్తిఆచిక్ఖణే కారణం విభావేతుం ఆరద్ధం.

ఏవ-వాకారోతి ఏవ-కారో వా-కారో చ. **ఏకన్తసన్తత్తా** ఏకన్తేన సన్తమనసికారభావతో. సేక్ఖవచనేనేవ తేసం సిక్ఖితబ్బస్స అత్థిభావే సిద్ధేపి సిక్ఖితబ్బరహితేసు తేసుపి సేక్ఖపరియాయస్స వుచ్చమానత్తా సిక్ఖితబ్బసద్దేన సేక్ఖే విసేసేత్వా వుత్తా. ఆసవక్ఖయత్థం సిక్ఖితబ్బస్స అభావేపి దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారత్థం ఝానాదిసిక్ఖనేన వినా సిక్ఖితబ్బాభావా ''**అసేక్ఖా నామా**''తి వుత్తా. బుద్ధానం పన సబ్బసో సమ్మదేవ పరినిట్ఠితసిక్ఖత్తా ''సిక్ఖామీ''తి న వుత్తం. ఆనాపానజ్ఝానఫలసమాపత్తి **తథాగతవిహారో**.

౩-౧౦. పఠమఆనన్దసుత్తాదివణ్ణనా

౯౮౯-౯౯౬. అనిచ్చాదివసేనాతి అనిచ్చదుక్ఖానత్తవసేన. **పవిచినతి** పకారేహి విచినతి. **నిక్కిలేసాతి** అపగతకిలేసా విక్ఖమ్భితకిలేసా. పీతిసమ్బోజ్ఝఙ్గో, పస్సద్ధిసమ్బోజ్ఝఙ్గోతి పాఠో.

యాయ అనోసక్కనం అనతివత్తనఞ్చ హోతి, అయం తత్రమజ్ఝత్తుపేక్ఖా **మజ్ఝత్తాకారో**తి వుత్తా. **ఏకచిత్తక్ఖణికా**తి ఏకచిత్తుప్పాదపరియాపన్నత్తా.

చత్తున్నం చతుక్కానం వసేన **సోళసక్ఖత్తుకా**. ఆనాపానసన్నిస్సయేన పవత్తత్తా ఆరమ్మణవసేన పవత్తా ఆనాపానారమ్మణాపి అపరభాగే సతి ఆనాపానస్సతీతి పరియాయేన వత్తబ్బతం అరహతీతి **''ఆనాపానస్సతి మిస్సకా కథితా''**తి వుత్తం. **ఆనాపానమూలకా**తి ఆనాపానసన్నిస్సయేన పవత్తా సతిపట్ఠానా. **తేసం మూలభూతా**తి తేసం సతిపట్ఠానానం మూలకారణభూతా. **బోజ్ఝఙ్గమూలకా**తి బోజ్ఝఙ్గపచ్చయభూతా. **తేపి బోజ్ఝఙ్గా**తి ఏతే వీసతి సతిపట్ఠానహేతుకా బోజ్ఝఙ్గా. **విజ్జావిముత్తిపూరకా**తి తతియవిజ్జాయ తస్స ఫలస్స చ పరిపూరణవసేన పవత్తా బోజ్ఝఙ్గా. **ఫలసమ్పయుత్తా**తి చతుత్థఫలసమ్పయుత్తా, చతుబ్బిధఫలసమ్పయుత్తా వా.

దుతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆనాపానసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. సోతాపత్తిసంయుత్తం

౧. వేళుద్వారవగ్గో

౧. చక్కవత్తిరాజసుత్తవణ్ణనా

౯౯౭. **అనుగ్గహగరహణేసు నిపాతో**తి అనుగ్గణ్హనగరహత్థజోతకో నిపాతో. కిమేత్థ అనుగ్గణ్హాతి, కిం వా గరహతీతి ఆహ ''**చతున్న**''న్తిఆది. తత్థ **అనుగ్గణ్హన్తో** అనుచ్ఛవికం కత్వా గణ్హన్తో. **గరహన్తో** నిన్దన్తో. ఇస్సరసీలో ఇస్సరో, తస్స భావో **ఇస్సరియం,** పభుతా. అధీనం పతి అధిపతి, తస్స భావో **ఆధిపచ్చం,** సామిభావోతి ఆహ – ''**ఇస్సరియాధిపచ్చ**''న్తిఆది. **అనన్తకానీ**తి అన్తరహితాని.

అవేచ్చప్పసాదేనాతి వత్థుత్తయస్స గుణే యాథావతో అవేచ్చ పవిసిత్వా పసాదో. సో పన కేనచి చలనరహితోతి ఆహ ''**అచలప్పసాదేనా**''తి. **మగ్గేనా**తి అరియమగ్గేన. **ఆగతప్పసాదో** తస్స అధిగమేన లద్ధప్పసాదో. **అపుబ్బం అచరిమ**న్తి ఏకజ్ఝం. అరియసావకానఞ్హి అరియమగ్గో ఉప్పజ్జన్తోవ తీసు వత్థూసు అవేచ్చప్పసాదం ఆవహన్తో ఏవ ఉప్పజ్జతి. **తేస**న్తి విసయభూతానం తిణ్ణం వత్థూనం వసేన తిధా వుత్తో. **యస్మా చ** అత్థతో **ఏకో, తస్మావ నిన్నానాకరణో హోతి** పవత్తట్ఠానభేదే సతిపి. **అరియసావకస్స హీ**తిఆదినా నయేన తమత్థం వివరతి. **పసాదో** ఓకప్పనా. **పేమం** భత్తి. **గారవం** గరుకరణం. **మహన్తం** ఉళారం. **ఏతం** విభాగేన **నత్థి** సబ్బత్థ సమానత్తా.

ఏవన్తి భవన్తరేపి అకోపనీయతాయ. **సదిసవసేనా**తి అఞ్ఞేహి అఖణ్డాదీహి సదిసవసేన. తేనాహ ''**ముఖవట్టి యఞ్హి ఛిన్నే**''తిఆది. ఖణ్డా ఏతిస్సా అత్థీతి **ఖణ్డా.** ఏస నయో సేసేసుపి. పాతిమోక్ఖే ఆగతానుక్కమేన సీలస్స ఆదిమజ్ఝవిభాగో వేదితబ్బో. **ద్విన్నం వా తిణ్ణం వా**తి సీలకోట్ఠాసానం. **ఏకన్తరం భిన్న**న్తి అభిన్నేన ఏకన్తరం హుత్వా భిన్నం. **తేసం** ఖణ్డాదీనం. ''భుజిస్సేహీ''తి ఉత్తరపదలోపేన నిద్దేసోతి ఆహ ''**భుజిస్సభావకరేహీ**''తి. **ఇదం వీతిక్కన్త**న్తి ఇదమ్పి సీలం వీతిక్కన్తం. ''అయం సీలస్స వీతిక్కమో''తి **ఏవం పరామసితుం అసక్కుణేయ్యేహి.**

౨. బ్రహ్మచరియోగధసుత్తవణ్ణనా

౯౯౮. **యేస**న్తి అనియమతో సద్ధాదీనమాధారభూతపుగ్గలదస్సనం. **బుద్ధే పసాదో గహితో**. సో హి ఇతరేహి పఠమం గహేతబ్బోతి. **అరియకన్తాని సీలాని గహితాని** సోతాపన్నస్స సీలానం అధిప్పేతత్తా. **సఙ్ఘే పసాదో గహితో** ధమ్మప్పసాదస్స అనన్తరం వుచ్చమానత్తా. **ధమ్మే పసాదో గహితో** అవేచ్చప్పసాదభావతో. సోతం అరియమగ్గం ఆదితో పత్తి సోతాపత్తి, తస్సా అఙ్గాని **సోతాపత్తియఙ్గాని. పచ్చేన్తీ**తి పజాయన్తి అధిగచ్ఛన్తి. తేనాహ ''**పాపుణన్తీ**''తి. **బ్రహ్మచరియ**న్తి మగ్గబ్రహ్మచరియం. **కతరపసాదో** వత్తమానోతి అధిప్పాయో. **మగ్గప్పసాదో**తి మగ్గసమ్పయుత్తో పసాదో. **ఆగతమగ్గస్సా**తి అధిగతమగ్గస్స. **మిస్సకప్పసాదో ఏసో**తి తస్మా ఉభోపి థేరా పణ్డితా బహుస్సుతా.

౩. దీఘావుఉపాసకసుత్తవణ్ణనా

౯౯౯. యదగ్గేన తస్మిం ఉపాసకే యథావుత్తాని సోతాపత్తియఙ్గాని సంవిజ్జన్తి, తదగ్గేన సో తేసు వత్తిస్సతీతి ఆహ ''**చతూసు సోతాపత్తియఙ్గేసు సన్దిస్సతీ**''తి. విజ్జం భజన్తీతి **విజ్జాభాగియా,** తేసు కోట్ఠాసేసు పరియాపన్నాతి వుత్తం ''**విజ్జాభాగియేతి విజ్జాకోట్ఠాసికే**''తి.

౪-౫. పఠమసారిపుత్తసుత్తాదివణ్ణనా

౧౦౦౦-౧౦౦౧. ''సోతాపత్తీ''తి పఠమమగ్గో అధిప్పేతో, తస్స అధిగమూపాయో **సోతాపత్తియఙ్గం.** తేనాహ ''**సోతాపత్తియా పుబ్బభాగపటిలాభఙ్గ**''న్తి. **సోతాపత్తిఅత్థాయాతి** సోతాపత్తిమగ్గత్థాయ. **అఙ్గన్తి** కారణం. **ఇతరే** రతనత్తయప్పసాదాదయో. పుబ్బభాగియాయ **సోతాపత్తియా అఙ్గం** కారణన్తి.

౬. థపతిసుత్తవణ్ణనా

౧౦౦౨. (వితానం కాయానం కాలనకాయ, కారణస్స ఉపగతానం సాతపరియా సిజ్ఝతి. తత్థ కాయపరిపఙ్ఖాయముఖేన తన్తిం ఠపేసి భగవా. న హి పస్సథ నమత్థేహి కరణే నిరత్థకో పితి వత్తతి. ''**నియతత్తా**''తి వుత్తం. తమేవ నియమం ''**మజ్ఝిమపదేసేయేవా**''తి అవధారణేన విభావేతి . మహామణ్డలచారికం చరన్తోపి మజ్ఝిమపదేసస్స అన్తన్తేనేవ చరతి. తత్థ చ వినేయ్యజనస్స సమోసరణతా మత్తపనవాచమహత్థసుపనన్తి.) [ఏత్థన్తరే పాఠో అసుద్ధో దుస్సోధనీయో చ, సుద్ధపాఠో గవేసితబ్బో.] అరుణుట్ఠాపనమ్పి తత్థేవ హోతి. పచ్చన్తపదేసే పన దూరే వినేయ్యజనా హోన్తి, తత్థ గన్త్వా మగ్గఫలేసు పతిట్ఠాపేత్వా తతో పచ్చాగన్త్వా మజ్ఝిమపదేసే ఏవ వాసం ఉపగచ్ఛతి, తత్థ మనుస్సేహి కతానం కారానం మహప్ఫలభావనియమనత్థన్తి దట్ఠబ్బం. ''ఆసన్నే నో భగవా''తి ఇదం నిదస్సనమత్తన్తి దస్సేన్తో ''**న కేవల**''న్తి ఆదిమాహ.

సకిఞ్చనసపలిబోధనట్ఠేనాతి ఏత్థ కిఞ్చనం పలిబోధో అసమాపితకిచ్చతా, తదుభయస్స అత్థిభావేనాతి అత్థో. **మహావాసేతి** మహాగేహే.

ద్వేపి జనాతి ఇసిదత్తపురాణా. **సితం** నామ మన్దహసితం. **హసితం** నామ విస్సట్ఠహసితం. **ముత్తచాగోతిఆదీసు** యం వత్తబ్బం, తం **విసుద్ధిమగ్గటీకాయం** (విసుద్ధి॰ మహాటీ॰ ౧.౧౬౦) వుత్తనయేన వేదితబ్బం. **సంవిభాగేతి** పరస్స దానవసేన సంవిభజనే. **అకతవిభాగన్తి** దేయ్యధమ్మవసేన న కతవిభాగం. పుగ్గలవసేన పన ''సీలవన్తేహీ''తి వుత్తత్తా కతవిభాగమేవ మహప్ఫలతాకరణేన. తేనాహ ''**సబ్బం దాతబ్బమేవ హుత్వా ఠిత**''న్తి.

(ఏత్థన్తరే పాఠో అసుద్ధో దుస్సోధనీయో చ, సుద్ధపాఠో గవేసితబ్బో.)

౭. వేళుద్వారేయ్యసుత్తవణ్ణనా

౧౦౦౩. పవేణిఆగతస్సాతి అనేకపురిసయుగవసేన పరమ్పరాగతస్స. **అత్తని ఉపనేతబ్బన్తి** అత్తని నేత్వా పరస్మిం ఉపనేతబ్బం. తేనాహ ''**యో ఖో మ్యాయం ధమ్మో అప్పియో అమనాపో, పరస్సపేసో ధమ్మో అప్పియో అమనాపో**''తిఆది. **అమన్తభాసేనాతి** సమ్ఫస్స సమ్ఫప్పలాపస్స అమన్తాయ మన్తారహితభాసనేన.

౮-౯. పఠమగిఞ్జకావసథసుత్తాదివణ్ణనా

౧౧౦౪-౩. **ద్వే గామా** ద్విన్నం ఞాతీనం గామాతి కత్వా. **ఞాతికేతి** ఏవంలద్ధనామే ఏకస్మిం గామకే. **గిఞ్జకావసథేతి** గిఞ్జకా వుచ్చన్తి ఇట్ఠకా, గిఞ్జకాహి ఏవ కతో ఆవసథో, తస్మిం. సో కిర ఆవాసో యథా సుధాహి పరికమ్మేన పయోజనం నత్థి, ఏవం ఇట్ఠకాహి ఏవ చినిత్వా కతో. తేన వుత్తం "**ఇట్ఠకామయే ఆవసథే**"తి. తులాథమ్భద్వారబన్ధకవాటఫలకాని పన దారుమయా ఏవ. ఓరం వుచ్చతి కామధాతు, పచ్చయభావేన తం ఓరం భజన్తీతి **ఓరమ్భాగియాని,** ఓరమ్భాగస్స వా హితాని **ఓరమ్భాగియాని**. తేనాహ "**హేట్ఠాభాగియాన**"న్తిఆది. **తీహి మగ్గేహీతి** హేట్ఠిమేహి తీహి మగ్గేహి. తేహి పహాతబ్బతాయ హి తేసం సఞ్ఞోజనానం ఓరమ్భాగియతా, ఓరం భఞ్జియాని వా **ఓరమ్భాగియాని** వుత్తాని నిరుత్తినయేన. ఇదాని బ్యతిరేకముఖేన నేసం ఓరమ్భాగియభావం విభావేతుం "**తత్థ**"తిఆది వుత్తం. విక్ఖమ్భితాని సమత్థతావిఘాతేన పుథుజ్జనానం, సముచ్ఛిన్నాని సబ్బసో అభావేన అరియానం రూపారూపభవూపపత్తియా విబన్ధనాయ న హోన్తీతి వుత్తం "**అవిక్ఖమ్భితాని మగ్గేన వా అసముచ్ఛిన్నానీ**"తి. **నిబ్బత్తివసేనాతి** పటిసన్ధిగ్గహణవసేన గన్తుం న దేన్తి. మహగ్గతభవగామికమ్మాయూహనస్స విబన్ధనతో **సక్కాయదిట్ఠిఆదీని తీణి** సఞ్ఞోజనాని కామచ్ఛన్దబ్యాపాదా వియ మహగ్గతభవూపపత్తియా విసేసపచ్చయత్తా **తత్థ** మహగ్గతభవే **నిబ్బత్తమ్పి** తన్నిబ్బత్తిహేతుకమ్మపరిక్ఖయే కామభవూపపత్తిపచ్చయతాయ మహగ్గతభవతో **ఆనేత్వా ఇధేవ** కామభవే ఏవ **నిబ్బత్తాపేన్తి**. తస్మా **సబ్బానిపి** పఞ్చపి సంయోజనాని **ఓరమ్భాగియానేవ. పటిసన్ధివసేన అనాగమనసభావో**తి పటిసన్ధిగ్గహణవసేన తస్మా లోకా ఇధ న ఆగమనసభావో. బుద్ధదస్సన-థేరదస్సన-ధమ్మస్సవనానం పన అత్థాయ అస్స ఆగమనం అనివారితం.

కదాచి ఉప్పత్తియా విరళాకారతా, పరియుట్ఠానమన్దతాయ అబహలతాతి **ద్వేధాపి తనుభావో. అభిణ్హన్తి** బహుసో. **బహలబహలాతి** తిబ్బతిబ్బా. యత్థ ఉప్పజ్జన్తి, తం సన్తానం మద్దన్తా ఫరన్తా సాధేన్తా అన్ధకారం కరోన్తా ఉప్పజ్జన్తి, ద్వీహి పన మగ్గేహి పహీనత్తా తనుకతనుకా మన్దమన్దా ఉప్పజ్జన్తి. **పుత్తధీతరో హోన్తీతి** ఇదం అకారణం. తథా హి అఙ్గపచ్చఙ్గపరామసనమత్తేనపి తే హోన్తి. **ఇదన్తి** "రాగదోసమోహానం తనుత్తా"తి ఇదం వచనం. **భవతనుకవసేనాతి** అప్పకభవవసేన. **తన్తి** మహాసీవత్థేరస్స వచనం పటిక్ఖిత్తన్తి సమ్బన్ధో. యే భవా అరియానం లబ్భన్తి, తే పరిపుణ్ణలక్ఖణభవా ఏవ. యే న లబ్భన్తి, తత్థ కీదిసం తం భవతనుకం. తస్మా ఉభయథాపి భవతనుకస్స అసమ్భవో ఏవాతి దస్సేతుం "**సోతాపన్నస్సా**"తిఆది వుత్తం. **అట్ఠమే భవే భవతనుకం నత్థి** అట్ఠమస్సేవ భవస్స సబ్బస్సేవ అభావతో. సేసేసుపి ఏసేవ నయో.

కామావచరలోకం సన్ధాయ వుత్తం ఇతరస్స లోకస్స వసేన తథా వత్తుం అసక్కుణేయ్యత్తా. యో హి సకదాగామీ దేవమనుస్సలోకేసు వోమిస్సకవసేన నిబ్బత్తతి, సోపి కామభవవసేనేవ పరిచ్ఛిన్దితబ్బో. భగవతా చ కామలోకే ఠత్వా – "సకిదేవ ఇమం లోకం ఆగన్త్వా"తి వుత్తం. **ఇమం లోకం ఆగన్త్వాతి** చ ఇమినా పఞ్చసు సకదాగామీసు చత్తారో వజ్జేత్వా ఏకోవ గహితో. ఏకచ్చో హి ఇధ సకదాగామిఫలం పత్వా ఇధేవ పరినిబ్బాయతి, ఏకచ్చో ఇధ పత్వా దేవలోకే పరినిబ్బాయతి, ఏకచ్చో దేవలోకే పత్వా తత్థేవ పరినిబ్బాయతి, ఏకచ్చో దేవలోకే పత్వా ఇధూపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాయతి, ఇమే చత్తారో ఇధ న లబ్భన్తి. యో పన ఇధ పత్వా దేవలోకే యావతాయుకం వసిత్వా పున ఇధూపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాయతి, అయమిధ అధిప్పేతో. అట్ఠకథాయం పన "ఇమం లోకన్తి కామభవో అధిప్పేతో"తి ఇమమత్థం విభావేతుం "**సచే హీ**"తిఆదినా అఞ్ఞంయేవ చతుక్కం దస్సితం.

చతూసు...పే.... సభావోతి అత్థో అపాయగమనీయానం పాపధమ్మానం సబ్బసో పహీనత్తా. **ధమ్మనియామేనాతి** మగ్గధమ్మనియామేన **నియతో** ఉపరిమగ్గాధిగమస్స అవస్సంభావిభావతో. తేనాహ "సమ్బోధిపరాయణో"తి. **తేసం తేసం ఞాణగతిన్తి** తేసం తేసం సత్తానం "అసుకో సోతాపన్నో, అసుకో సకదాగామీ"తిఆదినా తంతంఞాణాధిగమనం ఞాణూపపత్తిం. **ఞాణాభిసమ్పరాయన్తి** తతో పరమ్పి – "నియతో సమ్బోధిపరాయణో సకిదేవ ఇమం లోకం ఆగన్త్వా దుక్ఖస్సన్తం కరిస్సతీ"తిఆదినా ఞాణసహితం ఉపపత్తిపచ్చయభవం. **ఓలోకేన్తస్స** ఞాణచక్ఖునా అపేక్ఖన్తస్స. కేవలం **కాయకిలమథోవ,** న తేన కాచి పరేసం అత్థసిద్ధీతి అధిప్పాయో. **చిత్తవిహేసా** చిత్తఖేదో, సా కిలేసూపసంహితత్తా **బుద్ధానం నత్థి**.

ఆదిస్సతి ఆలోకీయతి అత్తా ఏతేనాతి ఆదాసం, ధమ్మభూతం ఆదాసం **ధమ్మాదాసం,** అరియమగ్గఞాణస్సేతం అధివచనం. తేన హి అరియసావకో చతూసు అరియసచ్చేసు విద్ధస్తసమ్మోహత్తా అత్తానం యాథావతో ఞత్వా యాథావతో బ్యాకరేయ్య, తప్పకాసనతో పన ధమ్మపరియాయస్స సుత్తస్స ధమ్మాదాసతా వేదితబ్బాతి. **యేన ధమ్మాదాసేనాతి** ఇధ పన మగ్గధమ్మమేవ వదతి. సేసం ఉత్తానత్థత్తా సువిఞ్ఞేయ్యమేవాతి.

వేళుద్వారవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. రాజకారామవగ్గో

౧. సహస్సభిక్ఖునిసఙ్ఘసుత్తవణ్ణనా

౧౦౦౭. ధమ్మికత్తా దేసవాసీహి అనుకమ్పితో రాజాతి రాజకో, తస్స ఆరామో **రాజకారామో,** తస్మిం. **భూమిసీసం** సేట్ఠప్పదేసో, యత్థ వసన్తో లాభగ్గయసగ్గప్పత్తో హోతీతి తేసం అధిప్పాయో.

వారాపేహీతి పటిసేధేహి. **యుజ్ఝాపేతున్తి** కలహం కారాపేతుం. **పున ఆగచ్ఛన్తాతి** అపరస్మిం సంవచ్ఛరే ఆగచ్ఛన్తా. **ఉబ్బట్టేత్వాతి** మహతీ వీచియో ఉబ్బట్టేత్వా. యథా తస్స సకలమేవ రట్ఠం ఏకోదకీభూతం హోతి, ఏవం కత్వా సముద్దమేవ జాతం. తేన వుత్తం ''**సముద్దమేవ అకంసూ**''తి.

ఇసీనమన్తరం కత్వాతి ఇసీనం కారణం కత్వా, ఇసీనం హేతూతి అత్థో, ఇసీనం వా అన్తరభేదం కత్వా. తథా లోకే కోలాహలస్స పత్థటతం విభావేన్తో భగవా ''**మే సుత**''న్తి ఆహ పచ్చక్ఖతో జానమ్పి. **ఉచ్ఛిన్నోతి** కులచ్ఛేదేన ఉచ్ఛిన్నో. న కేవలం సయమేవ, అథ ఖో **సహ రట్ఠేహి. విభవన్తి** వినాసం ఉపగతో.

తం సన్ధాయేతం వుత్తన్తి తం యథావుత్తం పసేనదినా కోసలరాజేన కారితం విహారం సన్ధాయ ఏతం "రాజకారామే"తి వుత్తం.

౨-౩. బ్రాహ్మణసుత్తాదివణ్ణనా

౧౦౦౮-౯. **ఉదయగామినిన్తి** ఆరమ్భతో పట్ఠాయ సమ్పత్తిఆవహం.

౪. దుగ్గతిభయసుత్తవణ్ణనా

౧౦౧౦. దుట్ఠా గతి నిప్ఫత్తి దుగ్గతి, దుగ్గతభావో దాలిద్దియం, తదేవ భయం, తం సబ్బం అనవసేసం వా **దుగ్గతిభయం** దలిద్దభయం. సమ్మదేవ అతిక్కన్తోతి **సమతిక్కన్తో**.

౬. పఠమమిత్తామచ్చసుత్తవణ్ణనా

౧౦౧౨. వోహారమిత్తాతి తంతందానగ్గహణవసేన వోహారకా మిత్తా. **ఆమన్తనపటిమన్తనఇరియాపథాదీసుపీ**తి ఆలాపసల్లాపగమననిసజ్జాదిఅత్థసంవిధానాదీసు . **ఏకతో పవత్తకిచ్చా**తి సహ పవత్తకత్తబ్బా. అమా సహ భవన్తీతి **అమచ్చా**. "అమ్హాకం ఇమే"తి ఞాయన్తీతి **ఞాతీ**, ఆవాహవివాహసమ్బద్ధా. తేనాహ "**సస్సుససురపక్ఖికా**"తి. యోనిసమ్బన్ధా వా **సాలోహితా**. తేనాహ "**భాతిభగినిమాతులాదయో**"తి.

౭. దుతియమిత్తామచ్చసుత్తవణ్ణనా

౧౦౧౩. కిస్మిఞ్చి కస్సచి చ తథా తథా ఉప్పన్నస్స పసాదస్స అఞ్ఞథాభావో **పసాదఞ్ఞథత్తం**. భూతసఙ్ఘాతస్స ఘనఆదికస్స అఞ్ఞథాభావో **భావఞ్ఞథత్తం**. నిరయాదిగతిఅన్తరఉపపత్తి **గతిఅఞ్ఞథత్తం**. సభావధమ్మానం కక్ఖళఫుసనాదిలక్ఖణస్స అఞ్ఞథాభావో **లక్ఖణఞ్ఞథత్తం**. "ఠితస్స అఞ్ఞథత్తం పఞ్ఞాయతీ"తి ఏవం వుత్తం అఞ్ఞథత్తం **విపరిణామఞ్ఞథత్తం**. లక్ఖణఞ్ఞథత్తం న లబ్భతి. తేనాహ "**లక్ఖణం పన న విగచ్ఛతీ**"తి, సేసం లబ్భతీతి. **పథవీధాతుయా**తి ససమ్భారపథవీధాతుయా. **ఆపోధాతుయా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **పురిమభావో**తి ఘనకఠినభావో. **భావఞ్ఞథత్తం** రసఞ్ఞథత్తసభావో. **గతిఅఞ్ఞథత్తం** ఉగ్గతూపపత్తి. తేనాహ "**తఞ్చ అరియసావకస్స నత్థీ**"తి. **పసాదఞ్ఞథత్తమ్పి నత్థియేవ** అరియసావకస్స.

రాజకారామవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సరణానివగ్గో

౧-౨. పఠమమహానామసుత్తాదివణ్ణనా

౧౦౧౭-౧౮. సమిద్ధన్తి సమ్పుణ్ణం. **సుపుప్ఫిత**న్తి ఉపసోభితతాయ సుపుప్ఫితసదిసత్తా. బ్యూహా నామ యేహి ఏవ పవిసన్తి, తేహి ఏవ నిక్ఖమన్తి. తేనాహ "**బ్యూహా వుచ్చన్తి అవినిబ్బిద్ధరచ్ఛాయో**"తి. **ఉద్ధతచారినా**తి యట్ఠన్తరా.

౩. గోధసక్కసుత్తవణ్ణనా

౧౦౧౯. తీహీతి రతనత్తయే ఉప్పన్నేహి తీహి పసాదధమ్మేహి. **చతూహీ**తి తేహి ఏవ సద్ధిం సీలేన. **కోచిదేవా**తిఆది పరికప్పవసేన వుత్తం భగవతి అత్తనో సద్ధాయ ఉళారతమభావదస్సనత్థం. తేనాహ "**భగవతో సబ్బఞ్ఞుతాయా**"తిఆది. **ధమ్మో సముప్పాదో**తి వివాదధమ్మఉప్పత్తిహేతు. తదేవ హి సన్ధాయాహ "**కిఞ్చిదేవ కారణ**"న్తి. **కారణ**న్తి నానాకారణం. **కల్యాణకుసలవిముత్త**న్తి అకల్యాణం అకుసలం, తదిదం యథావుత్తఅప్పసాదనేన అపనీతఅత్థదస్సనత్థం. **అస్సా**తి మహానామసక్కస్స. **అనవజ్జనదోసో ఏసో**తి చతూసు ధమ్మేసు ఏకేనపి సమన్నాగతో సోతాపన్నో హోతీతి అనుజానిత్వా చతూహిపి సమన్నాగతేన ఆచిక్ఖితబ్బన్తి యాథావతో అనవజ్జనదోసోతి అత్థో.

౪. పఠమసరణానిసక్కసుత్తవణ్ణనా

౧౦౨౦. పమాణేనాతి ఏకేన పమాణేన, న సబ్బసో. **ఓలోకనం ఖమన్తీ**తి దస్సనమగ్గేన చతుసచ్చధమ్మా పచ్చత్తం పస్సితబ్బా పటివిజ్ఝితబ్బా. పఠమమగ్గక్ఖణే హి చతుసచ్చధమ్మా ఏకదేసతోవ దిట్ఠా నామ హోన్తి. ''**పరిముచ్చతీ**''**తి పన వత్తుం వట్టతి** పటివిజ్ఝనకిరియాయ వత్తమానత్తా. **అగన్త్వా** అపాయేసు అనుప్పత్తిరహత్తా. తేనాహ ''**న గచ్ఛతీ**''తి, న ఉప్పజ్జతీతి అత్థో. **మహాసాలరుక్ఖే దస్సేన్తో ఆహ** – ''యో కోచి విఞ్ఞుజాతికో మమ చే గోచరం గచ్ఛతి, ఏకస్స ఆగమనం అవఞ్ఝం అమోఘ''న్తి దస్సేతుం.

౫. దుతియసరణానిసక్కసుత్తవణ్ణనా

౧౦౨౧. దుక్ఖేత్తం నిరోజకం, తాయ ఏవ దుక్ఖేత్తతాయ విసమం హోతీతి ఆహ ''**విసమఖేత్త**''న్తి. **లోణూపహత**న్తి జాతసభావేన లోణేన ఊసరేన ఉపహతం. **ఖణ్డానీ**తి ఖణ్డితాని. **తేమేత్వా**తి తేమితత్తా. **వాతాతపహతానీ**తి చిరకాలం వాతేన చేవ ఆతపేన చ ఉపహతాని ఆబాధితాని.

౬. పఠమఅనాథపిణ్డికసుత్తవణ్ణనా

౧౦౨౨. ఠానన్తి ఠానసో. తేనాహ ''**ఖణేనా**''తి. నియ్యానికన్తి పవత్తం ఞాణపటిరూపకం పకతిపురిసన్తరజాననాదిమిచ్ఛాఞాణం. తం పన అనియ్యానికం ''నియ్యానిక''న్తి పచ్చవేక్ఖణవసేన పవత్తేయ్యాతి ఆహ ''**మిచ్ఛాపచ్చవేక్ఖణేనా**''తి. గుణవియుత్తస్స అత్తనో సకత్తని అవట్ఠానసఙ్ఖాతా విముత్తి **మిచ్ఛావిముత్తి**.

౭. దుతియఅనాథపిణ్డికసుత్తవణ్ణనా

౧౦౨౩. యథాకమ్మం సమ్పరేతబ్బతో సమ్పరాయో, పేచ్చభవో, సమ్పరాయహేతుకం **సమ్పరాయికం,** మరణభయం.

సరణానివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. పుఞ్ఞాభిసన్దవగ్గో

౧. పఠమపుఞ్ఞాభిసన్దసుత్తవణ్ణనా

౧౦౨౭. అవిచ్ఛేదేన నిచ్చప్పవత్తియమానాని పుఞ్ఞాని అభిసన్దనట్ఠేన ''**పుఞ్ఞాభిసన్దా**''తి వుత్తా, తేన పుఞ్ఞనదియోతి అత్థో వుత్తో. సుఖస్స ఆహరణతో ఆనయనతో **సుఖస్సాహారో**.

౪. పఠమదేవపదసుత్తవణ్ణనా

౧౦౩౦. దేవానన్తి విసుద్ధిదేవానం. **దేవపదానీ**తి తేసం పదాని దేవపదాని, దేవోతి వా సమ్మాసమ్బుద్ధో. **దేవస్స ఞాణేన అక్కన్తపదానీ**తి పటివేధఞాణేన చేవ దేసనాఞాణేన చ అక్కన్తపదాని. **దేవా నామ** జాతిదేవా. తేసమ్పి దేవట్ఠేన దేవోతి దేవదేవో, సమ్బుద్ధో.

౮. వస్ససుత్తవణ్ణనా

౧౦౩౪. **పారం వుచ్చతి నిబ్బానం** సంసారమహోఘస్స పరతీరభావతో. తేనాహ – ‘‘తిణ్ణో పారఙ్గతో, థలే తిట్ఠతి బ్రాహ్మణో (సం॰ ని॰ ౪.౨౩౮; ఇతివు॰ ౬౯; పు॰ ప॰ ౧౮౮), యే జనా పారగామినో’’తి (ధ॰ ప॰ ౮౫) చ. అథ వా పాతి రక్ఖతీతి **పారం,** నిబ్బానం. యో పటివిజ్ఝతి, తం వట్టదుక్ఖతో పాతి రక్ఖతి, అచ్చన్తహితేన చ విముత్తిసుఖేన చ రమేతి, తస్మా **పార**న్తి వుచ్చతి. **గచ్ఛమానా ఏవా**తి పారం నిబ్బానం గచ్ఛమానా ఏవ. తే ధమ్మా **ఆసవానం ఖయాయ సంవత్తన్తి** సచ్ఛికిరియాపహానపటివేధానం సమకాలత్తా.

౧౦. నన్దియసక్కసుత్తవణ్ణనా

౧౦౩౬. **పవివేకత్థాయా**తి పవివేకసుఖత్థాయ. **పటిసల్లానత్థాయా**తి బహిద్ధా నానారమ్మణతో చిత్తం పటినివత్తేత్వా కమ్మట్ఠానే సమ్మదేవ లీనత్థాయ.

పుఞ్ఞాభిసన్దవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సగాథకపుఞ్ఞాభిసన్దవగ్గో

౧. పఠమఅభిసన్దసుత్తవణ్ణనా

౧౦౩౭. **సఙ్ఖ్యా అత్థి** హేట్ఠా మహాపథవియా, ఉపరి ఆకాసేన, పరితో చక్కవాళపబ్బతేన, మజ్ఝే తత్థ తత్థ ఠితేహి దీపపబ్బతపరియన్తేహి పరిచ్ఛిన్నత్తా. జానన్తేన యోజనతో సఙ్ఖాతుం సక్కాతి అధిప్పాయో. మహాసరీరమచ్ఛ-కుమ్భీల-యక్ఖ-రక్ఖస-మహానాగదానవాదీనం సవిఞ్ఞాణకానం, బళవాముఖపాతాలాదీనం అవిఞ్ఞాణకానం భేరవారమ్మణానం వసేన **బహుభేరవం.**

౨. దుతియఅభిసన్దసుత్తవణ్ణనా

౧౦౩౮. **సమ్భేదే**తి సమ్భేదం సమోధానం గతట్ఠానే. **యత్థిమా మహానదియో సంసన్దన్తి సమేన్తీ**తి పరికప్పవచనమేతం. తాదిసాసు హి మహానదీసు కాచి పురత్థిమసముద్దం పవిట్ఠా, కాచి పచ్ఛిమం.

౩. తతియఅభిసన్దసుత్తవణ్ణనా

౧౦౩౯. ‘‘కుసలే పతిట్ఠితో’’తి ఏత్థ యం అచ్చన్తికం కుసలే పతిట్ఠానం. తం దస్సేన్తో ‘‘**మగ్గకుసలే పతిట్ఠితో**’’తి ఆహ, హేట్ఠిమమగ్గకుసలేతి అధిప్పాయో. తేనాహ ‘‘**భావేతి మగ్గ**’’న్తి. అరియఫలంయేవ **ధమ్మసారో**. కిలేసా ఖీయన్తి ఏత్థాతి కిలేసక్ఖయో, నిబ్బానం, తస్మిం **కిలేసక్ఖయే రతో**.

౪. పఠమమహద్ధనసుత్తవణ్ణనా

౧౦౪౦. అరియానం బుద్ధానం ధనన్తిపి అరియధనం, నిబ్బానన్తి కేచి. అనయతోపి విసుద్ధట్ఠేన అరియఞ్చ తం ధనఞ్చ ధనాయితట్ఠేనాతి అరియధనం, తేన **అరియధనేన. తేనేవ భోగేనాతి** అరియధనభోగేన.

సగాథకపుఞ్ఞాభిసన్దవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సప్పఞ్ఞవగ్గో

౨. వస్సంవుత్థసుత్తవణ్ణనా

౧౦౪౮. **సమోధానేత్వాతి** యేహి ఇన్ద్రియాదీహి భావియమానేహి సోతాపత్తిమగ్గో అనుప్పత్తో, తానేవ. ధమ్మసమానతాయ చేతం వుత్తం. అఞ్ఞానేవ హి అత్థతో తం తం మగ్గం సాధకాని ఇన్ద్రియాదీని. **తన్తి పవేణీ కథితాతి** యం కఞ్చి వినేయ్యపుగ్గలం అనపేక్ఖిత్వా కేవలం తన్తివసేన రితి కథితా.

౩. ధమ్మదిన్నసుత్తవణ్ణనా

౧౦౪౯. **సత్తసు జనేసూతి** సత్తసు కిత్తియమానేసు ఉపాసకజనేసు. **గమ్భీరాతిఆదీసు ధమ్మగమ్భీరాతి** పాళిగతియా గమ్భీరా, తథా చ **సల్లసుత్తం** హేట్ఠా పకాసితమేవ. ''**చేతనాహం, భిక్ఖవే, కమ్మం వదామీ**''తిఆదినా (అ॰ ని॰ ౬.౬౩; కథా॰ ౨౩౯) ఆగతం **చేతనాసుత్తం** . తత్థ "చేతనాసహజాతం నానాక్ఖణిక"న్తిఆదినా పట్ఠానే ఆగతనయేన, సుత్తేసు (అ॰ ని॰ ౩.౧౧౧) చ "దిట్ఠధమ్మవేదనీయ"న్తిఆదినా ఆగతనయేన గమ్భీరభావో వేదితబ్బో, నిబ్బానస్స చేవ అరియమగ్గస్స చ పకాసనతో **అసఙ్ఖతసంయుత్తస్స** లోకుత్తరత్థదీపకతా. "అతీతంపాహం రూపేన ఖజ్జిం, ఏతరహి ఖజ్జామీ"తిఆదినా పఞ్చన్నం ఖన్ధానం ఖాదకభావస్స, పుగ్గలస్స ఖాదితబ్బతాయ విభావనేన **ఖజ్జనీయపరియాయే** (సం॰ ని॰ ౩.౭౯) విసేసతో నిస్సత్తనిజ్జీవతా దీపితాతి వుత్తం ''**సత్తసుఞ్ఞతాదీపకా ఖజ్జనికసుత్తన్తాదయో**''తి. **ఉపసమ్పజ్జ విహరిస్సామాతి** యే తేసు సుత్తేసు వుత్తపటిపదం సమ్మదేవ పరిపూరేన్తి, తే తేసు ఉపసమ్పజ్జ విహరన్తి నామ . **ఏత్థాతి** "న ఖో నేత"న్తి ఏత్థ న-కారో "అఞ్ఞమఞ్ఞ"న్తి ఏత్థ మ-కారో వియ బ్యఞ్జనసన్ధిమత్తమేవ, నాస్స కోచి అత్థో.

౪. గిలానసుత్తవణ్ణనా

౧౦౫౦. **న ఖో పనేతన్తి** న ఖో ఏతం, నోతి చ అప్పోహీతి అత్థోతి ఆహ ''**న ఖో అప్పోహీ**''తిఆది. అస్ససన్తీతి **అస్సాసనీయాతి** ఆహ ''**అస్సాసకరేహీ**''తి. మరిస్సతీతి **మారిసో,** ఏకన్తభావిమరణో, సో పన మరణాధీనవుత్తికోతి వుత్తం ''**మరణపటిబద్ధో**''తి. **అధిముచ్చేహీతి** అధిముత్తిం ఉప్పాదేహి. తం పన తథా చిత్తస్స పణిధానం ఠపనన్తి ఆహ ''**ఠపేహీ**''తి. **ఆగమనీయగుణేసూతి** పుబ్బభాగగుణేసు. **పమాణం నామ నత్థి** అనన్తాపరిమాణత్తా. **నానాకరణం నత్థి** విముత్తియా నిన్నానత్తా.

౯. పఞ్ఞాపటిలాభసుత్తవణ్ణనా

౧౦౫౫. **పఞ్ఞాపటిలాభాయాతి** మగ్గఫలపఞ్ఞాయ పటిలాభత్థం. తేనాహ ''**సత్త సేక్ఖా**''తిఆది.

సప్పఞ్ఞవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. మహాపఞ్ఞవగ్గో

౧. మహాపఞ్ఞసుత్తవణ్ణనా

౧౦౭౮. మహన్తే అత్థే పరిగ్గణ్హాతీతి సచ్చపటిచ్చసముప్పాదాదికే మహావిత్థారే అత్థే పరిచ్ఛిజ్జ అసేసేత్వా ముట్ఠిగతే వియ కత్వా గణ్హాతి. సేసం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ.

మహాపఞ్ఞవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సోతాపత్తిసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. సచ్చసంయుత్తం

౧. సమాధివగ్గో

౧. సమాధిసుత్తవణ్ణనా

౧౦౭౧. **చిత్తేకగ్గతాయాతి** నిస్సక్కవచనం "పరిహాయన్తీ"తి పదం అపేక్ఖిత్వా. **యథాభూతాదివసేనాతి** యథాగతాదివసేన. యథాభూతం నామ ఇమస్మిం సుత్తే "సమాహితో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు యథాభూతం పజానాతీ"తిఆది. **ఆది**-సద్దేన "తథా యస్మా"తిఆదిసఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తథా హి యథాభూతవసేన కారణచ్ఛేదో కతో "తథా యస్మా"తిఆదివచనేహి. **వణ్ణాతి** అక్ఖరా, "గుణా"తి కేచి. **పదబ్యఞ్జనానీతి** నామాదిపదాని చేవ తంసముదాయభూతబ్యఞ్జనాని చ.

౩. పఠమకులపుత్తసుత్తాదివణ్ణనా

౧౦౭౩-౭౫. **సాసనావచరా అధిప్పేతా** బాహిరకానం సచ్చాభిసమయస్స అభావతో. **తథాతి** ఇమినా చతుత్థపఞ్చమేసు అత్థవిసేసాభావం దస్సేతి. యది ఏవం కస్మా విసుం విసుం దేసనాతి ఆహ **''తేన తేన అభిలాపేనా''**తిఆది.

౧౦. తిరచ్ఛానకథాసుత్తవణ్ణనా

౧౦౮౦. దుగ్గతితో సంసారతో చ నియ్యాతి ఏతేనాతి నియ్యానం, సగ్గమగ్గో మోక్ఖమగ్గో చ. తస్మిం నియ్యానే నియుత్తా, తం ఏత్థ అత్థీతి **నియ్యానికా**. వచీదుచ్చరితసంకిలేసతో వా నియ్యాతీతి ఈ-కారస్స రస్సత్తం య-కారస్స క-కారం కత్వా నియ్యానికా. చేతనాయ సద్ధిం సమ్ఫప్పలాపా వేరమణి. తప్పటిపక్ఖతో అనియ్యానికా, తస్స భావో **అనియ్యానికత్తం. తిరచ్ఛానభూతన్తి** తిరోకరణభూతం. **కమ్మట్ఠానభావేతి** అనిచ్చతాపటిసంయుత్తచతుసచ్చకమ్మట్ఠానభావే. **సాత్థకన్తి** దానసీలాదినిస్సితత్తా హితపటిసంయుత్తం.

విసిఖాతి ఘరసన్నివేసో. విసిఖాగహణేన చ గామాదిగహణే వియ తన్నివాసినో విసేసతో గహితా "ఆగతో గామో"తిఆదీసు వియ . తేనాహ **''సూరా సమత్థా''**తి. కుమ్భట్ఠానాపదేసేన కుమ్భదాసియో వుత్తాతి ఆహ – **''కుమ్భదాసికథా''**తి. అయాథావతో ఉప్పత్తిట్ఠితిసంహారాదివసేన లోకో అక్ఖాయతి ఏతేనాతి **లోకక్ఖాయికా**. ఇతి ఇమినా పకారేన భవో, ఇమినా అభవోతి ఏవం పవత్తాయ **ఇతిభవాభవకథాయ సద్ధిం**.

సమాధివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ధమ్మచక్కప్పవత్తనవగ్గో

౧. ధమ్మచక్కప్పవత్తనసుత్తవణ్ణనా

౧౦౮౧. **''ఇసీనం పతనుప్పతనవసేన** ఓసీదనఉప్పతనట్ఠానవసేన **ఏవం** 'ఇసిపతన'న్తి **'లద్ధనామే'**తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరితుం **'ఏత్థ హి'''**తిఆది వుత్తం.

ఆమన్తేసీతి ఏత్థ యస్మా ధమ్మచక్కప్పవత్తనత్థం అయం ఆమన్తనా, తస్మా సముదాగమతో పట్ఠాయ సత్థు పుబ్బచరితం సఙ్ఖేపేనేవ పకాసేతుం వట్టతీతి ''**దీపఙ్కరపాదమూలే కతాభినీహారతో పట్ఠాయా**''తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **మారబలం భిన్దిత్వా**తి మారఞ్చ మారబలఞ్చ భఞ్జిత్వా. అథ వా మారస్స అబ్భన్తరం బాహిరఞ్చాతి దువిధం బలం భఞ్జిత్వా. ''**ద్వేమే, భిక్ఖవే, అన్తా**''తి ఏత్థ **అన్త**-సద్దో "పుబ్బన్తే ఞాణం అపరన్తే ఞాణ"న్తిఆదీసు (ధ. స. ౧౦౬౩) వియ భాగపరియాయోతి ఆహ ''**ద్వే ఇమే, భిక్ఖవే, కోట్ఠాసా**''తి. **సహ సముదాహారేనా**తి ఉచ్చారణసమకాలం. **పత్థరిత్వా అట్ఠాసి** బుద్ధానుభావేన. **బ్రహ్మానో సమాగచ్ఛింసు** పరిపక్కకుసలమూలా సచ్చాభిసమ్బోధాయ కతాధికారా.

గిహిసుఖోజనన్తి గిహిబన్ధనం. **ఛిన్దిత్వా**తి హరిత్వా. **న వళఞ్జేతబ్బా**తి నానుయుఞ్జేతబ్బా. **కిలేసకామసుఖస్సా**తి కిలేసకామయుత్తస్స సుఖస్స. **అనుయోగో**తి అనుభవో. గామవాసీహి సేవితబ్బత్తా **గామవాసీనం సన్తకో. అత్తనో**తి అత్తభావస్స. ఆహితో అహంమానో ఏత్థాతి **అత్తా,** అత్తభావో. **దుక్ఖకరణ**న్తి దుక్ఖుప్పాదనం. **అత్తమారణేహీ**తి అత్తబాధనేహి. **ఉపసమాయా**తి కిలేసవూపసమో అధిప్పేతో, తదత్థసమ్పదానవచనన్తి ఆహ ''**కిలేసూపసమత్థాయా**''తి. ఏస నయో సేసేసుపి.

సచ్చఞాణాదివసేన తయో పరివట్టా ఏతస్సాతి **తిపరివట్టం,** ఞాణదస్సనం. తేనాహ ''**సచ్చఞాణ**''న్తిఆది. **యథాభూతం ఞాణ**న్తి పటివేధఞాణం ఆహ. **తేసుయేవ** సచ్చేసు. ఞాణేన కత్తబ్బస్స చ పరిఞ్ఞాపటివేధాదికిచ్చస్స చ **జాననఞాణం,** "తఞ్చ ఖో పటివేధతో పగేవా"తి కేచి. పచ్ఛాతి అపరే. తథా **కతఞాణం. ద్వాదసాకార**న్తి ద్వాదసవిధఆకారభేదం. **అఞ్ఞత్థా**తి అఞ్ఞేసు సుత్తేసు.

పటివేధఞాణమ్పి దేసనాఞాణమ్పి ధమ్మచక్కన్తి ఇదం తత్థ ఞాణకిచ్చం పధానన్తి కత్వా వుత్తం. సద్ధిన్ద్రియాదిధమ్మసముదాయో పన పవత్తనట్ఠేన చక్కన్తి **ధమ్మచక్కం.** అథ వా చక్కన్తి ఆణా, ధమ్మతో అనపేతత్తా ధమ్మఞ్చ తం చక్కఞ్చ, ధమ్మేన ఞాయేన చక్కన్తిపి **ధమ్మచక్కం.** యథాహ "ధమ్మఞ్చ పవత్తేతి చక్కఞ్చాతి ధమ్మచక్కం, చక్కఞ్చ పవత్తేతి ధమ్మఞ్చాతి ధమ్మచక్కం, ధమ్మేన పవత్తేతీతి ధమ్మచక్కం, ధమ్మచరియాయ పవత్తేతీతి ధమ్మచక్క"న్తిఆది (పటి. మ. ౨.౪౦-౪౧). **ఉభయమ్పీ**తి పటివేధఞాణం దేసనాఞాణన్తి ఉభయమ్పి. **ఏత**న్తి తదుభయం. **ఇమాయ దేసనాయా**తి ఇమినా సుత్తేన **పకాసేన్తేన భగవతా** యథావుత్తఞాణద్వయసఙ్ఖాతం **ధమ్మచక్కం పవత్తితం నామ** పవత్తనకిచ్చస్స అనిట్ఠితత్తా. **పతిట్ఠితే**తి అఞ్ఞాసి కోణ్డఞ్ఞత్థేరేన సోతాపత్తిఫలే పతిట్ఠితే. **పవత్తితం** నామ కస్సపసమ్మాసమ్బుద్ధస్స సాసనన్తరధానతో పట్ఠాయ యావ బుద్ధుప్పాదో, ఏత్తకం కాలం అప్పవత్తపుబ్బస్స పవత్తితత్తా, ఉపరిమగ్గాధిగమో పనస్స అత్థఙ్గతో ఏవాతి.

ఏకప్పహారేనాతి ఏకేనేవ పహారసఙ్ఖాతేన కాలేన. దివసస్స హి తతియో భాగో పహారో నామ. పాళియం పన "తేన ఖణేన తేన లయేన తేన ముహుత్తేనా"తి వుత్తం. తం పహారక్ఖణసల్లక్ఖణమేవ. **సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణోభాసో**తి సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణానుభావేన పవత్తో ఓభాసో చిత్తం పటిచ్చ ఉతుసముట్ఠానో వేదితబ్బో. యస్మా భగవతో ధమ్మచక్కప్పవత్తనస్స ఆరమ్భే వియ పరిసమాపనే అతివియ ఉళారతమం పీతిసోమనస్సం ఉదపాది, తస్మా ''**ఇమస్సపి ఉదానస్సా**''తిఆది వుత్తం.

౯. సఙ్కాసనసుత్తవణ్ణనా

౧౮౮. అత్థసంవణ్ణనే వణ్ణీయన్తేతి **వణ్ణా**. తేయేవ పరియాయేన అక్ఖరణతో **అక్ఖరాని** . అత్థం బ్యఞ్జేన్తీతి **బ్యఞ్జనాని**. యస్మా పన అకారాదికే సరసమఞ్ఞా, కకారాదికే బ్యఞ్జనసమఞ్ఞా, ఉభయత్థ వణ్ణసమఞ్ఞా, తస్మా వుత్తం **''వణ్ణానం వా ఏకదేసా యదిదం బ్యఞ్జనా నామా''**తి. **నేత్తియం** పన వాక్యే బ్యఞ్జనసమఞ్ఞా. బ్యఞ్జనగ్గహణేనేవ చేత్థ ఆకారనిరుత్తినిద్దేసా గహితా ఏవాతి దట్ఠబ్బం. **సఙ్కాసనాతి** అత్థస్స ఞాపనా భాగసో. తేనాహ **''విభత్తియో''**తి. సఙ్కాసనగ్గహణేనేవ చేత్థ పకాసనా వుత్తా హోతి. విభత్తియో హి అత్థవచనేనేవ వివరన్తి, తాహి కారణపఞ్ఞత్తియో వుత్తాయేవాతి, తాహిపి అత్థపదాని గహితానేవ హోన్తి. అయమేత్థ సఙ్ఖేపో, విత్థారో పన **విసుద్ధిమగ్గవణ్ణనాయం నేత్తిఅట్ఠకథాయఞ్చ** వుత్తనయేన వేదితబ్బో. **సబ్బాకారేనాతి** సభాగాదివిభావనాకారేన. **వణ్ణాదీనన్తి** తస్మిం పన విత్థారే పవత్తవణ్ణాదీనం. **తస్మాతి** వణ్ణాదీనం అన్తఅభావతో. **ఏవమాహాతి** "అపరిమాణా వణ్ణా బ్యఞ్జనా సఙ్కాసనా"తి ఏవమాహ.

౧౦. తథసుత్తవణ్ణనా

౧౮౦. **సభావావిజహనట్ఠేనాతి** అత్తనో దుక్ఖసభావస్స కదాచిపి అపరిచ్చజనేన తథసభావం. తేనాహ **''దుక్ఖఞ్హి దుక్ఖమేవ వుత్త''**న్తి. **సభావస్సాతి** దుక్ఖసభావస్స. **అమోఘతాయాతి** అవఞ్ఝతాయ. **అవితథన్తి** న వితథం. తేనాహ **''న హి దుక్ఖం అదుక్ఖం నామ హోతీ''**తి. **అఞ్ఞభావానుపగమేనాతి** సముదయాదిసభావానుపగమనేన ముసా న హోతీతి అఞ్ఞో అఞ్ఞథా న హోతీతి **అనఞ్ఞథం**. తేనాహ **''న హీ''**తిఆది.

ధమ్మచక్కప్పవత్తనవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. కోటిగామవగ్గో

౧. కోటిగామసుత్తవణ్ణనా

౧౮౧. **అననుబోధాతి** పటివేధస్స అనురూపబోధాభావేన. **అప్పటివేధాతి** సచ్చానం పటిముఖం వేధాభావేన.

౨. దుతియకోటిగామసుత్తవణ్ణనా

౧౮౨. **ఫలసమాధిఫలపఞ్ఞానన్తి** అగ్గఫలసమాధిఅగ్గఫలపఞ్ఞానం.

౭. తథసుత్తవణ్ణనా

౧౮౭. **అరియానన్తి** బుద్ధానం అరియానం. తేనాహ **''న హీ''**తిఆది.

౮. లోకసుత్తవణ్ణనా

౧౮౮. **పటివిద్ధత్తా దేసితత్తా చాతి** ఇమినా పటివేధఞాణేన దేసనాఞాణేన చ పరిగ్గహితత్తా **అరియసన్తకాని హోన్తి** అరియస్స భగవతో సన్తకభావతో.

౧౦. గవమ్పతిసుత్తవణ్ణనా

౧౧౦౦. **ఏకప్పటివేధోతి** ఏకేనేవ ఞాణేన చతున్నం అరియసచ్చానం ఏకజ్ఝం పటివేధో.

కోటిగామవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సీసపావనవగ్గో

౩. దణ్డసుత్తవణ్ణనా

౧౧౦౧. **పునప్పునం వట్టస్మింయేవ నిబ్బత్తన్తి** అదిట్ఠత్తా చతున్నం అరియసచ్చానం.

౫. సత్తిసతసుత్తవణ్ణనా

౧౧౦౫. **భవేయ్య చేతి** దుక్ఖదోమనస్సాని అజ్ఝుపేక్ఖిత్వా సహితేహి తేహి సచ్చాభిసమయో భవేయ్యాతి ఏవం పరికప్పనా న కాతబ్బాతి.

౮. ఇన్దఖీలసుత్తవణ్ణనా

౧౧౦౮. **అఞ్ఞాసయన్తి** సస్సతాదిభేదం అఞ్ఞాసయం. సో హి "ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞ"న్తి గాహస్స ముఖభూతత్తా **ముఖన్తి అధిప్పేతో**. తఞ్చ అపరే అదిట్ఠసచ్చా ఓలోకేన్తి, దిట్ఠసచ్చా పన నేవ ఓలోకేన్తి.

౧౦. వాదత్థికసుత్తవణ్ణనా

౧౧౧౦. **కుక్కుకో** పమాణమజ్ఝిమస్స పురిసస్స హత్థోతి అత్థో. **కుక్కూతి** తస్సేవ నామం.

సీసపావనవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పపాతవగ్గో

౧. లోకచిన్తాసుత్తవణ్ణనా

౧౧౧౧. **లోకచిన్తన్తి** లోకసన్నివేసపటిసంయుత్తవీమంసావ. "లోకచిత్త"న్తిపి పాఠో, తంతంలోకపరియాపన్నం చిత్తన్తి అత్థో. **నాళికేరాదయోతి ఆది**-సద్దేన అవుత్తానం ఓసధితిణవనప్పతిఆదీనం సఙ్గహో. **ఏవరూపన్తి** ఏదిసం అఞ్ఞమ్పి తంతంలోకచిత్తం.

విగతచిత్తోతి అత్తత్థపరత్థతో అపగతవితక్కో అద్దస ఏవం అధిట్ఠహింసూతి సమ్బన్ధో. **సమ్బరిమాయన్తి** సమ్బరేన అసురిన్దేన ఉప్పాదితం అసురమాయం, యం "ఇన్దజాల"న్తిపి వుచ్చతి ఇన్దస్స మోహనత్థం ఉప్పాదితత్తా. **సమ్పరివత్తేత్వాతి** పరిధావేత్వా. **యథా నేతి** నే అసురే యథా సో పురిసో పస్సతి, ఏవం అధిట్ఠహింసు. కస్మా పనేతే ఏవం అధిట్ఠహింసూతి? తం పురిసం తత్థ తథానిసిన్నం దిస్వా "అయఞ్చ దేవో"తి ఆసఙ్కన్తా తథా అధిట్ఠహిత్వా భిసముళాలఛిద్దేహి పవిసిత్వా అత్తనో అసురభవనం గతా. తేనాహ భగవా – ''**దేవానంయేవ మోహయమానా**''తి.

౨-౩. పపాతసుత్తాదివణ్ణనా

౧౧౧౨-౩. **మరియాదపాసాణో**తి గిజ్ఝకూటపబ్బతస్స మరియాదపాకారసదిసో మహన్తో పాసాణో. **అనిట్ఠరూప**న్తి ఏత్థ **రూప**-సద్దో సభావత్థో "పియరూపే సాతరూపే"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౪౦౮-౪౦౯) వియాతి ఆహ – "**అనిట్ఠసభావ**"న్తి.

౫. వాలసుత్తవణ్ణనా

౧౧౧౫. **ఉపాసన**న్తి ఆచరియఉపాసనం, ఆచరియం అన్తేవాసినా వా దివసే దివసే సిక్ఖనవసేన ఉపాసితబ్బతో ఉపాసనన్తి లద్ధనామం **కణ్డఖిపనసిప్పం. కణ్డం అతిక్కమన్తే**తి సరం ఖిపన్తే. **పోఙ్ఖానుపోఙ్ఖ**న్తి పోఙ్ఖసద్దత్థం పాకటం కత్వా దస్సేతుం "**ఏకం కణ్డం ఖిపిత్వా**"తిఆది వుత్తం. **అపరం అనుపోఙ్ఖ**న్తి ఏత్థ **అపర**న్తి తతియకణ్డం. అనుపోఙ్ఖం నామ ఇదన్తి దస్సేతుం "**అనుపోఙ్ఖం నామ దుతియస్స పోఙ్ఖ**"న్తి వుత్తం. తఞ్హి తతియేన సరేన విజ్ఝీయతి. **పున అపరం తస్స పోఙ్ఖ**న్తి ఇదం పన అపరాపరం అవిరజ్ఝనం దస్సేతుం వుత్తం. **దురభిసమ్భవతర**న్తి అభిభవితుం అసక్కుణేయ్యతరం. **వాల**న్తి కేసం. **సత్తధా భిన్దిత్వా**తి సత్తక్ఖత్తుం విఫాలేత్వా. **తస్స ఏకం భేద**న్తి తస్స కేసస్స ఏకం అంసుసఙ్ఖాతం భేదం గహేత్వా. **వాతిఙ్గణమజ్ఝే బన్ధిత్వా**తి వాతిఙ్గణఫలస్స మజ్ఝట్ఠానే బన్ధిత్వా. **అపరం భేద**న్తి అపరం కేసస్స అంసుసఙ్ఖాతం భేదం. **అగ్గకోటియం బన్ధిత్వా**తి యథా తస్స వాలభేదస్స ఊకామత్తం లిఖామత్తం వా కణ్డస్స అగ్గకోటిం అధికం హుత్వా తిట్ఠతి, ఏవం బన్ధిత్వా. **ఉసభమత్తే**తి వీసతియట్ఠిమత్తే ఠానే **ఠితో. కణ్డబద్ధాయ కోటియా**తి కణ్డబద్ధాయ వాలస్స కోటియా వాతిఙ్గణబన్ధనవాలస్స కోటిం పటివిజ్ఝేయ్య.

౮. దుతియఛిగ్గళయుగసుత్తవణ్ణనా

౧౧౧౮. **అధిచ్చుప్పత్తిక**న్తి యదిచ్ఛావసేన ఉప్పజ్జనకం. **ఛిగ్గళేనా**తి ఛిగ్గళపదేసేన. **ఛిగ్గళుపరీ**తి హేట్ఠిమయుగస్స ఛిగ్గళపదేసస్స ఉపరి. **ఆరుళ్హస్స ఛిగ్గళేనా**తి ఉభిన్నమ్పి ఛిద్దేన. **గీవప్పవేసనం వియా**తి చతున్నం యుగానం ఛిద్దపదేసేనేవ ఉపరూపరి ఠితానం ఛిద్దన్తరేన కాణకచ్ఛపస్స గీవప్పవేసనం అధిచ్చతరసమ్భవం. తతోపి అధిచ్చతరసమ్భవో మనుస్సత్తలాభో, తతో అధిచ్చతమసమ్భవో అరియమగ్గపటిలాభోతి దస్సేన్తో ఆహ "**చతుసచ్చపటివేధో అతివియ అధిచ్చతరసమ్భవో**"తి.

పపాతవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అభిసమయవగ్గవణ్ణనా

౧౧౨౧. **అభిసమయసంయుత్తే విత్థారితోవ**, తస్మా తత్థ వుత్తనయేనేవ తస్స అత్థో వేదితబ్బో.

౭. పఠమఆమకధఞ్ఞపేయ్యాలవగ్గో

౩. పఞ్ఞాసుత్తవణ్ణనా

౧౧౩౩. లోకియమ్పి విసుద్ధత్థేన "అరియ"న్తి వత్తబ్బతం లభతీతి "**లోకియలోకుత్తరేనా**"తి వుత్తం.

౯. సురామేరయసుత్తవణ్ణనా

౧౧౩౯. **పిట్ఠసురా**తి పిట్ఠేన కాతబ్బసురా, తథా **ఓదనసురా పూవసురా,** మజ్జరసాదిభూతే కిణ్ణే పక్ఖిపిత్వా కత్తబ్బా సురా **కిణ్ణపక్ఖిత్తసురా. సమ్భారసంయుత్తా**తి మూలభేసజ్జసమ్భారేహి సంయుత్తా. **పుప్ఫాసవో**తి నాళికేరపుప్ఫాదితో అస్సవనకఆసవో. ముద్దికఫలాదితో అస్సవనకఆసవో **ఫలాసవో. ఇతీ**తిఆదిఅత్థో. తేన మధ్వాసవగుళాసవసమ్భారసంయుత్తే సఙ్గణ్హాతి. **సురాసవవినిముత్త**న్తి యథావుత్తసురాసవవినిముత్తం.

౧౦. పచాయికసుత్తవణ్ణనా

౧౧౪౦. **నీచవుత్తినో**తి కులే జేట్ఠానం మహాపితుచూళపితుజేట్ఠభాతికాదీనం అభివాదనపచ్చుట్ఠానఅఞ్జలికమ్మసామీచికమ్మాదివసేన నీచవుత్తినో.

౮. దుతియఆమకధఞ్ఞపేయ్యాలవగ్గో

౮. బీజగామసుత్తవణ్ణనా

౧౧౪౮. "మూలబీజ"న్తిఆదీసు మూలమేవ బీజన్తి **మూలబీజం,** మూలబీజం ఏతస్సాతిపి **మూలబీజం.** తత్థ పురిమేన బీజగామో వుత్తో "బీజానం సమూహో"తి కత్వా, దుతియేన భూతగామో. దువిధోపేసో సామఞ్ఞనిద్దేసేన, "మూలబీజఞ్చ మూలబీజఞ్చ మూలబీజ"న్తి ఏకసేసనయేన వా బీజత్థో వేదితబ్బో. ఏస నయో సేసేసుపి. **ఫళుబీజ**న్తి పబ్బబీజం. బాహిరపచ్చయన్తరసమవాయే సదిసఫలుప్పత్తియా విసేసకారణభావతో విరుహనసమత్థే సారఫలే నిరుళ్హో బీజ-సద్దో. తదత్థసిద్ధియా మూలాదీసుపి కేసుచి పవత్తతీతి తతో నివత్తనత్థం ఏకేన బీజ-సద్దేన విసేసేత్వా వుత్తం "**బీజబీజ**"న్తి "రూపరూపం, దుక్ఖదుక్ఖ"న్తి (సం. ని. ౪.౩౨౭) చ యథా. **నీలతిణరుక్ఖాదికస్సా**తి అల్లతిణస్స చేవ అల్లరుక్ఖాదికస్స చ. **ఆది-**సద్దేన ఓసధిగచ్ఛలతాదీనం గహణం.

౯. వికాలభోజనసుత్తవణ్ణనా

౧౧౪౯. అరుణుగ్గమనతో పట్ఠాయ యావ మజ్ఝన్హికో, అయం బుద్ధాదిఅరియానం ఆచిణ్ణసమాచిణ్ణో భోజనస్స కాలో, తదఞ్ఞో వికాలోతి ఆహ – "**వికాలభోజనాతి కాలాతిక్కన్తభోజనా**"తి.

౧౦. గన్ధవిలేపనసుత్తవణ్ణనా

౧౧౫౦. **యం కిఞ్చి పుప్ఫ**న్తి గన్ధిమం అగన్ధిమం వా యం కిఞ్చి పుప్ఫజాతం, తథా పిసితాదిభేదం **యం కిఞ్చి గన్ధజాతం.**

౯. తతియఆమకధఞ్ఞపేయ్యాలవగ్గో

౧. నచ్చగీతసుత్తవణ్ణనా

౧౧౩౧. సఙ్ఖేపతో “సబ్బపాపస్స అకరణ”న్తిఆదినయప్పవత్తం (దీ॰ని॰ ౨.౯౦; ధ॰ప॰ ౧౮౩) భగవతో సాసనం అచ్చన్తఛన్దరాగపవత్తితో నచ్చాదీనం దస్సనం న అనులోమేతీతి ఆహ **“సాసనస్స అననులోమత్తా”**తి. అత్తనా పరేహి చ పయోజియమానం పయోజాపియమానఞ్చ ఏతేనేవ నచ్చ-సద్దేన గహితం, తథా గీతవాదితసద్దేహి చాతి ఆహ – **“నచ్చననచ్చాపనాదివసేనా”**తి. **ఆది**-సద్దేన గాయన-గాయాపన-వాదన-వాదాపనాదీని సఙ్గణ్హాతి. దస్సనేన చేత్థ సవనమ్పి సఙ్గహితం విరూపేకసేసనయేన. యథాసకం విసయస్స ఆలోచనసభావతాయ వా పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం సవనకిరియాయపి దస్సనసఙ్ఖేపసబ్భావతో **“దస్సనా”**ఇచ్చేవ వుత్తం. అవిసూకభూతస్స గీతస్స సవనం కదాచి వట్టతీతి ఆహ – **“విసూకభూతా దస్సనా చా”**తి. తథా హి వుత్తం **పరమత్థజోతికాయ ఖుద్దకఅట్ఠకథాయ** (ఖు॰ పా॰ అట్ఠ॰ ౨.పచ్ఛిమపఞ్చసిక్ఖాపదవణ్ణనా) – “ధమ్మూపసంహితం గీతం వట్టతి, గీతూపసంహితో ధమ్మో న వట్టతీ”తి.

౨. ఉచ్చాసయనసుత్తవణ్ణనా

౧౧౩౨. ఉచ్చాతి ఉచ్చ-సద్దేన సమానత్థం ఏకం సద్దన్తరం. సేతి ఏత్థాతి **సయనం,** ఉచ్చాసయనం మహాసయనఞ్చ సమణసారుప్పరహితం పటిక్ఖిత్తన్తి ఆహ – **“పమాణాతిక్కన్తం అకప్పియత్థరణ”**న్తి. ఆసన్దాదిఆసనఞ్చేత్థ సయనేనేవ సఙ్గహితం. యస్మా పన ఆధారే పటిక్ఖిత్తే తదాధారకిరియా పటిక్ఖిత్తావ హోతి, తస్మా “ఉచ్చాసయనమహాసయనా”ఇచ్చేవ వుత్తం. అత్థతో పన తదుపభోగభూతనిసజ్జానిపజ్జనేహి విరతి దస్సితాతి దట్ఠబ్బం. అథ వా ఉచ్చాసయనమహాసయనఞ్చ ఉచ్చాసయనమహాసయనఞ్చాతి **ఉచ్చాసయనమహాసయన**న్తి ఏతస్మిం అత్థే ఏకసేసనయేన అయం నిద్దేసో కతో యథా – “నామరూపపచ్చయా సళాయతన”న్తి (ఉదా॰ ౧). ఆసనకిరియాపుబ్బకత్తా వా సయనకిరియాయ సయనగ్గహణేనేవ ఆసనమ్పి గహితన్తి దట్ఠబ్బం.

౩. జాతరూపసుత్తవణ్ణనా

౧౧౩౩. అఞ్ఞేపి ఉగ్గహాపనే ఉపనిక్ఖిత్తసాదియనే చ పటిగ్గహణత్థో లబ్భతీతి ఆహ – **“న ఉగ్గణ్హాపేన్తి, న ఉపనిక్ఖిత్తం సాదియన్తీ”**తి. అథ వా తివిధం పటిగ్గహణం కాయేన వాచాయ మనసాతి. తత్థ కాయేన పటిగ్గహణం **ఉగ్గహణం,** వాచాయ పటిగ్గహణం **ఉగ్గహాపణం,** మనసా పటిగ్గహణం **సాదియనం.** తివిధమ్పి పటిగ్గహణం సామఞ్ఞనిద్దేసేన, ఏకసేసనయేన వా గహేత్వా “పటిగ్గహణా”తి వుత్తన్తి ఆహ – **“నేవ నం ఉగ్గణ్హన్తీ”**తిఆది. ఏస నయో **“ఆమకధఞ్ఞపటిగ్గహణా”**తిఆదీసుపి.

౪. ఆమకధఞ్ఞసుత్తవణ్ణనా

౧౧౩౪. నీవారాదిఉపధఞ్ఞస్స సాలిఆదిమూలధఞ్ఞన్తోగధత్తా వుత్తం **“సత్తవిధస్సా”**తి.

౫. ఆమకమంససుత్తవణ్ణనా

౧౧౩౫. “అనుజానామి, భిక్ఖవే, పఞ్చ వసాని భేసజ్జాని – అచ్ఛవసం, మచ్ఛవసం, సుసుకావసం, సూకరవసం, గద్రభవస”న్తి (మహావ॰ ౨౬౨; పారా॰ అట్ఠ॰ ౬౨౩) వుత్తత్తా ఇదం ఉద్దిస్స అనుఞ్ఞాతం నామ. తస్స పన “కాలే పటిగ్గహిత”న్తి (మహావ॰ ౨౬౨) వుత్తత్తా పటిగ్గహణం వట్టతీతి ఆహ – **“అఞ్ఞత్ర ఉద్దిస్స అనుఞ్ఞాతా”**తి. వినయవసేన ఉపపరిక్ఖితబ్బో, తస్మా సమన్తపాసాదికాయ వినయట్ఠకథాయ వుత్తనయేనేత్థ వినిచ్ఛయో వేదితబ్బో.

౧౦. చతుత్థఆమకధఞ్ఞపేయ్యాలవగ్గో

౨-౩. కయవిక్కయసుత్తాదివణ్ణనా

౧౧౬౨-౬౩. కస్సచి భణ్డస్స గహణం **కయో,** దానం **విక్కయో. తత్థ తత్థా**తి గామన్తరే సన్తికే చ గమనం దూతకమ్మన్తి వుచ్చతీతి యోజనా. **పహిణగమనం** ఖుద్దకగమనం.

౪. తులాకూటసుత్తవణ్ణనా

౧౧౬౪. రూపకూటం సరూపేన సదిసేన ఛలవోహారో. **అఙ్గకూటం** అత్తనో హత్థాదినా అఙ్గానం ఛలకరణం . **గహణకూటం** మానేసు గహణవసేన. **పటిచ్ఛన్నకూటం** అయచుణ్ణాదినా పటిచ్ఛన్నేన ఛలకరణం. **మహతియా** తులాయ. **పచ్ఛాభాగే**తి తులాయ పచ్ఛిమభాగే. **హత్థేనా**తి హత్థపదేసేన. **అక్కమతీ**తి ఉట్ఠాతుం అదేన్తో గణ్హాతి. **దదన్తో పుబ్బభాగే**తి పరేసం దదన్తో పుబ్బభాగే హత్థేన తులం అక్కమతి. **త**న్తి అయచుణ్ణం.

లోహపాతియోతి తమ్బలోహపాతియో. **సువణ్ణవణ్ణా కరోన్తీ**తి అసనిఖాదసువణ్ణకనకలిమ్పితా సువణ్ణవణ్ణా కరోన్తి. మానభాజనస్స హదయభూతస్స అబ్భన్తరస్స భిన్నం **హదయభేదో**. నిమియమానస్స తిలతణ్డులాదికస్స సిఖాయ అగ్గకోటియా భిన్నం **సిఖాభేదో**. ఖేత్తాదీనం మిననరజ్జుయా అఞ్ఞథాకరణం **రజ్జుభేదో**. రజ్జుగహణేనేవ చేత్థ దణ్డకస్స గహణం కతమేవాతి దట్ఠబ్బం.

౬-౧౧. ఛేదనసుత్తాదివణ్ణనా

౧౧౬౬-౭౧. వధోతి ముట్ఠిప్పహారకసాతాళనాదీహి హింసనం, విహేఠనన్తి అత్థో. విహేఠనత్థోపి హి వధ-సద్దో దిస్సతి “అత్తానం వధిత్వా వధిత్వా రోదేయ్యా”తిఆదీసు. అట్ఠకథాయం పన “మారణ”న్తి వుత్తం, తం పన పోథనం సన్ధాయాతి సక్కా విఞ్ఞాతుం మారణసద్దస్స విహింసనేపి దిస్సనతో. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఆమకధఞ్ఞపేయ్యాలవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సారత్థప్పకాసినియా సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ

మహావగ్గవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా నిట్ఠితా.

నిగమనకథావణ్ణనా

సకలరూపారూపసమ్మసనే సణ్హసుఖుమవిసయఞాణతాయ విపస్సనాచారనిపుణబుద్ధీనం సుసంయతకాయవచీసమాచారతాయ సమథవిపస్సనాసు సమ్మదేవ యతనతో చ **యతీనం** భిక్ఖూనం ఖన్ధాయతనధాతుసచ్చిన్ద్రియపటిచ్చసముప్పాదభేదే పరమత్థధమ్మే నానానయేహి ఞాణవిభాగస్స సన్నిస్సయేన **బహూకారస్స** సంయుత్తాగమవరస్స అత్థసంవణ్ణనం కాతుం సారత్థప్పకాసనతో ఏవ **నిపుణా** యా మయా అట్ఠకథా ఆరద్ధాతి

సమ్బన్ధో. సవిసేసం పఞ్ఞావహగుణత్తా ఏవ హిస్స గన్థారమ్భే ఆదితోపి “పఞ్ఞాపభేదజననస్సా”తి వుత్తం. **మహాఅట్ఠకథాయ సార**న్తి సంయుత్తమహాఅట్ఠకథాయ సారం. **ఏకూనసట్ఠిమత్తో**తి థోకం ఊనభావతో **మత్త**-సద్దగ్గహణం.

మూలట్ఠకథాయ సారన్తి పుబ్బే వుత్తసంయుత్తమహాఅట్ఠకథాయ సారమేవ పున నిగమనవసేన వుత్తన్తి. అథ వా **మూలట్ఠకథాయ సార**న్తి పోరాణట్ఠకథాసు అత్థసారం. తేన ఏతం దస్సేతి “సంయుత్తమహాఅట్ఠకథాయ అత్థసారం ఆదాయ ఇమం సారత్థప్పకాసినిం కరోన్తేన సేసమహానికాయానమ్పి మూలట్ఠకథాసు ఇధ వియోగక్ఖమం అత్థసారం ఆదాయ అకాసి”న్తి. “మహావిహారాధివాసీన”న్తి చ ఇదం పురిమపచ్ఛిమపదేహి సద్ధిం సమ్బన్ధితబ్బం “మహావిహారాధివాసీనం సమయం పకాసయన్తిం మహావిహారాధివాసీనం మూలట్ఠకథాయ సారం ఆదాయా”తి చ. **తేన** పుఞ్ఞేన. **హోతు సబ్బో సుఖీ లోకో**తి కామావచరాదివిభాగో సబ్బో సత్తలోకో యథారహం బోధిత్తయాధిగమవసేన సమ్పయుత్తేన నిబ్బానసుఖేన సుఖితో హోతూతి సదేవకస్స లోకస్స అచ్చన్తం సుఖాధిగమాయ అత్తనో పుఞ్ఞం పరిణామేతి.

ఏత్తావతా సారత్థప్పకాసినియా

సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ లీనత్థప్పకాసనా నిట్ఠితా.

సంయుత్తటీకా సమత్తా.